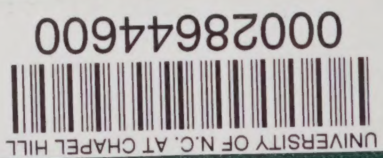

0002864600
UNIVERSITY OF N.C. AT CHAPEL HILL

י. ברשדסקי.

כתבים אחרונים.

תולדותיו מאת פ. הפלי.

ועם מסה ספרותית „י. ברשדסקי בתור אדם ובתור מספר"

מאת בן־אביגדור

חלק ראשון.

הוצאת „תושיה", ורשה.

הממכר בחברת „צנטרל" ורשה, נובוליפקי 7.

כתבים אחרונים

מאת י. ברשדסקי.

חלק ראשון.

DRUK. SIKORA i MYLNER WARSZAWA, NOWOLIPKI 6.

תולדות י. דומשביצק
(י. ברשדסרי.)

———

ישעיהו בן שמעון דומשביצקי נולד ב׳ לחדש מרחשון, שנת תרל״ב (14 אוקטובר 1871) בכפר זימוש הסמוך לעירה דרצ״ין מחוז מלונים (פלך גרודנו). אביו הלמדן והמשכיל נלקח בתור אברך־משי לבית חותנו, שהיה כפרי עשיר והשוב, ואח״כ נשאר הוא השורר בבית זה. בשחר ילדותו של ישעיהו היה ביתו של ר׳ שמעון מלא שפע: אמו היתה אשת־חיל ונהלה עסקי בית־המזיגה ביד הרוצים ומצאה מזה פרנסת הבית ברוח ואביו היה סוחר ביערות והצליח בעסקיו. משתי התכונות השונות של האב ושל האם נתמזג, כנראה, אפיו של ישעיהו הצעיר: אצילות הרוח ושאיפות אינטיליקטואליות כבירות מצד זה, ודיקנות, חריצות ותקיפות קיצונית מצד אחר...

וביתו של ר׳ שמעון היה בית עברי במיטב משמעה של מלה זו. אפילו בנותיו ידעו היטב את כ״הק ובמקצת גם תלמוד כגברים משכילים. מסירות ודבקות זו לשפת עבר נבלעו איפוא בדמו ובמחו של ד—קי מבלי משים. כבן עשר כבר השכיל לכתב „על טהרת השפה״ כאחד המספרים המליצים מהזמן ההוא.

רב תורתו העברית בתקופה ההיא קבל מאת הרב ר׳ יעקב רובינשטיין, שהיה מלמד בבית אביו, ושעד היום הזה אינו פוסק מלהכב ומלקלס את תלמידו שהיה מחונן, לדעתו, בכשרונות בלתי־מצויים.

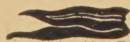
בן ט״ו שנה הלך לעירה רוסי, הסמוכה לכפר מולדתו, ולמד שם תלמוד מפי הרב דשם ורוסית מפי מורה נוצרי. במשך שנתים הגיע לידי מדרגת התפתחות כזו, עד שהיה יכל ללמד בפ״ע דף גמרא פשוטה ולקרא ספרי טורגניב וספרים רוסיים אחדים. אז עזב מקום גלותו וישב בבית אבא שנים אחדות.

השנים המעטות הללו השאירו רשם עמק על ההתפתחות הגופנית והרוחנית של הסופר בעתיד. בודד ונעזב לעצמו, היה מחלק את שעות היום שלו בין קריאה וכתיבה ברוסית ועברית ובין טיול בכרים ובשדות שמסביב לבית. הוא לא חונן מאת הטבע ברגשנות ובהשגות פיוטיות רכות ביותר, אבל השפעת האויר המבריא והסביבה הטבעית בתקופת גדולו היתה נכרת אח״כ לא רק באדם שבו אלא גם בסופר. שם

תכן החלק הראשון:

I. תמונת י. ברשדסקי לפני שלש שנים.
II. תמונת י. ברשדסקי לפני ט״ו שנה.
III. תולדת ישעיהו דומשביצקי (י. ברשדסקי)
מאת פ. קפלן. ז—כב
IV. י. ברשדסקי בתור אדם ובתור מספר (מסה ספר.ת ת).
מאת בן־אביגדור. כג—לה

ספורים וציורים

או – יותר נכון– מתוסרת גון בהיר ורענן, היה תכן השיחות שביניהם מקרי ושטחי. הה השאלות הבוערות, וכוחים נלהבים ומלאי־תכן היו נשמעים רק לפעמים כיוצא מן הכלל.

ובאותה שעה היה ד–קי מהלך בהדרו ועשן הפפירוס, היה מתמר ועולה מפיו, בשעה שעל שפתיו היה מרחף אותו הגחוך של בטול, שעשהו עליון בסביבתו הבינונית. כבר אז היה ניכר בו אותו האדם מן הצד, שאינו חי בתוך הסביבה, אלא מהוצה לה, ומתיחס אליה כחוקר אל העצם הניתן להקירה. מעט מעט נעשה בעיני חבריו וגם בעיני עצמו, הצורה המרכזית, שהכל פונים אליה, – וכשהיה משתתף לפעמים גם כן בשיחת החברים, היו הכל מקשיבים לו בשימת־לב מיוחדת, והוא היה מדבר דבריו באותה המתינות והבטחון־בעצמו, שנותנת להאדם ההכרה, שכל מלה ומלה שלו נכנסת ללב השומעים ומשארת שם רשם אדיר. ועל הרב אמנם לא שגה בהנחתו זו.

בניגוד לרב המשכילים הצעירים יוצאי בית המדרש, היה הוא עומד מרחוק לכל פעולה וצעד שנעשו במחנה הלאמים. בימים ההם היה בביאליסטוק מרכז האגודה לקנית קרקעות בא"י, בשם „אגדת אלף", קשה למסור את ההתלהבות ששררה אז בשדרות רחבות של עמנו, שהיו נושאים את צרורות כספיהם לקופת הועד בשמחה שלמה ובאמונה, שיזכו בקרוב להתנחל בא"י איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו. ד–קי, שהיה יוצא ונכנס בבתי מכריו, עסקני האגדה, לא נמשך אחרי הזרם הכללי, אלא היה מדבר בחוג מכריו בלעג של קצף על „השגעון העממי" הזה, ובחשבון מדויק נבא מראש את הסוף שבא אח"כ לכל אותו הענין. וגם לשאר ההלומות הלאומיים – להרעיון של הברות „שפה ברורה" וכאלה, היה מתיחס בשלילה לא מחמת התנגדות פרינציפיאלית, אלא על יסוד השבונות הגיוניים קרים. צריך לציין, שיחוס של שלילה ולכל הפחות של שויון־נפש, נשאר בו עד סוף ימיו כמעט לכל תנועה חברתית או פוליטית. מעודו לא היה חבר אקטיבי בשום חברה שבעולם. יחס כזה אצל ד–קי אינו מתבאר בהעדר הרגש הצבורי; אלא בההגיון האכזרי שלו, שהיה סותר את כל אילוזיה, כל דבר שלא היה לו בסיס ריאלי מוצק.

תפקיד זה של צורה מרכזית עלה לו גם בהוצאות מיותרות. קבלת אורחים תמידית דורשת דירה רחבה ונאה ופזרנות ידועה בכלל. למרות הכנסותיו המצומצמות לא השך מנפשו שום עמל, כדי לסדר את הייו באופן מכוון למטרתו. עד מהרה נסתבך, כמובן, בעול חובות, תשלומי רבית ויתר הענינים הקטנונים, שהתחילו כבר אז ממרהים את ימיו

נתקשה אותו האופי המוצק והבריא, שנתגלה בו אח"כ בכל הופעותיו בחיים ובספרות. מצד אביו ובני משפחתו לא רק שלא היתה התנגדות לאופן חייו, אלא גם מצא סיוע והסכם; ובהבדל זה שבין אופן חנוכו ובין החנוך הרגיל אצל רב צעירינו המשכילים מהדור ההוא, שהיו אבותיהם מפריעים אותם במעשיהם, והיו צריכים להסתתר בחדרי חדרים ב„למודי ההשכלה" שלהם, מתבאר בודאי אותו ההבדל שנראה אח"כ בינו לבין רב חבריו, גם בהשקפתו על החיים וגם בנמוסיו והרגליו.

באותה העת ירד אביו ממצבו. הוצאות הבית התחילו להצטמצם, והנער ישעיה ראה, כי ישיבתו בבית אביו קשה ומטרידה והחליט לבקש לו דרך בחיים.

*

*

בשנת תרמ"ח אחרי חג הסכות בא לביליסטוק ובקש לו פרנסה. הנער התקיף והמלא שאיפות רחבות היה מוכרח הדשים אחדים להתפרנס מאכילת „ימים" בבתי קרוביו. תקופה בזויה זו בחייו נשארה תמיד בזכרונו ככתם שחור שלא ניתן להמחות; לה היה מיחס אח"כ את השבתון, שהיה נכר לפעמים בתכונתו ואת הנטיות לכאן ולכאן שעשה במהלך חייו. אבל תכף אחרי הפסח השתחרר מאופן־חיים זה והתחיל להתפרנס מהוראת שפת עבר. בהשבו אז את ההוראה לתפקיד חייו, הציג לו תכף למטרה, הודות לתקיפותו הטבעית, להגיע לידי מעמד רם בתור המורה היותר מקובל בעיר. בהשבנות מדויקת, לפעמים גם קצת מגוזמת, במחיר קרבנות רבים ו„גבורות" נפלאות — היה צועד לאט לאט, צעד אחרי צעד, כדי להתקרב אל מטרתו הקיצונית. ובאמת, לפי ההתעצמות שהראה בהוראה עצמה וביצירת התנאים הטובים לפעולתו, ולפי הפרסום שהתחיל לרכש בשדרות יהודיות — אפשר היה להשב, כי סופו להיות אותו הטפוס של „המורה המובהק", שנמצא כמותו בכל המרכזים העברים היותר מאוכלסים.

מעונו של דומשביצקי נעשה בקרוב מרכז הבחורים המשכילים, או יותר נכון האפיקורסים, שבעיר. ראוי לסמן את העובדא, שמאיזו סבה היו מתרכזים בביתו לא הצעירים התמימים „המחפשים", אלא אותם הצעירים, שסוד החיים כבר היה גלוי לפניהם, ושאין להם בחייהם דבר, זולתי החיים בלבד... בין הצעירים־הזקנים הללו היו מתערבים לפעמים גם זקנים ממש. הודות לזה, שהדמות ההוגנית של הנאספים היתה ברובה

מדאי היה בטוח בעצמו מראשית צעדיו הספרותיים. אין בהם אותה בקשת הדרכים, אותה היראה הפנימית של הכשרון המתחיל ואותו רטט־הגיל של הנצחון בכל גלוי חדש שבעבודתו – כל הדברים האלה, המגוחכים הן מיוחד על יצירותיו הראשונות של פיטן צעיר.

ואחרי שבחר לעצמו מקצוע זה, התחיל להתעתד לזה בסריוזיות הראויה: בלי שום תקוה לפרסם דבריו אלה בדפוס ישב וכתב במסתרים אטיודים פסיכולוגיים עפ״י הטימות שהיה מכין לעצמו מקודם במחברת מיוחדה לאותו דבר. בזהירות קרירית של סוחר מנוסה עשה את הצעדים הצעדים הראשונים: הסתיר את פעולתו, והעיקר – את כונתו, אפילו מידידיו היותר אינטימיים, התאמץ להתאים את גזרתה של יצירה זו או אחרת לאותו המין שהיא שיכת לו, מחק וכתב וחזר ומחק – והכל רק לשם למוד והכנה גרידא...

בשנת תרנ״א התחילה הדפסת „ספרי אגורה״ ע״י „בן אביגדור״. הזרם הריאלי החדש שהכניסה הוצאה זו לספרותנו, התאים כלו למהלך מחשבותיו של ד–קי , והוא התחיל מחטט בכתביו, כדי להכין קבץ קטן בשביל הוצאה זו. סוף סוף עלתה בידו לבחר ספורים אחדים ולשלחם למערכת. אך בינתים נפסקה ההוצאה ומחברתו הושבה לו מבקרה ע״י הצינזור לאות, כי היתה כבר מוכנה לדפוס. תעודה זו על בגרות כשרונו שמר ד–קי אצלו והיה מוצא בה נחמה בשעות ידועות. באותה השנה הדפיס בעתון „הצפירה״ ספור קטן (תרגום) בשם „ראי מקסם״, התום בפסידונים „ברשדי״, לאמר: ישעיהו בן ר׳ שמעון חמשביצקי. ברשדי זה נהפך אח״כ לברשדסקי ונשאר כנויו הספרותי לעולם.

ומצבו החמרי הלך הלוך ושפל. הצעיר הרך, שאך התחיל לטעום טעם החיים, התנסה בהמון צרות קשות, צרות רגילות וקטנוניות וצרות עמוקות ומיוחדות לו ולתכונתו. תחת המסוה של שויון־נפש וגאוה הפתחתו המון ענויים קשים, רוחניים והמריים, שדכאו את נפשו ויפזרו בלא חמלה את ניצוצותיה המאירים. מבעד הוילון האפור של ההוה המר נשקפה לו פרספקטיבה עוד יותר עכורה בעתיד. גם מצב אביתיו שהורע מאד עשה עליו רשם מדכא מאד. תחת הקרה העב של קרירות ואינדיפרנטיות זרם זרם עז של דם חם ומתלהב; אהבה עצומה לאבותיו ולמשפחתו מלאה את כל קרביו, ויחד עם הגאון הפנימי והחפץ לַהתהדר

ושאח״כ היה להם חלק גדול בטרגדית חייו.

ימים ההם עמל הרבה גם על השתלמותו הרוחנית: קרא הרבה בספרות הרוסית והעברית, למד שפת אשכנז ורכש ידיעה בסופרים הקלאסיים שבה, ומזמן לזמן התרגל גם בכתיבה עברית.

את הקריירה הספרותית שלו התחיל ד—קי כרב סופרנו בימים ההם, בכתיבת קוריספונדנציות. בקיץ שנת תרמ״ה נדפסו ב„המליץ״ קוריספנדנציות אחדות ממנו, החתומות בפסידונימים לנרמן, N. N. ועוד. במכתבים הללו, שהצטינו בבהירות הסגנון ובחריפות הבקרת, היתה עין פיקרת יכלה להבחין תכף את הסופר המנתה המצוין בעתיד. תפקיד זה של קוריספונדנט אנונימי, שאין בו לא ריוח ולא כבוד, נמאס לו עד מהרה, ואחרי שמצא בהם כעין תעודה ספרותית לעצמו, התחיל להתמכר לשאיפות יותר גדולות במקצע הספרות. בסתר חדרו ישב ושכלל את סגנונו ע״י תרגומים משפות אחרות; שבהם נמצא גם תרגום הספר הגדול „כתב יד עברי״ לבהרב. אחדים מתרגומיו נדפסו אח״כ ברבעון „כנסת הגדולה״ של סובאלסקי. בעבודתו זו סגל לו סגנון אירופי מדייק, משוחרר כמעט לגמרי מסבל המליצות שבסגנון הביבלי ומערפליותו. בדיקנות סגנונו הגיע לידי כך, שהיה נזהר אח״כ מהשתמש באיזו מבטא, שאינו נתן להתרגם כצורתו לשפת רוסיה, ועי״ז טעו רבים ממבקריו להשבו למחוסר־ידיעה הגונה בשפה העברית. באמת היה ד—קי בקי בכל ספרי התנ״ך ורק בעמל רב עלה בידו להשתחרר מן המליצות הביבליות, שהיה מחונך עליהן, וכשהיה עט פולטן שלא מדעת, היה מותקן אח״כ באכזריות עצומה ומחליפן אפילו ברוסיציזמים צורמים את האזן...

מזמן לזמן נסה את כחו גם במקצועות שונים של עבודה מקורית; נסיונות כאלו הם מאמרו ב„המליץ״ — „מה נעשה לשפתנו ביום שידובר בה?״; „מאמר בקרת״, ב„הכנסת הגדולה״ החתום בשם „שמעוני״, על הספר „הליפות וצבא״ של א. טיקטין; „מעצר וממשפט״ — ספור מקורי נדפס באחד מגליונות „המגיד״ שבקרקוי.

אבל כל העבודות הללו לא נתנו די ספוק לרוחו השואף לגדולות. ומעמק כבר התחילה להתבכר בו ההכרה, כי שרש נשמתו היא — עבודת סופרים. בטחון גדול מלא את לבבו, שהוא מסוגל למלא תפקיד הגון בספרות העברית. המקצוע שבחר לעצמו היה — הנתוח הפסיכולוגי, שבזה מצא את עצמו מוכשר מן הטבע. עוד טרם שעלה בידו לכתב ספור אחד שלם, כבר היתה לו טכניקה ספרותית מפליאה של כל סוגי הספרות היפה בפרוזה. ואולם ידיעה טכנית מוקדמת זו היתה גם שלא לטובתו. יותר

מהשדוך, ואחרי החזירו לה, כמובן, את כל מעותיה — הלך לו לבלי ראות אותה עוד לעולם.

עברו עוד שלש שנים. הכותיו השתרגו עליו למעלה ראש. בפרנסת עצמו הצטמצם כ״כ עד שהגיע לידי סבילת רעב במשמעו הפשוט. אבל דירתו היתה מרוחה, הלבשתו — מהודרה; זאת דרשה נשמתו המפונקה, וגם — ההכרה להתעשר בעיני בעלי חובותיו. אבל סוף סוף רפו ידיו, וההגיון האכזרי הגיד לו ברור, שכדי להמלט משמיטה בזויה צריך הוא לעשות איזה צעד גדול ומוהלט, אחרי שהקומבינציות התגרניות ככר הדלו להצילו אפילו הצלה פורתא.

בעת ההיא הוצע לפניו שדוך משונה. המדוברת היתה נערה קטנה כבת ארבע עשרה. תנאי השדוך היו — מלבד נדוניא הגונה — גם משרה חשובה אצל אחד מקרוביה בקונטורה של נפט בבאקו. החתונה עצמה צריכה היתה להדחות לשנים אחדות, עד שתתבגר הכלה והחתן יתבסס על מעמדו. ד—קי הסכים לאבאַנטורה זו. הוא האמין באמונה שלמה, שעד שיגיע מועד החתונה יהיה מוכן ומוכשר לחיים החדשים לא רק בחמר אלא גם ברוח. ובלי שהיות ארוכות עשה „קנין״, קבל חלק מן הנדוניא, סלק את חובותיו — ונסע (תשרי, תרנ״ז) לבאקו.

שוב נעשה חפשי; רק חוב אחד קטן נגרר אחריו עדיין — ההתקשרות עם הנערה הקטנה, שעליו לבא עמה בחליפות מכתבים לעתים מזמנות בדיוק. — עכשו יש לו רק דאגה אחת: לשכלל את מצבו החמרי, להעשות עשיר. ומה נקל הדבר בבאקו, במקור העשר לאלפי נודדים שבאו לשם במקלם ותרמילם, ובפרט כשהיתה לו השתתפות מצד קרוב־הכלה, שהתעניינו בעצמם בגדולו והתפתחותו במקצע החדש לו. דרוש לזה רק קרבן אחד: שהאיש המגור והרגיל להפיש יהפך או יתהפך לתלמיד ותיק, יקבל עליו מרות ויבלע בנעימה העדות משפילות את גאותו. אבל דוקא לזה לא היה ד—קי מסוגל. אפשר שיכל היה לוותר בשעת יאוש ידועות על הרבה, אבל לא — על גאותו ועל חפש נפשו. ומקץ ימים אחדים לישיבתו בבית מכריו החדשים כבר התחילו להתהוות בינידם הכוכים בלתי־נעימים, שתוצאתם היתה — יציאה מהבית ההוא לדירה מיוחדת ויחוסים פורמאליים הדדיים, שהלכו הלוך והתחדד מיום ליום...

באותה העת התחוללה בו מלחמה עצומה בין הנשמה האצילית והתכונה התגרנית שבקרבו. לבסוף נצחה הראשונה, והתגברה בקרבו ההכרה, שלא נוצר כלל לדרך החיים כזה. שנשקף לו פה בבאקו ושהוא צריך לבחר לו דרך חדשה. בשעת רפיונו עוד השתקע לפנים בקומבי־

ולהתפאר בפני מחמדי־נפשו אלה — דכאתהו ההכרה הפנימית, כי לא יוכל לעזור להם בשעת צרתם וצריך הוא להשאר עד אלם לענוייהם המריים. נוסף על זאת מת פתאם אביו בשנת תרנ"א. שמועה זו הלמתהו כרעם. שלשה ימים המתתר ביער מעין כל מכר, לבל יראה איש במכאוביו הגלויים ובדמעותיו, וכשהזר אח"כ להתראות לפני חבריו, כבר רחף שוב על פניו הגהוך הרגיל וקומתו שבה ונזדקפה כבתחלה. אבל מה שעבר על נפשו בתקופת הימים הללו, ידע רק הוא והיומן שלו, שהכניס בו את מחשבותיו ורגשותיו במשך י"ח שנים, ושלא זכתה עין לראותו...

על המון דאגותיו נוספה לו עוד דאגה אחת: לתמך את אמו האלמנה ואת אחיותיו הבתולות ואחיו הנער. אבל הוא עמד בנסיון: עוד קומבינאציות אחדות של המוה, חתימת שטרות, תשלומי רבית — והכל עלה יפה. את משפחתו תמך כאיש בעל רוחים גדולים. את אחיו לקח אליו, כלכלהו ולמדהו עד שעלתה בידו לשלחהו לאמיריקה, ששם עשה אח"כ לפקיד־המלוכה. מעט מעט עזר גם לאחת מאחיותיו לעבור את הים האטלנטי, ששם בססה לה מצב נכון והצליחה. והוא נשתקע הלך ושקע בין החובות והדאגות. בסוף שנת 1892 לעבודת הצבא. לאמו הודיע, כי נסע לעיר נובוגרודוק (מקום מצב גדודו) לרגלי עניניו, לאהדים מבעלי משאו ומתנו הריץ מכתבים ע"י אנשי־בינים מביאליסטוק, כדי שלא יכירו בגושפנקא של הדואר שנסע למקום אחר, ובכל התחבולות האפשריות התאמץ להמשיך את יחסיו עם בעלי חובותיו, כדי שלא תפסק אמנתו אצלם וכשהשתחרר מעבו"הצ אחרי חדשים אחדים ושב לביליסטוק והיה כבר שקוע בחובות עד צואר, לא כרע תחת סבלו, אלא היה מתבודד בחדרו ומחבר קומבינציות שונות להמשות ממצולות החובות באופן נאה לו. אבל כל התחבולות הללו הביאו לו רק תועלת זמנית, וסופן היה — שקיעה בחובות עוד יותר עמוקה...

בשעה זו נזדמנה לו עלמה אינטליגנטית אחת לא־עניה שישרה בעיניו ושהביעה לו גם היא את הפצה להנשא לו. אחרי מלחמה פנימית ארוכה החליט בנפשו להסכים לקומבינציה זו. בכסף הנדוניא, שמסרו לידו תכף, סלק את כל חובותיו, והוא התחיל להתכונן, לחיי־הנשואים, הנשקפים לו בעתיד הקרוב. אבל עד מהרה התחילו ספקות רבים מציקים לו: אם יוכל לספק את צרכיה של אשה אינטליגנטית זו, ואם מוכשר הוא בכלל להצטמצם בחוג המגבל של חיי־משפחה. ואחרי פקפוקים ארוכים במשך ירחים אחדים הודיע בבקר בהיר אחד „לכלתו" שהוא הוזר

השגותיהם וכשרונותם של אלו ולהעריכם מול אלה שבנפשו הוא,—נתבכרה בו מעט מעט ההכרה, שלא רק שבודאי הוא לתפוס איזה מקום בעדת הסופרים העברים, אלא שיש לו האפשרות גם להפתיע אותם באיזו יצירה גדולה בערך, אם רק יגש אל הדבר ברצינות הראויה ובהשבונות מדויקים שהוא כל כך מומחה להם.

והנה הוא מנער את האבק מעל מחברת הטימות ומוצא שם טימה אחת — להרומן שלם! את זו הוא צריך לעבד! הוא צריך, הוא יכל ליצר רומאן עברי! זו תהי יצירה הדשה בספרות העברית, אחרי שמימי ובמילנסקין ואילך לא נברא שום רומאן בישראל. בהצלחת מפעלו זה לא היה מסופק כלל, אחרי שהגבור העקרי הוא־הוא עצמו, יתר הנפשות לקוחות מהסביבה שהי בתוכה בביאליסטוק וגם המקרים והשתלשלותם הם ברובם אפיזודים שלמים מחייו ומחיי סביבתו. נחוץ רק עבוד רציני, עבודה אנרגית ומסודרת — ומי עוד כמהו מסוגל לזה?

הדשים אחדים ישב על כתיבת החלק הראשון של רומאנו זה עד שיצא מעטו נקי ומהודר כחפצו, ואז שלחהו להוצאת „תושיה“ בעד „הביבליותיקה העברית“ בתור דוגמא. זה היה בחדש השבט תרנ״ט. ימי התוחלת לתשובה היו לו ימים של עגויים מרים מאד. הוא החליט החלטה ברורה, שאם יקבל תשובה שלילית — ישים קץ לחייו. וכשקבל תשובה חיובית, ככר היו חייו העתידים ברורים לו: הוא יעזוב את ההוראה ויחיה על עטו. דבר זה היה החדש גמור בספרותנו. סופרים מעטים חיים על עטם נמצאו רק בבתי־המערכת, אבל סופר בליטריסטי שישב בהדרו ויחיה על הונוראר של ספוריו — כזה לא היה אז בקרבנו.

את הרושם שעשתה הופעת הרומאן „באין מטרה“ בספרות העברית למותר להזכיר. עדין הדש הוא לכלנו. הבקרת צינה תכף, שכוכב הדש הופיע לנו, שאעפ״י שאינו מהפר כתמים פה ושם, בכ״ז הוא מזהיר ומבריק באור הדש ומראה דרך הדשה לסופרים הצעירים. החדוש שבו היה לא רק הקיפו הרב, כמו שהשב מחברו מראש, אלא גם הבנין המחיק תכלית דיוק והמתאים בכל פרטיו להמושגים המדוקדקים של הקורא המודרני, התאור הריאלי, אשר לא שב מפני כל, של הנפשות והמאורעות, וביחוד — הנתוח הפסיכולוגי העמוק, שלא היתה עוד דוגמתו בספרותנו עד ב—קי. אי־אפשר היה לבלי להכיר, שפנים הדשות ובהירות נראו בספרותנו, והבקרת אמנם טפלה אז ברומאנו של ב—קי במדה לא־שכיחה, והפופולראיות שלו בקהל הקוראים הלכה הלוך וגדול מיום ליום.

בהשדסקי תפס לו תכף מקום הגון במרום חבורת הסופרים. אבל

נציגת תגרניות והיה מחליף מכתבים עם מכיריו שבתחום ע״ד יסוד־ עסקים שונים בעיר מרכלת זו. אבל בעמקי לבבו כבר התבכרה ההחלטה להנזר שוב מחיי המסחר. ואחרי שבתו בבאַקו כתשעה ירחים עזב את העיר הזאת עם כל תקוותיה והלך ליקאַטרינסלאַב, ששם גר אחד מקרוביו והבטיח לו איזה סעד לבסס את מצבו.

ביקאַטרינסלאַב נעשה שוב מורה עברי. הצוניותו היפה, השכלתו הרחבה ואצילותו המיוהדה סללו לפניו את הדרך אל החוגים האינ־ טליגנטים, ועד מהרה נתאזרח בסביבתם ונעשה שם — אם לא הצורה המרכזית כביאַליסטוק — לכל הפחות ראש המדברים והמתוכחים.

בבית הכלה הביטו בעין רעה על חלוף־המצב שלו. הם לא התחתנו עמו, שישאר מורה עברי כל ימיו. הכלה עצמה הביעה לו לא אחת במכתביה את צערה ואי־רצונה להצעד הבלתי נכון שעשה. גם מצד קרוביו סבל הרבה יסורים בגלל „העקשנות האוילית״ ששוף סוף תדכא ותקלקל את חייו. אבל הוא עצמו לא הרגיש שום הרטה; עם כלתו הוסיף להחליף מכתבים כסדרם פעם בשבוע, ואת חייו התאמץ לסדר באופן שישר לפניו.

כל אותן השנים הסוערות היו שנות תרדמה לכשרונו. אמנם לא בטלו אצלו שתי המחברות: אחת לטימות ואחת להתהלות, שהיה פותחן לפרקים ומכנים לתוכן איזו מחשבה הדשה במוחו, אבל אח״כ היה עוזבן לימים רבים עד שהעלו אבק עב. הוא בעצמו הדל לתת איזו השיבות לכשרון הסופרים ישבו, וכשנסה מי שהוא מהבריו לעוררהו לקחת עט סופר בידו, היה משיב על זה בהלצה מרה דוקרת. מכל ההתהלות האלו הצליח לגמור רק ספור אחד — זה היה בבאַקו — וגם עברה עליו הרות לשלחו ל„הצפירה״. אבל ספור זה לא זכה לראות אור, ויאבד בסל של הרידאַקציה. אחרי „מפלה״ זו הדל לגמרי לבקר את מהברותיו והתחיל להתרגל אל הרעיון שכל האילוזיות של השנים הקודמות ע״ד עבודת סופרים היו רק שעשועי ילדים, שאין כדאי עכשו אפילו לשגות בהן.

אבל כששב אל התחום והתחיל מתקרב יותר ויותר אל הספרות העבריה ואל מהלליה גם בא בהתקרבות פרטית עם איזה סופרים שרכשו להם מעמד ידוע בספרות וכשהתחיל לשקל בפלס את ידיעותיהם,

באותה שעה כבר עמל על יצירת הרומאן השני „נגד הזרם". אם ברומאנו הראשון הוא עוסק בפרובלימה אנושית כללית, נסה ברומאן זה לעסוק בפרובלימה יהודית ספיציפית. אבל בשביל שפרובלימה זו לא מלאה את נשמתו כהראשונה, ואפשר שמפני שלא הספיק להתעמק בה כראוי, לא הצליח לתאר בו שורת טפוסים חיים ובהירים כברומאנו הראשון. אפילו הטכניקה שבו לקויה במקצת וחוסר שווי-המשקל שבפרטיו ממש מקלקל את ההרמוניה, המוכרחת להיות בכל יצירה פיוטית. הנפשות הפועלות בו לקוחות ממרכזי החיים והן ממש פורשות את כפיהן ומבקשות, שימלאו אותן תוכן; אך המחבר, שציין בהצלחה את קוי אפין הכלליים הכר-אינים הוא להכניסנו לתוך עולמן הפנימי ולהכריח אותנו לחיות את חייהן. הרומאן הזה קלקל מעט את הרושם, שעשה „באין מטרה"; אבל ב„טפוסים וצללים", שנדפסו אח"כ באותה „ביבליותיקה עברית", ושלתוכם נכנסו גם הספורים שנשלחו לפנים מביאליסטוק בעד „ספרי אגורה", — הוא עומד שוב על מרום כשרונו, מצייר נפשות עם זעזועי הרגשותיהן ודכדוכי יסוריהן ומונע א"ע מתאור הטבע ומהקירות פרובלי-מטיות. הבקרת שבה להצהיל לו פנים.

שלשת הספרים הללו הזקו את מעמדו ההגוני של ברשדסקי, ומאז נעשה אורח קבוע בספרות העברית.

אם נאמר שברשדסקי היה בעל-דמיון נלהב, נשגה מאד, אחרי שההגיון הקר והיבש שלט בכל מכמני נפשו ובכל רגעי חייו אפילו בשעת היצירות הספרותיות. הוא היה רק בעל חשבונות כבירים וקומ-בינאציות מסובכות. אבל שנוי-השם הזה אינו משנה את הענין: היא הי תמיד לא את חיי ההוים, המציאותים, אלא איזו חיים אחרים, דמיוניים... מה שעתיד להבראות אצלו ומסביבו עמד לפניו כ"כ בהיר ומדויק בכל פרטיו, עד שהיה מתפלא אם אחרים אינם רואים כל זאת כמותו. אם לא נתקימה אח"כ מחשבתו, לא הוא טעה, אלא טעו החיים, טעה העולם... והוא הוסיף לבנות את מגדליו, כאדריכל מלומד, על חשבונות מטימאטיים...

כה בשעה שהבקרת קבלה ברצון וכחבה את ציוריו הקטנים שהתחילו להופיע ב„השלוח" וביתר ההוצאות הפריודיות, וחשבה אותם לעיקר תפקידו בספרות, חשב הוא את עצמו לסופר-רומאנים, שעתיד לתת לספרות העברית עוד הרבה יצירות גדולות, ואת יצירותיו הפעוטות חשב רק לעבודת יצירה, ממדרגה שניה, לעבודה זמנית הנהוצה רק לפי שעה. במחברת הטימות היו כבר מעובדים לכל פרטיהם שנים שלשה רומנים גדולים, שהיו כתובים לפניו כל צרכם לא רק בעלילותיהם, אלא אפילו

לא רק ככוד הנהולוהו יציתותיו הספרותיות; בתור אדם הגיוני וריאלי לכל ספוק רוחני גדול גם מהסכום המסוים שקבל במחיר הרומאן מאת הוצאת „תושיה". בזה מצא גם סעד להשבונו, כי רק עכשו מצא לפניו את הדרך הנכונה לעבור בה את יתר השנים שנשארו לו בחיים.

*

בשעה שהוקל מעליו עול הפרנסה, לכה"פ, למראית עין, התחילה דאגה אחרת מנסרת בנפשו: דאגת הבריאות. עוד בראשית שנת שבתו בביאליסטוק התחיל להכיר, כי בגופו החסון והמוצק מחטטת איזו תולעת. שעול עז היה תוקפהו לפרקים ומעלה לח מריאתו. אעפ"י שהשב את מחלתו לסריוזית — ואולי דוקא בשביל זאת — לא דרש ברופאים, לא הפסיק את עשון הטבק ולא נזהר בשום דבר. כשמת אביו בדמי־ ימיו, גברה בו עוד יתר ההכרה, שמחלתו באה לו בירושה ושגם הוא לא יאריך ימים. אבל מרב הצרות והטרדות, וגם מהפצו הכביר להיות משוחרר מכל דאגה, לא שם לב לזה, ורק בדרך אגב ובהתול היה מביע לפעמים לידידיו האינטימים את ההשערה, שעוד נשארו לו כך וכך שנים להיות. אבל עכשו הגיעה השעה, שהיה מוכרח להתעכב על דבר בלתי נעים זה. המחלה הלכה והתגברה, הלכה וינקה את לח־חייו — והוא מתעתד להכנס בקשר הנשואים, להיות לבעל משפחה!

ויום החתונה ממשמש ובא. הכלה כבר הכינה לה בגדי חתונה, והכל היה כבר מוכן. אז החליט להגיש לה דורן להתונתם: פולים לאחריות־החיים על סך מסוים. נכנס לסוכן אחד ממכיריו, והלז שלחהו להרופא. אחרי הבקור בבית הרופא, ראה ד—קי, שהסוכן משתמט ממנו ואינו מדבר ע"ד הבטחון באחריות. אז הוברר לו, כי הרופא מאן לקים את האסיקורציה. באחד הימים נכנס שוב אל אותו הרופא ובקש ממנו להגיד לו ברור את מצבו בלי העלם ממנו דבר, אחרי שהוא כבר מוכן ומזומן לכל. הרופא הגיד לו את האמת, כי ראתו מוכה בשחפת, ורק ע"י ישיבה במקומות המים יוכל לרפא אותה לפי שעה. אחרי ישוב הדעת קצר ישב וכתב מכתב למחותניו, שמטעמים כמוסים עמו הוא מוכרח להסתלק לצערו מהשדוך.

מכתב זה הגיע לידם בו ביום, שהתכוננו לנסוע להחתונה.

ד—קי שרף מאחריו את הגשרים והחליט לחיות חיים חדשים באותן השנים המעטות שנשארו לו לחיות על פני האדמה.

שלא הלל בעברית שום יצירה חדשה. אם מחסרון פנאי, אי מדלדול פנימי, בחר לו להשאר בצל, והסתפק בתפקיד של מדריך ומנהל לבד. בשעות החפש שלו נסה את יכלתו בשפות אחרות. בשפת רוסיא הדפיס בוסהוד, ואח"כ בהוצאה מיוחדת, תרגום מקוצר של ה„באין מטרה" שלו, והדפיס גם תרגומים מספורים קטנים אחרים. גם ביהודית פרסם איזו ספורים, מהם גם חדשים, שעלו יפה מאד. אבל בכלל היתה תקופה זו שעת-עמידה לכשרונו. מאידך גיסא היה מצבו החמרי טוב מאד. בכל שנות מגוריו בווילנא היתה דירתו באחד מבתי-המלון היותר יפים ובכל אופן חייו היתה נוהגת פזרנות מרובה. את הובותיו שלם במהירות נפלאה. הסרון-כים לא ידע. בכלל חי אז חיים סואנים ומלאים, בסביבה עליזה וצוהלת ושמחה בחייה. ואיש ממכריו לא חשד, כי ברשדסקי זה המשתתף בכל שיחותיהם ושעשועיהם, המגחך ומתלוצץ תמיד על הכל ועל כל — הוא רק כאורח זמני בעולם הזה וכי הוא עצמו כבר מכיר את זאת הכרה ברורה...

עוד בראשית ישיבתו בווילנא אירע לו פעם אחת שהצטנן וקולו נעשה צרוד. חבריו חשבו זאת למחלה עוברת, וגם הוא עצמו לא שאל ברופא. כשעברו שבועות וירחים וקולו לא נצטלל, התחילו חבריו הקרובים להזכירו את חובתו לנפשו והוכיחוהו על התרשלותו. אבל הוא ענה על זה בגחוך דק. בקרב נפשו ידע ברור כי ע"י הרפואות אפשר שיאריך מעט את חייו, אבל יצטרך להיות חיי חולה מתרפא והחליט לסגל לעצמו את ההכרה של איש בריא כל זמן שימשול ברוחו. השעול לא הרפהו ועוד התחזק אצלו מיום ליום, והוא לא פסק מעשן פפירוסים חריפים, היה מהלך בימי סגריר בלי ערדלים ובלי מעטפת הצואר, היה ישן בקיץ ליד חלון פתוח... צרידת קולו הוסיפה להתגבר, והוא לא עזב את הרגלו להיות ראש המדברים בכל מקרה שבא לידו, להתוכח שעות ארוכות בלי לאות... תוכו היה כבר נחר, אבל קליפתו היתה קשה, שלמה ויפה: לא נכפפה קומתו, לא הועם ברק-עיניו ולא הסתלק הגחוך הנעים מעל שפתיו. —

בתחלת שנת תרס"ו בא משבר בהוצאת „הזמן" ובסוד החברים הוחלט להפחית את שכר הסופרים, לא רק הרחוקים, אלא גם של העוזרים הקבועים בבית המערכת. הכל הסכימו לזה וגם ברשדסקי בתוכם, אבל באותו מעמד הודיע, כי הוא מתפטר ממשמרתו. לא הועילו שום בקשות מצד העורכים והמול"ים והחברים — ההלטתו היתה מוצקה כברזל ולא שב ממנה. ואחרי שהועיל, בתור בורר, לישר סכסוכים שונים שקמו אז מהמת הליפת המצב, יצא מן הרידאקציה לבלי שוב עוד אליה.

בשמותיהם. כל אחד ואחד מאלו היה צריך להיות הופעה מפתיעה בעולם ספרותנו. אלא שעדין לא הספיקה לו השעה לשבת על האבנים ולעסוק בהם. החיים תבעו את שלהם: הפרת-השחך המיטה עליו שוב עול גדול של חובות, מההוראה המתלק סוף סוף לגמרי; עבודת הסופרים אמנם הביאה לו רוח הגון, — אבל לא כדי לסלק את כל חובותיו ולהיות חיים מרוחים כפי הרגלו. כל התנאים הללו הכריתוהו לדחות לפי שעה את מהשבותיו הגדולות ולהתעסק בספוק החמר הספרותי להמו״לים, שהזמינו אצלו חמר בשכר הגון.

ואולם אז נדמה לו, כי כדי שיהיה כשרונו יותר פורה צריך היא לשבת בקרבת מקום אל מרכז הספרות העברית. מרכזים ספרותים היו אז שלשה: פטרבורג, ורשה, ווילנא. והנה הוא עוזב את יקאטרינוסלאב ולפי הזמנות שונות הוא מרחף, ממערכת למערכת, ממרכז למרכז. בכל מקום הוא מקבל סעד המרי והיהני לתפקידו הספרותי. יושב הוא ישיבה ארעית פה ושם, ומפקידה לפקידה הוא מכין איזה ציור הדש, שמבצר עוד יותר את תהלתו הספרותית.

בכלל היו לו השנים המעטות האלו שנות הצלחה רוחנית כבירה. אופן כתיבתו נעשה כמעט לשטה מסוימת, והיו סופרים צעירים, שנמצאו תחת השפעתו, ומזמן לזמן היו פונים אליו בעצות ובשאלות. לא היתה שום הוצאה פריודית מודרנית שלא תחשוב לה לכבוד להשכו בין סופריה.

אבל כשרונו לא היה פורה ביותר; הוא היה מעבה ומשכלל את ציוריו בזהירות יתרה ולכן לא יכל לכתוב הרבה. רוחיו המעטים לא הספיקו לו די פרנסתו ותשלומי חובותיו. עינו ההדה סקרה לו בעתיד הקרוב פרספקטיבה בלתי נעימה: היא יצטרך לפרוט את כשרונו לפרוטות קטנות ולרדת מהרה ממרום מעמדו כלעמת שעלה עליו. ובהפצו לקדם את הרעה החליט לנטות מדרכו שסלל לו ולמכור את עטו לרידאקציה של עתון.

בסוף שנת 1903 קבל הזמנה ממר בן-ציון כ״ץ לבא לפטרבורג לעזר לו בעריכת „הזמן״. הוא הסכים להצעה זו, ונעשה תכף לעוזרו הראשי של העתון. וכשעבר „הזמן״ לווילנא הלך עמו לשם ונכנס לועד הרידאקציוני שלו, בקבלו עליו עריכת איזה חלקים נכבדים, וביחוד חלק הפיליטונים. הוא רכז סביבו תכף את כל הכשרונות הצעירים, והלק הפיליטונים באותו העתון הורם באמת למדרגה ספרותית רמה.

אך בשעה זו שרבים נהנו ונהמו לאורו, הרגיש הוא בעצמו, שאור כשרונו מתחיל לכהות ולכבות. בכל שנות עבודתו ב„הזמן״ כמעט

נכרים בכל תנועותיו. ידידיו, ובראשם מר ש. טשרניביץ (ספוג), התחילו לאכפי להכנס לרופא, והיא נענה להם, וסר לרופא אחד. אחרי בקורו נכנסו גם חבריו אל הרופא הלז בהסתר, ושם נודעה להם האמת המרה, כי התילה החביב הוא כבר לאחר יאוש.

סופה של הטרגדיה היה מרעיש ומהיר מאד. חבריו הציעו לו להוביל אותו לורשה, אך הוא לא הסכים בתחלה, אחר שכסף אין לו ונדבות לא יקבל. מוכרחים היו להמציא לו כסף באופנים שונים, שלא ידע את מקורם, רק אז נאות לנסוע לורשה... לפני נסיעתו שרף את היומן שלו, שהכיל כאלף גליונות גדולים...

ביום 14 לחדש נאיאבר שנת 1907, כשעלתה כבר מדת החום למדרגה גבוהה מאד, כתב עוד לכותב הטורים האלה את המכתב הזה; המעיד על צלילות רוחו ועל יכלתו הנפלאה להבליג על מחלתו: „את מכתבך המוגיר ואת מכתבך הגלוי — שניהם קבלתי במועדם, והנה אירעה לי תקלה שמצויה אצל אחרים ואינה מצויה אצלי כלל — בשעה שקבלתי את מכתבך הגלוי היה לפני צרור מכתבים שנתקבלו ממקומות שונים ושהייתי חיב תשובה עליהם; ישבתי לכתוב תשובות, ובדעתי היה לענות גם לך אלא שמאיזו סבה לא עניתי, ואחרי כך נדמה לי שעניתי. טעותי נגלתה רק בימים האחרונים כשהייתי מוכן כבר להריץ אליך מכתב מלא מוסר ותוכחה על שאינך כותב לי, ויכל תוכל לשער את תמהוני ברגע הראשון כשנתגלתה טעותי!... קבל תודתי — אם גם מאוחרה מעט — על מכתבך המפורט, שבו תארת לפני את מצבך החמרי והרוחני בבהירות מספיקה לי. אם לא יכבד ממך הדבר להודיעני המשך הדברים, ביחוד במה שנוגע להיחוסים שבינך ובין... אהיה אסיר תודה לך מאד. — — — אתי אין לע"ע הדשות נכבדות ביותר. יש אמנם איזה ענין הקרוב להגמר (רמז על עריכת הקובצים. הכותב.), אך מפני שהפרטים לא התבררו עדיין כל צרכם, הנני משאיר את הדבר הזה למכתבי השני..."

אך במכתבו השני כבר היה מוכרח להודות — אחרי שהדבר נודע מן הצד — כי היא קצת חולה, אלא שהרופא מבטיחהו שבקרוב יתרפא...

וביום 20 לחדש יאנואר שנת 1908 כתב מורשה: „... אחרי שנועצתי פה עם הד"ר לוין ואחרי שזה בדק אותי ושמע את התפתחות מחלתי — בא האחרון לידי מסקנא אחרת לגמרי, היינו: שקדם שאעבור לגור באוטבוצק אתרפא כשבועים פה בביה"ח העברי, מקום שיש ריפוי מומחה למחלות הגרון. מכמה טעמים ישרה עצתו בעיני וקבלתיה. מובן הוא

ברשדסקי נעשה שוב אותו הסופר הפרוליטארי ההי על שורותיו, כלפני כניסתו להרידאקציה, רק בהבדל זה, שמעין כשרונו נתדלדל ובריאות גופו התמוטטה וכלו היה כעץ יבש... אבל דמיונו הנפרז, בעל ההשבינות המסובכים, לא נרדם ולא נלאה לבנות מגדלים אוירים...

בהתעצמות ישאין למעלה הימנה הושיב א״ע אל שלחן הכתיבה והתחיל שוב לצייר. ואמנם הצליח לחולל יצירות אהדות, שיוצרן התגלה בהן בכתי הקדם, אבל אופקים הדשים לא גלה, לא לספרות ולא לעצמו, ובהן לא היה עוד כדי להפתיע את עולמנו הקטן. ובאותה שעה נעשה דהיק יותר ויותר במצבו החמרי: רוחיו נתמעטו עד למינימום, והוצאות פרנסתו לא הצטמצמו אף במאום...

שתי שנים ארך מצבו זה. מה שהתחולל בנפש הגבור המדוכא הזה קשה למסור בדברים. בעולם הספרותי אמנם שררה אז דומיה, רק בספרות היהודית דפק איזה עורק של חיים; בכל זאת נדמה לו כי גלגל ההיים מנסר מסביב, כי הכל פועל, שואף, מקוה, ורק הוא נע כצל בקרב המהנה, אין פונה אליו ואין רואה אותו.

כי באמת היה שמו הולך ונשכח מהדש לחדש. אם עמנו בכלל מצטין במדת השכחה, הנה האינטליגנטים שבתוכנו — על אחת כמה וכמה. שנים רבות של עבודה ופעולות כבירות לא יועילו לו לסופר עברי, אם ירד לימים מועטים מן הבמה, וברשדסקי הצעיר, הרענן, אחד הנביאים של המהלך ההדש בספרות היפה, כבר עומד בתוך התנועה הספרותית כאיש מן הצד.

אבל את צערו הפנימי לא גלה לשום איש. כשהיה נכנס לחבורת סופרים בווילנא או בורשא, היו פניו צוהלים ומגהכים; ואחרי עבור הרשם הבלתי נעים הראשון של צרידת־קולו, היה מכריח את כל שומעיו לשתוק ולהקשיב לשטף דבריו שזרם בעז ובהגיון נמרץ ובלי לאות.

בקיץ שנת תרס״ז נסע לריגא לשם איזו קומבינאציה של הוצאת עתון זרגוני. לנסיעה זו, שעלתה לו בדמים מרובים, לא היתה שום תועלת ממשית, מלבד זו — שנתקרר שנית, ומצב בריאותו הורע מאד. ובתחלת הסתו לשנת תרס״ח כבר התגלתה בו השחפת בכל מוראיה. מדת החם בגופו עלתה לבלי רדת עוד עד מותו. אך הוא לא מהר להכנע. הכתיבה והדבור נעשו לו קשים, והוא עודנו מהלך ברחוב, מבקר את מכיריו, כותב מכתבים שקטים לקרוביו ולחבריו, — כאלו לא אירע דבר. בימים ההם נמסרה לו עריכת ארבעה קובצים עברים ספרותיים, ולעבודה זו התמכר תיכף בשרידי כחותיו.

אבל סוף סוף קשתה עליו גם ההליכה, וסימני חליו הכבד כבר היו

י' ברשדסקי

בתור אדם ובתור מספר.

אי אפשר להעריך את ערכו של סופר כל זמן שלא למדנו לדעת את האדם שבו. אפשר לנסח את הפתגם הידוע באופן כזה: „אם חפץ אתה לדעת את המשורר עליך לדעת ראשונה את האדם שבמשורר!" אפיו של כל יוצר, דרכי חייו, עולמו הפנימי, השקפתו על העולם, יחסו לכל הסובב אותו — משתקפים תמיד ביצירותיו, בצורה זו או אחרת. גם היצירה היותר אוביקטיבית היא באמת רק ראי נכון לנשמת יוצרה; הוא הספוק הסוביקטיבי של נפש היוצר, הספקת השאיפה הפנימית היותר חזקה והיותר נוגשת שבקרבנו. היצירה האמתית איננה קפריז, איזה שעשוע חיצוני — כי אם צורך פנימי מוכרח הנובע ממעמקי נפשו של היוצר. הדעת המוקדמת של האדם שביוצר היא אפוא הפתרון להודת היצירה שלו, המפתח שבו נפתח את היכל בת שירתו.

ברשדסקי בתור אדם היה חזיון בלתי מצוי אצלינו. הוא היה איש המעלה באמת, איש בעל אצילות רוחנית. הגלות לא הטביעה את חותמה עליו כלל. בפניו, בהליכותיו ובכל ארחות חייו לא נכרו סימני ה„נעֶבּיך" שאנו פוגשים אצל רבים מחבריו. אותו הצער העלוב, אותה האנחה הטפוסית של רבים מן הסופרים העברים על עלבון האומה, על גלות השכינה, על חיי הדלות והשפלות — היו זרים לו לגמרי. הוא היה איש אוהב את החיים ומלא ששון החיים. וכבן־חורין גמור התהלך בסביבתו, בקומה זקופה ובדעת ערך עצמו.

ברשדסקי היה רחוק לגמרי מן הבטלנות המצויה אצל רבים מסופרינו. הישיבה וה„קלויז" לא נגררו אחריו. בכל היותו יהודי מכף רגל ועד ראש היה קודם כל אָדם, איש אירופי נאור, בעל נפש אנושית כללית המתענינת בחיים הכלליים וכל הנוגע לאדם לא זר לה.

מאליו שהד"ר ל. וחבריו ידאגו לי שתהי שכיבתי בביה"ח ככל האפשר יותר נעימה — — — הימים המעטים ששהיתי פה עברו לא בעצבות יתרה: אנכי אמנם כמעט שלא יצאתי מפתח ביתי החיצה. אך אל חדרי בהגוטל נאספים מכרים שונים. היו שלום וברכה וכתבו לי מכל אשר אתכם". כך כותב איש, שעומד כבר על מפתן המות...

כל מי שחשב, שבימי חייו האחרונים נתן להטעות את עצמו בדבר מהלך מחלתו — אינו אלא טועה: הוא הטעה רק את אחרים, בשעה שלעצמו היה הכל ברור, בלי שום מקום לספק.

בימים האחרונים לחדש פברואר הובילוהו לאוטבוצק, ששם הורע לו, ואח"כ החזירוהו לורשה לביה"ח. שלשה ימים לפני מותו נתבלעו מחשבותיו והתחיל לדבר מתוך חום. הוא דבר אז רק בעברית.

ובאור ליום ה' י' אדר תר"ע מת. ההלויה אל חצר הקברות הורשאית היתה ביום ו' י"ב אדר. לגמל לו את החסד האחרון באו איזה עשרות סופרים וקוראים עברים. את תפלת ההשכבה שר החזן המנוה מר טשיז. הספדים תמים נשאו עליו בן־אביגדור, הלל צייטלין, ש. צרנוביץ ועוד.

כך חי וכך מת האיש, שנוצר לגדולות ושאף לגדולות — והתמוטט בין הגלים הסוערים של החיים.

ביאליסטוק, בחדש אדר שני, תר"ע.

קפלן'.

הכבה והמסובב היו לו לעינים בלכתו ובהובילו אותנו דרך הפסיכיקה העמוקה והנפתלה של האדם הפרטי ושל החברה הסובבת אותנו. וההגיון הזה היה לו לאיזמל חד של מנתח לנתח בו את כל ההיים אשר מסביב, את לב האדם ואת לב החברה.

ברשדסקי היה חושב והוגה דעות. מוחו היה תמיד עסוק בעבודה: סתר ובנה, בנה וסתר. עבודת המוח היתה לו העבודה היותר חביבה בחייו. גם בשבתו לבדו בחדרו, גם בשיחות ווכוחים במסבת רעים, גם בהעלותו את רעיונותיו על הגליון העסיק את מוחו בעבודת הסתירה והבנין שברות. זה היה לו למין ספורט רוחני המשיב את הנפש. הוא היה קורא לעבודת־מוח כזו: גימנסטיקה רוחנית, ורוב עתותיו עברו עליו בגימנסטיקה זו.. מוחו היה כעין טחנה רוחנית, הטוחנת וטוחנת בלי הפסק, והסתכלותו החדה והבלתי פוסקת בחיים המציאה לה תמיד חומר וכח לעבודתה — והטחנה היפה והמקורית הזאת הוציאה לנו בכל פעם קמח בהיר וטוב בדמות מחשבות הגיוניות, שהיה מפזר לפנינו ביד רחבה בשיחות, בוכוחים וביצירות ספרותיות..

במקצוע זה, מקצוע המחשבה ההגיונית, היה ברשדסקי משכמו ומעלה גבוה מרבים מחבריו.

ברשדסקי היה איש־שלילה. הוא התיחס בשלילה לכל הזרמים הסובבים אותו, בכל התנועות החברותיות שהיו בימיו מצא מגרעות ומומים, כלן לא זכו בעיניו; ובכל זאת לא היתה השלילה שבו מכאבת ומעליבה, בשביל נמוסיו היפים, בשביל הטקט הנכון שלו, בשביל היותו רחוק מהקנאות העורת, מהשוביניות.

ברשדסקי קרא ושנה הרבה, למד וחקר תמיד, אבל לא רק בספרים של ניר, כי אם גם, ובמדה עוד יותר מרובה, בספר החיים. הוא לא היה כלוא בד' אמותיו של חדרו הצר, כרבים מחבריו כלואי החדר, אשר מפנות הדרם הסגור הם שופטים גבוהה גבוהה על העולם והאדם. הוא שאב את ידיעותיו לא רק מספרות וספרים, כי אם התערב ברחוב, בחוצות ובשוקים, התבולל בקרב החיים, בשאון ובמהומה הזורמים מסביב, השתקע בחברה הסובבת אותו, — ושם למד וחקר, הסתכל והתבונן בעינו החודרת ובחושו החד; והכל היה לו ענין לעמת בו, בכל דבר מצא חומר להסתכלותו, מכל מקרה ופעולה למד ורכש לו דעת ותורה, תורת החיים.

ובכל היות ברשדסקי איש פקח ופכח ואיש ריאלי ומלא שלילה היה מלא גם דמיונות גדולים. הפנטסיה שלו היתה עשירה מאד. במוחו המלא שלילה והריסה נמצא גם און וכח רב לבנות בנינים נפלאים

ברשדסקי היה מלא גאוה פנימית — אבל גאוה אציליתו נמוסית. הוא לא ידע מה זו הכנעה ומה זו זחילה והתרפסות, לא ידע מה זו הנופפה ומה זה משא־פנים; אולם הוא היה רחוק ג״כ מאותה הגאוה הריקה, אותה הגאוה הבטלנותית של היושב מאחורי התנור בבית המדרש ומבטל בלבו את כל העולם, אותה הגאוה הבטלנותית, שמעבר אחד היא מלאה זחילה והכנעה בפני התקיפים, ומעבר השני, בינה לבין עצמה, היא מתנפחת, מבטלת בבטול גמור את כל אלה שאין אומנותם עבודת־ספר ומביטה על עצמה כעל סלת האומה, כעל „אתה־בחרתנו־ים. לברשדסקי היה גאון פנימי בתור אדם בכלל, אך לא בתור סופר, אם כי ערכו בתור סופר לא נכהה ממנו. הוא לא חבש לראשו תמיד את הפאה הנכרית של הספר. בבואו בחברת לא־סופרים לא הביט על הסובבים אותו מגבוה, להפך, התהלך אתם כאלו היה אחד מהם, התהלך אתם בפשטות וברעות, התענין בכל עניניהם והשתתף בכל לב בשיחותיהם. הגאון הפנימי שבקרב לב ברשדסקי היה לא ביחס אל אחרים, כי אם אליו בעצמו. הוא לא התגאה על אחרים, אך גאותו הפנימית לא נתנה אותו להתרפס לפני אחרים. היא עצרה אותו מבקש עזרה מאחרים גם בשעה שהיה צריך לה; היא הניאה אותו מכל מעשה המסוגל לעורר עליו חמלה בלב אחרים, רחמים ומנוד ראש. הגאוה העדינית והאצילית הזאת היתה למקור תלאות וצרות לו לעצמו — שאולי גם קצרה את ימי חייו, — אבל לא לאחרים. גאותו זו המריצה אותו להתהלך בכל עת ברצינות הראויה, לשמור את הנימוס ואת הטקט הנכון, לשמור את דברו תמיד להיות מבטיח ומקיים, להיות תקיף בדעתו ולבלי נטות לכל רוח, ובכלל להמנע מכל מעשה העלול להטיל כתם על שמו ולהשפיל את כבודו, כבוד האדם שבו.

ברשדסקי היה פקח אמתי. בשכלו החריף חדר לעומקו של כל דבר ומבטו החד הקיף אותו מכל צד. הוא הבין תמיד דבר מתוך דבר. תפיסתו המהירה עמדה לו להכיר במעוף עין את אשר מסביב לו, את כל החדש והזר, בהשקפה ראשונה, שהיה פוגש בדרכו. הסתכלותו בחיים היתה חדה וחודרת, והיא גלתה לפניו תמיד בכל דבר את הסבות והמסבות הכמוסות שיצרוהו ואת השתלשלות המעשים הטבעית והתוצאות המוכרחות.

ברשדסקי היה בעל הגיון חזק ועל פיו הסתכל בחיים ושפט על הכל. בכל ראה לא קפיצות ופתאומיות, כי אם התפתחות והשתלשלות טבעית ומוכרחת על פי חקי הברזל של ההגיון. הם היו לו לקנה המדה למוד בהם את כל המתהוה בחיים, בחברה וגם בקרב נפש האדם.

בהירים ונאמנים — ביצירותיו הספרותיות, בספוריו הגדולים והקטנים..
בהם אני רואים, בהתבוננות הראויה, את כל מסתרי הנפש הכבירה
הזאת, נפשו של ברשדסקי, עם פצעיה הכבירים, את ענותה ויסוריה,
את שאיפותיה וגעגועיה הבלתי נמלאים.

וזהו הסוד של הרושם הכביר שעושים עלינו ספורי ברשדסקי,
כי זו היא היצירה האמתית, המקסימה אותנו באמתותיה וביפיה, זו
שבה משתקפת נפשו של היוצר.

II

ברשדסקי בתור מספר הוא הטיבה מיוחדת בספרותנו.. הוא לא
הלך בדרך הכבושה של המספרים העברים שלפניו, כי אם בחר לו
דרך חדשה ללכת בה.. ברשדסקי יצר בספרותנו הספורית בית־מדרש
חדש, אם אמנם שלע״ע היה הוא כמעט האחד שלמד בו ולא העמיד
לנו תלמידים ההולכים בעקבותיו. בכלל אין ספרותנו עשירה בספורים
גדולים ובאצבעותינו נוכל לספור את הרומנים אצלנו. ואם נוציא מן
הכלל את שני הרומנים „אהבת ציון" ו„אשמת שומרון", שהם יותר
חזיונות אידיליים ורומנטיים מאשר רומנים במובן הרגיל — הנה יתר
הרומנים שבספרותנו הם טנדנציוזיים, חברותיים ודידקטיים. יוצרי
הרומנים ההם לא התענינו באמנות כשהוא לעצמה, בנפש האדם כשהיא
לעצמה, כי אם בפרובלימות החברותיות שבימיהם: מלחמת ההשכלה
עם הבערות, המלחמה עם החסידות, מלחמת הדת והחיים, השאיפה
לתקונים בדת. ואנחנו יודעים עד כמה קלקלה אצלם הטנדנציה את שורת
האמת והאמנות. לשוא נחפש בהם טפוסים בולטים, נפשות חיות בעלות
אופי מסומן, לשוא נחפש בהם אמת־החיים והמציאות, לשוא נחפש
בהם אמנות: ציוריות, צבעים ופלסטיות. הננו רואים בהם רק צללים
כהים ומעורפלים, נשמות ערטילאות בלתי נבדלות כמעט זו מזו, והצללים
נבדלים לשתי מחנות: מחנה של יונים לבנות ושל עורבים שחורים,
מחנה של מלאכים צחורים מרחפים באויר בדמות משכילים, בעלי דעות
לומים וסתם עשירים נאורים ומחנה של שדים עכורים מרקדים
כשעירים בדמות קנאים אדוקים וחסידים נבערים. ואולם אם לא תמצאו
בהם אמת ואמנות, חיים ונשמה לעומת זה יש בהם רעש מלחמה,
רטוריקה ומוסר. כל המשכילים הם מטיפים מצוינים, ודברי המוסר שלהם
משתפכים כנחלים ומדבריהם המתוקים ימסו הלבבות.

והנה בא ברשדסקי ויצר אצלנו את הרומן המודרני, האמנותי,

ומיצוינים, קומבינציות עשירות וגדולות, שהיו מעסיקות את אנרגיתו בהיי הפרטיים ושכל יצירותיו הספרותיות מלאות מהן.. ועם זה היה תמיד יסוד נכון להן, יסוד ריאלי והגיוני.

ברשדסקי היה בעל עוצמה רבה, חפץ וכח כביר לעבודה; אבל לא תמיד מצא את המסבות הדרושות לזה, את הקרקע שתקלוט את נטיעותיו ושתפרה אותן. ברשדסקי היה בעל רצון תקיף לשלוט על עצמו ולשעבד את רגשותיו אליו וגם להכניע אחרים תחתיו ולשעבדם להשפעתו; אבל לא תמיד היה די כח לרצון הזה להתגבר על המכשולים אשר מסביב. סוף, סוף המציאות היא השליט העליון על הכל, וגם הרצון היותר תקיף הוא ע"פ רוב אין־אונים נגדה.

ברשדסקי היה איש־סדר. הוא אהב את הדיוק ואת הסדר במדה שאין למעלה הימנה. הכל היה מדוד ושקול אצלו מראש, הכל מכון ומסודר כראוי. והדיוק והסדר הזה השתקפו בכל הליכותיו, במחשבותיו ושירותיו וגם בעבודתו הספרותית.

ואחרי כל אלה — היו הייו עשירים בטרגדיות רבות, בהיות אפילו שנראה בהשקפה שטחית כאופי שלם, מלא סתירות רבות שהיו גלויות ושקופות לפני רוחו הניקרני, לפני חושו החד והסתכלותו הבהירה. הוא שחק לכל האידיאלים שמסביב לו, ובסתר נפשו התגעגע אחרי איזה אידיאל שיהיה לבסיס תחת רגליו ולמשען לנפשו השואפת. הוא לעג לריקניות שבהכרה הסובבת אותו והיה מוכרח להתהלך בה, בהיותו איש חברותי מטבעו. הוא התנגד לזרמים השוטפים מסביבו ונוכח לפעמים כי הזרמים הם יותר חזקים ממנו. הוא לא האמין במוסר המקובל ובחקיו, ובכ"ז לא נתנהו גאונו האצילי הפנימי לעבור עליו בגלוי ולחלל עי"ז את שמו וכבודו. הוא לעג תמיד לפרינציפים ובעצמו היה איש של פרינצי־פים. הוא לא האמין בעתידות השפה העברית ובעצמו היה לסופר עברי ולאוהב את השפה העברית בעל כרחו ולמקפיד על טהרתה ודיוקה. הוא היה איש סדר ודיוק והמסבות הביאוהו לידי כך להיות חיים בלתי נורמליים ע"פ רוב. ועל כל אלה היה איש האוהב את החיים, את ששון החיים, את העליזות והבריאות, והוא בעצמו זלזל במדה מרובה בחייו ובשמירת בריאותו והיה מוכרח לראות איך בריאותו הולכת ומתרופפת ואיך המות הולך וקרב אליו בצעדים, גדולים יותר ויותר, — מבלי אשר יתעורר בו רצונו התקיף ועזמיתו הגדולה להתנער וללחום בכל תוקף את מלחמת החיים עם האויב אשר כנגדו.

ואת כל הטרגדיות הרבות שבחייו, שגאונו הפנימי הניאהו מגלותן לאחרים, גם לידידיו היותר נאמנים, גלה לפני כלנו, בצבעים כ״ס

ובאופיות המסומנה של כשרונו, מעבודות היצירה הבלטריסטיות של הניבוליסטים הנזכרים.

ואולם נקודת הכובד של ברשדסקי המספר עלינו לחפש בשני ספוריו הגדולים: „באין מטרה" ו„נגד הזרם", שבהם מתגלה לפנינו בבליטות מיוחדה בית מדרשו החדש שיסד בספרותנו הספורית, בית המדרש של האמן המודרני, הנאטוראליסטי־אינדיבידואלי.

טועים הם אלה החושבים את שני הרומנים הללו לרומנים הברותיים, יען כי בשניהם מתוארות לפנינו שתי תנועות הברותיות שהתעוררו אצלנו בראשית התקופה הלאומית החדשה אצלינו: תנועת האגדות של „שפה ברורה" להנהגת הדבור העברי בחיים, ותנועת „חבת ציון" לפני התעודדות הציוניות המדינית. התנועות ההברותיות המתארות בשני הרומנים הללו הן רק ארג־רקמה שעליו רקם המספר את רקמתו — את האינדיבידואליות של הנפשות שיצר. התנועות הללו היו נצרכות למספר רק להבליט את האידיאה היסודית של שני הספורים הללו, לברר על ידן יותר את אפיי גבוריו ואת יחסם אליהן.

העיקר הבולט של שני הספורים הנזכרים בנגוד ליתר הספורים הגדולים שבספרותנו הוא בתכן: בהנאטורליות האמתית שבה מעביר לפני המספר את כל תמונותיו, המקרים והפעולות, הנפשות והחזיונות; בתאורים המדויקים והמפורטים של הסביבה, של המראות החולפים לפנינו, בהשתלשלות הטבעית והמוכרחת של המקרים והמעשים, של הסבות והתוצאות, של הירושה הטבעית, החנוך והמסבות; באי־האיסטניסות של האמן במכחולו גם בשרטוטי החלאה והזוהמא שבנפש הפרטית ושבחברה הסובבת אותה, בגלוי הפצעים והמכות הזבות דם ומורסא; בבהירות האפיים של הנפשות, בנתוח הפסיכולוגי האינדיבידואלי החד והחדר של עולמן הפנימי, של מהותיהן ולבותיהן; בצורה: באוביקטיביות הגמורה של המספר, ביחס של עומד מן הצד, ומסתכל קר ושליט ברוחו בכל מה שהוא מתאר ומעביר לפניו, ובסגנון: יצירת סגנון מיוחד, חדש ומקורי, בהיר ומדויק, שקול ומדוד — בשפה בהירה וחיה, טהורה ומוקצעה, מנופה ומלוטשה.

והסימנים המיוחדים הללו מסמנים גם את ספורי ברשדסקי הקטנים במדה האפשרית להתגלות בספורים קטנים. רוח אחת, רוחו של ברשדסקי נסוכה על כולם.

יש מתאוננים על התאורים המפורטים שבספורי ברשדסקי בנוגע לצורה החיצונית של הדברים והנפשות שהוא מעביר לפנינו; אבל שוכחים הם המתאוננים הללו, כי לא בקנה־מדה של זרמים ספרותיים אחרים אפשר

הנטורלי והאינדיבידואלי.

אמנם כל חדש אינו בא לפתע פתאם. תמיד יש רצים־מבשרים לפני בוא כל חדש, המפנים את המסלה, העושים את ההכנות הדרושות והמכשירים את קבלת פני החדש. גם לברשדסקי היו רצים־מבשרים כאלה, בדמות הגוגליסטים השונים, המודרניים, שהתגלו בספרותנו בעשרים השנים האחרונות, שיצאו ללחום עם המסורת הישנות אצלינו עם הטנדנציות, ההכרותיות והדידקטיות בספרותנו הספורית. הגוגוליסטים האלה יצאו לתבוע את עלבון האמת של החיים, את עלבון האמנות, את עלבון האדם הפרטי, את עלבון הנפש והאינדיבידואליות שלה, את עלבון העולם הפנימי שבכל אדם וגם היהודי בכלל הם יצאו ראשונה במחאתם נגד הטנדנציה הבולטת של המספר, המוכרחה לעוות את המציאות ולזיף את החיים. הפרובלימות ההכרחיות שבכל דור אמנם תופסות מקום גדול בחיים, אבל הן אינן ממלאות את כל חלל של הנפש. לכל אדם וגם ליהודי השייך למפלגה זו או אחרת, יש נפש אנושית כללית, עולם פנימי מיוחד עם סערותיו ומלחמותיו, סתירותיו וספקותיו. והאמנות מחויבת להלוך לעולם הפנימי הזה מקום בראש. והדידקטיקה, דעות המוסר השונות והצעות התקונים השונים הדרושים, לא יכירנה מקומה בספרות הספורית. עליה להעתיק משכנה למקצעות ספרותיות אחרים, להפובליציסטיק, להבקרת, לספרי המוסר.

ובהתאמה לשנוי התכן שבספרות הספורית דרשו גם שנוי הסגנון והלשון. אותו הסגנון המלאכותי, המזויף, הנפוח של הספרות הספורית שמלפנים, אותה הלשון הבלתי־טבעית, המליצית, הערפלית, המטולאה מגזרי פסוקים ומליצות קדמוניות — אולי היו נאותים לספרות הספורית המזויפת ההיא; אבל הספרות הספורית החדשה, החיה והטבעית, האנושית והאמנותית דורשת גם סגנון טבעי, אמתי, מדויק. דורשת שפה חיה וטבעית, פשוטה וברורה, שלמה ואופיית.

והגוגוליסטים האלה החלו להגשים את דרישותיהם אלה במעשה, ביצירותיהם הספרותיות, שנתנו מהלך חדש לגמרי לספרותנו הספורית, בהכניסם לתוכה נשמה חדשה ובתתם לה צורה חדשה, צורה אירופאית מודרנית.

אי אפשר לכחד כי הרצים־מבשרים הללו פנו הרבה את הדרך לפני ברשדסקי ובמדה ידועה קבל גם השפעה מהם, והם הם שהכשירו את כשרונו של ברשדסקי ונתנו לו דחיפה עצומה לבחור בדרך החדשה שסלל לו ביצירותיו הבלטריסטיות.

ספורי ברשדסקי הקטנים הם באמת רק המשך, בצורה שונה מעט

הננו רואים את ברשדסקי מכין את החומר והלבנים בסבלנות מצוינה, ואחרי כן בשעה שהוא מניח את היסוד ומתחיל לבנות ומניח אריח על גבי אריח, שורה אחרי שורה, והקירות מתרוממים יותר ויותר ומוף־כוף נעשית התקרה ומשתטח הגג והבנין נגמר. וכשם שידע ברשדסקי לציר במכחולו החרוץ ובצבעים הדרושים את המחזות שהפיץ להעביר לפנינו בעת התהוותם, כן ידע להעביר לפנינו מחזות שונים, בשלובי זכרונות או פשוט לספר לנו על אדותם בתור רשמים מימים עברו, ברפלקסיה שלוה ונוגה, בטרגיות הרישית ואצילית — כמו ברוב הציורים והספורים ש„בכתבים אחרונים" שלו.

וגדול היה כשרונו של ברשדסקי גם בציורי מומנטים מרעישים, רגעי התפרצות קטסטרופה ידועה, אחרי כל המסבות וההכנות שקדמו לזה, רגעי מהפכות נפשיות והפכת הקערה על פיה.

כאמור היה ברשדסקי אוביקטיבי בכל ספוריו, הגדולים והקטנים. הוא התאמץ תמיד להתנכר ולהתחבא מפני קוראי ספוריו לבל יכירו את התיחסותו העצמית לנפשות שיצר ואת השקפתו עליהן. הבלטות האפיים של הנפשות שבספוריו נעשות אפוא אם ע"י נתוח פסיכולוגי של עולמן הפנימי, אם ע"י האחת הבאות לרגלי העובדות והמקרים השונים הנוגעים בהן, אם ע"י ודויים ולפעמים גם ע"י חות דעת של נפשות אחרות על אדותן.

ועם זה, למרות האוביקטיביות הנפרזה של המספר, הננו מכירים תמיד את הסימפטיה שלו לנפשות ידועות, למרות מומיהן ולקויי נפשותיהן, ולמרות זה שאפייהן ודרכיהן בחיים לא זכו בעיניו.

II

גבורים העיקריים של „באין מטרה" ו„נגד הזרם": אדמוביטש ואיזראלסון, בכל היותם שונים זה מזה יש באפייהם קוים משותפים, שרטוטים דומים, והמתבונן בהם, לא בהשקפה שטחית, יכיר כי שניהם מחומר אחד קורצו. מחומר כזה קורצו גם נפשות שונות ממדרגה השניה, שבספוריו אלה וכן בהרבה מספוריו הקטנים. נראה כאלו השתברה הפנימיות של ברשדסקי לרסיסים והרסיסים הללו נפזרו בכל הנפשות הללו. בכל הלך רוחן מחשבותיהן ורגשותיהן, בכל ענוייהן, ספקותיהן וסתירותיהן הננו שומעים הדים נאמנים מהצלילים האדירים העולים באזנינו מהסימפוניה הכוללת, סימפונית הנפש של היוצר.

האידיאה היסודית המונחת בשני הספורים הגדולים וגם בכמה

למוה את הזרם הספרותי הנבדל מהם. התאור המפורט של היצוניות הדברים מינה ביסוד השטה הנאטורלית בספרות, השטה הפאנתאיסתית באמנות, המכירה כי בטבע ובחיים אין דבר חשוב ופחות, אין חומר וצורה פנימיות והיצוניות, כי הכל אחד, כי בכל מתגלה נשמת היצירה העולמית, וכי שלמות הציור אפשרית רק בקבוץ כל הקוים הנוגעים בו — ומכל השרטוטים החיצוניים והפנימיים מתהוה הרמוניה אחת, ציור שלם ומקיף.

וברשדסקי היה אמן בתאורים ציוריים כאלה. הצורה החיצונית מעורבת אצלו תמיד בפנימיות הדברים, הקוים החיצוניים מתלכדים בהקוים הנפשיים — והכל מתבלט אצלו בציור שלם ובהיר בכל פעם.

יש מתאוננים כי לא התענין ברשדסקי במחזות הטבע והוא ממעיט בתאורי הטבע עד מאד. בזה יש הרבה אמת. ברשדסקי התענין יותר בחיים המשתנים ומתחלפים, המלאים נפתולים וסבכים, בעולם הפנימי של האדם ההוי, החושב ומרגיש, המלא סתירות וספקות מאשר בטבע הדומם.

ובכ״ז הננו מוצאים גם אצל ברשדסקי תאורים ממראות הטבע, ביחוד באלה, שיש להם יחס עם העולם הפנימי של נפשותיו באותה שעה, והתאורים חיים ומלבבים, אם אמנם כי מרגש בהם איזה יובש, איזו קרירות נפרזה.

ואולם עיקר כחו של ברשדסקי היה בתאורי הפנימיות של הדברים, הנפשות והמעשים, בנתוח הפסיכולוגי החודר של המוחות והלבבות. במקצוע זה אין דומה לו בספרותנו הספורית. עינו החדה מבקרת את כל הקמטים הנסתרים שבמוח ואת הזעזועים היותר נעלמים של ה..., ועל הכל הוא שופך את אורו, את הבהירות ואת ההבנה העמוקה. גם הנפשות ממדרגה שניה ושלישית העוברות בספוריו מנותחות באותו האיזמל ההד של המספר המנתח ומוארות באותו האור הבהיר. כל הנפשות שיצר ברשדסקי, העיקריות והטפלות, הקבועות והארעיות עומדות שקופות ובהירות לנגדנו.

אמן היה ברשדסקי גם בצורה החיצונית של ספוריו, בצד הטכני של הבניה והגזרה שלהם. נמצא אמנם מבקר שהרץ, כי היה ברשדסקי יותר צייר אמן מאשר מספר הרץ, אבל אני חולק בזה עליו. ברשדסקי היה גם בצד הספורי אמן גדול. הוא ידע מאין כמהו גם לספר, הוא השכיל לשלב את המקרים והמעשים, את הסבות והמסובבים, את היסודות ואת הגזרות — ביד הרוצים. הוא ידע להכין את הקיסמים ואת העצים למדורה, לערוך את כל המערכה הדרושה ולכון הכל לרגע הדרוש להצית את האש ולהפיח בה עד שתהיה ללהבה מרעישה,

ומעבר מזה התוצאות: נצחון שהוא מפלה, השתררות שהיא התכנעות תחת השפעת רגע של שכרון החושים, רגע של התלקחות להבת תאוה עורה ועוברת – עם כל היסורים היוצאים מזה, עם כל התולדות המרות והמשפילות (אדמוביטש וראיסה ב„באין מטרה").

מעבר מזה זרמים הזקים, תנועות הכרותיות עצומות, נפשות נלהבות ומאמינות ומסורות לאידיאלים לאומיים (וילנסקי ב„באין מטרה", איזראילסון ב„נגד הזרם") ומעבר מזה – שטנים, „עומדים מן הצד" והשים את עצמם כ„זרים" בסביבתם, המתיחשים לכל האידיאלים אשר מסביבותם בבקרת שלילית, בלעג ומנוד ראש (אדמוביטש ואיינזנשטדט ב„באין מטרה" וספירשטיין ב„נגד הזרם"), מהם – המביטים על הכל במנוחה ולעג של שלוה בהיות להם סוף, סוף איזה אידיאלים אחרים שהם כרוכים אחריהם (איינשטדט וספירשטיין) ומהם – המביט על הכל בצער ובקנאה על חסרון האמונה וההתלהבות בקרבו, באין לו שום אידיאל בחיים שיהי לו לנהם (אדמוביטש).

ובתור צללי־עצב להטרגדיות העיקריות, להבנקרוטים הגדולים של החיים, הננו נפגשים על כל צעד בטרגדיות קטנות, הרישיות, אבל עם זה מרות לא פחות מהגדולות. הננו נפגשים – – בנפשות ישרות ומלאות צער ועלבון החיים, צמאות לאשר ואהבה הפונים להם ערף וסובלות וסובלות (ברתה מרנץ ואנה ברוכוביץ ב„באין מטרה", חוה ליפשיץ ב„נגד הזרם", אי נפשות שונות בהרבה מציוריו וספוריו הקטנים, כמו „ערך הלבנים של איטקה", „בלי אהבה – בלי איבה", „זכתנות תוגה", „מושך בעול", „לא יצא לפועל", „רצועת אורה", ועוד ועוד).

באחת, בכל אשר אנחנו פונים הננו רואים אך צער ועלבון, עדנת הדמיונות והאילוזיות מצד אחד, וגסות המציאות ואכזריות החיים מצד שני – והנפש האנושית בתוך מפרפרת מכאב ומרירות יסורין ועלבונות...

מצד אחד הריקות והשעמום שבחיים, חיים של חוסר בסיס ומגמה, של באין מטרה...

ומצד שני לשוא כל ההתחכמות, לשוא כל התרכזות הכחות לשאיפה אחת, לשוא כל השיטות המבוססות וההגיונות – נגד הזרם...

IV.

לאחרונה הנני מוצא לנכון להראות גם על המגרעות שבספורי ברדיטשבסקי שנבעו לפעמים גם מרוב העשירות בכשרון ואמנות שחונן בהן המספר.

מספוריו הקטנים היא האידיאה היסודית הנובעת מהחיים השבורים של היוצר האידיאה של הצער העולמי הממלא את כל פנימיותו של המספר, למראה הבנקרוט של החיים, שברון השאיפות והקומבינציות השונות, למראה האכזריות של המציאות הממשית הבאה ומהרסת בלי חמלה את כל הפרינציפים וכל השטות השונות, את כל החלומות והדמיונות הנפשיים. האידיאה היסודית הזאת מקבלת בספורים הנזכרים צורות שונות — אבל האידיאה אחת היא בעיקרה.

מעבר מזה גאון אצילי פנימי, המתבטא בעקשות עצומה, התהפשות והתנכרות בפני אחרים בכדי שלא יכירו ברפיונות ומצבים מעוררי רחמים ומנוד ראש, כליאה בתוך עצמו והתמתחות עשויה, ממשל מופרז ברוח וברגש והתמנעות מהתגלות הלב ומהודאה עצמית משום צל של השש פן תצא מזה, הלילה, פגיעה כל שהיא בכבוד הגאון העצמי; אריסטוקרטיות נפשית ואיסטניסות נפרזה המביאות לידי שעמום ובהילה בעבודה מתמדת, לידי אי מציאות תעודה נכונה בחיים — ומעבר מזה התוצאות: שבר ברוח, מפח נפש גמור, בנקרוט של חיים שלמים, צער בלתי פוסק ויאוש מוחלט אדמוביטש ב„אין מטרה" והד מזה בהוא שב„ליל נדודים").

מעבר מזה התרכזות כל המחשבות והרגשות, התרכזות חיים שלמים בנקודה אחת, השקעת כחות עצומים ועמל ממושך וקשה במשך שנים רבות בשאיפה אחת, שהיא מעין כל התכלית שבחיים (איזראילסון ב„נגד הזרם") בעבודת החנוך של בניו ברוחו, רוח הפשרה בין הדת ובין הדעת, היה המוסרית הגמורה, על יסודות מוצקים ואיתנים, בשיטה שקולה ומדודה ובדיסקיפלינה אמיצה — נגד אי־המוסריות והפריצות וההפקרות שבחיים הסוערים שמסביב, או: רבי שבתי הקרליני ב„כחה של מהלקת", במחשבה הגדולה הממלאה את כל חייו בתור „תכן שבחיים" — מחשבת הנקמה ברב העיר, שגזל ממנו את כסא הרבנות ששאף אליו, והשתמשותו בחתנו הרב הרך והתמים בתור כלי הפיץ לנכליו. — ומעבר מזה התוצאות: התערערות יסודות של כל בניני הרוח שנבנו בעמל כה רב ובהתמכרות של חיים שלמים, הריסה גמורה של כל הקומבינציות הנהדרות ע"י הכה הגדול והתקיף מכל, זרם החיים הכביר העושה את דרכו במופה ובסערה, הלועג לכל שכר ומעצור (איזראילסון ובניו „בנגד הזרם"), או ע"י גדישת הסאה ואחד המקרים המצויים בחיים המעבירים קו על כל החשבונות (רבי שבתי הקרליני וחתנו הרב התמים ב„כחה של מהלקת").

מעבר מזה הפיץ עז של הכנעת אחרים תחת ההשפעה העצמית התקיפה, תשוקה כבירה של נצוח, לנצח במקום שיש התנגדות חזקה,

בתאורים המיותרים הללו לטכניקה הספורית באופן בולט.

ברשדסקי בעצמו,–כמבואר למעלה–היה מסתכל בעין חודרת, חודר לעמקי הנפש ומנתח פסיכולוגי מצוין – ובמתת־רוח כזאת חונננו רוב הנפשות שבספוריו; אבל המספר שכח כי לא כל בני האדם הם בעלי עין חודרת כזו ולא כל הנפשות בחיי יום, יום מסוגלות לנתח את פנימיותן ולהעמיק במסתרי הלבבות כמוהו.

ברשדסקי, כאמור, התיחס בשלילה לכל התנועות הלאומיות שמסביב. אבל לא הרגיש כי אי אפשר לנתח את כל התנועות הצבוריות באיזמל החד והקר של ההגיון בלבד. יש תנועות צבוריות שאי אפשר לבארן במחקר ובהגיון, כי מוצאן ממעקי נפש האומה וממסתריה – ובזה צפון כחן וגבורתן, ובכח הזה הנשגב מבינת החקר והמבקר הן מחוללות גדולות. –

יש גם שהורגש חסר רך ועדנות בתאורים שונים שבספורי ברשדסקי, כן בתכן וכן בסגנון ההרצאה. ביחוד, הרגש החסרון הזה ביצירות הראשונות של ברשדסקי. לאט, לאט אמנם הלך החסרון הזה הלך ורפה ביצירותיו הבאות, ביחוד „בכתבים האחרונים" שלו – ולעתים אנו מוצאים אצל ברשדסקי גם דברי רוך, עדנה ושירה, פניני רגש ומחשבה, דמיון וחזיה כמו שרטוטי „הרסיסים" שלו (כתבים אחרונים, חלק ב').

* *
*

בימים האחרונים לפני מותו אבד ברשדסקי לעתים את הכרתו ובינתו – ומבטיו היו אז נוראים ומלאי סוד. העינים היו גדולות ועמוקות וכמו הביטו למרחק רב... לעלטה נוראה שמסביב...

נראה היה כאלו הכיר ברשדסקי לפני מותו בהכרה אינסטינקטיבית, בהכרת־מסתורין, כי לא הכל גלוי וברור ובהיר. זה המסתכל החודר, החוקר הקר וההגיוני, הלועג לכל נסתר וכמוס – כמו ראה פתאם תהום גדול פתוח לפניו, תהום של פליאות וסודות שאי אפשר לחדור אליהן ולדעת את מהותן, ואחד הסודות הגדולים האלה, כן באישים הפרטים וכן באומה שלמה, הוא – סוד החיים והמות...

ורשה, ניסן תר"ע.

בן־אביגדור.

ספּורי ברשדסקי סובלים מ ע ש י ר ו ת נ פ ז ר ה, עשירות של חומר ספּורי, עשירות בנפשות פּעֻלות ובמעשים ועלילות שונות, עשירות ברעיונות ורגשות, עשירות בחטוט הנפשי והנתוח הפסיכולוגי. העשירות הנפרזה הזאת מעֹורת לפעמים את העינים וגם מלאה את הנפש לעתים. כל מ ו ת ר מ ח ס ו ר הוא לפעמים.

בספּוריו הגדולים יש שמכנים ברשדסקי נפשות מיותרות לגמרי שאין להן באמת כל תפקיד נחוץ, או יש להן תפקיד קל ערך והמספר מקדיש להן עמודים ופרקים שלמים להנם.

ואם אך נוגע מכחולו של ברשדסקי באיזו נפש, באיזה מעשה ובאיזה תפקיד שיהיה הוא מציר ומשרטט אותם מכל צד, בהיצוניות ובפנימיות, מתאר כל מה שעבר עליו ואיך היה למה שהיה, וכמעט בטכניקה אחת היא מעבד את כולם, ובזה הוא חוטא לעתים לאמנות ולרשמים הנשפעים ממנה. האמנות הציורית דורשת מדה וקצב בנושאי הציורי, בשרטוטים ובצבעים. יש מקומות הדורשים שרטוטים רפים ומרמזים, צבעים כהים וערפליים. מרוב העצים לא יראה היער ומרֹב הבהירות תכאבנה העינים המביטות. הציור דורש גם פ ר ס פ ק ט י ב ה ידועה. יש שההתבוננות מקרוב מזיקה לתפיסת המראה הכללי של הציור. הבהירות הנפרזה והאור המאיר יותר מדי מזיקים לפעמים להתבוננות הראיה. יש שמתוך האפל משתקף המראה ביתר בהירות.

ברשדסקי היה ה ג י ו נ י ו ב ה י ר י ו ת ר מ ד י. הקוים של הפסי־כולוגיה שלו הם בולטים וישרים יותר מדי, — אבל הן יש זעזועים נפשיים שבקוים ישרים אי אפשר לתאר אותם. לא כל דבר אפשר לבאר בהגיון, ולא כל מסתרי הנפש אפשר להאיר בפסיכולוגיה. יש פליאות נפשיות שאי אפשר לבארן בכל פסיכולוגיה שבעולם. ישנן קפיצות פנימיות המתנגדות לכל הגיון וחקי ההשתלשלות הטבעית. ישנם בנפש האנושית זעזועים ערפליים (אהנונגען), שאפשר רק לחוש אותם בהשערה־רגשית, אבל לא להסבירם ולבארם. בזעזועי־נפש כאלה לפעמים השתיקה או הרמז מבארים יותר מההסבר הגמור. ובנוגע לקוים שונים שבאופי האדם לא הכל אפשר לבאר בתור תוצאות החנוך והמסבות והשתלשלות המעשים.

יש בספּורי ברשדסקי הגדולים ספּורי מעשים ואפּיזודות שלמות, נפשות ותולדותיהן והתהוות אפייהן, שאפשר היה להשמיטם לגמרי מבלי כל פחתת לשלמות הספּור ולמהלך הכללי שלו, או לקצרם במדה גדולה, — או היה אפשר לעבד אותם בתור ס פ ו ר י ם ק ט נ י ם מ י ו ח ד י ם, והספּורים בעצמם היו מרויחים עי״ז הרבה. לפעמים חטא המספר

זכרונות־תוגה

(מחיי אשה עברית)

החדר צר ועל מערכת כליו טבוע חותם אמידות בימים שעברו ועניות בהוה: מלאכתם מלאכת אמן מפארה, אך מרוב ימים ורוב שמוש נפסדו ונתקלקלו. מציאות אחדים מהם כשהיא לעצמה איננה מתאמת כלל להמערכה הדלה הנוכחית ונותנת מקום לשער, כי כל אלה נכללו לפנים במערכה אחרת, יקרה ומפארה מזו.

בפנת החדר מטה וכסאות אחדים. במרחק קטן מהמטה שלחן עגול ועליו ערוכים בלי סדר: אבקות־רפואה בקפסות ומעטפות־ניר, צנצנות מכורכות בפתקאות בית־המרקחת, כף כסף, אשר בקבעתה כתם חום מסם־רפואה שנקרש, כוס אחת, מלאה חלב עד החצי ומכוסה ממעל בפסת ניר לבן, וכוס שניה מלאה מים, קליפות תפוח־זהב, חצי לימון, סכין, אשר על להבו נראים כתמים חומים־כהים, פעולת מיץ הלימון החמיץ שהתכוהו בו, ושעון־צלחת קטן ופתוח. בתוך כל אלה שומה מנורת־נפט דולקת, אשר עברה האחד מסוכך בגליון ניר כפול ואורה נופל רק על הקיר מעברה השני, ששם ממעל לספה ספה רפודה ובלה תלויות פוטוגרפיות אחדות ובתוכן — תמונה רבועה: קבוצת־משפחה.

על המטה שוכב איש חולה, ועל הכסא למראשותי החולה יושבת אשה זקנה.

החולה הוא שלמה רוזנקרנץ, איש כבן חמשים וחמש שנה, אף על פי שלפי הזות פניו ושיבת זקנו הוא נראה כזקן בן־שבעים. ע״י התבוננות מדויקה נקל לשער, כי לפנים היה האיש הזה יפה־תאר, בריא־בשר ואמיץ כח; אך מראהו עתה מעורר רק זועה: פניו רזים ומראה העפר להם, עצמות להייו בולטות, חטמו יבש ומחודד, מצחו מקומט, עיניו השקועות בחוריהן ומוקפות עגילים כהים קודחות ובלי להלוהית, חזהו התשוף כחוש ומכוסה שער שחור וידיו המוטלות בלי־כח על השמיכה צנומות ונראות כפרקי־עצמות של שלד.

היה־דינה אשתו, היושבת למראשותיו, נראה גם היא כבת חמשים וחמש שנה. מבלי שים לב לקומתה הכפופה ולפניה המקומטים והבלים, אפשר עוד להכיר על פי תויהם הדקים והענוגים, כי יפה היתה בנעוריה. עין הכסף אשר לקוצת שער ראשה, המבצבצת מבעד לצניפה

על שפתיו מרחף שחוק קל של נדיבות, ידידות ותם, וקולו הרך והשוקט משמיע דברים בנחת ומתינות... באזניה כמו נשנים צלצולי נגון נוגה ומלא דאבה, נגון אביה, אשר היה משכים בטרם בקר ללמד תורה, והיא היתה שומעת אותו מתוך שנתה. והשה כעין הום נעים, מעין עדן נפלא...

רגשותיה לאמה היו שונים תכלית שנוי מרגשותיה לאביה. אמה היתה גבהת־קומה ובריאת־בשר, בעלת זרועות הזקות, ידים גסות ועבות, אמוצות ובולטות, חטם רחב ושפתים עבות; קולה היה רם ומרעים, דבורה סוער ופיה מלא אלה, קללה ונאצה: על השפחה, על הילדים, גם על האב. —

— אנא, אלי, סלח נא להטאת אמתך! — נעות שפתי חיה־דינה בתפלה, ורגש נהם עז מתעורר בקרבה. גם אז היתה מכרת, כי עון פלילי הוא להשוב כזאת על אם־הורתה, ובכל זאת לא היתה יכולה להבליג על המון־רגשיה והרשיעה את אמה, המתעברת באביה. נדיבות רוחו של זה, אשר החריש ולא היה עולב את עולבתו, היתה מגדילה עוד את התמרמרותה של „אשת־המדנים" הזאת, ובאמת הן לא היתה אמה רעת־לב כלל וכלל... כן הוא, נפלא ומוזר היה טבע האשה הזאת! היא היתה מתעברת תמיד באישה ובאותה שעה היתה אוהבת אותו, מוקירה שמו והוגה לו כבוד רב; היא היתה מתקוטטת בכל בני־הבית והשפחות, ובאותה שעה היתה גם אם־רחמניה, גם בעלת־בית נדיבה וטובת־לב.

על שפתי חיה־דינה נגלה שחוק־קל: היא זוכרת את האמצעי הבדוק והמנוסה, אשר היו בני־ביתם משתמשים בו, למען שכך את חמת אמה. די היה להנעלב לקרא, כי יאסר אסר על נפשו ולא יאכל בלהמה, והלביאה הנוהמת נהפכה בבת אחת לכבשה תמה; הקללות פסקו והפה שהיה מלא לפני רגעים מספר אלה ונאצות דבר כעת תחנונים, והיה מפיס ומרצה... וכמה פעמים היתה משתמשת גם היא עצמה לרעה בתכונת אמה זאת! כמה פעמים היתה מסרבת לאכל, למען תתן לה את הפצה, ותמיד הגיעה בזה אל מטרת הפצה!

המון זכרונות רבים מתעוררים, ובדמיונה עוברים כשלשלת ארוכה ימי נעוריה בבית אביה עם נעימותיהם וממרוריהם, תענוגותיהם ופגעיהם, שעשועיהם ועצביהם. —

* *

אבותיה היו הצי־כפרים והצי־עירונים, כי גרו בבית־הטחנה, הרחק

הלבן, מעיד, כי שערה היה צהוב לפנים ונוגה זהב היה לו. עיניה האמוצות־כהות אינן גדולות מאד. אך נדיבות רבה וסבלנות עצומה בלי קצב וגבול נשקפות מהן.

בהדר שוררת דומיה, אשר רק דפיקות השעון הקצובות והמית רוח־הכציר הלה מפריעות אותה מעט. רק אור כהה יאיר חשכו. מה־זה כזה מסוגל לנסוך רוח־עצב גם על עליזי־לב ואף כי על האשה הזאת, השומרת על מטת אישה החולה! היא יושבת כפופה ומדוכאה, ובהיות עיניה עצומות עד החצי, היא נראה כנרדמה; אולם השנה רחוקה ממנה ומוחה עובד אמנם עבודתו לאטו, אך בלי חשך והפסק. היא מניעה ראשה, כמבקשת להבריח בתנועה הזאת את המהשבות הטורדות; אך מהשבותיה לא יעזבוה...

— הנה זאת היא פעולת הבטלה, — מתמלטת אנחת־תלונה חרישית מקרב לבה: — אלה תוצאות הישיבה במקום אחד! מעודי לא רבו מהשבותי כל כך, מעולם לא פרצו עלי בשפע כזה...

— היו עתים, — מוסיפה היא להשוב ונפשה מתגעגעת על הימים ההם — ולי היה איזה ענין נכבד להשב עליו, אך מרוב עבודה יטרדה תמידית לא מצאתי מועד לזאת... כפעם בפעם הייתי דוחה את המוזשבות למועד הלילה, בעלותי על משכבי, ואז אמנם עלו הרעיונות על לבי, אך אחרי רגעים מעטים כבר תקפתני הלאות והשנה הפסיקה את המהשבות בראשיתן.

לא כן עתה! בהדשים האהרונים חשבה אלף פעמים יותר, מאשר השבה במשך כל שנות הייה. בראשונה עוד נסתה להטריד את המחשבות ממוהה, אך כאשר נוכחה, כי אי אפשר להסירן מלבה, לא הוסיפה עוד לנסות כחה בזה ותתן את מהשבותיה להסתער עליה בלי מעצור... עד מאה פעמים כבר עברו, ופעם אחר פעם עוברים עוד ברעיוניה פרטים שונים מהייה; בזכרונה מתעוררים ושבים לתחיה המון מעשים רבים, שנהיו בתקופת ארבעים שנה ויותר.

ארבעים שנה — נפלא הדבר, מה רחוקה ובאותה שעה מה קרובה נראה לה תקופת הזמן הזאת! יש אשר ידמה לבה, כי כל הדברים והמעשים האלה לא היו כלל בהקיץ, או כי קרו לא בהייה, רק בחיי איש אחר; אולם יש גם אשר יראה לה, כאלו היו כלם ונקרו זה לא כביר, אתמול ושלשום, גם היא עצמה בנעוריה בית אביה, גם כל מערכת־ההיים של הזמן ההוא נצבה לפניה בכל פרטיה.

לפניה עומד אביה, איש שפל־קומה ודל־בשר, בעל זקן צהוב־כהה ועינים כחולות, השקועות בחוריהן ומתחבאות בצל עפעפים ארוכות;

כי פניו היו צוהלים יותר מהרגיל, ובפנותו אליה נראה צדוק-רצון מיוחד על שפתיו. הנסיעה היתה בהצלחה! החליטה בנפשה על פי הסימנים האלה, מבלי שער כל סבה אחרת. אך אחרי רגעים מעטים נודעה לה חדשה. אשר לא קותה לה, כמעט בא אביה הביתה, לא יכול עוד להתאפק ולטמן בשורתו הטובה בחבו, ובעליצות גדולה החל לספר על דבר האושר, אשר הקרה ד׳ לפניו: הוא „ראה" בעיר ס. חתן, אשר כמוהו לא פלל למצוא: עלוי, מושלם, גם מיוחס מאד... „צר" החתן — הוסיף לספר — התעקש אמנם וידרש נדה גדול הרבה, מאשר היה בדעתו לתת, אך למען חתן כזה כדאי הדבר ל„התאמץ" מעט... היא רואה בחוש כי מה׳ יצא הדבר: עסק ה„פריץ" עלה יפה, והוא — האב — ימצא שכר הגון... הדבר החלט, ומקץ שבוע אחד יועדו המחותנים „לראיון" באחד הכפרים, אשר בחצי הדרך בין ס. ודורנישק.

שונים ומשונים היו רגשותיה ביום ההוא ובימים הבאים אחריו. היא לא ידעה בנפשה מה אתה: איזה רגש מעורב מפחד וענג יחדו מלא את נפשה, והיא היתה כחולמת בהקיץ. גם אביה שונה מאד בימים ההם: הדאבה החרישית ורוחו הכהה חלפו מאתו, והוא היה צוהל. כפעם בפעם היה מבליע בפיו אחד מנגוני החזנים, מהתל והומד לצון, ביחוד התגרה בה התגרות של חבה: „הראויה את לחתן מצוין כזה?", „הכפרית כמוך תהיה ל„עלוי"? ועוד רבות מעין אלה, אשר היו נעימות לה מאד, אם גם פניה היו מאדימים פעם בפעם בשביל זאת...

ככה עבר שבוע הימים והיום הנועד ל„ראיון" בא. פרטי הערב ההוא נראים לה יותר כחלום, כי גם אז היתה כחולמת, נבוכה, נפעמה ונרעשה. עוד למחרתו, בדרך שובה עם הוריה הביתה, נסתה לעורר בזכרונה את פרטי התנאים והמשתה; אך במוחה נקלטו רק דמיונות בלתי-ברורים: פרצופי פנים שונים, גם דמות איש השח אל שלחן הגברים, קול הקורא לה לגשת אל השלחן ההוא, שימת עט בידה הרועדת, שורות מקפצות על גליון ניר כתוב, רשימת שמה על הגליון וקריאת „מזל-טוב" מכל עברים יחד עם קול נפץ — כל אלה התבוללו יחד ובדמיונה נשארה רק ערבוביה גמורה.

אולם תחת אשר פרטי התנאים לא נקלטו בזכרונה, הנה זכרונות פרק-זמן אחר קימים וברורים לה עד היום, כאלו רק אתמול היה הדבר. היא זוכרת את כל ההכנות הרבות, אשר נעשו בביתם ימים מעטים לפני חג הסכות. ה„פריץ השאיל את מרכבתו הנהדרה וצמד סוסיו האבירים, להביא בהם את החתן. בין כה וכה היו כל בני-ביתם טרודים, ויותר מכל — היא עצמה: מלבד עבודת-הבית הרבה, היה עליה עוד

כחצי מיל מעיר המצער דורנישק ואשר הכרוהו מאת ה„פריץ" הפולני. אזוני העיר הנזכרה. הם לא נחשבו בעשירים, אך היו בעלי־בתים אמידים, ופרנסתם נמצאה ברוחה מבית-הטחנה, שאם גם לא היה אחוזת-קנינם, אך הכירתו היתה בידם במשך דורות אחדים, על כן לא ערב כל איש את לבו לנגע ב„חזקתם", וה„פריצים" בעצמם היו מודים כמעט בזכות ה„חזקה" הזאת.

מצב בית-אביה החמרי היה אמנם טוב מאד, בכל־זאת, כאשר הגיע זמנה להנשא, היתה „קשה לשדוכים", והדבר הזה מרר מאד את נפ שאבותיה. אמת הדבר, כי במשך שלש שנים הציעו לפניהם שדוכים שונים; אך אביה, אשר היה תמיד רך כקנה ומבטל רצונו מפני רצון אחרים, היה הפעם קשה כארז ועומד על דעתו בכל תקף: חתנים שונים „ראה" ו„נסה", ואחד מהם לא מצא חן בעיניו. אמה אמנם התלוננה לפעמים על המעשה הזה, אך לעשות דבר לא מלאה לבה; היא ידעה, כי אישה מהולל בעיר כ„למדן" מצוין ואיש „מתון ומיושב", ולכן לא מרתה את פיו בענין נכבד ורב־ערך כשדוך לבתה הבכירה...

באופן כזה עברו שנים אחדות, וכאשר רבו הימים כן כבדה המעמסה המורגשה בבית וכן גדלה הקדירות המעיבה את פני אביה כשנסבה השיחה על ענין השדוכים פתאם... מה נפלא הדבר הזה! שלשים וחמש שנה כבר עברו מהעת ההיא ובזכרונה חקוקים עוד כל הפרטים, כאלו רק אתמול נקרו ונהיו... בקר יום קיץ צח היה אז, השמש עמדה עוד בשפולי האופק והיא השכימה קום ותצא ותעמד על הגשר הקרוב בהשענה על מסגרתו. עיניה נמשכו אל מי הברכה, המופזים מקוי השמש הראשונים, ואל בנות-האוזה, השוחות על פני המים וטובלות לרגעים את ראשיהן בהם. לאזניה הגיעו: שאון המים הפורצים ונדחקים בתוך ארבת השכר, משק האופן ואבני- הטחנה, גם רנת הצפרים, המצפצפות ומשיקו כנפיהן, מדי עופן ודלגן בין ערבי הנחל ועפאי העצים השפלים על שפת הברכה... מה היו מחשבותיה איננה זוכרת עתה, גם אז אולי לא ידעה אותן, אך היא היתה שקועה בהן ולא שמעה את שאון המרכבה הקרובה, ורק כאשר השתקשקו האופנים בעברם על קורות הגשר, התעוררה ותרא את אביה וה„פריץ" אשר נסעו ימים אחדים לפני כן אל עיר-המחוז בדבר עסק אחד.

לפני פתח הבית עמדה רגע המרכבה, עד רדת אביה מעליה; „הפריץ" נטע הלאה. היא התבוננה, כי פרידת אביה מבן-לויתו היתה הפעם בהפזון, בקצר-רוח גלוי מצד הראשון. היא התבוננה גם לזאת

אביה — מקודם היו רק עיניו מלבבות; עתה נראה, כי גם קלסתר פניו יפה!"

כן הוא, ה„פריץ" היה שונה כפעם בפעם על דבר קסם העינים, כי מושכות הן את הלב. אבותיה והיא עצמה שהקו אמנם בלבם על „שגעון" האדון, אך בכל זאת הרהיבו מהללי האדון את לבם, ועוד יותר היה נעים להם לשמוע כאשר הציע „הפריץ" להזוג הצעיר את הכירת־פרותיו באחוזתו הקרובה... עסק כזה היה מתאים להפצם, כי באופן כזה יוכל הוא לעסוק בתורתו עד היותו לרב...

מי יבין לדרכי האלהים? הדבר, אשר נראה בראשיתו מתאם מאד להפצם, היה באחריתו למתלאה. לולא המסבה הזאת, כי עתה היה אולי כל סדר חייהם שונה לגמרי!

— ארור יהיה... — נכונה מארה להתמלט מפיה, אך באותו הרגע התנחמה על זה בהשיבה אל לבה, כי לא נתכון ה„פריץ" לרעתם; הוא היה ידיד נאמן להם, בכל עת דרש רק טובתם — האם בו האשם, כי נהפכה להם טובתו לרעה?—

*

*

תמונת ה„פריץ" עולה בזכרונה. נפלא ומוזר היה מנהגו, אשר לא היה דומה כלל למנהג ה„פריצים" האחרים. הוא היה רוק זקן, אך לא התהולל ולא רדף תענוגים ולא התמכר לציד. כל עתותיו היה מבלה בקריאת ספרים שונים, אשר אסף במספר רב, — בנטיעת עצי־פרי, בגדול צמחים שונים ושכלול כורות־דבש; מלבד זאת היה אוהב לשוחח הרבה עם אנשים שונים, ולכן התקרב בהבה יתרה גם אל שלמה אישה.

זה האחרון היה משתמט בעת הראשונה משיחות ה„פריץ". מין פהד ובישנות מערבים יחדו נכרו ביחסו אל האיש הזה, ומה גם כי לא הבין בעת ההיא אף מלה אחת פולנית, וה„פריץ" הבין אמנם יהודית היטב, אך דבר בשפה זו רק בקושי; אולם כל אלה הלפו מעט מעט ובמשך הדשים מעטים נתהוה יחס־ידידות בין שניהם.

— אכן הכם־לב הוא שלמה אישך, — היה אומר לה ה„פריץ" כפעם בפעם בעת ההיא — הוא מבין הרבה יותר, מאשר אפשר היה לשער; אך הבל, כי איננו לומד כל דבר, זולתי הגמרא... מדוע איננו לומד, לפחות, את השפה הפולנית?

היא היתה עונה, כי לאיש המתעתד להיות לרב אין כל צורך לדעת דבר, זולתי הגמרא; אולם ה„פריץ" לא היה מסתפק בתשובה כזאת.

ללכת יום יום העירה ל„מודי" את שמלותיה החדשות ולקיות הבצים ש.נ"ם... אביה עסק בסכה ויפארה שבעתים, מאשר בשנים הקודמות, גם היא עזרה על ידו; אולם העבודה הרבה לא היתה לה למשא, להפך, נעמה לה מאד ותמלא את נפשה ענג וגאון: בשביל מי כל הטרחה הזאת, כל ההכנות המיוחדות האלה? הלא רק בשבילו ולכבודו!

ערב החג הגיע. למועד הצהרים כבר נשלמו כל ההכנות, כל הבית וכל אשר בתוכו פנימה ומסביב לו הצטינו בנקיונם והדרם, גם כל בני־הבית היו עדוים וסימני תוחלת נכרו בכל... עוד מעט והתוחלת נהפכה לעליצות סוערה, כי נשמע משק האופנים על קירות הגשר: המרכבה קרבה עד פתח הבית, והוא ירד מעליה...

עיניה נמשכות מבלי משים לעבר החולה. עתה, אחרי אשה כחש וידל, אין לו כמעט כל דמיון עם העלם ההוא, גבה־הקומה ודל־הבשר, אשר פניו השחרחרים היו כחושים וחורים ועיניו השחורות והגדולות — מלאות אש. בשאלו לשלומה השפיל מבטו לארץ ולחייו אדמו, אך מבוכתו הגלויה הביא ענג לנפשה, והיא אותה לשחק ולבכות כבת אחת: כל כך מוזרים היו רגשותיה החדשים, אשר לא ידעה אותם מעודה עד אז, ואשר לא תבין למהותם גם היום!

שבועים הימים, אשר ישב החתן בביתם, הלפו לה כחלום נעים, מבלי שהרגישה איך עברו. פעמים רבות נאספו קרואים שונים בביתם. פעמים רבות בקרו הם בבתי מיודעיהם, ברכות טוב ואושר נשמעו מכל עברים; אך לה היה נעים יותר מכל רגש הגאון המיוחד, אשר מלא את כל נפשה למראה הכבוד הגדול, הנתן לו בכל מקום בואו. הלומדים השתאו ל„תורתו", עיני אביה נוצצו והבריקו, התאר „עלוי", נשא על שפתי כל, והיא היתה כרוחצת בנחל עדנים...

גם בפני עצמה בושה להודות על זאת, אך נכון הדבר, כי הכתה בקצר־רוח ליום החתונה, אשר נועדה מקץ שלשה חדשים היא ידעה, כי אבותיו, למרות יחוסם, אינם עשירים ואין ידם משגת להמציא לו את הרווחה הנצרכה; התורה מתשת כחו של אדם, ובאין כלכלה טובה ובריאה נעשו פניו דלים וכחושים... אמת הדבר, כי ל„בן־תורה" נאוה הזות־פנים כזאת, ואביה היה מתפאר ב„המראה הענוג" הזה, בכל זאת אמר גם הוא כפעם בפעם: עוד תראו, מה יבריא וישמן בהיותו סמוך חדשים אחדים על שלחננו!

וההשערה הזאת נתקימה. במשך חדשים מעטים שונה העלם הדל והכחוש לטובה, עד כי רבים השתאו על המראה. „אמנם גם יפה־תאר הוא אישך — אמר לה פעם אחת ה„פריץ", שהיה אורח מוצי בבית

רעיון אחד היה מציק לה יותר מכל אחרי חתונתה כבר עברו בעת ההיא יותר משבע שנים: במשך שלש השנים הראשונות לא היה לה ולד, אחר ילדה שלשה בנים וכלם מתו בהחדשים הראשונים להולד... בעיר ס. היה אז רב זקן, „צדיק" מפורסם, והיא נסעה אליו. מהעת ההיא כבר עברו קרוב לשלשים שנה, והיא זוכרת עוד את הפנים האלה, אשר „השכינה היתה שורה עליהם", את העינים המלאות רחמים ונדיבה ואת השפתים השוחקות בנעימות, הוא שמע במאור פנים את ספורה, כל „סגולה" לא נתן לה, רק אמר אחרי חשבו מחשבות במשך רגעים אחדים: „היו ילדי, את ואישך, יראי-אלהים, גומלי-חסד ועושי צדקה — אז יחנכם ה' ונתן לכם זרע קים... גם אנכי אתפלל בעדכם אל האלהים, כי יחזק את לבכם להיות תמימים וישרים כל הימים...

הדברים האלה נקבעו עמוק עמוק בלבה, היא ראתה ברור, כי ה„צדיק" הזקן, צפה ברוח-קדשו את הדבר, אשר היה נעלם מכל אדם זולתה, ועל כן הצטערה מאד, כי לא שמע שלמה באזניו את הדברים האלה: אז אולי היה שם גם הוא את לבו להם, אך כאשר מסרה היא אותם לו, חלף רק שחוק קל על שפתיו... היא בעצמה מלאה אחרי עצת הרב: הוא הרבתה צום ותפלה, נדבה כפעם בפעם נדות לבתי-המדרש ואת העניים הסרים לביתה האכילה ממיטב החלב והחמאה, גם העניקה להם מכל אלח צדה לדרך.

גם מעשי־צדקתה, גם דאגותיה נכפלו, כמעט הרגישה את עצמה הרה בפעם הרביעית, היא ילדה בן, אשר קראו שמו חיים-אלטר לגדל שמחת לבה היה הילד הזה בריא ושלם; אולם הדאגה המסותרה הפחד הבלתי-ברור לא פסקו: די היה לסימן-מחלה היותר טל להגלות בילד, והיא היתה רועדת כלה מפחד וסובלת יסורי-נפש נוראים...

יסורי־נפש רבים גרמו לה גם מסבות אחרות בימים ההם, אביה לא התבונן במשך ימים רבים למה שחתנו עושה, כי היה טרוד בעניני עצמו, אך מעט מעט הפנה לבו לזאת, ותוצאות התבוננותו לא השביעוהו נחת כלל... וכאשר נסה דברים אל חתנו גדל עוד יותר הפירוד ביניהם... שלמה הודיע בהחלט, כי איננו חפץ כלל להיות לרב.

— ומה אפוא אתה אומר לעשות? — שאל אביה אחרי רגעי ההשתוממות הראשונים ברגזה, בכי הילד בחדר השני המריצה לעזוב את המשוחחים ולא שמעה את המשך השיחה בפרטות, אך על פי קול-הדברים, אשר הגיע לאזניה, הבינה כי הוכוח הוא קשה וסוער. כאשר שבה אחרי חצי שעה אל החדר, כבר פסק הוכוח, אך המתוכחים היו נסערים ונרגשים מאד ופניהם היו נלהבים ומכוסים זעה רבה...

– ספק גדול הוא, אם באמת אין לרב כל צורך בידיעות ולמודים אחרים, אך לו גם יהי כדבריך, בכל אופן אין ידיעת השפה הפולנית למותר: הן יקרה לרוב; כי אחד מאחינו פונה אל רבכם, בהיות לו עסק עם יהודי – הנכון הוא, כי יהיה הרב זקוק אז למליץ?

היא לא ידעה מה להשיב על הטענה הזאת, גם אביה, אשר התוכה ה„פריץ" עמו בענין זה, לא מצא תשובה נכוחה; בכל זאת היתה בטוחה, כי הצדק אתם, אפס כי אי-אפשר הוא לבאר לנכרי, מה גדולה חכמת התורה ומה מרוממה היא, עד ששאר החכמות כאין נגדה.

מטעם זה לא היה לפלא בעיניה, כי אחרי הדשים אחדים התחיל שלמה לא רק להבין, אך גם לדבר פולנית: מה נחשב דבר פחות כזה לעלוי כמוהו?!... היא האמינה, כי רכש לו שלמה את הידיעה הזאת רק משיחותיו התכופות עם ה„פריץ", ועל לבה לא עלה השד, כי מקדיש הוא להדבר הזה שעות מיוחדות בכל יום.

מתי נודע לה הדבר הזה, גם היא איננה זוכרת ברור; היא איננה יודעת גם זאת, מתי התעורר בקרבה החשש הראשון? היא היתה טרודה מהבקר עד הערב בעבודת־הבית, ובמשך ימים רבים לא ראתה דבר מכל הנעשה; אולם מעט מעט הפנתה לבה לזריות שונות בסדר המעשים. היא התבוננה, כי שלמה עוסק רק מעט בתורתו והוגה כל הימים בספרים לועזים, השאולים לו מה„פריץ"; מעיניה לא נעלמה גם זאת, כי יראה-חטאו הקודמות איננה עוד, והוא מרשה לעצמו מנהגי-חרות שונים... ידידות ה„פריץ" והתקרבותו לאישה, אשר בעת הראשונה היתה מתנאה בהן, היו לה עתה למורת-רוח. היא לא שמעה אמנם לרוב את שיחותיהם הארוכות, ואם שמעתן לפעמים לא הבינה דבר, כי הענינים, אשר עליהם נסבה שיחתם, זרים היו לה בהחלט; אך גם מבלי הבן תוכנן הרגישה היטב, כי השיחות האלה מסוכנות מאד...

כן הוא, היא הבינה כבר אז את הסכנה, ובכל זאת לא עשתה דבר לקדם את פני הרעה. להתוכח עם אישה בעצמה לא ערבה את לבה, כי הכירה את יתרונו עליה, ולפנות לעזרת אביה יראה, פן יתעוררו על ידי זה סכסוכים ודברי ריב.

מה היה, לולא החרישה אז? את השאלה הזאת ערכה פעמים רבות אחרי כן לנפשה. קרוב מאד להאמין, כי לו גלתה את אזן אביה בעוד מועד, נשתנה אולי סדר כל המעשים ושלמה היה באמת לרב, כאשר קוו אבותיה ואהרים: אולם היא החרישה בעת ההיא, אם גם התענתה מאד בסתר נפשה ומהשבות נוראות עלו על לבה...

קרוביה, ומצד אחר נעימה היתה לה ההכרה, כי מיד אישה שלמה כל זאת.

אמנם כן, המסבה הזאת היתה לה לעונג רב, אך הביאה לה גם טרדות רבות ואי־נעימות. יחד עם קרוביה נמשכו אליהם גם קרובים עניים ממשפחת שלמה, ובעצמה איננה יודעת ברור, מה הגיעתה לזאת: האם רגש הכרת־תודה מצדה לאישה על כל חסדיו לבני משפחתה, או חפץ פשוט לעשות נחת־רוח לו, או אולי רגש אחר — איך שיהיה, היא התיחסה אל קרובי אישה בידידות יתרה ופעמים רבות השתדלה לטובתם ותמליץ עליהם לפני אישה. „עסקינו, ברוך ה׳, נפרצים — היתה משיבה אל לבה — גם לאלה יספיק!"... אולם דעת הקרובים עצמם לא היתה כן, ומהתנגשות שני הצדדים יצאה איבה ומשטמה בלתי־נפסקת. קרוביה היו מרשים לעצמם הירות יתרה והיו מוכיחים אותה, כי היא נושאת פנים יותר מדי לקרובי אישה; אלה האחרונים היו מסתפקים בעקיצות מסתרות ותוכחות ברמז, כי קרוביה נהנים מצדה בזכיות יתרות. בינם לבין עצמם לא פסקו דברי דבה רעה, ותחבולות שונות אלו כנגד אלו.

המון זכרונות רבים מתעוררים בהיה־דינה מבלי משים, ולפניה עוברים בפרטות כל מקרי־החיים ההם, חיים שוקטים, טובים ומאושרים למראית עין, אך באמת מרים ועצבים.

האם היתה באמת מאושרה, שמחה בחלקה לכל הפחות? גם אז לא ידעה, גם עתה איננה מוצאת פשר הדבר הזה, אך ברור הוא הדבר, כי בעמקי נפשה פנימה לא היתה מסתפקת כלל בכל הטובה הרבה והרוחה, אשר היו סיבבות אותה. ומבלי תת גם לעצמה השבון ברור על זאת, היתה מתגעגעת פעם בפעם על הימים הראשונים, עת ישבו כמעט בדד בהבית הדל והנמוך בקרבת רפת הבקר... שנוי המצב גרם לשנויים רבים אחרים בארח־החיים. מעת שהחלו העסקים הגדולים היה שלמה יושב בביתו רק לעתים רחוקות, כי לרגל עסקיו הנפרצים היה נוסע כמעט שנה הוצה־לארץ, ובמשך הדשים רצופים היה יושב בעיר־הפלך נ.. הפירוד לימים רבים מבעלה היה תמיד קשה לה, אך קבלה הדבר הזה כרעה מוכרחת. ואולם גם בהימים המעטים, אשר היה אישה חפשי מעסקיו ויושב בביתו, היתה מרגישה מעין רחוק והתנכרות ביחסי אליה. הוא היה מראה לה אמנם כפעם בפעם סימני־ידידות ממשיים בעדיים שונים, ארג יקר ללבוש והפצים אחרים, אשר היה מביא לה בכל פעם מדי בואו לביתו; אולם למרות כל אלה הרגישה, כי הם מתנכרים זה לזו, ומאד הצטערה על זה.

והוכוח הראשון הזה לא היה האחרון; אחריו נמשכו אחרים, קשים וסוערים יותר. הפירוד בין אביה ואישה גבר, הסכסוכים רבו, הקטטות הזקו ותכפו יותר ויותר, והיא היתה מקולעה בין שני המתנגדים, מבלי דעת אנה לפנות. בקרב נפשה פנימה היתה נוטה אמנם לדעת אביה, ובסתר היתה מתפללת, צמה, בוכה ונודרת נדרים, למען ישוב אישה אל הדרך הטובה; אולם למרות כל אלה לא יכלה להתנגד לשלמה בגלוי, לא יכלה גם להתוכח עמו בשום אופן, ובהכנעה גמורה מלאה את חפצו תמיד. היא היתה מכירה היטב, כי זה הוא עון פלילי, כי עוזרת היא לרעה, אך כח טמיר ונעלם מנעה להתנגד לחפץ בעלה. היא הרגישה עצמה נכונה ללכת גם אל ה„גיהנם" אחרי אישה...

*

*

גיהנם... גיהנם — שונות שפתי היה־דינה פעמים רבות בלי־הכרה — האמנם היו חייה גיהנם?... לא. על דעת רבים היו החיים האלה גן־עדן גמור, מלאים כל טוב ורוחה, מלאים אושר וכבוד... התארים: אשת סוחר־יערים והוכרת אחוזות־שדה היו מטובדים ונעימים הרבה יותר מהתאר הקודם: הולכת; המעון החדש, אשר חדריו הרבים והמרוחים היו מקושטים ברהיטים יקרי־ערך, היה מרהיב את הדעת הרבה יותר מהמעון הצר והדל, אשר תקרתו נמוכה ומעושנה ורהיטיו המעטים עשוים עץ פשוט; פקודת גבירה, אשר משרתים ומשרתות רבים סרים למשמעתה, גם היא היתה נעימה מעבודת־הפרך בהליבת הפרות... — והמזוים, המרתפים, האסמים, גנות הפרי והירק, הסוסים והמרכבות — כל אלה, אשר היו עתה ברשותה, והיא לא שערה כמוהם גם בדמיונה מעודה?... והכבוד הרב, אשר נהלה פעם בפעם מדי בואה העירה, גם העדיים היקרים, אשר משכו עליהם עין רבות ומבטי־קנאה מכל עברים, מדי בואה אל בית־הכנסת להתפלל בימים הנוראים"?

ההיתה לה סבה להעצב על השנויים הבלתי־צפויים האלה בחייה?!

הסכסוכים הקודמים בין אביה ואישה נשכחו גם הם ברבות הימים, ולכל הפחות, לא נראו עוד באופן בולט. נראה היה, כאלו הודה גם אביה, כי השכיל שלמה לעשות בבכרו את המסחר על פני הרבנות, ולא זו בלבד, אלא כי גם אחיה וגיסיה נעזרו על ידי אישה, כי נמנו לפקידים בעסקיו הגדולים והנפרצים וימצאו להמם בכבוד ורוחה... והיא עצמה מצאה בהעבודה הזאת עונג משנה: מצד אחד ענגתה הנאת

היתה מרגישה פה את עצמה לא רק כמיותרה, אך גם כמפריעה, והמצב הזה היה כבה לה מנשא. היא הדלה מהשתתף בהשעשעים האלה, אך השעשועים לא פסקו בשביל זאת... אישה והאחרים נסו פעמים אחדות לפצר בה, אך סרבנה המריצם להדל ממנה ומעט מעט הסכינו להשוב את אי־השתתפותה כדבר טבעי ומחויב.

היא נשארה שוממה בביתה, אך גם פה לא הונח לה. למרות כל השתדלותה להסיח את דעתה מהענין הזה, היו כל מחשבותיה סובבות רק עליו: היא היתה משערת לרגעים מה הם עושים, איה הם נמצאים ובמה הם משתעשעים...

היא התענתה מאד מהרגשות האלה, ובאותה שעה עצמה נכלמה והתחרטה בהם, כי השבה אותם למתועבים מאד. מבלי יכלת להסירם מלבה כליל, התאמצה להסתירם, לפתות, מעין זרים. מטעם זה הרה לה היטב גם על גיסתה דבורה, אשר נמצאה ללא דרשוה ותחל לסכסך את הדברים ברמזיה הארסיים.

— אך עורת את, או שוטה שאינה מרגישה כלל — היתה לוחשת באזניה פעם בפעם — הכל מן הצד רואים ושוהקים בקרבם, רק את, הנוגעת בדבר, אינך מתבוננת מאומה... לוא הייתי אני תחתיך, כי עתה לא היה כזאת... בביתי, ברשותי, לעיני ובפני, לפחות, לא הרשיתי כזאת מעולם...

בסתר נפשה לא היתה יכולה להכחיש את אמתת הדברים האלה, אך בגלוי היתה מתראה, כאלו היא ממאנה להאמין, כאלו היא כועסת גם על ההשד הזה מצד אחרים... היא היתה קצפת גם באמת, כי כונת גיסתה לא נעלמה ממנה. דבורה היתה גיסתה מצד שלמה, ובכל אופן לא היתה פה אהבה יתרה; השמחה לאיד וההפץ להרעים היו גלויים ונכרים למדי...

אולם הידיעה הברורה הזאת לא התישה את כה הרעל, אשר היה מסוך בהוכחות דבורה, והרעל הזה פעל את פעולתו המפסדת בקרב הנפש הדואבה: הפצע לא נגלד, רק העמיק יותר ויותר. היא התענתה הרבה במשך הירחים המעטים, אשר התארחה הגבירה ברמן בביתה, אך יסורי־נפשה גדלו שבעתים במשך הירחים הרבים, אשר ישב שלמה בעיר הפלך נ.. היא באה למדרגה כזו, שהיתה חושדת אותו גם בשהיה יתרה שם, בשהיה בלתי־נצרכה כלל לעסק...

— אמנם אשה נבערה, חוטאת מאד, כבדת־עון הייתי — נעות שפתי היה־דינה בדאבון־לב עצום — חטא חטאתי במהשבותי הרעות, והמחשבות האלה הביאו לידי מעשים, אשר אחריתם היתה רעה ומרה מאד... מוסר

– אמנם כן, עון פלילי היה זה – מתרעמת היא על עצמה – על לא דבר הקצפתי את האלהים... מרוב טובה הייתי מתאוננת רע, על כן הסיר ה׳ את הטובה הזאת ממני. חוטאת, חוטאת מאד הייתי...

תמונה עולה פתאם לפניה ורגשות החרטה מתעוררים בקרבה עוד יותר.

– גם לה הטאתי הרבה מאד בהרהורי הרעים... היא בעולם האמת, כבר צורפה מכל הטאיה, ואני עודני...

היא מתאמצת לסלק את התמונה הזאת מנגד עיניה, מנסה להפסיק את זרם הזכרונות הבלתי־רצויים האלה – אך לשוא. שלשלת הזכרונות הולכת ונמתחת, ולפניה מרחפת בלי חשך תמונת אסתר ברמן, אשת עמיתם בעיר הפלך נ., אשר באה כפעם בפעם בחדשי הקיץ אליהם „לשאף רוח צח"...

הגבירה הכרכית הזאת לא הצטינה אמנם ביפיה, לא היתה גם צעירה ורעננה יותר מדאי; אולם גהוצה הכרכי, נימוסיותה ופאר לבושה מנו את ההסרונות האלה. יתרונותיה עשו רושם באופן בולט בעת שהמשילוה אל בעלת־הבית. יחס שתי אלה זו לזו היה בידידות רבה, אולי גם נפרזה; אולם הידידות החיצונית הזאת הגדילה עוד יותר את הנגוד הפנימי של בעלת־הבית אל אורחתה.

גם אז היתה היה־דינה טופלת כבר אשם על נפשה על אדות מהשבותיה הרעות, ובכל זאת לא יכלה לשליט ברוחה, כי למרות חפצה היו רגשות רגז וכעס מתעוררים בקרבה למראה היחס, אשר בין שלמה והגבירה ברמן. בעוד שהיו דבריו בחברת אשתו מעטים וקצרים, והיה כלו שקוע במהשבותיו, היתה חברת האורחה מעוררת אותו באופן נכר למדי ושיחתו עמה היתה חיה ועליזה... השיחות האלה היו סובבות על ענינים, אשר רק הם מצאו בהם ענין מה, גם נזכרו פעם בפעם מאורעות או אנשים שונים, אשר היו ידועים רק להם, ולהיה־דינה לא היה אף מושג קל מהם; על כן לא יכלה גם להשתתף בשיחה, ומבלי משים הרגישה את עצמה זרה ומרוחקה בתוך ביתה, בחברת אישה...

הרגש הזה תקפה עוד יותר בעת השעשועים השונים, אשר היו נערכים לכבוד האורחה. היא השתתפה בהם פעמים אחדות; אך מסעי־הטיול האלה, הכרות „על פני הדשא תחת כפת השמים", ארית הפקועות והאגוזים, השיטה בסירות על פני הנהר וצידת הדגים – כל שעשועי הכפר הפשים האלה, אשר הולידו בקרב האחרים התעוררות רבה, עליצות סוערה והשתובבות נפרצה, פעלו עליה פעולה הפכית. היא

פיה שאלו על כל דבר, אתה נועצו על כל מעשה ובטעמה עשו כל מה שהיו צריכים לעשות; במציאות אמם האמתית כמעט שלא התבוננו, דעתה לא היתה חשובה בעיניהם כל עיקר, ואם נסתה פעם להתערב מעצמה בעניניהם, היו מביטים אליה בתמהון קרוב לבוז... בשעת רצון מיוחדה היו לפעמים בהמבט הזה גם מעין רחמים ומגיד ראש של תמלה...

להמלה היתה ראויה באמת. אך לשוא התאמצה להסכין עם אופני ההיים ההדשים: נימוסי החברה הכרכית בכלל ומנהג ביתם בפרט היו זרים לרוהה בההלט, היא נזורה מהם יותר ויותר ובתוך החיים העליזים, בתוך קהל האורחים השונים, אשר היו ממלאים את ביתם, היתה מרגישה את עצמה בודדה, עזובה ושוממה... הרגש הזה היה קשה לה שבעתים, כי נעדרה גם מנוחת־הנפש, המצויה במקרי־בדידות אחרים; למרות חפצה היה לבה מתהמץ ונפשה דואבה על מנהגי־ההרות השונים בעניני־הדת, אשר נקבעו בביתם, גם על הפזרנות הנפרזה, אשר בלעה סכומי כסף גדולים בלי כל תועלת...

הפזרנות הזאת גדלה עוד יותר מקץ שנים אחדות לשבתם בעיר־הפלך, כאשר מלאו לביילה בתה שש עשרה שנה והיא היתה לעלמה. האם אהבה, כמובן, את בתה היהידה בכל חום נפשה, אך בשום אופן לא יכלה להבין לרוה העלמה הזאת, למאווייה ונימוסיה. על דעת האם היו גם המעון הקודם ומערכת כליו מהודרים ויקרים יותר מדאי, אך הבת לא הסתפקה באלה, כמו שלא הסתפקה בחליפות שמלותיה הרבות, אשר רק פעם או פעמים היתה לובשת אותן, אחר היתה זורה אותן הלאה...

היה־דינה היתה על פי רוב רואה ומהרשת, אך לו ערבה לפעמים את לבה להעיר את אזן שלמה או ביילה על זאת, היתה מתמלטת מפי שלמה רק קריאת־בוז: „אשה כפרית הנך ואינך מבינה כלל את ההיים האלה!" מבטי הבת במקרים כאלה היו מביעים עוד הרבה יותר ממה שמללו שפתי האיש.

כן הוא, היא לא הבינה באמת את ההיים האלה. היא ראתה רבים אחרים נוהגים כן, ובכל זאת נראה לה תמיד, כי המנהג הזה מקולקל מאד. היא התבוננה כי בתה איננה נבדלת במאומה מכלל כל רעותיה, ובכל זאת היתה מוצאת את הנימוסים האלה בלתי־הגונים מאד לנערה תמימה וצנועה. סבוב הצעירים התמידי, הטיולים והבקורים התכופים בתיאטר, כרות־הנשף, ערבי־המחול ושעשועי־המסכות, גם לבוש־המשתה ומהשוף־הגו הזה—

שדי היתה זאת, ענש ראוי לי על פי מעשי!

* *
*

מהשבותיה כמו קופאות במשך רגעים אחדים על הנקודה הזאת. לא זאת הפעם הראשונה עולה על לבה הרעיון, כי אם גם קנאתה האוילית והשדיה הריקים לא היו הסבה היחידה, בכל אופן עזרו הרבה להתהוות השנויים הנמרצים בארח־חייהם ומצבם... אם בעיני שלמה ישרה מאד ההחלטה, להתישב בעיר־הפלך נ., היה הדבר הזה טבעי מאד: נפשו קצה מפני החיים הגרועים בבתי־המלון, ישיבת־הכפר לא התאימה עוד עם הרגליו הכרכיים, גם דעותיו בחנוך־הבנים הצדיקו את החפץ הזה... לבנם הבכור חיים־אלטר מלאו בימים ההם ארבע עשרה שנה, לבתם ביילה — שתים עשרה — וכבר באה העת לשים לב לחנוך שלם, ובכפר הן לא היתה כמעט כל אפשרות לזאת...

כן היא, מצד שלמה היה הדבר הזה נכון מאד; אולם היא מצדה איככה הסכימה לזאת? ישיבת הכרך בעצם לא היתה רצויה לה כלל, צורך התקונים באופן חנוך בניה לא הרגישה, להפך, במדה ידועה, גם יראה מפני התקונים החדשים האלה — מה הגיעתה אפוא להסכים?... היא מצאה אמנם אמתלאות שונות, להצדיק את מעשיה בעיני עצמה, היא התאמצה להאמין, כי הוכחות אישה פעלו עליה; אולם בסתר נפשה פנימה הכירה היטב את הטעם האמתי, כי להסכים לזה המריצה ביחוד החפץ להיות תמיד על ידו, להרחיק מעליו את הגבירה ברמן, לראות בעיניה תמיד את יחסם זה לזו...

היחס הזה לא היה מסוגל כלל לשמח את לבה: הוא לא שונה, מאשר היה קודם לכן; אך היא עצמה, כנראה, שונתה במדה ידועה, או השקפתה על זאת, לפחות, שונתה... היא עצמה לא ידעה, היא לא נסתה גם להקור, מה היתה סבת השנוי הזה: האם פעלו עליה שנויי־המקום ותנאי החיים החדשים, או קרבת האדון ברמן, אשר לא מצא, כנראה, כל זרות ביחס שלמה אל אשתו? איך שיהיה, אך רגשות קנאתה הקודמים פסקו. בכל זאת לא פסקה שנאתה המסתרה אל הגבירה ברמן, כי היתה לה לצרה מסוכנה במקום אחר.

היא עצמה איננה יודעת איככה נהיתה כזאת, אך בניה, ביחוד ביילה בתה, נקשרו אל הגבירה הכרכית, אשר היתה להם לאם: את

האחרונות. הנה הוא, הגבר הבריא והחזק, לא יכל נשוא את כל התלאה הזאת וידוכא תחתיה, והיא, אשה רפת־כח, עודנה חיה ובריאה.

מדוע לא היה להפך?

עיניה נטויות אל פני החולה הדלים והצומקים ובמוחה סובבת בלי־השך השאלה האחת:

מדוע? מדוע?

כל אלה נראו לה כמנהגי־פריצות מהפירים, והיא השתוממה, כי אין העלמות האלה מרגישות שום בושה טבעית בזאת...

היא השתוממה גם לזאת, כי בעת שהורעו עסקיהם, לא די שלא המעיטו את הוצאתם, אך להפך, עוד הרבו לפזר אלפים על צרכים ריקים ובהותים, על דברים מיותרים לגמרי. תשובת שלמה, כי הדבר הזה הוא הכרחי, כי אי אפשר „לגלות את הקלפים", ולהפך, נחוץ ל„סמות את העינים" ולהזק את ה„בטחון" — התשובה הזאת לא היתה מספקת לה כלל ובפשטותה לא הבינה, מה תועלת יש בהערמה זאת: אם עסקיהם הטובים נראו בלתי־מספיקים לצרכיהם המרובים, מה יש לקוות עוד מהעסקים שהורעו??!

עיניה נטויות מבלי משים אל החולה והיא מסתכלת ברזון הגו הזה, בקמטי המצה וקוצות שער־השבה.

— סלח נא, אלי, סלח נא לו — נעות שפתיה באנחה חרישית אם גם העוה, כבר נענש היו על עותתו...

העונש היה מר וקשה מאד. עוד בהיות הרוחה למראית עין, כבר היה המחסור מורגש בסתר פעם בפעם בכל מרירותו. בשעה שעוד מאות הובלים היו נפזרים להבל, באותה שעה כבר היו חסרים כפעם בפעם זוזים אחדים לצרכים הכרחיים. הנושים הגדולים לא זעזעו אותם עוד, אך להם היו נושים רבים זעירים, אשר הציקו להם בתביעותיהם יום יום, ושלמה, למרות גאונו הרגיל היה אנוס להתרפס ולדבר תחנונים אל האנשים הנקלים האלה, אשר בתנאים אחרים לא היה נותנם גם לבוא אל הדרו.

היא מזדעזעת כלה ורטט עז הולף בכל אבריה. פרק הזמן הזה לא היה עוד הכי־רע, אחריו באו ימי הירידה... לא, לא ירידה היתה זאת רק נפילה, נפילה הטופה ונמרצה, בלי מעצור ובלי מעמד: עסקיהם לוקחו מהם, מערכת־ביתם נמכרה בפומבי, גם יתר הפליטה, אשר עלתה בידם להציל בסתר מיד הנושים, גם כלי־היקר בכסף, זהב ואבנים יקרות, אשר הצפינו — כל אלה העביטו אחד אחד...

לה צר מאד על כל אלה, אך במה נחשבה ענות־הנפש הזאת לעמת היסורים האחרים, אשר גרם לה המצב הזה! ראשונה עזבם בנם־יחידם חיים־אלטר, אחר היתה גם בתם היחידה ביילה אנוסה לעזוב את ביתם ולנוע לעיר אחרת, למען בקש לה מחיה בעמלה. —

„יש אשר האדם הוא חלש מזבוב, ויש אשר הוא מוצק מברזל" — עולה על לבה המאמר הידוע בכל פעם, מדי חשבה במקרי השנים

השמועה.

ר׳ גדליה זילברמן מתהלך בהדרו, וברשמי־פניו מסתמנים דאגה, רגז וקצר־רוח של צפיה. „שבועים כבר עברו מן המועד הקבוע — יוצאת נהמת־תלונה מבין שפתיו — הגם היום לא אקבל מכתב?!..."

ר׳ גדליה הוא זקן כבן ששים שנה, אך קומתו הגבוהה עודנה זקופה ופניו בריאים ורעננים לא לפי שנותיו. בני עירו אומרים עליו, כי הויז עברו באושר ועתה הוא מבלה שבתו בטובה, והדברים האלה אינם רחוקים מהאמת. כל ימיו היה ר׳ גדליה סוחר מצליח ויתגורר בעיר מ. ולעת זקנה העביר את בית־מסחרו לבני בניו, כי צרכיו לא היו מרבים עוד ופרנסתו נמצאה לו ברוה מתבואת־הונו. חייו עברו במנוחת־נפש שלמה, יום אחד לא שנה ממשנהו; רק היום השלישי פעם בשני שבועות היה מצטין מהאחרים, כי אז לפנות ערב, למועד משתה התה, היה ר׳ גדליה מקבל מכתב כתוב על ידי בניו ואנשי־ביתם... אלה ידעו את טבע אביהם, כי אוהב הוא סדר נכון וקביעות בכל דבר, ובהיותם מכבדים אותו מאד ושוקדים למלא את רצונו בדיוק, לא הרשו מעולם לעצמם, להפריע את הסדר הקבוע ולאחר את המועד. —

כה עברו ימים ושנים, ומה זה היה להם הפעם, כי שנו פתאם ממנהגם?

על זאת נסער לב ר׳ גדליה מאד, ובנפשו מתהוללים רגשות דאגה ורגז, פחד ותלונה.

*

*

קול הדלת בהפתחה ובהסגרה נשמע מההדר החיצון. „נושא־האגרות הוא זה!" חולף הרעיון כברק במוח ר׳ גדליה, ובאותו רגע נפתחה הדלת, המשרתת נראתה על הסף והושיטה לו גליונות־עתון אהדים ומכתב...

המעטפה נכרת בצורתה, גם כתבת הפירמה וכתב־היד נודעים. רגע דופק הלב דפיקות הזקות קצת מהרגיל, היד רועדת מעט, הפנים נוהרים משמחה והעינים מבריקות; אך בהרגע השני מתקמט המצח,

לב לכל דבר, ומה הוא החטא המדומה, אשר הוא מבקש עליו סליחה ומעורר „רחמי אב משכיל, היודע להבחין בין אשמת זדון משרירות־לב ובין חטאת־אונס מהכרה מר״ — מה פשר כל החזון הסתום והפלאי הזה?... מי יבאר לו את כונת כל הדברים האלה?...

* *
*

חצות־הלילה קרובה ור׳ גדליה עודנו מתהלך בחדרו, שקוע במחשבותיו. „סדרי־בראשית נשתנו עלי — מתלונן הוא כפעם בפעם במחשבתו — שבועים ימים עוברים מן המועד ומכתב אין; סוף סוף יבוא המכתב והנה הוא סתום ומלא פליאות! אכן סדרי־בראשית נשתנו עלי!...

ובאמת, האין „ש נ ו ס ד ר י ־ ב ר א ש י ת? מי ראה כזאת, כי למועד חצות־הלילה עוד יהיה ר׳ גדליה ער ומתהלך בחדרו?!...

לו היה סדר־יום קבוע, כל דבר ומעשה היה נעשה יום יום בשעה מזומנה; רק היום שנה הכל. הוא לא קרא את עתונו לפנות ערב, לא יצא אחרי משתה התה אל המעקה, אשר לפני ביתו, וסיגרתו בפיו, למען שוהה מעט את העוברים עליו ממכריו, לא הלך לבית־המדרש לתפלת מנחה וערבית, לא אכל בערב את סעודתו הרגילה ולא עלה בשעה העשירית על משכבו... מאז קרא את המכתב, רק רעיון אחד ממלא את כל נפשו, רק שאלה אחת מעסקת את כל מוחו. בינתים באה „זקנתו״ ההדרה, והוא לא קרא באזניה את המכתב מתרגם יהודית כמנהגו. היא הכתה זמן מה דומם, אחרי כן פנתה אליו בשאלתה, והוא לא עשה הפצה. היא נבהלה מפני הסמנים הלא־טובים האלה, ובלב הרה הפצירה בו להגיד לה, לפחות, מה שלום הבנים ומה נשמע אתם; אך הוא ענה בקצר־רוח ורגז גלויים: „שלום, שלום להם, כל חדש אין״. היא הביטה אליו ברגזה ודאגה, במבטה נשקפו צרת־נפש ותוכחה שתקנית ובאנחתה העמוקה, אשר התמלטה מלבה בצאתה את ההדר, נשמעה קבלת־יסורים בהכנעה; אך הוא לא שם לבו לכל אלה...

הוא לא ישם לבו לזאת, כי כבר עבר זמן תפלת מנחה וערבית, לא התבונן, כי המשרתת הביאה מנורה דולקת ותשם את להם־הערב על השלחן, אף לא הרגיש בזאת, כי המשרתת נשארה זמן מה על עמדה בפתח, כמחכה לפקודתו, ואחרי כן יצאה במשכה בכתפיה ובהגיעה ראשה — הוא מתהלך פעם בהפזה ופעם לאט. לפעמים הוא עומד רגע,

מתכנסות גבות־העינים וכל רשמי־הפנים נעשים רצינים, כמעט גם קשים.

„לא אנקם הפעם — נוהמות שפתיו בלחש — יוסרו וידעו מועדם להבא!"

בטרם פתחו את המכתב הוא מתבונן אליו מכל עבריו. הוא רואה שתי מרקאות במקום האחת הרגילה, ובפלס ידו הוא נוכח, כי אמנם כבד הפעם משקל המכתב.

„הם מרבים להתנצל, — הולפת בת־צחוק של רצון על שפתיו — אך טרחת־שוא הוא: כל התנצלות לא תועיל להם!"...

ובהרעיון הזה, הוא מרגיש מין ענג, מין ספוק־נפש מיוחד. רגע אחד מתעוררת אמנם דאגה בלבו, אולי קרה שם אסון, וההשש הזה מעוררהו לפתוח מהרה את המכתב; אולם אחרי רגע קטן הוא לועג בעצמו להששיו השטותיים, ומבלי שים לב לזאת, שבסתר־נפשו פנימה בוערת כאש התשוקה לדעת את הכתוב במכתב, הוא עושה הכנותיו הרגילות במתינות שלמה ובלי כל הפזון. הוא יושב לו על כסאו הרך, נשען בגבו על כר הכסא מאחריו, מוציא את משקפיו מנרתיקם, מוהה את זכוכיותיהם ומרכיבם על הטמו, ורק אז הוא קורע את קצה המעטפה, מוציא את המכתב בעצמו, פורשהו על השלחן ומהל לקרא בו...

* *
*

זה כהצי שעה הוא קורא את המכתב, שונה ומשלש, והדברים סתומים ובלתי־מובנים לו כל עיקר... בכלל רבות מאד הזריות והפליאות: מכלותיו ונכדיו אין איש כותב לו דבר, גם בנו השני כותב רק שורות אהדות; כל המכתב ערוך ביד בנו הבכור, אך גם זה איננו כותב כמנהגו בשפה בהרה, שפת־סוחרים קצרה ומחיקה...

שני גליונות־ניר גדולים לפניו, כתובים מכל עבריהם; אך הוא איננו מבין דבר מכל המון המליצות האלה, מכל ההתפלספות הארכה הזאת על ה„היים" וה„דת", על ה„הכרה" ו„אמונת־הלב', על ה ה ר ג ל ל ת נ א י־ היים ידועים ועל הצרך להתרגל לתנאי־כחחיים אחרים, שונם ובלתי־רגילים... מה זה עלה פתאם על לב בנו להקביל את אפני־ ההיים בעיר מ. אל אפני־ההיים באחת מ„ערי־התחום"?... מה פשר הדברים: „קרבנות בלתי־אפשריים", „עתידות הבנים", „הכרה לעשות מעשה נגד ההכרה־הפנימית" ועוד דברי־פלא רבים כאלה?... למה זה התעורר בנו פתאם לדבר על יהדותו ועל דבקותו בה, מבלי שים

והוא לוקח עוד הפעם את המכתב ושב לקרא בו...

עתה הוא מבין את המכתב בכללו, מבין על מה מתאונן בנו, מבין מה היא הצרה הפתאומית והבלתי־צפויה, אשר עליה מסבים היב הדברים; אך בכל זאת עוד רבים המקומות הסתומים והבלתי־מובנים, עוד רבים הדברים, הנראים לו כזרים ומתמיהים עד מאד!

הוא קורא עוד הפעם את המכתב, שונה ומשליש; אך הדברים הסתומים אינם מתבארים בשום אופן והוא מרגיש, כי פה צפון דבר־מה, השוב ורב־ערך מאד, אשר איננו יודעהו עוד..

* *
*

הוא יושב זמן מה כנדהם ועיניו נטויות נכחן אל נקודה אחת. פתאם הולפהו רעיון כברק, הוא קופץ ממקומו ופניו מלבינים מאד.

„לא, לא!... הדבר הזה אי־אפשר הוא!"

ובכל זאת הוא רועד כלו ומביט על סביבותיו בבהלה... הוא שולח ידו לאחוז במכתב, הפרוש על השלחן; אך ידיו רועדות כל כך, שהמכתב נשמט מהן פעמים אחדות ואיננו מתהפך כהפצו... סוף סוף עולה הדבר הזה בידו, והוא מחל לקרא את המכתב עוד הפעם מראש; אך בעמדו בהצי העמוד השני המכתב נשמט מידו, קריאתו נפסקה וגופו נוטה באפס־כח אחורנית על גב הכסא —

הוא איננו הושב, איננו מרגיש גם כאב; רק כעין מועקה נראה מכבידה על כל נפשו והוא קופא על מושבו בלי תנועה!

* *
*

הוא איננו יודע בעצמו, כמה זמן נמשך מצב הקפאון הזה; אך פתאם הוא ננער כמו מדהיפה חזקה, והוא מזדעזע כלו, מרים את ראשו ומביט על סביביו בתמהון. במשך רגעים אחדים איננו יכול לברר לעצמו מה אתו, אך מעט מעט מתעורר זכרונו והכרתו תשוב אליו. עוד רגע קטן מסופק הוא ושואל את נפשו: אולי הלום הוא? — אולם סקירה אחת לעבר המכתב, הפרוש על השלחן, דיה להסיר גם את הספק הקל הזה...

הוא קופץ ממקומו: סערת־הרוח, ההולכת וגוברת בקרבו, איננה

שם את כף ידו על מצחו ועוצם את עיניו; אך אחרי רגע כבר שב הוא להליכתו, וככה הוא מתהלך והושב, מתהלך והוקר בדברי החידה הסתומה הזאת!...

* *
*

רגליו נלאות מרוב הליכה, מוחו נלאה מרוב עיון והקירה.

מאפס כה הוא נופל על כסאו הרך, עוצם את עיניו ולוחץ בשתי ידיו את רקותיו, כאלו הוא אומר לעצור בחזקה בעד הרעיון מפעל; אך המוח איננו נשמע לפקודה והמחשבות מוסיפות להגרר זו אחרי זו מאליהן —

הוא רואה ונוכח, כי מרוב הקירתו מוחו מתבלבל ורעיונותיו מסתבכים, על כן הוא מחליט להסיח מעט את דעתו מהענין המטרידו, ולמען הטות את מחשבותיו לעבר אחר, הוא שולח את ידו ולוקח את גליונות העתון, אשר נתקבלו יחד עם המכתב.

בעתון היה קורא רק את הפרק הפוליטי: יתר הפרקים, ביחוד פרק החדשות, היו נקלים ובלתי־חשובים בעיניו; תחת זאת היה קורא את החדשות הפוליטיות בשימת־לב ורצינות מיוחדות; כל פרט בהן היה מענינהו ואל כל שמועה היה חודר ומתבונן... „פה צפונה חכמה רבה ועמוקה בכל מלה, בכל הגה קל — כן היתה דעתו — והקוראים דברים כאלה קריאה שטחית אינם יודעים ואינם מבינים כל דבר"... הוא מנסה גם עתה לקרוא בעיון; אך הדבר הזה אי אפשר לו הפעם: רק עיניו עוברות משורה לשורה ומוחו איננו קולט כל רעיון, איננו תופס משמעות כל משפט... באופן מכונתי הוא עובר משורה לשורה, מעמוד לעמוד, מפרק לפרק, ופתאם מופיע לפניו השם מ. בראש אחד המאמרים. הוא מהל לקרוא בלי־בחינה, בלי התענינות; אך עוד מהשורות הראשונות הוא נמשך אחרי הדברים הנקראים, ובמדה שהוא מוסיף לקרוא, בה במדה תגדל התענינותו —

הוא קורא על דבר גזרת־יציאה, אשר נגזרה על היהודים, היושבים בעיר מ. שלא כדין, וההדשה הזאת פוקחת פתאם את עיניו והוא מהל להבין את מכתב בנו... רגע הוא מרגיש מעין רוחה, כמו הוסרה מעל נפשו מעמסה כבדה; אך באותו רגע כבר תוקפים אותו רגשות צער ודאגה לזכר הצרה הגדולה, אשר באה על בניו... הוא איננו מסים עוד את המאמר שהתחיל, כי הרעיון: עד כמה הרעה הזאת נוגעת לבניו — הרעיון הזה משעבד לעצמו את כל מוחו של ר׳ גדליה,

משיכת-כתפים של תמהון מדברת כמו בברור: האמנם אינכם ידעים?...

„היא מתנועע, רוזם... הוא מבקש בודאי לקרא ודוי

„ודוי... אמנם כן, לוהי הוא זקוק מאד!"

וכל העינים, הנטויות אליו, מפיקות המלה ומנוד-ראש. „יסר יסרהו יה — קורא הוא ברור במבטי העינים האלה — היש עוד גוע אמלל כמהו?!..."

היש עוד?... היש?...

והמחזה הולך ונמשך, דמיונו מוסיף לציר —

הרשי-האדמה מכסים את עיניו, גושי העפר נופלים וממלאים את חלל הקבר החדש: תור ה„קדיש" הראשון מגיע...

מי יקרא את ה„קדיש"?... הכל מחרישים, מניעים ראש ונאנחים בלי-רצון...

אחד השמשים אשר לא פג עוד שכרונו, קורא בקול צרוד ולשון מגמגמת את ה„קדיש" הראשון, וכל השומעים נדים לגורל האב האמלל, אשר באתהו כזאת.

* *
*

היש עוד רעה גדולה מזו?... היש?...

הלילה הולך ואתו יחד נודדים גם מחזות הדמיון הנסער: אולם רשמי הלילה הזה אינם נמחים... לשוא מתאמץ ר' גדליה להסתיר שברו מעין זרים ולהתראות כשלו ומאשר: הכל רואים, כי קומתו הזקופה נעשתה כפופה, פניו הרעננים והבריאים צמקו וקדרו —

והשמועה הולכת ומתפשטת בעיר...

טניהה לו לשבת תחתיו במנוחה... קצף נורא מתלקח יותר ויותר בנפשו, רגשות המה עזים מרתיחים את דמו, שניו מתעצמות לחריקה ואגרפיו מתלכדים מאליהם —

„איך מלאם לבם לעשות כזאת?!"

הוא היה יודע, כי בניו אינם נזהרים הרבה במצות־הדת, גם הוא בשעתו היה מרשה לעצמו מעשה־הרות ידועים: במ. אי־אפשר להתנהג כמו שמתנהגים באחת ערי־התחום — אולם צעד כזה!...

ובבהירות מכאיבה נגלה לפניו כל עמק התהום הנורא, אשר טבעו בו כל היקר לו, כל נהמת חייו וכל פרי עמלו ושקידתו: למה עמל?... על מה שקד כל שנות חייו?...

ושאלת־היאוש המרה הזאת מעוררת בקרב נפשו שאלה אחרת, מרה ומדאיבה עוד הרבה יותר: האין הוא עצמו אשם בכל זאת, אשר נהיתה עתה?!... הוא היה מתגאה תמיד בפעולת עצמו במין מנוד־ראש של המלה על רבים מבני־עירו, אשר לא השכילו כמוהו לכונן את מצב בניהם — האין אחרית־הדבר מוכיחה את ההפך?!... האין הוא ראוי למנוד־ראש מצד אותם האנשים, אשר היה נה להם לפנים ומקנא בהם עתה?!...

רגשות ההמה וההתמרמרות הולכים ורפים בקרבו; אותו תוקפות איזו התיאשות ואפיסת־אינרגיה מהלטות, בו מתעוררת כעין המלה על אפסות עצמו, ובנפשו המדכאה אין גם די רצון להשוב מהשבות, לחקור את מצבו בדעה צלולה —

* *
*

הוא איננו מתהלך עוד, גם מותו כמעט שאיננו עובד את עבודתו; הוא מוטל בלי־כח על כסאו ובלי־הכרה עוברים בדמיונו ציור אחרי ציור, מחזה אחרי מחזה...

בדמיונו הוא רואה את עצמו בחדר־משכבו על ערש־דוי. הבקר כבר האיר, אך בחדר שורר עוד הצי־אפל, כי מסכות־החלון מורדות. אנשים שונים מתהלכים אנה ואנה, אך הדממה איננה נפרעה, כי הנמצאים צועדים לאט, בזהירות על בהנות רגליהם. הדברים נאמרים בלחש, אך הוא שומע ומבין, כי הגישו רפים אמנם, אבל צלולים עוד למדי.

„מהלתו אנושה — מגיע לאזניו קול מתלהשים — הגסיסה קרובה!"

„ואים בניו? האמנם אינם יודעים דבר?!"

בליל התקדש חג.

אחרי הרעש, מרוצת־ההפזון ותנועת־המהומה של ערב־הפסח הנה זה באה מנוחת החג. רחובות עיר־הפלך אמנם מלאים עוד עוברים ושבים, אך אלה אינם נחפזים, רצים ונדחקים עוד, כמו לפני שעות אחדות: הם שבים מבתי־הכנסת והמדרש השונים אחרי התפלה. חבורות חבורות נבדלות כפעם בפעם מההמון וסרות למבואות החצרות. ההמון ברחוב הולך ונצער. עוד מעט והרחובות מתרוקנים. בדממת־הלילה נשמע ברוב קול צעדים בודד, אחד המאחרים נחפז לביתו; אך גם הקול הזה הולך ונדם, ודומיה נעימה ונוראה כאחת ממלאה את רחובות העיר ההומיה... כל החנויות סגורות, כל דלתות־החלונות במכפלות התחתונות מוגפות, ושני טורי בתי־האבן הגבוהים מטילים צל עב על פני הרחוב; רק פה ושם יוצא קו־אורה מאחד הסדקים בדלתות־החלון, או נוגה הירח הודר בהרוח, אשר בין שני בתים, והאור המועט הזה מציר תמונות דמיוניות משונות על שטח קטן ברחוב או על אחד הכתלים...

בחצי־האפל נראתה כצל נודד תמונת איש הולך, אך קול צעדיו איננו נשמע: אולי מפני שהליכתו אטית מאד, ואולי מפני שעקבות נעליו נתמחו עד היסוד?... הוא איש כבן חמש ושלשים שנה, גבה־קומה ודל־בשר מאד. מעיל־החרף, אשר הוא לובש, טלוא וקרוע, כובעו ישן ובלה וקצות מכנסיו, הנראים מתחת לשולי מעילו, פרומים, מטולאים ונכתמים. הוא מתנועע בכבדות, גבו כפוף, ראשו מורד ועיניו עצומות למחצה. לרגעים מתעותים רשמי־פניו ומין רטט מזעזע כל גופו; מי יודע, אילי מצינת הערב הוא, או אולי מצרת־נפש פנימית?...

בדרכו הוא עובר על בית אופה נוצרי. החלונות היחידים המוארים, בשעה שהחלונות הסמוכים מוגפים, מפנים אליהם את לבו בלי רצונו, ולמראה מיני־המאפה השונים יתקפהו פתאם רעיון זר: אולי... אולם הרעיון הזה נראה לו לעצמו רחוק כל כך, שאיננו חושש גם להשיב כנגדו: הוא בטוח, כי כזאת לא תהיה לעולם, לפניו רק דרך אחת...

— דרך אחת... דרך אחת... מביעות שפתיו בלי־הכרה.

וזאת לא הפעם הראשונה, אשר הוא בא לידי ההלטה כזו; זה

ללכת הלאה, מוסיף להתרחק משם... הוא עובר בלי־הכרה את הרחוב, אשר בין הצר בית־הכנסת וככר־השוק, הוא עובר גם את הככר לרחבה, עובר עוד שני רחובות מרכזיים ובא אל רחוב מרוחק, אשרר גם בימות החול הוא שקט, שמם ואפל, ובליל־החג אין נפש היה נראה בו...

השממה הזאת, חצי־האפל והדממה מתאימים מאד למצב־נפשו הנוכחי. פה אין דבר מזכירו את המציאות ההוה, אין דבר מעורר לבו לענינים אחרים ואין דבר מפריעו מלהלום בהקיץ... הוא איננו זוכר כלל את מקומו ומצבו; בדמיונו מצטירים לילות־פסח אחרים, לילות־פסח של השנים הקודמות, אחד — גם ליל־הפסח לפני שנה.

גם אז לא היה אמנם מצבו טוב מאד: העת כבר היתה דחוקה לו, המחסור היה מורגש בכל פנה, והוא שבע רגז וכעס הרבה, עד שהשיג בקושי את הכסף לצרכי החג היותר הכרחיים; אולם כל הרגז ומפח־הנפש הקודמים נשכחו בעצם ערב־החג: „ארבע פנותיו", אשר שנו כמו בכח קסם, ילדיו העליזים, אשר התבוננו בהדוה אל בגדיהם וכובעיהם החדשים, גם פני אשתו השוהקות למרות כל לאותה — כל אלה הרחיבו את דעתו ויטעימוהו מענג־החג המיוחד...

את הענג הזה טעם אז בפעם האחרונה. עוד בשבועות הראשונים אחרי החג עזב את ביתו, למען „נסות מזלו" באחת הערים הגדולות — למה עשה זאת?... למה הרחיק נדוד עד הנה?...

בזכרונו שבים לתחיה כל מאורעותיו ופרטי חייו בפרק הזמן הזה. הוא לא בקש אשר, לא קוה לגדולות; הוא בקש רק פת־לחם ויקו, כי בעיר גדולה כ לא יקשה הדבר ממנו. „תביעותי לא מרובות הנה,— השב בלבו — צרכי אינם גם החצי מצרכי בן־כרך — האם גם מועט כזה לא ימצא לי?!..."

ובחדשי הקיץ והבציר אמנם נמצא לו שכר טוב בערך: הוא מצא לו משמרת בתור מפקה על הפועלים באחד הבנינים, ויהי חצי שכרו לצרכי עצמו פה והציו לצרכי בני־ביתו בעירו; אולם מראשית החורף פסקה מלאכת הבניה ויחד עם זאת פסקה גם משכרתו... הוא החל לבקש משרה אחרת, הזר על בתים שונים, התרפס וירבה תחנונים; אך כל אלה לא הועילו לו... אמנם גם בקיץ לא היו חייו נעימים ביותר: עבודה של שש עשרה שעות ביום, העליה והירידה התכופות על מערכת־הקורות, חום־הצהרים הלוהט ואבק הלבנים והשיה — כל אלה היו אמנם פרטים בלתי־נעימים מאד; אך גם אותם זכה אחרי כן בחדשי החורף באנחה...

עבודה תמידית לא היתה לו ומשכרת ארעית נמצאה לו גם היא רק

כשבועים הוא הופך והוזר והופך יום יום בענין זה, ובכל פעם הוא אנוס להכיר, כי אין דרך אחרת לפניו.

שני השבועות האלה ענו את נפשו מאד. הוא ידע ברור, כי כל הקירותיו ומהשבותיו לא תועילנה לו, ובכל זאת חשב ויחפש עצת — אך לשוא! יום אחרי יום עבר, ערב־הפסח הגיע וכל עצה אין.

עוד בקומו משנתו בבקר הרגיש מצוקת־נפש נוראה, ובשעת סעודת־השחרית המקדמה לא יכול לבלע גם פרוסות־לחם אחדות. הוא עזב את הבית ויתע בלי־מטרה ברחובות, אך הנדודים האלה לא הקלו מכאובו; להפך, מראה האנשים, הטרודים בהכנות החג, והמון הקונים, הממלאים את כל החנויות — מראה כל המאושרים האלה פעל עליו פעולה מדכאת־נפש מאד... הוא שב אל מעונו, אך גם שם היו הכל טרודים בהכנותיהם לחג, רק לו לבדו לא היה כל מעשה, והבטלה מתוך אונס זו כבדה עליו מנשוא.

— הנה בעלי־מעוני, אשר אני מתגורר אתם — עלו מבלי משים מהשבות מרות על לבו — הנה גם הם עניים, מתענים כל הימים בענים ותיים בלחץ, אך היום גם הם „שוים לאחדים"; רק אני לבדי אמלל מכל...

היום ארך לו מאד, השעות נראו בעיניו כזוחלות בכבדות נוראה, עד עשר פעמים ברח מהבית הרחבה, מהרחוב — הביתה, ובקצר־רוח הכה לבוא הערב; אולם כאשר החשיך היום, עוד כבדה המעמסה על נפשו ומין עקה נוראה תקפתהו יותר ויותר...

— עוד רק שתי שעות!... עוד רק שעה אחת!...

הוא לא התבונן בעצמו, איך נשאוהו רגליו אל בית־הכנסת הגדול... מסביב לו אורה רבה, פנים צוהלים ובגדים חדשים; אך כל אלה מדכאים את נפשו עוד יותר ודוחים אותו כמו בכח־נעלם אל אחת הפנות היותר חשכות... הוא עומד נשען אל הקיר, שומע קול מתפללים; אך שפתיו אינן נעות וקולו איננו מתאחה עם קולות האחרים, הוא מרגיש את עצמו נבדל, נבדל מכל הקהל הסובב אותו...

— כל אלה ילכו איש איש לביתו, איש איש אל שלחנו, ואני...

הוא מזדעזע פתאם. בהיותו שקוע במהשבותיו, לא התבונן, כי כלתה התפלה, אף לא הרגיש בזאת, איך נסחף בזרם הקהל היוצא מבית־הכנסת; רק בחצר, בבוא הלחץ ובהפזר האחרים לעברים שונים, הוא מתעורר פתאם, זוכר את מקומו ושואל את נפשו: אנה הוא הולך?...

הוא יודע היטב, כי הבית ההוא נמצא בקצה החצר בית־הכנסת מהעבר האחר; אך הוא איננו נותן חשבון גם לעצמו על מעשהו ומוסיף

בנסיון אחד.

לעתים רחוקות ובמדה מועטה מאד. למרות כל הסכונו והסתפקותו במועט, לא יכול להשוך גם סכום קטן בשביל בני־ביתו, אף הוא עצמו הב לבעלי־מעיני העניים ופעמים רבות נשאר רעב במשך יום ויומים...

בשעות הרעות והמרות האלה, כאשר היה הרעב מציק לו ומחליש לבו עד מאד, היה עולה לפעמים על לבו זכר בית „הכנסת־האורחים" ויצרו היה מפתהו לסור שמה; אולם מין יראה בלתי־מוכרה מפני זה, שמכונה „להם־הסד", היתה שולטת בו ומונעת אותו ממעשה כזה.... ובמדה שתכפו מקרי המחסור אצלו בסוף החרף, בה במדה גברה יראתו מפני „להם־ההסד" —

— הכל, הכל כשר בעיני, אך בזאת אל תנסני, אלי!

וימי הפסח קרבו בינתים. אם בכל ימות השנה אפשר להסתפק בלטרת להם יבש, אשר מחירה רק פרוטות אחדות; אך בימי־הפסח אי־אפשר להתקים באפן כזה, ואם יאבה או ימאן, עליו...

הוא ננער פתאם ומביט על סביבותיו בתמהון. במשך זמן מה נמשך אחרי זכרונותיו, ודעתו הוסחה לגמרי מההוה; עתה הוא זוכר הכל, היא זוכר גם זאת, כי לא אכל כמעט בבוקר מאומה, והוא מרגיש אפיסת־כחות רבה וענות־רעב נוראה...

— למה הרחקתי ללכת כל כך?... אם היום או מחר, הן לא אמלט מזאת, ומדוע לא סרתי לשם?...

נגוד פנימי אין עוד בנפשו: הוא מבטל רצון עצמו בהחלט ונכנע הכנעה גמורה מפני ההכרה, התקיף ממנו... הוא מרגיש לאות רבה בכל אבריו, ברכיו רועדות מחלשה ורגליו כבדות, צועדות ברב עמל; אך הוא איננו שם לב לכל זאת ושב בדרך, אשר עבר בה זה מעט—

והירה התרומם בינתים עד הצי השמים. נגה־כסף חור נופל באמצע הרחוב, אך עוד טורי הבתים מטילים צל עב, גם הדממה השלמה עודנה שוררת מסביב.

היש עוד קצר־אפים ומהיר־חמה מעלם בן עשרים שנה בעצם תקיפת „אהבתו הראשונה"?... לא לפלא הוא איפוא, כי גם אני במצב כזה הייתי נוח לכעוס מאד, וכל טענה כנגדי היתה מרתיחה את דמי. איש־סודי בפעם ההיא היה יוסף קלמנסון, כביר ממני לימים כשבע שנים, ומשפטיו הקרים והמתונים, אשר היו הנגוד המחלט להתפעלותי והתלהבותי באותה שעה, הרגיזוני כל כך, שלא יכלתי עוד למשול ברוחי ואקרא בתמי:

— אבל אתה לא אהבת מעולם!... לו נסית בזאת כמוני, כי עתה אחרת דברת!

אנכי לא הייתי מסופק אף רגע, כי הוכחה נמרצה כזאת די״ה לבטל את כל טענות מתנגדי; אולם גם בפרט הזה טעיתי, כאשר טעיתי אז בפרטים רבים אחרים, השובים מזה. קלמנסון לא התפעל כלל מטענתי, רק בת־צחוק של קלסה מרה נגלתה על שפתיו. רגע קטן הביט אלי בעינים בוהגות, אחר ענה בנחת:

— אבל מי הגיד לך, כי לא אהבתי מעולם ולא נסיתי במסה כמוך?... דע נא איפוא, כי אמנם אהבתי ונסיתי במסה, ובכל זאת לא אחרת אדבר!...

עתה הגיעה שעתי להשתומם. מבלי שים לב לזאת, ש„אהבתי" שעבדה לה את כל ישי ורגשותי ואני הייתי אז במצב כזה, אשר האנכיות מתגברת באדם ונוטלת ממני את היכלת להש ולהבין נפש זולתו — מבלי שים לב לכל זה, לא יכלתי להמנע מהשתוממות רבה, בשמעי את ההודאה הזרה והבלתי־צפויה הזאת...

קלמנסון והאהבה! קלמנסון היה אוהב!

אינני מספק כלל, כי כל אחד ממיודעינו השתומם לא פחות ממני לו שמע את אשר שמעתי אנכי. כלנו ידענו, כי קלמנסון הוא בכלל בעל טבע קר ומתון, ואל ה„מין היפה" בפרט הוא מתיחס בקרת־רוח מחלטה, הגם הוא היה מסוגל לאהב?!

והוא ישב בינתים דומם. המרִיחות הקודמת לא נכרה עוד בבת־

על זאת, כי באין ידם משגת לתת לבתם נדה „הגון", הלא הייתי אני בהכרה התן „הגון" מאד..."

„באהבתנו, אמרתי, לא היו כל סכסוכים; אך מעצורים אחדים היו בה בכל זאת. המעצור העיקרי היה, כי מצבי החמרי לא היה מכונן עוד, כראוי לראש בית־אב, וזאת היתה הסבה, כי כל מעשה רשמי לא נעשה ואנכי לא דברתי גם עם אבותיה מפורש... יהם אלה אלי העיד אמנם, כי מבינים הם את כל, מבינים גם את הסבות המונעות; אך הם הרישו וגם אני החרשתי".

„השתיקה הזאת, כמובן, היתה רק בני ובין אבותיה; אולם בינינו לעצמנו נדברנו הרבה בעתידותינו. אנחנו לא שגינו אמנם בהלומות ולא בנינו „מגדלים פורחים באויר", להפך, מסקנות שיחותינו מהמין הזה היו מעציבות בכל פעם, כי אחרי כל מועצותינו היינו מוכרחים להודות באי־אפשרות הדבר לעת עתה; בכל זאת הייתי מתבונן בה תשוקה מיוחדת לדבר בעתידנו, אם גם רחוק הוא, ובכל פעם אחרי שיחה כזאת היו מתרבים געגועיה עלי, אהבתה — מתעוררת וסמני־חבתה — נכפלים..."

קלמנסון הפסיק ספורו ואני הבטתי אליו ואשתומם לראות, כי רטבו עיניו ותזהרנה במין נוגה מוזר ובלתי־רגיל. הוא הכיט נכחו ובפניו הסתמנו מעין עצב, כליון־נפש וגעגועים... נכר היה בו, כי איזו זכרונות מרים ונעימים כאחת התעוררו בקרב נפשו, ובדמיונו שבו לתחיה מחזות נשכחים למהצה מתקופת־אשר רחוקה...

— האמנם עוד יקרים לי הזכרונות האלה כל כך? — שאלתי את נפשי — האמנם הם כל כך הלב, הדופק בקרב האיש הזה, הרצון והקשה למראית עין?!... אמנם, חידה סתומה היא נפש האדם, חידה בלי פתרון!...

ועל רשמי־פני קלמנסון הלף פתאם כעין רטט קל: נראה היה, כאלו נגעו זכרונותיו בדבר־מה, מר מאד... הוא הזדעזע, ובאותו רגע שב לספורו הנפסק.

„בימים ההם — הוסיף לספר — גוזמן לי המקרה לנסוע אל אחת הערים הרחוקות. בנסעי אמרתי לשהות בדרך רק כשבועים, על כן גם לא התניתי עמה להחליף מכתבים; אולם סבות שונות, בלתי־צפויות מראש, רחו את ישובי מיום ליום, משבוע לשבוע במשך הדשים אחדים. סוף סוף שבתי, ואתה שער נא את תמהוני, מבוכתי וכעסי, כאשר נודע לי פתאם בשובי, כי היא נארשה בינתים לאלמן עשיר וצעיר בלי בנים!...."

„כאבי היה גדול, לבי דאב מאד; אולם כשם שהיתה „אהבתי"

צחקו, אשר היתה עתה סרקסתית כלה. הוא הביט בי, וכנראה, התענג מאד על תמהוני ומבוכתי.

— כאשר אראה, הנך מטיל ספק באמתת דברי — החל לדבר אחרי הפסקה ממושכה — אינך מאמין, כי הייתי מסוגל לאהוב; ובכל זאת אמת הדבר ונכון כנכון היום!

בת־הצחוק הלפה לגמרי מעל שפתיו, רק בעיניו נשקפה כעין אירוניה ובקולו נשמעו לי צלצולים מיוחדים, אשר מהותם לא היתה ברורה לי באותה שעה...

„אמנם אהבתי, — החל לספר — אהבתי רק פעם אחת, זאת היתה הפעם הראשונה וגם האחרונה בחיי, כי היא היתה לי ל„לקח" טוב מאין כמוהו: ה ת ו ר ה, אשר ימצאו אחרים בעשרה „נסיונות", מצאתי אנכי ב„נסיון" האחד והמיוחד הזה!.

„הדבר היה לפני שש־שבע שנים. ה י א היתה בת להורים נכבדים, אשר היו לפנים גם עשירים, אך לעת התודעותנו היו כבר בעוני. אנכי אהבתיה, אך גם בעצם תקופת אהבתי לא השבתיה ל„בת־שמים" ולא ראיתי בדמות פניה את „סמל היופי". גם לא היתה כלילת־יופי באמת, עיניה לא היו „שמי־ספיר בליל־אביב צח", גם לא „השרת ליל־בציר קודר", לא „תהום רבה" נשקפת בהן, אף לא „רהבי תלד"; שערותיה לא היו „תלתלי זהב", גם לא שחורות כ„כנף־עורב" — עיניה היו חומות־כהות, שערה — שטן־כהה, וכל אלה, כיתר פרטי היצוניותה היו יכולים להחשב באמת כבינינים וממוצעים..."

.„בינוניות וממוצעות היו גם תכונות־נפשה וידיעותיה, גם אהבתי אליה היתה בינונית וממוצעת. קרבתה לא הטילה „סערה" בנפשי וסרידתה לא שללה שנה מעיני בלילה ותאות־האכל ביום. אנכי אהבתי להיות בקרבתה, התענגתי בשיחתה והברתה; אולם מעולם לא קנאתי ב„ענק צווארה", כי דבק הוא בה תמיד, אף לא נכספתי להיות „מטפחת־אפה" או „נעל רגלה", בשביל שאתה הן כל הימים...

„וכמו שהיתה אהבתי בינונית, כן היו גם מסבותיה והשתלשלותה בינוניות ומצויות. אנכי לא ראיתי תמונתה ב ח ל ו ם, לא השתי אליה „געגועים שאין להעלימם," ובראותי אותה בפעם הראשונה לא היתה בעיני כ„נודעה" מאז... בפגישותנו הראשונות כמעט שלא הייתי מתענין בה כלל; רק מעט מעט נודענו, התקרבנו, היינו לידידים טובים ואחר — עוד מעט יותר... אז החלה ה„אהבה", ובאהבה הזאת לא היו כל סכסוכים: אני אהבתי אותה, היא אהבה אותי, אבותיה גם הם שמחו

בשעה מוצלחת.

מתונה ושוקטה, כן היה גם „יאושי" בלי „סופה וסערה"... הרעיון „לאבד את עצמי לדעת", להטבע או להחנק, להתנפל מתוך יאוש אל „זרם החיים הסוערים" או, להפך „להנזר כלה מעל החברה המשחתה"— רעיון כזה אף לא עלה על העתי..."

„מי יודע, אולי יפלא הדבר בעיניך; אך אנכי נסיתי להתנחם בהרעיון, כי היא עשתה מה שעשתה מ„הכרח", בהיותה „אנוסה" למלא מצות הוריה... אנכי האמנתי בזאת, ובדמיוני כבר נצטירו יאוש ה המר, ענות נפשה ומלחמתה הפנימית; אולם גם נחמתי זאת לקחה ממני: אנכי נוכחתי מהרה, כי היא שמחה מאד באשרה הבלתי־צפוי, והעדיים היקרים בהוה יחד עם התקוה לחיי־עושר ורוחה בעתיד — שני אלה ממלאים את כל נפשה ואינם משאירים בה מקום לכל רגש אחר..."

„ההוכחה הזאת גרמה לי באמת צער רב, כי בה היתה גם פגיעה באהבת־עצמי, ופגיעה מעין זו בלתי־נעימה מאד; אולם גם פצעי זה נגלה ברבות הימים, אנכי שכחתי את כל המאורע הזה, רק לא את ה„תורה", היוצאת ממנו!..."

„התורה הזאת, הה, הה, חה, היתה מועילה לי מאד: ע"י „נסיון" אחד נצלתי מעשרה „נסיונות" אחרים!..."

קלמנסון הוסיף לשחוק עוד אחרי חתימת ספורו; אולם לי נראה שחקו זה מעושה ומזויף מאד, ועוד היום, בזכרי את שיחתנו ההיא, עולה מבלי משים על לבי השאלה:

— הנה אנכי נסיתי אחרי הדברים האלה בעשרה „נסיונות" חדשים, ובכל נסיון ונסיון היתה היא בעיני „בת־שמים" ואני — „מאשר במאשרים" ו„אמלל באמללים"; באותה שעה הסתפק הוא רק ב„נסיון" אחד ויחידי, אשר גם בו לא היו כל הזועות האלה — ובכל זאת עוד שאלה היא: מי משנינו נפגע יותר?...

אכן, הידה סתומה היא נפש האדם, הידה בלי פתרון!

הן כבר הבקו ותשקנה אשה לרעותה פעם אחת בבית פנימה, פעם שניה — אחורי הדלת על יד המדרגות מלמעלה; אולם נראה הדבר, כי הפרידה עוד היתה קשה להן. ולמען דחותה עוד מעט, ירדו שתיהן יחדו במעלות. פה בפתח המסדרון התחתון דבקו ותשקנה זו לזו בפעם האחרונה.

— זכרי נא, נתשינקה, להבא פקדיני לעתים יותר קרובות!

— ברב עונג, סוניטשקה... היי שלום!

סוניה נשארה עוד רגע על עמדה ותבט אחרי ההולכת, אשר צעדיה הקלים נראו כעין טיסה עליזה, הליכה המיוחדה רק לשנות־הנוער משוללות־הדאגה...

— העניה! — השבה סוניה בלבה — היא מתאמצת להתראות כילדה, מעמידה פנים, כאלו לבה טוב עליה וכל דאגה זרה לה... תונה את מי שתונה, אך אותי לא תוליך שולל!

היא עזבה את מקומה ותהל לעלות במעלות בצעדים אטיים, שקועה כלה במחשבותיה...

— היא מתברכת בלבה, — הוסיפה להשב על דבר אורחתה — כי עלתה בידה להשלות אותי; אך אני יודעת היטב את הסבה האמתית, מדוע לא נראתה בביתי יותר מחדש ימים... לה לא היתה עוד מגבעת־בציר, רק אתמול עלתה בידה לקנות... אכן, ראויה היא האמללה למנוד־ראש: כל הפץ נמצא לה בקושי גדול!

בלב סוניה התעוררו רגשות המלה רבים לגורל רעותה, אך יחד עם אלה השתפכו אל נפשה רגשות של שובע־רצון, שמחה והרחבת־דעת בנוגע למצב עצמה. גם ברגשות ההמלה עצמם התערב מין נועם מיוחד, נועם ההכרה, שהוכיחה לה את גדל־נפשה ונדיבתה...

בינתים עברה את המעלות, נכנסה אל מעונה. וכמו שראוי לבעלת־בית אוהבת סדרים, נגשה אל השלחן ותהל לפנות מעליו את ספלי־הזכוכית, אשר הוגשו בהם לפני האורחה מיני מגדנות שונים. כאשר השיבה את הכלים האלה למקומם, אספה את זגי־האגוזים וקליפות התפוחים, איש

– לא, אי־נעימות כאלה תקרינה אצל כל הזוגות – נפתה לנחם את עצמה – בכל אופן טובים חיים כאלה מחיי „עלמה זקנה"... נתשה היתה בוחרת בשמחת לב גם בחיים כאלה, לוא רק היה הדבר תלוי בהפצה!...

אולם למרות כל ההוכחות ההגיוניות האלה, לא יכלה עוד סוניה למלט נפשה משפע זכרונות בלתי נעימים. עוד היום למועד ארוחת הצהרים נפלה בינה ובין אישה קטטה קטנה. דבר־מה הרגיזהו, כנראה, שם בבית־המסחר; אך בה התעבר מבלי כל סבה נכוחה...

מצח בעלת־הבית הצעירה הועב יותר ויותר, ממעל לגבות עיניה נראו שני קמטים דקים: היא שקעה כולה במחשבותיה

* *
*

כל עוד הרגישה נתשה את מבטי רעותה המלוים אותה, הוסיפה לצעוד הלאה בקומה זקופה וקלות עליזה, גם פניה הוסיפו להפיק צהלה ואי־דאגה; אולם כמעט עברה את שער החצר ותרגיש את עצמה בלתי נראה לעין סוניה – באותו רגע שונתה כולה. הליכתה נעשתה אטית, קומתה התכוצה קצת וראשה שח, גם מעל פניה נגוזו הצהלה המעושה ושחוק־הידידות המלאכותי. מין רגש כבד תקף אותה פתאם, רגש מעיק ומדכא נפש מאד, ובזכרה את דברי סוניה האחרונים בעת פרידתן, החליטה במרירות רגז:

– תהכה נא עד שאהיה מבקרת בביתה לעתים תכופות!

גם הפעם, גם בכל הפעמים הקודמות היתה הולכת רק אז, כאשר היה השממון גובר עליה בביתה יותר מדי. היא היתה משערת מראש, כי הבקור לא ימציא לה עונג רב, כי גם מעט הנועם אשר תמצא בהבקור הזה, ירעל בלי ספק ממרירות רבה; בכל זאת היו רגעים, בעת שהישיבה הממושכה בבית נראה לה כבדה מנשוא והיא היתה מהלה לפרט במחשבתה את רעותיה הקודמות, אל מי מהן תלך להתבדר קצת... תכונת החשבונות האלה לא היתה משעשעת נפש כלל ומסקנתם היתה מעציבה עוד הרבה יותר. רעות רבות היו נזכרות, מבלי משים היו נזכרים גם הימים הראשונים ההם, בעוד שהיו כולן בנעוריהן אשה בבית אביה; אך אחת אחרי אחת נשאו כולן לאנשים, מעט מעט רפה הקשר בינן ובין נתשה, משנה לשנה נצער מספר הרעות, אשר היתה מבקרת עוד לפעמים בביתן, גם הצעירות ברעותיה הקודמות הספיקו כבר להנשא – רק היא...

היו על המפה; אחר הציבה את הכסאות מסביב להשלחן בסדר מדויק, ואגב אורחא תקנה עניבת אחת האלונטיות המרוקמות, אשר על שתי קרנות ארון־המזון, גם הפיחה קצת אבק מעל כר הספה הרכה.

אולם כל המלאכה הזאת לא היתה מרובה ופנאי היה עוד לא מעט; לא היתה לה איפוא כל סבה להחפז ותהי עסוקה יותר במחשבותיה מאשר במלאכתה... לרגעים עמדה תחתיה ועיניה עברו במנוחה מחפץ להפץ בחדר הזה ובחדר הסמוך. שתי המטות המגוהצות יחד עם מכסי המשי והכרים הארוגים אשר עליהן, ארון המזון יחד עם כלי־החמדה של זכוכית ומתכת לבנה אשר על דפו הגלוי, המלתחה המהוקצעה, המנורה התלויה והתמונות האוליאוגרפיות במסגרותיהן המוזהבות — כל מערכת המעון הזאת, אשר נכרה בסקירה הראשונה, כי לזוג צעיר בשנה הראשונה לנשואיו היא, הרהיבה את דעתה של בעלת־הבית החדשה.

— הכל ערוך כהוגן, כפי שראוי להיות אצל אנשים הגונים — באה לכלל החלטה, ומתוך כך זכרה עוד הפעם את אורחתה.

— כמה שלא התאמצה להסתיר את רגשותיה האמתים, אך הדבר היה נכר למדי. כי מערכת מעוני ומצבי הדאיבו את נפשה ויעוררו בקרבה קנאה עזה;...

— אמנם, — הוסיפה להשוב — בזאת אין גם פלא. נתשה הלא כבירה ימים ממני לשלש שנים, לפחות, ואני הקדמתי בכל זאת להנשא ממנה... לה מלאו כבר עשרים ושש שנה והיא — אמללה! — איננה יכלה גם לקות להנשא בקרוב...

בלב סוניה התעוררו עוד הפעם רגשות החמלה לגורל רעותה השוממה, ויחד עם אלה הזדעזעו בסתר נפשה מעין רגשות חרטה על איזה עול אשר עשתה... היא ידעה היטב, כמה מדאיבים דבריה את נפש רעותה, בכל זאת מצאה עונג מיוחד בענות הנפש הזאת ובכונות זדון להרעימה הרבתה לדבר על מערכת מעונה, על הכלים החדשים, אשר נוספו בעת האחרונה, ועל היי נשואיה, אשר תארה בצבעים ורדיים...

בנקודה הזאת נפסק מהלך מחשבותיה הקודם. לפניה הסתמנה פתאם מחשבה חדשה אשר לא נעמה אמנם כלל, אך להסיח את הדעת ממנה אי אפשר היה... היא לא יכלה עוד לכחד מנפשה את האמת, כי בדברה אל נתשה, על נעימותיהם של נשואיה, לא גלתה פרטים ידועים אשר איש זולתה לא הרגיש עוד אמנם בהם, אך היא עצמה כבר טעמה את כל מרירותם...

גם זאת, כי למרות כל התאמצותה לאנוס את עצמה ולהתראות כאותה שעה כצוהלה ושמחה, לא נעלם בכל זאת מצב נפשה האמתי מעיני סוניה, אשר גם היא מצדה לא יכלה להסתיר את צהלת נצחונה ושחוק לעגה...

לזכר שחוק הלעג הזה מלאה נפש נתשה משטמה עזה אל רעותה. מי יודע, אולי לא היתה באמת כל פניה זרה בלב סוניה, כאשר שאלה את פי אורחתה על מצב פרנסת אביה ואגב אורחא — גם על זאת, אולי מיצעים לפניה איזו שדוכים; אולם נתשה ראתה באותות הידידות וההשתתפות האלה רק התחפשות מתעבה מצד השואלת גם חשדה אותה בתשוקת זדון „להטט במקום הפצע".

— וכמה מתגאה הפתיה הזאת כל כך?! — עלה פתאם רעיון חדש על לבה — היא מדמה בנפשה, כנראה, כי אין איש יודע עוד את הסוד, איך אישה מתיהס אליה באמת; אולם הוא טועה מאד, אם היא חשבת כן!...

נתשה מצאה עונג מיוחד ברעיון הזה, ובמשך רגעים אחדים עוררה בזכרונה שמועות שונות, אשר הגיעו לאזניה בדבר יחסי של איש רעותה אל אשתו הצעירה; אולם מעט מעט, מבלי הכר גם בעצמה, איך נהיתה זאת, נסבו מחשבותיה מהענין הפרטי הזה למשפטים אחרים, יותר כלליים.

— אמנם דעה מוטעה היא, — הסתמנה ברעיונה כעין מסקנה — מה שאהיותינו חושבות לאשר להנשא דוקא לאחד הצעירים ומבקשות את האושר הזה... אשר מדומה זה איננו מתאמת בפועל תמיד... יש מצב, אשר למראית עין אולי אין לקנא בו, אך בעצם מהותו טוב ומאשר הוא הרבה יותר מהאחרים, המעוררים קנאה בזהרם החיצוני.

ההיתה זאת קפיצת רעיון בלי השתלשלות הגיונית, או היה קשר פנימי ידוע בין המסקנות הקודמות והמחשבה החדשה — אך נתשה נזכרה פתאם על דבר איזו הצעה, ורגש מעין חרטה לאחר זמנה, חרטה על מעשה עשוי שאין להשיבו עוד תקפה כלה...

— הן לא ילדה קטנה אנכי עוד — נקוטה בנפשה — עת לי כבר לדעת את החיים ולבלי המשך אחרי תעתועי דמיון והבלי ילדות!

— בת עשרים ושבע שנה הנני, — הוסיפה להוכיח ולהכלים את עצמה — ועוד ראשי מלא הבלים ותעתועים, כאלו בת שבע-עשרה שנה הייתי היום!...

ובמדה שהלכה וקרבה אל בית הוריה, כה במדה גברו מוסר-כליותיה והכרת עותתה בקרב נפשה

ראשה שה עוד יותר וקומתה התכוצה, עד שנראתה צוארה מקצרה וכתפיה — כמורמות מעט. היא ידעה היטב, כי לפנים נחשבה בין העלמות היפות, ביחוד הצטינה בצהות עור פניה, אשר היה רענן וענוג, ובשפע שער ראשה, אשר היה מעורר קנאה בלב כל רעותיה; אולם זה שנים אחדות לא יכלה לכחד עוד מנפשה את העובדה המעציבה, כי עור פניה הולך וכהה, הולך ונובל, שער ראשה הולך ונשר, ולשני קצות מפתח פיה למטה, במשקע הלחיים לשני עברי חטמה וממעל לגבות עיניה, מסתמנים יותר ויותר קמטים וכפלים.

— היפלא הדבר?!... השנים מזקינות ויפי העלומים נובל, גם אם החיים טובים ונעימים הרבה יותר, ואף כי בחיים רעים ומרים כחייה!...

— האמנם היים כאלה קרואים חיים?!

פעם בפעם, במשך שבועות רצופים היא אנוסה לשבת כלואה בבית, מפני שחסרים לה צרכי מלבוש שונים, וישיבת הכלא הזאת, השוממה למדי גם באופן היותר טוב, כבדה ומדכאה את הנפש שבעתים בתוך בית הוריה, המלא קדרות צרה ודאגה תמיד... כל פנים עצובים שם, קודרים ונזעמים. אביה מתאונן תמיד על סרסרותו, כי היגיעה מרובה בה ודאבון הלב מצוי, רק השכר מועט ובלתי נפרץ. אמה נאנחה, כי תגרניות השוק וההנוגים, אשר היא היבת להם סכומים שונים, אינם מניחים לה לעבור את הרחוב, שני אחיה הקטנים בוכים פעם בפעם ומחליטים, כי לא יוכלו לראות את פני מלמדיהם, אם לא יותן להם „שכר למוד", ואחיה הגדול, העובד זה שנים אחדות בתור פקיד באחד מבתי המסחר, ממרר לעתים קרובות את חיי כל בני הבית בתלונות רגז, כי שכר עבודתו נבלע בצרכי הבית והוא בעצמו חסר כל...

נתשה רגזה כולה לזכר הפרט האחרון. יותר מכל מרר אחיה את חייה, כי התקוטט בה פעם בפעם, ביחוד בעת שנקנה לה דבר מה מצרכי תלבשתה... גם היום למועד ארחת הצהרים היתה ביניהם קטטה: הוא בקש לה בלי ספק תואנות בשביל מגבעתה החדשה, והיא שמעה מפיו דברים מרים רבים, אשר הרתיחו מאד את דמה... למען השקט מעט את רוחה הנגרשה, עלה פתאם על דעתה לבקר בבית סוניה, אשר לא היתה שם זה ימים רבים.

למה עשתה אולת כזאת?... האם לא יכלה לשער מראש, כי כן יהיה באחרונה!...

היא הבינה היטב, כי רק בכונת זדון, למען הרעימה ולמען עורר בה קנאה עזה הרבתה סוניה לדבר בפניה על אשרה בהיי נשואיה והתפאר במערכת מעונה ובהחפצים השונים, שנקנו מקרוב — היא הבינה עוד

לדבר אמנם בלהש, — בין שני החדרים הפסיק רק פרגוד־קרשים דק ושפל מהתקרה — אך בהום נפש רב והוכחה פנימית חזקה.

כחצי שעה עבר. הבת היתה עסוקה בחלוף תלבשתה והאם דברה להש שפל ורפה עוד גם מלהש אמה. את דבריה בלי הפסק — וסוף סוף השמיעה גם נתשה פרזות אחדות בלהש,

ובחדר הגדול כבר היה אור, כאשר שבה שמה האם ופניה צוהלים ונוגים כאחת. „בשעה מוצלחת" הביעו שפתיה בתשובה על מבטי השאלה אשר כוננו אליה בעל הבית והאורה בצפית קצר רוח..

— בשעה מוצלחת!... בשעה מוצלחת!

ושני הגברים תקעו יד איש לרעהו.

* *
*

בחוץ שרר עוד אור כהה של בין־ערבים, אך בבית פנימה היה חצי אופל. במעון הורי נתשה, בההדר הגדול, אשר שמש בעתות שונות לתכליות שונות, היה למועד ההוא משתה תה. מלבד אבי נתשה ואמה, ישב אל השלחן גם אורה, אך כולם החרישו ויהיו שקועים, כנראה, איש איש במחשבותיו ומערכי לבו.

— נפלאה היא בעיני, — השב האורח, אשר היה מכיר וקרוב לבעלי הבית — מה מדמים האנשים האלה בנפשם?!... הם שוכחים, כנראה, כי היא איננה עוד ילדה קטנה ובידם אין פרוטה... מקרה אשר כזה איננו מזדמן בכל יום ואם יתהרטו, לאחר זמן, לא תועיל להם עוד ההרטה...

הוא איננו שדכן אמנותי, כי יהיה נושא את נפשו, הלילה, רק אל שכר השדכנות — אגב אורחא, תסכן לו מאד, כמובן, משכרת צדדית נוספה כזאת! — אך עקר הדבר ישר בעיניו מאד... אם סוחר אמיד ומכובד כרבי חיים ליב נאות לקחת לו נערה עניה בלי כל נדה, הלא היו צריכים הורי הנערה גם להיות שמחים על זאת מאד, ורק עקשות הסרה־טעם היתה זאת מצדם, כי לא קבלו את הצעתו הראשונה לפני שבועים; אולם לפקפק גם הפעם, אחרי הצעתו ההדשה, בשעה שחיים־ליב נכון לקבל על עצמו גם את כל ההוצאה של צרכי החתונה — פקפוק כזה הוא שגעון גמור, אולת שאין כמוה!...

— האין זאת אולת נוראה? — הוסיף להשב — הם חוששים להשיא את בתם נגד רצונה לאלמן זקן, ואם תזקן בביתם ושערה ילבין בבתוליה — הייטב להם?... היא לא תסכים לזאת?... הלא זקנים והכמים הם ממנה, ולטובת עצמה היא צריכה לשמוע להם ולבטל דעתה מפני דעתם!...

מהלך המהשבות הזה נפסק פתאם, כאשר נפתחה הדלת ונתשה הופיעה על סף ההדר. היא לא יכלה להבחין בחצי האופל את פני המסובים, אך כאשר קדמה האורח באחת המהתלות המצויות במקרים כאלה, הכירה תכף את הקול.

— האמנם?! — חלפה בלבה השערה כברק ומין רגש מוזר, בלתי ברור גם לעצמה, סער בנפשה.

היא לא שהתה הרבה בההדר הגדול ותעבור אל ההדר הסמוך כדי להחליף את תלבשתה. מהרה באה אחריה גם אמה, אשה החלש

הניח את רוחו...

לשכת שופטי־השלום של המהלקה השלישית בעיר הפלך נ. היתה מלאה אנשים יותר מכפי הרגיל, גם הנאספים היו רובם לא מהמין המצוי בלשכה כזאת; פה נראו רבים מבני מרום העם המקומי: צעירים מגוהצים ועלמות לבושות לפי המדה האחרונה. נכר היה, כי איזה משפט מעניין ומיוחד במינו עתיד להתברר; אך המשפטים הראשונים לפי סדר היום היו פשוטים ומצויים, והנאספים, בני העשירים, אשר מלאו את הספסלים הראשונים, התענו מאד באורך העת ובשממון נורא. הם התעוררו ויצהלו רק למועד הצהרים, כאשר הודיע השופט סוף סוף, כי העירוני יעקב בן חיים ברסוצקי נתבע לדיי על פגעו ב„מעשה" בבן־הסוחרים לזר אברהמוביטש קרונשטיין.

מקום התובע נפקד, כי טוען פרטי עמד בתור בא־כחו, אך הנתבע בא בעצמו. הוא היה צעיר כבן חמש־ועשרים שנה. קומתו היתה ממוצעת, אך מבנה גוו המוצק, כתפיו הרחבות, חזהו הבולט, פני השחרחרים והשזופים וכפות ידיו הרחבות והנקשות — כל אלה העידו, כי כחו רב וגרופיו מסוגלים למהלומות. במשקע להיות מצדי הטמו, בכפלי תנוכי אזניו ובהחריצים, אשר מסביב לצפרני ידיו נודעו עקבות שחור ופיח, אשר גם המים לא יכלו להעבירם ברחיצה, ועל פי הסמנים האלה נכר, כי נפח הוא.

כאשר נכנס אל ההלקה הגדורה, אשר בתוך בין שלחן השופט והספסלים הנועדים לקהל, נטו אליו מבטים רבים בתשוקת הקר מיוהדה; התנפלותו הפלאית והבלתי מבוארה על קרונשטיין הצעיר הטילה סערה בהוג מיודעיו הצעירים של האחרון. הם נדבתו הרבה במקרה הזה ויחקרו לסבתו, אך בלי כל הצלחה, כי לא העלו בהקירותיהם כל מאומה.

אי־ההצלחה הגמורה הזאת עוררה והלהיבה עוד יותר את התשוקה לדעת, והתשוקה הזאת משכה רבים אל לשכת־המשפט; אולם נראה, כאלו נגזרה על הפליאה להשאר בלי פתרונים, כי גם ברוה המשפט לא גלה כל פרט חדש ראוי לשימת לב...

ומיהמים, ובהבתים הצרים והדלים האלה שוכנים מיני בני־אדם, השונים ונבדלים מאד ממנו ומכל בני החברה, הסובבת אותו... איך חיים, עמלים ומשתעשעים בני האדם האלה — את הדבר הזה לא יכול, אף לא נכסף לדעת.

אולם מבלי שים לב לזאת, היו הפנות הנדחות והשכונות האלה מלאות חיים, חיים שונים ומיוחדים אמנם, אך מתאימים מאד לרוחם ומושגיהם של אותם בני־האדם, אשר גם נמוסיהם והרגליהם, טרדותיהם ותענוגיהם שונים מאד ומיוחדים במינם. בימות החול, בששת ימי המעשה, היה איש איש טרוד בעבודתו; אך בימי־המנוחה, שבתות ובחגים היו גם האנשים האלה, ביחוד הצעירים שבהם, מרגישים צורך בשעשועים והתבדרות, ועל פי הצרך הזה נוצרו פה מעין בתי־ועד, ששם היו נועדים מ„המין החזק": רכבים, סבלים ובעלי־מלאכה שונים, ומ„המין היפה" — מבשלות, משרתות־בית ופועלות בבתי־הרשת..

אפשר להחליט בבטחה, כי אחד הצעירים מחוג מיודעיו של לזר אברהמוביטש לא היה מוצא בשום אופן נחת־רוח בבית ועד כזה, אשר מקומו היה על פי רוב בקצה הצר מטונפה, בקומה תחתונה שקועה למחצה באדמה, בחדר לא מרוח בעל תקרה נמוכה ומערכה דלה מאד... הוא לא היה יכול נשוא את החם הכבד והאויר המשחת המלא ריח רטיבות, זעה ועטרן; רגשו האסתתי היה נפגע בודאי מהנמוסים המקובלים פה. אשר היו נראים בעיניו גסים ומגוחכים בבת אחת; גם הכרות, הנעשות במקום הזה, ויתר מיני השעשועים היו מעבירים רק בת צחוק של בוז והמלה מעורכים יחדו על שפתיו.

אולם אותם האנשים, שלהם נועדו בתי הועד האלה, לא היו, כנראה, מפונקים כל כך, ולפי תביעותיהם המצומצמות הרגישו את עצמם מספקים למדי. הם בלו פה את עתות מנוחתם, והשעות האלה עברו להם בהתעוררות הדוה ועליצות ענג, אשר הדשו את כחם ותעודדנה אותם לעבודה חדשה אחרי יום־המנוחה.

בית־ועד מטפוס כזה היה גם במעון ינטה ביילה הסרסרית של משרתות, והודות לאומנותה של בעלת־הבית, אשר היו זקוקות לה רוב המשרתות, בבקשן להן משמרת, היה הבית הזה מהיותר עליזים ונעימים במינו, והצעירים בכריהו על פני האחרים. ברסוצקי בכר גם הוא את הבית הזה על פני האחרים, אך אותו לא לבבה כל כך העליצות הכללית השוררת פה; אותו משכה ביחוד אחריה מבשלת צעירה, פריידה־רישה שמה, אשר היתה גם היא מבקרת תמידית בבית ינטה־ביילה.

פריידה־רישה היתה כבת עשרים שנה. אך במראה החיצוני נראתה

הברור הזה בכללו הכזיב את תקות הנאספים, אשר טרחו לבוא בגללו ויתענו בארך עת ושממון בצפיתם לו; הוא נגמר כלו במשך זמן קצר מאד ובלי כל סכסוכים מענינים. גם הקירת העדים שהוזמנו, גם טענית בא־כתו של התובע — כל אלה נראו מיותרות לגמרי, אחרי אשר הנתבע עצמו הודה על כל פרטי האשמה בלי שום השתמטות ודחוי. על שאלת השופט: אם התנפל ביום פלוני ופלוני על בן־הסוחרים לזר אברהמוביטש ויכהו? — ענה בלי שמץ פקפוק: כן. כאשר שאלו השופט עוד: ההיתה לו עלה או מטרה בעשותו כזאת? חורו אמנם פניו רגע, עיניו האמוצות־ירוקות הבריקו מבעד לעפעפיהן וכעין רטט קל הלף גוו; אולם אחרי רגע קטן של דמיה ענה במנוחה שלמה: לא... במנוחה שלמה כזאת ענה: „לא" גם על שאלת השופט האחרונה: אולי יש אתו דברים להצטדק?

מעצם הרגע ההוא נראו פניו כמאובנים, ושפתיו היו סגורות ומהודקות היטב. הזותו זאת לא שונתה במאומה גם אז, כאשר נקראה לפניו ההלטת השופט, כי ענש מאסר לשבועים הושם עליו; הוא שמע דומם, ורק כתום הקריאה הרעיש את שערותיו העבות והמסומרות בתנועת־ראש חזקה...

רבים מהנאספים המתאוים־לדעת, אשר נכזבה תוחלתם מבירור המשפט הגלוי, כתרו את הטוען בא־כחו של קרונשטיין; אך גם מפי זה לא יכלו להוציא דבר כהפצם ויסוד מעליו באי־רצון גלוי: קשה היה להם להאמין, כי לא־זהירות אומנותית יתרה ממריצה את הטוען להתראות כלא יודע ולמשוך בכתפיו, כאלו גם הוא משתומם על ההודה הסתומה הזאת.

* *

קשה היה להאדונים המכובדים האלה להאמין באי־ידיעת בא כחו של קרונשטיין, ועוד הרבה יותר היה קשה להם להאמין, לו נסה איש להוכיח להם ברצינות, כי לזר אברהמוביטש עצמו איננו יודע כלל את הסבה, אשר עוררה את ברסוצקי להתנפל עליו פתאם ולהכותו — ובכל זאת הלא כן היה הדבר בפועל!

בן־הסוחרים העשיר והנאור, אשר בבית־מסחר אביו היה לו זה רק עם אדירי הסוחרים ומהוץ לבית־המסחר — רק עם הוגי החברה הגבוהים השוכנים במעונותיהם המרוחים והמהודרים בהרחובות המרכזיים — הצעיר המאושר הזה יכול לכל היותר לדעת רק זאת, כי ישנן בעיר סמטות צרות ונדחות, אשר משני עבריהן צפופים בתים קטים, שפלים

התלשה בודאי מאד לו היה עליו לבאר את הנעשה בקרב נפשו ולהביע במלים ברורות את הרעיון, אשר נכבע כמסמר במוחו וינקר שם בלי הפסק; הוא הרגיש רק זאת, כי המצב כבד מנשוא, כי הרעיון מעביר קרה בכל גופו וגורם לאגודפיו להתלכד מכאב...

כאשר בא אל בית ינטה־בילה, היתה השעה קדומה עוד ואיש זולתו לא היה שם. בעלת הבית השתמשה במקרה הזה לשוחח עמו מעט ב„רציונות". היא התגאה שביתה „מצליח לזוגים, ועל כן התענינה מאד ב„זוגותיה" ותטפל בעניניהם בהשק מיוחד, כאלו היו נוגעים לעצמה... „זוגותיה" מצדם הכירו היטב, מה טוב לבה להם, ולא כחדו ממנה דבר; בהפיץ לב נועצו אתה בכל דבר קשה, הסירו באמצעיתה סכסוכים שונים, או בקשו סיועה בפרטים אחרים. ברסוצקי גם הוא לא היה יוצא מהכלל ובעתים אחרות היה שמח לשוחח מעט עם ינטה־בילה בדבר „עניננו"; אולם הפעם היו לו הדברים האלה לא בעתם וישמה, כי נפסקה השיחה מהרה, בבוא פנים הדשות הביתה. מספר הנאספים הלך ורב, החדר נתמלא שאון שיחה עליזה ושחוק צוהל; אך הוא לא השתתף בצהלה הכללית וישב דומם. פתאם הלף רעיון חדש במוחו, ומבלי הגד לאיש דבר, קם ונשתמט הרש מהבית... בצאתו ההוצה, עמד עוד רגע קטן כמפקפק; אולם פקפוקו לא ארך ותנועת ראש הזקה סמנה החלטה נהרצה. הוא לא השב את דרכו. אך רגליו הובילוהו בלי הכרה לאותם הרחובות, אשר דרכם היתה פריידה־רישה צריכה לעבור, ובקרן שני רחובות כאלה נפגשו אמנם פתאם יחדו...

הפגישה הזאת לא היתה לו בכל אפן מקרה פתאומי ובלתי צפוי: הוא הכה לה ובמהשבתו כמו נסדרו גם דברים לתכליתה; בכל זאת נרעש מאד ברגעים הראשונים ומין מבוכה בלתי מובנה ובלתי מבוארה תקפתו כלו, הדברים המסודרים במהשבה כמו נגזו פתאם. ודברים אחרים מצויים לא היה בכוחו להשמיע. הוא החריש, אך פניו קדרו יותר ויותר...

אולם פריידה־רישה לא הרגישה, כנראה, בכל הגרות האלה, כי בהיות רוחה צוהלה דברה היא עצמה בלי הפסק ותעבור בדלוגים ובלי השתלשלות מענין לענין, כפי אשר עלה על רוחה. כאשר הגיעו לאחד מפנסי הרחוב, הוציאה מתחת למטפחתה צרור מקופל, ובהסירה מעליו את הבישת הניר, נגלתה גזרת ארג של הצי־משי צבוע. היא נפנפה את גזרת הארג לפני בן לויתה ועיניה הבריקו...

באותו רגע הבריקו גם עיני ברסוצקי, אך ברק העינים הזה לא סמן כלל רגש מעין הדוה. הגו המוצק הזה הזדעזע כלו כמו ברמט קדחת

רק כבת שבע־עשרה. קומתה היתה למטה ממוצעת, גזרת גוה דקה, שערה השחור משפע, פניה רעננים וצבע עורם צח עם חכליל נחמד. במדברה ותנועותיה הסתמנו פזיזות מלבבת ועליצות ילדותית, גם עיניה ההומות־כהות, אשר לא היו גדולות במדתן, נראו כמצחקות תמיד.

בראשית התודעותם היתה עוד בת־ספר גמורה, כי רק זה מעט באה מעיר מולדתה המצערה; אך גם אז משכה כבר עליה עיני רוב הבחורים, וברסוצקי לא היה היחידי, אשר בקש קרבתה ויתאמץ למצא חן בעיניה. הוא היה רק מאושר מהאחרים, כי נקשרה בו נפש פריידה־רישה ותאהבהו גם היא... במשך הימים שונתה הרבה: היא היתה למבשלת כרכית מה„מיוחסות", היינו, מאותן המבשלות המשרתות בבתי גדולי העשירים ומקבלות שכר הגון, אך כל שכרן נבלע באופן בלתי מרגש גם לעצמן במלבושי מדה וקשוטים שונים — אולם בשביל השנוי הזה לא שונה כלל היחס הקודם בינה ובין ברסוצקי; להפך, ברבות הימים הסכינו כל בני החבורה להשבם כ„חתן וכלה" גמורים, וכן היו גם בעיני עצמם.

בטחתו באמונתה לו היתה חזקה כל כך, שלא היה עוד מקום בנפשו למין רגשות הקנאה, אשר היו מזדעזעים לפעמים בקרבו בעת הראשונה; בכל זאת היו גם אחרי כן מקרים ידועים המזעזעים בנפשו מין רגשות בלתי נעימים, אם גם בלתי ברורים מאד. כדרך רוב המבשלות ומשרתות הבית היתה מספרת גם היא פעם בפעם את מאורעותיה: איך בן האדון עצמו פורש לה רשת ומנסה דבר אליה... היא היתה מספרת את המאורעות האלה ברוח התולים, והיתה מבליטה ביחוד את הצדדים המגוחכים שבמאורע, וכל השומעים היו ממלאים שחוק פיהם ומשמיעים הדודים שונים מאותו הענין. גם ברסוצקי היה שוחק יחד עם האחרים ומתראה כמבודח; אולם בסתר נפשו עמק היו הדברים האלה שורטים שרטות, ובהיותו מלוה את פריידה־רישה אחרי כן עד בית אדוניה, לא יכול פעמים אחדות להתאפק מהעיר: אולי נכון לה לעזוב את משמרתה?... היא לא היתה משיבה על זאת דבר, רק היתה שוחקת בקול, והשחוק הזה, אשר היה מביע ברוח את כל בטחונה בנפשה ואת כל בוזה לנסיונות האבן או בן האדון, היה מרגיע את ברסוצקי יותר מכל...

* *
*

ערב שבת היה אז. ברסוצקי, אשר היה סמוך על שלחן בעליו הנפח, הכה בקצר רוח עד תום סעודת הערב, למען יוכל לעזב את הבית. הוא

— מי נתן לך את זאת?... הגידי...

פריידה־רישה היתה שקועה יותר מדי בהסתכלות הארג ולא הרגישה בכל הנעשה בקרב ברסוצקי עד הרגע האחרון; היא נרעשה על כן מאד, בהרגישה פתאם את מגע היד הגסה הזאת ובשמעה את קריאה זו, אשר לא בשרה טובה הרבה... בהלה, מבוכה ומרך־לב נראו במבטה, אשר נטה לעבר פני ברסוצקי, אך לדבר דבר לא היה בה כח...

— הודי... אמרי... זאת, כל אלה נתונים לך מי הוא?!...

היא רעדה כלה כעלה־נדף, בקנה־זרועה כמו הושמה מועקה ונשימת ברסוצקי הבוערת כמו להטה את פניה... ברגע הנורא ההוא התמלטה מפיה איזו מלה, אך היא לא זכרה עוד אחרי כן דבר... כאשר שבה אליה רוחה כמעט התבוננה, כי גזרת־הארג מתגלגלת לרגליה וברסוצקי איננו עוד על ידה...

* *
*

ברסוצקי היה כבר רחוק מהמקום ההוא. גם הוא לא יכול אחרי כן לברר לעצמו, השמיע באזניו אם רק הבין את הדבר המר?. אך באמת הן אחת היא. ברגע הראשון הרתיה קצף נורא את דמו ורגש משטמה עזה אל פריידה־רישה הרים את ידיו למהלומות בלי רצונו. עוד מעט ואגרופיו העצומים נחתו בכל תקף על גוה, אך באותו רגע התחלף רגש המשטמה ברגש של שאט־נפש... הנערה הזאת, הרועדת כלה ונמוגה מפחד, נגעלה פתאם בעיניו כל כך, שלא רק לנגוע בה, אך גם להשאר בקרבתה לא יכול עוד...

מבלי כל דעת והכרה, רק כנדחף על ידי כח חיצוני, התהלך זמן רב ברחובות, ובאופן מכונתי כמו שב גם אל בית בעליו אחרי שעות אחדות, כאשר הרגיש לאות גפנית עצומה ואפיסת כחות מחלטה. שנתו בלילה היתה חזקה, אך כבדה מאד: פעם בפעם היה מקיץ מהלומות מהבילים, כבדים ומדכאי נפש, ובכל פעם היה גופו רטוב כלו מזעה קרה... בקומו בבקר משנתו, לא ידע אף דבר אחד מכל חלומותיו המענים; אך בנפשו הורגשו עקה נוראה ומין רגז בלתי מובן נגד כל והכל... הרגז הפנימי הזה היה בלי ספק סבת קטטתו עם בעלת־הבית בגלל איזה דבר פעוט, אשר בעת אחרת לא היה שם גם לב אליו. מהסבה הזאת נולדה בלי ספק גם קטטתו עם הבחור הפועל, השוכן אתו יחדו בבית־בעליהם — קטטה, אשר הוחלה גם היא בשביל דבר

הזק והפנים הקודרים קדרו שבעתים... בהלק־רגע קטן חלפו בזכרון ברפוצקי רגשות מרגשות שונים, אשר סערו בנפשו בתקופת העת האהרונה. כמה שמח אז, לפני ששה חדשים, כאשר הסכימה גם פריידה־רישה לקבע בקרוב את מועד חתונתם, ולתכלית זאת הבטיחה לקמץ בהוצאותיה ולאסוף את שכרה, עד היות בידה סכום כסף מספיק לצרכי נשואיה היותר הכרחיים!... כמה התענג בכל פעם, כאשר נסבה השיחה על ההכנות האלה, ומקץ שני הדשים, כאשר החליפה פריידה־רישה את משמרתה ותבוא לשרת בבית קרונשטיין, כמה היה נעים לו אז הרעיון, כי זאת היא משמרתה האהרונה, גלגולה האהרון בבתרים!... שובע־הרצון המיוחד הזה גרם לו, כי לא שם לבו יותר מדי לספורי פריידה־רישה, אשר ספרה ברוח התולים כדרכה על דבר תעלולי בן האדון, קרונשטיין הצעיר, הפורש לה רשת ומעתיר עליה פתויים שונים. הוא לא שם לבו גם לפרטים רבים אחרים, אשר אמנם נראו לו תמוהים קצת, אך לא נתן להם ערך מיוחד. ככה, למשל, האמין בלי פקפוק לדברי פריידה־רישה, כי מטפחת הצואר החדשה מתנת הגבירה היא, והשמשיה היקרה ועוד הפצים אחדים, אשר רכשה בעת האהרונה, נקנו בהכסף אשר אורחי בית־אדוניה מעניקים לה פעם בפעם ביד רחבה... הוא לא שם לב גם לזאת, כי ביחסה אליו נראו שנויים והליפות בלתי מובנים: פעם התיחסה אליו כמו מגבוה, במין קרה וגאון, ופעם החליקה לו ותתרצה במין הכנעה יתרה; בכלל נראה, כאלו היא מרגשת לפעמים איזו מבוכה בפניו...

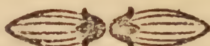
וכל אלה קבלו פתאום ערך מיוחד בעיניו אחרי שיחתו המוזרה עם רה'קה השחורה בראשית השבוע. הם נפגשו במקרה. מצדו, לפחות, היתה הפגישה הזאת מקרית בהחלט; מצד רה'קה קרוב יותר לשער כונה זדונית, כי כונה כזאת היתה בולטת מאד ברמזיה, אשר לא היו אמנם מפורשים, אך — שקופים ומובנים למדי... הוא לא שכח אמנם, כי רה'קה נשאה אליו עין לפנים, ולו גם שכח, כי עתה הזכירתו זאת צהלת הנצחון, אשר נכרה היטב בדבריה; בכל זאת פעלו עליו הדברים האלה את פעולתם, ולא אחת ושתים במשך השבוע נחת פטישו הגדול על מטיל־הברזל המלובן בעז והיל מרבים מהרגיל, כאלו בקש להלום ולנפץ במהלומותיו איזה דבר בלתי נכסף ובלתי נעים מאד...

מין הפיק בלתי מוכר כזה לנפץ ולהלום תקפהו כלו גם באותו הרגע, אשר נגלתה לעיניו גזרת־הארג, ומבלי תת לעצמו השבון ברור על מעשהו, תפש פתאם ביד פריידה־רישה למעלה מפרק הזרוע ויקרא בקול צרוד ומוזר, אשר היה מסוגל להקפיא את דם השומע:

עלו קריאות וצוחות, מסביב נראו פנים שונים וידים רבות תפשו בו;
אך הוא לא ידע ולא הרגיש מאומה..

כאשר שבה אליו הכרתו, ראה את עצמו נסחב על ידי שוטרי־פוליציה אחדים ומוקף להקת אנשים שאננה. רגע אחד הביט על סביביו בהשתוממות, אך ברגע השני כבר שער ויבן את הכל... מאותו הרגע לא היה עוד כלל צרך לסחוב אותו בכח, כי עמד הכן על רגליו ויצעד הלאה.

הוא ידע את הצפוי לו בבית פקידות־הרבע, אשר הוא מובל שמה עתה, הוא שער בקרוב גם את העונש, אשר ישים עליו שופט־השלום אחרי זמן מה; אך הוא לא הרגיש כל תרעה: הוא הניח את רוחו!

קל־ערך, אך כמעט שנגמרה במהלומות־אגרוף, לולא השכיל חברו לותר על שלו...

ברסוצקי לא הכיר אולי ברור, אך במדה ידועה לא יכול לכחד מנפשו את אשמתו בשני המקרים האלה, וההכרה הזאת הגדילה עוד את הרגז הפנימי. בינתים כלתה סעודת־הצהרים של שבת. בכל השבתות היה הולך אחרי הסעודה אל בית יענטה־בילה, אך הפעם לא יכלה גם לעלות על דעתו כזאת, גם להשאר בבית בעליו היה כבד ממנו. הוא יצא על כן להתהלך ברחובות בלי כל מטרה..

הוא התהלך זמן רב. פעמים אחדות קצה נפשו בההליכה הבטלה בלי מטרה ויסר אל בתי־משתה, אך השתיה ביחידות לא היתה מסוגלה כלל לבדה את רוחו, אשר חבלה יותר ויותר.. היו רגעים, שבהם תקפתהו סערת־המה נוראה ובלתי מתארה במלים, וברגעים כאלה היה מרגיש בנפשו מעין תשוקה להלום ולנפץ את כל הבא בידו; אולם אחרי סערות כאלה היה בא פעם בפעם מין שקט של דכדוך־נפש גמור והעדר ענין מחלט ,כאלו הכל מת מסביב, כאלו גם הוא איננו חי בפעל...

במצב נפש כזה היה גם ברגע ההוא, כאשר נשא עיניו במקרה וירא במרחק איזו צעדים מעטים ממנו את קרונשטיין הצעיר, אשר הלך לקראתו בלוית עלמה לבושה פאר... עד הרגע ההוא לא תפס הצעיר הזה כל מקום נכבד במהשבותיו. הוא זכר רק את אשר עוללה פריידה־רישה ואל גוף אחר זולתה לא היה לו כל ענין; אולם מראה הצעיר המגוהץ והצוהל בחברת עלמה מהוג חבחתו העיר בקרב נפשו פתאם רגש חדש ומוזר מאד... הוא לא הכיר בעצמו את הנעשה אתו, אך מין כח אדיר, אשר אי אפשר היה להתנגד לו, משכו וידהפהו הלאה, ישר לנוכח הצמד ההולך לקראתו... והצמד פגע בינתים בעמוד של מודעות ויסר מעט הצדה לקרוא איזו הודעה... באותו רגע קרב גם ברסוצקי להעמוד מעברו השני, ומבלי תת לעצמו השבון, מה עוררתו לזאת, עמד גם הוא כמו למען קרא, אך עיניו היו נטויות בלי רצונו אל קרונשטיין...

מה קרה ברגע הקטן ההוא ומה נהיתה ברגעים אחדים אחרי כן? — את זאת לא יכל גם ברסוצקי עצמו לברר. הוא זכר רק זאת, כי עמד סמוך מאד לקרונשטיין, והאחרון הפנה שכמו ללכת ומבלי משים דחפו בזרועו... מעצם הרגע ההוא אבדה הכרתו והוא הרגיש רק אחת: כי אגרופיו הולמים ודשים דבר מה שנוא וזעום מאין כמוהו — וההרגשה הזאת משוה לו ענג גדול, אשר אין לתאר במלים... מעברים שונים

מושך בעול.

בבית־מסחרו של רוזנגרטן נסגרו כבר דלתות־החלונות, נסגרה בבריח־ברזל גם הדלת האחרונה מעבר החצר, רק הדלת לעבר הרחוב היתה פתוחה עוד למחצה. בקרבת הדלת הזאת, נשען על חבילת־סחורה הכושה התנמנם מעומד הצעיר בעוזרי־המסחר, נער כבן המש־עשרה שנה, אשר החזיק בידיו צרור מפתחות ומנעולים גסים. היא הכה לשנים, אשר נשארו עוד בבית המסחר, עד כלותם את מלאכתם.

אלה השנים היו: בעל בית־המסחר, שמחה רוזנגרטן, ורואה־החשבון ברוך שיפלינסקי.

מרחוק נשמעו זה אחר זה עשרה קולות של אחד השעונים בעיר. ושיפלינסקי כלה את מלאכתו, סגר את ספר־החשבונות הגדול המונח לפניו ויסדר את הספרים העבים האחרים, המפוזרים על פני השלחן הרחב ועל עמוד־הכתיבה הסמוך. הוא אמר כבר לקום מעל מושבו, אך נחם באותו רגע, כאלו זכר פתאם דבר־מה, וישאר על מקומו צופה לעבר בעל בית־המסחר, אשר היה עסוק עוד במלאכתו, למנות ולהשיב צרורות כסף שונים.

בפני רואה־החשבון הסתמנה לאות רבה, עיניו היו נעצמות לרגעים מעצמן ובכל הוותו נכרה תשוקה עצומה להקדים לכתו מזה כדי למצוא מנוחה; אך הוא התגבר על נטיותיו הטבעיות ויוסף להשגיח דומם ובלי תנועה אל האדון, אשר לא פסק רגע מעבודתו. הוא מנה והזר ומנה את הכסף, רשם והזר ורשם את הסכומים המתקבלים, אחר ערך והזר וערך מספרים שונים זה אל זה.

סוף סוף כלה גם רוזנגרטן את מלאכתו ויעביר בפעם האחרונה על טור המספרים, הרשום בקונטרס הכיס, המונח פתוח לפניו. באותו רגע נגש שיפלינסקי אליו.

האדון קדם את פני רואה־החשבון בבת־צחוק של רצון וידידות של הגינה, אך אלה לא עודדו, כנראה, את שיפלינסקי, אשר פתח בקול שפל של מבוכה נכרת:

– אמנם מתבושש אני כבר להשתמש כל כך בנדיבותו, אדוני רוזנגרטן, אך ההכרה מאלצני לפנות עוד הפעם...

— הרופא החליט עוד בבקר, כי הסכנה כבר חלפה!

והוא כאלו מתנצל בזאת על רפיון אינרגיתו, אף על פי שבאמת קרוב יותר לשער סבה אחרת. בזכרונו עוברים מבלי משים אותם הפרטים אשר היו רק זה כרבע שעה, פרטי הדבר בשעה שבקש וקבל את הכסף מיד אדוניו... הוא איננו יכול לתת גם לעצמו השבון ברור על רגשותיו אלה, אך הוא מרגיש מין דכהוך־נפש מיוחד, — הוא מרגיש, כי על ידי המגע בנקודה זו נטלת ממנו כל אינרגיה וידיו רפות...

— האמנם יש עוד אפשרות לסלק בזמן מן הזמנים חוב עצום כזה?!

הוא איננו חפץ לטפל בקשאלה הזאת, אך היא נערכת לפניו נגד רצונו, ובכאב־לב רב אנוס הוא לזכור, כמה חב כבר לאדוניו במשך השנים האחרונות. בשעות דחוקות שונות, כשאין שכרו מספיק לצרכיו, הוא מקבל סכומים מסוימים על השבון שכרו להבא; אולם גם בהעת הבאה הצרכים מרובים, הם מתאימים בקושי לסכום המשכרת, והחוב שאיננו הולך ומסתלק, עולה ורב יותר ויתר —

— אמנם, — נגרר רעיון חדש אחרי הרעיונות הקודמים — עוד מאושר אני, כי הזדמן לי אדון נדיב־לב כזה, הנוטה להסח ומותר הרבה על שלו — ומה הייתי עושה, לו...

הוא מסיח את דעתו בחזקה מהנקודה הזאת. הרעיון: מה היה עושה, לו היה אדוניו מתיחס אליו באופן אחר? — עולה פעם בפעם על רוחו, אך הוא משתדל בכל פעם להסתלק ממהשבות כאלה, המביאות אותו מבלי משים במבוכה רבה ומבליטות מין סתירה פנימית בנפשו, מין נגוד עצום ברגשות עצמו... בשעה שמצד אחד הוא מאשים את עצמו בכפית־טובה בשביל הרהוריו הרעים — באותה שעה, מצד אחר, איננו יכול בשום אופן להסתלק מאותם ההרהורים, המזדעזעים נגד רצונו בקרב נפשו ולוחשים לו בלי־השך, כי מוטב היה, לולא היתה כלל הטית־ההסד זו, המעמסת עליו הובה כבדה של הכרת־תודה...

מבלי משים הולפות בזכרונו שיחות שונות, שהיו לו במקרים שונים עם רבים ממיודעיו, בעלי־פקודה כמוהו, מדברי כלם מבצבצת איזו איבה מיוחדה ביחוסם להאדונים בכלל וביחסם לאדוניו של כל אחד מהם בפרט, ואת האיבה הזאת, הכללית והפרטית, אין אחד ממיודעיו מבקש גם להסתיר...

— האמנם צודקות הן התביעות האלה? האין פה עוות־דין של הצד האחד הנוגע בדבר?....

מיודעיו מבני־אומנותו רגילים לכנות אותו בשם „סניגורם המושבע

בת־הצחוק על שפתי האדון רחבה עוד קצת יותר ובקולו נשמעה הנינה כפולה, בהפסיקו את המדבר:

— למה היא ההתנצלות הנתרה הזו?!... לא זאת השנה הראשונה, שאנו מכירים זה את זה — להתבושש אין פה בכל אופן כל סבה... כמה נצרך לו?

— המשה־עשר רובל — השמיע שיפלינסקי בלחש, ובלי־הכרה, רק בתנועה מכונתית העביר את כף ידו על מצחו: כף־היד הוטבה קצת מרסיסי־הזעה הדקים, אשר כסו את המצח...

— טוב, — ענה האדון ויחל לגולל את הכישת הניר של אחד מצרורות־הכסף. אחרי רגע קטן הוסיף:

— כן הוא, העקר שכחתי: מה שלום הילד?... העוד לא הוטב לו?...

— לעת עתה לא!

— הבל, הבל!... ומה הרופא אומר?

— הרופא אומר, כי סכנה מיוחדת אין בדבר, אך..

שיפלינסקי לא הספיק לכלות את דבריו, כי באותו הרגע כלה האדון למנות את הכסף וימסרהו לידו. עוד פרזות אחדות בנידון זה: דברי־תודה המים מצד רואה־החשבון ותשובה עטתנותית מצד האדון, כי איננו ראוי כלל לתודה זו. — ושניהם עברו בשיחתם לעניני עסק שונים. בינתים לבשו את אדרותיהם, יצאו לחוץ ועמדו על יד עוזר־המסחר הצעיר, אשר סגר אחרי צאתם את הדלת, ושיחתם כלתה רק אז, כאשר נפרדו בקרן שני רחובות ויפנו איש לעבר מעונו.

מעון שיפלינסקי לא היה קרוב ביותר אל בית־המסחר, ואחרי הפרדו מעל אדוניו היה צריך לעבור עוד מרחק לא מעט. התשוקה לדעת בהקדם, מה נעשה שם בבית, ההישה את פעמיו ברגעים הראשונים; אך מעט מעט גברה עליו לאותו ותמעט את מהירות הליכתו: הוא הלך לאט, שקוע במחשבות.

מחשבותיו סובבות על מחלת ילדו, על הדאגה והטרדות, אשר גרמה המחלה הזאת בימים האחרונים לו ולבלומה אשתו; ברעיוניו נערכים חשבונות־כסף, נזכרים סכומים שונים, אשר הוצאו לשכר הרופא ובבית המרקחת בעד סמי־רפואה —

— ולואי שיביאו כל אלה, לפחות, את התועלת הרצויה! — הולף רעיון במוחו, והתשוקה לדעת, מה נשמע שם בביתו, מתעוררת בו מחדש בתקף רב וממריצה אותו להחיש צעדיו; אולם אחרי רגע רופפת כבר אינרגיתו, והליכתו נעשית אטית יותר ויותר...

שיפלינסקי נכנס אחרי בלומה אל חדר־המשכב, אך על שאלותיו השונות של הרופא השיבה רק האשה, והאיש שמע והסתכל דומם. הוא פתח את פיו רק אז, כאשר כלה הרופא את בדיקתו והקירתו ויפן לצאת אל החדר החיצון.

— מה יש עוד לשאול — ענה הרופא ברגז קל על שאלת שיפלינסקי — הלא מראש העירותי בכם להבדיל את יתר הילדים... להבדיל בהחלט... המחלה הזאת מתדבקת...

— האין פסת־ניר ודיו?...

הרופא הפסיק בשאלה הזאת את דברי עצמו וישב לרשום את הריצפט; אך גם בתוך באוריו והערותיו על דבר שעורי הסמים וזמני שתיתם. על דבר האמצעים, שיש להשתמש בהם, ועל דבר הסמנים השונים, שיש לשים לב אליהם — בתוך כל אלה לא שכח להזכיר פעמים אחדות על דבר התדבקות המחלה ונחיצות ההבדלה המהלטה ביתם אל יתר הילדים...

שיפלינסקי לא ענה להרופא דבר. בעמק נפשו, הזדעזעו אמנם מיני רגשות שונים לשמע דברי־התוכחה האלה; אולם גם אחד מהרגשות השונים לא הסתמן בבירורות מספיקה, לא התעכב הרבה, רק הלף במהירות, רפרף ממעל ויגע נגיעה שטחית בנפש... במהירות הברק חלף בדמיון שיפלינסקי ציור הדברים, שנהיו בבית רוזנגרטן לפני חצי שנה, כאשר חלה אחד הילדים ובמחלה היה השש מועט לסכנת התדבקות. הציור הראשון התהלף כהרף־עין בציור אחר. בזכרונו התעוררו פרטים נשכחים למהצה, פרטי מחזה, אשר נגלה לעיניו פעם לפני ארבע או חמש שנים. במקרה נזדמן לו לסור אל מעון כורך־ספרים אשר גר יחד עם עוד שני בתי־אב במרתף אפל ולח, בעל שני חדרים לא־נרהבים, ובתוך הדחק והחלאה ההם שכבו שלשה ילדים חולים, אשר דבקה בהם המחלה בעברה מזה לזה, ובכל זאת לא הרחקו יתר הילדים מהחולים —

— אכן לא לעניים נועדו חקי ההיגינה, אמצעי הזהירות! ואז — זוכר הוא — התכוץ לבו מכאב פנימי עצום מאד: נפשו דאבה על ההורים האמללים, שעניותם איננה מניחה להם לדאג לשלום ילדיהם בדבעי —

אז היה נד לאחרים!...

... רגעים מעטים אחרי שעזב הרופא את הבית לבש שיפלינסקי עוד הפעם את אדרתו ויכן ללכת. המשרתת כבה עיפה ברוצה מרחק

של האדונים" — האמנם אפשר לבטל בהלצה כזו את כל טענותיו?
— האדונים נוטלים ממנו את עתנו והפשנו, הם מחויבים אפוא להספיק לנו גם את כל צרכינו ההכרחיים — כן הוא באמת; אולם איזה הוא שעורם הנכון של הצרכים ההכרחיים? מי זה ידע לקצוב איזה דבר הוא הכרחי ואיזה דבר הוא מיותר?!....

ושיפלינסקי עצמו לא הרגיש בזאת, איך נעתקו מהשבותיו מעט מעט מהמשפטים הכלליים אל ענייניו הפרטיים. ממסבות הימים האחרונים, אשר גרמו לו הוצאה יתרה והכריחו אותו לבקש מאדוניו כסף שלא בזמנו — מהמסבות הקרובות האלה עברו מהשבותיו מבלי משים אל מסבות אחרות, רחוקות יותר. הוא זכר את הימים, שהיה מותיר עוד בהם משכרו וצובר בתור פקדון. הדבר הזה היה לפני ימים רבים, אך במשך שנים הרבה היה כסף־פקדונו ממציא לו עוד רוחה בעתות־צרה; רק כשלש השנים האחרונות...

... קץ דרכו שם קץ גם למהשבותיו המעציבות: הוא הגיע עד פתח מעונו.

כמעט נכנס שיפלינסקי, התבונן תכף לסמנים אחדים מעוררי־חשש: הדלת החיצונה לא היתה נעולה ובמסדרון נראו אדרת, שמיכה וזוג ערדלים של איש זר. הוא לא משל ברוחו עד הסירו את אדרתו, ובהלצו רק את ערדליו נכנס אל החדר הראשון, הוא חדר־האכל. שם לא היה איש, אך מהדר־המשכב הסמוך נשמעו אנקות ילד וקול דברים מקוטעים —

— האמנם?! הלפהו פתאם כברק רעיון נורא, והוא הרגיש, כי ברכיו פקות. באותו רגע נכשל מאי־זהירות באחד הכסאות והכסא נעתק בשאון ממקומו. לשאון הזה הרדה בלומה ממקומה בחדר־המשכב ותגלה בפתח.

- מה נהיתה? — התמלטה מפיו קריאת־שאלה ויותר לא עצר כה להשמיע דבר.

— האמנם לא פגשתך ניהקה בדרך?...

ובלומה ספרה בקצור ובדברים מקוטעים את אשר קרה. במצב ליבלה — הילד, אשר הלה לפני ימים אחדים — לא נראה כל שנוי לרעה, אך לעת־ערב נגלו בשפרינקה — ילדה כבת שלש שנים — כמנים מחרידים: שעול תכוף, גניחה צרודה וחום במעלה גבוהה... הרופא בודק עתה את החולה, אך לא החליט עוד דבר... ניחקה — המשרתת בבית שיפלינסקי — גשלחה אליו לבית־המסחר, לבל יאחר לשבת שם ולבל ישכח לקחת כסף מהאדון...

הם נכספים בודאי מאד למנוחה, אך לבם אומר להם, כי לא כל כך מהרה יעלה הדבר בידם... עוד לא אחת ושתים ירגיזום ממנוחתם במשך הלילה...

— גם החיים האלה אינם נעימים ביותר! — בא לידי מסקנה, והמלה „גם" נותנת למהשבותיו מבלי משים מגמה חדשה: הוא עובר מעט מעט למצב עצמו, אל אותם תנאי־החיים, שהוא נתון בהם, ואל אותן המסבות, הגורמות לו להיות טרוד כל הימים ונוטלות ממנו פעם בפעם גם את היכלת להנפש כדי צרכו בלילות —

— האמנם רק הוא אשם בכל זאת?...

הכנוי „הוא" מכון אל אדוניו רוזנגרטן. השאלה הזאת מתעוררת פעם בפעם, אך שיפלינסקי מתקשה להשיב עליה בבירורות. אמת הדבר כי בבית־המסחר מוטלת עליו עבודה רבה; כל הספרים נערכים וכל החשבונות נעשים רק על ידו; אולם... האם נסה לדרוש עזר ואדוניו לא נעתר לדרישתו?!...

— ומדוע הוא מחריש באמת ואיננו מנסה, לפחות, לדרוש?

גם השאלה הזאת איננה חדשה כלל, כי לא אחת ושתים נערכה לפניו... הדבר איננו ברור אמנם גם בעיניו, איננו מחור גם לו כל צרכו; אך מין רגש פנימי נעלם לוחש לו תמיד, כי את הדבר הזה איננו צריך לדרוש: מוטב שיעמל הוא עצמו עוד שעות אחדות יתרות, אך עוזר הגון אל יהיה על ידו!...

— מי יכול לדעת, לראות מראש את הבאות?!... כמה מקרים כאלה כבר היו!...

— אמת הדבר, רוזנגרטן איננו קמצן כל כך, שיכשר בעיניו לעשות מעשה כזה בשביל חשבון פעוט; בכל זאת... מוטב שישארו הדברים כמו שהם עתה...

מצב־נפש שיפלינסקי הוא מאותם שהאדם מסתלק בהם בהפיך־לב מכל שנוי, מסתלק גם מכל שאיפה לאיזה דבר שיהיה; רק הפיץ אחד ממלא אז את כל הנפש, הפיץ להקפא במנוחה שלמה על מקום אחד, להשאר בלי כל תנועה קלה... מבצב־נפשו זה היה צר לו כמעט לראות, איך עוזר־הרוקחים מכלה להכין את סמי־הרפואה, הנועדים לו: הוא נתעצל למוש ממקומו, נתעצל להניע אחד מאיבריו —

כמו על כרחו קם ממושבו, סלק את המגיע ממנו ויקבל את המוכן לו.

ראשית השנה הראשונה אחרי הצות־הלילה הגיעה כבר כאשר

רב אל הרופא ואחר — אל בית־המסחר, על כן החליט ללכת בעצמו אל בית־המרקחת.

* *
*

בבית־המרקחת היה שיפלינסקי אנוס להכות כשעה שלמה, עד שהגיע תורו ועד שהכינו את הסמים על פי הריצפט. מלבדו היו שם עוד המשה — ששה אנשים, שכלם עמדו וישבו דומם; רק לחישת מים רותחים, אשר נשמעה בלי־הפסק מההדר השני, הפריעה את הדומיה; לפעמים התערבה בזאת גם שהיקת סממנים, אשר שחק עוזר־הרוקחים...

כל אלה נסכו מין עצבות, עצלה ונטיה־לשנה על שיפלינסקי, אשר נטה אל הפנה, המרוחקה ביותר ומוארה פחות מהאחרות, וישב שם על הדרגש המקולע. ראשו נטה באפס־כח לאחריו, עיניו נעצמו למהצה, ובמצב כזה ישב והסתכל, מבלי העמק הקר במראה־עיניו, — ישב ויהשוב, מבלי התבונן למחשבות עצמו...

במשך זמן מה הסתכל בפני האנשים, המחכים כמוהו להכנת סמי־הרפואה, אשר הזמינו, ומבלי־משים עלו על לבי מחשבות והשערות שונות על דבר מיני המחלה, שגרמו להזמין את סמי־הרפואה האלה, ועל דבר המזמינים, איזה יחס יש להם אל החולים... הזקנה הכפופה ההיא, המקבלת מיד עוזר־הרוקחים את הצלוחית והקופסה, היא בודאי אומנת בבית עשיר; הילד האמון על ידה חולה; אותה מלוה משרתת־הבית, היא הנערה, העטופה כלה במטפחת עבה ועומדת שם בביאה על יד המזוזה... שתי העלמות הצעירות, העימדות זו בצד זו על יד השלחן ומשגיחות היטב אל כל תנועותיו של חניך־הרוקחים — אלה אהיות הן בלי ספק... הן מהכות בקצר־רוח רב: אולי מפני שהרפואה נהוצה, ואולי מפני שהן יראות ללכת יחידות בחשכת־הלילה?... הרחוק מעונן מזה?... ומי הוא החולה בביתן: האביהן, אם אמן, או אולי אח יחיד?...

הוא לא נתן לעצמו השבון, מדוע מענינים אותו כל הפרטים האלה, שאינם נוגעים לו בשום אופן: ההתענינות הזאת באה מאליה, והוא לא הכיר אותה כמעט גם בעצמו —

בינתים עברו עיניו מהקונים אל הרוקחים, ואחרי עיניו נמשכו גם מהשבותיו. הוא הביט אל עוזר־הרוקחים והחניך, העוסקים איש איש במלאכתו בלי הפוגה ויהד עם זאת — בלי הפסק... בעיניו לא היה כל ספק, כי שניהם נלאים מאד אחרי עבודת־היום הממושכה,

הסתמן ומעט מעט התגלם ברעיון מסוים — היא בכל טרדותיה ודאגתה להילדים לא שכחה גם אותי וסעודתי, ואני...

פני בלומה הכחושים והכמושים, עיניה הטרוטות מבכי ונדידת־שנה, העגולים הכחולים־כהים שמתחת לעיניה וכל חזותה הנענה והמדוכאה עוררו בלבו רגשות צער והמלה רבים. יחד עם אלה הרגיש גם מוסר־לב קשה ותרעומות נגד עצמו, שאיננו הם על אשתו כראוי —

— לא, כן לא יעשה! — החליט בנפשו, וההחלטה הזאת נתנה לו כח חדש, הסירה פעם אחת את לאותו הקודמת ותעורר בקרבו אינרגיה עצומה.

בלומה סרבה זמן רב, נסתה להבטיח, כי איננה עיפה עוד, נסתה להוכיח, כי לו נחוצה המנוחה יותר מאשר לה; אולם דבריו הזכו עליה והיא נאותה לשכב בתנאי, שיעירנה אחרי שעות אחדות.

כאשר נוכח שיפלינסקי על פי נשימתה הקצובה של בלומה, כי ישנה היא כבר, קם לאטו ממושבו ויתבונן בשימת־לב רבה אל הילדים החולים, אחר שח בזהירות וימשך קצת למעלה את השמיכה הקלה שעל הילה ובערישת הילדה העתיק מעט את הכר, אשר צנח הצדה וישמט מתחת לראש החולה.... עוד רגעים מעטים הסתכל בפני הילדה השוקטים, האזין לנהרתה הצרודה, אחר הביט אל השעון, ובהוכחו, כי עוד שעה ורגעים אחדים עד „נתינת" הסמים — פנה לצאת מהדר־המשכב אל הדר־האכל; אולם בעברו על יד המטה נעצר עוד הפעם, כי נמשכו עיניו מבלי משים אל בלומה הישנה...

היא התירה בשכבה את לבושה ממעל והלקי צווארה, כתפה והזה היו השופים... מה כחושה היא כלה! רק עור יבש מתוח על עצמות בולטות, וצבע העור עפרורי־כהה... עינו עברה על פני הלחיים הצומקות והשוקעות, על פני החטם והסנטר המתודדים, על פני היד הצנומה, הפשוטה באפס־כח, ועל פני כף־היד, שכל פרקי עצמותיה וגידיה בולטים מתחת להעור הדק והיבש כקלף — כל אלה עברו לפני עיניו במראיהם עתה, ובדמינו הצטיר מראה של אותה האשה עצמה בזמן אחר, בעבר לא־רחוק עוד כל כך —

— רק תשע, עשר שנים! לוחשות שפתיו ולבו מתכוץ ממין כאב נורא, שאין לבאר אותו בדברים — רק תשע, עשר שנים, ומה נשאר ממנה!?...

הוא עובר הלאה ונכנס אל חדר־האכל, אך הרגשת הכאב הפנימי איננה חולפת גם שם —

— האמנם אשם אנכי?! — מנסה הוא להרגיע את עצמו; אולם

יצא להוץ. בשעה שהלך מבית־המסחר למעונו טפטף גשם דק וקר, אחר — בהליכתו לבית־המרקחת היה הגשם מעורב בכפור, ועתה — בהזירתו כבר חדל הגשם, אך הקור גבר ומרצפת הרחובות הרטובה מקודם נעשתה חלקלקה מאד. קשה ביחוד היתה ההליכה בצדי־הרחוב: רק בהתאמצות רבה וזהירות מיוחדה אפשר היה להמלט ממעידה פתאומית — ואחרי רגעים מעטים כבר הרגיש שיפלינסקי, כי כל גופו רטב מזעה, ויעבור אל אמצע הרחוב.

— מה היה, לו נפלתי ונפצתי בנפלי את צלוחיות־הסמים שבידי?...

אולם גם הרעיון היחידי הזה נפסק באמצע ולא נמשך הלאה: שיפלינסקי נתעצל גם להשב מחשבות. הוא הלך בכבדות, כי הרוח העז והקר נשב לעבר פניו וידהפהו לאחור; לרגעים היה אנוס לעמוד ולפנות הצדה מעט מפני הרוח ההודר ודוקר כמו במחטים —

ובכל זאת לא נתן קץ דרכו כל שמחה בלבו; להפך, נראה היה, כאלו נעמה לו גם ההליכה הכבדה הזו הרבה יותר מהכניסה לביתו...

שם מסר את הצלוחיות ליד בלומה והוא עצמו נעצר זמן מה בהדר־האכל, כי לא נכון היה לגשת אל החולים ברגע בואו מהחוץ, מהקור שברחוב... עיניו כאבו מאור־ההדר אחרי השכת הרחוב. קצות אזניו ופניו האדימו ויתלהטו מהחם אחרי הקר — וכל ההרגשות האלה התחלפו מהרה בהרגשת עיפות כבדה מאד: הוא עבר ברוב עמל אל הדר־המשכב, ושם צנח מהרה באפס־כח על הכסא הסמוך לערישת הילדה החולה...

כרבע שעה היתה בלומה עסוקה בילדיה החולים ולא שעתה אל אישה, אשר ישב בקרבתה דומם ובלי־תנועה; פתאום כאלו נזכרה דבר ותפן אליו:

— הן לא אכלת עוד, ברוך, מהצהרים מאומה... הנך רעב בודאי... שם על הדף התיכון בארון־המזון מוכנים כעכים, מליח עשוי... בארגז מימין יש נתח כרכשאה... אולי תפיק אתה כוס חלב מהבקבוק?...

שיפלינסקי לא זכר כלל עד הרגע הזה, כי לא אכל עוד בערב, וגם כשנזכר עתה, לא ידע בעצמו, התפץ הוא לאכול אם לא?... הוא הוסיף להחריש, לא ענה דבר, אך דברי אשתו עוררוהו מבלי משים להביט בפני הדוברת, ובמדה שהוסיף להסתכל בפנים האלה, בה במדה תקפהו יותר ויותר מין רגש מוזר, מוזר מאד ובלתי־ברור גם לעצמו ברגעים הראשונים —

— אכן, איש טוב ורחמן אני! — הסתמן אותו הרגש יותר ויותר,

הזה – אך העובדה בעצמה איננה משתנה על ידי כן!... אחרי הפסקה ארוכה של שלשה – ארבעה חדשים, יש שעולה בידו לסדר את זמנו כהפצו, ובשמך ימים אחדים הוא קורא יום יום כשעה אחת לפני השנה; אולם מסבות שונות, על פי רוב – בלתי־צפויות, מפריעות פעם בפעם את הסדר הקבוע; הספר המוחל איננו נשלם וההפסקה החדשה הולכת ונמשכת שבועות וחדשים רצופים...

במחשבתו עוברת שנה אחרי שנה לאחור: המאוחרות בראש, המוקדמות יותר – אחרי כן... הוא מגיע בזכרונותיו לאותם הימים הרחוקים, כשהיה גר עוד בהעיר הגדולה הזאת בתור עלם בן עשרים שנה, שבא רק זה מעט מעיר מולדתו הקטנה והנדחה ויהי מלא תדוה על כל המעלות הטובות של מקום־מגוריו החדש: שכר מספיק לצרכיו, שהרור מתביעות קנאים השכים, והעקר – בתי־ספרים מלאים וגדושים, הנותנים יכלת לקרוא כל מה שהלב חפץ –

מה טובים ונעימים היו הימים ההם, מה מאושר ושמח היה אז! הוא הסתפק עוד בההכרה, שהוא עצמו משתלם, ושפע הכתות הרב, שהרגיש בנפשו, הקדש במדה ידועה גם לטובת זלתו... אמנם, לא גדולים, לא כבירים ביותר, היו המפעלים, אשר השתתף בהם; בכל זאת נעים היה לו להכיר, שפעולתו היא שוה בערך ליכלתו, והדבר הזה נתן בלבו תקוה טובה לעתיד, כי במדה שתתרבה יכלתו, בה במדה תתרחב ותשגא גם פעולתו המועילה...

הוא זוכר באירוניה מרה את הדמיונות ההם, שהיו רק אילוזיה נחמדה: המציאות הביאה ממש את ההפך!...

... בפרק הזמן הקצר, שבין האירושים והנשואים, הרגיש כבר פעם בפעם חוסר־תנאי, מעין הגבלה ידועה בחפש־הפעולה הקודם; אולם לפי דעתו אז היו כל אלה רק מפריעים זמניים וארעיים, שסבתם היתה קשורה למצבו המיוחד בתור החתן, ואחרי ההתונה, כשתבטל הסבה, תבטלנה גם תוצאותיה מאליהן –

כן היה חשבונו, ומה מוטעה היה החשבון הזה!

בזכרונו עוברים חדש אחרי חדש בשנה הראשונה לנשואיו... היכול להתאכזר כל כך לרעיתו הצעירה, אשר ישבה כל היום שוממה ובודדה בבית – במנעו ממנה את הפצה, להשתעשע מעט בערב?... היכול להתרעם עליה, שלא מצאה כל ענג בזה, שהוא יושב וקורא בספריו, מבלי שעות אליה?... תלונותיה מהמין הזה היו כתבה יתרה, בהתרפקות של אהבה רבה – היכול לקצוף עליה? היכול להשיב פניה?...

הוא מתעכב בכונה בהזכרונות האלה, עומה ושוהה בהם ככל

הדבר הזה איננו עולה בידו: ישנה לו וישלש עד לאין קץ, כי לא בו האשם, אך שם בעמקי נפשו פנימה עוד ירחש הרגש המר הקודם, לא תכחד בשום אופן ההכרה הברורה של אחריות עצמו!...

הוא מתקשה בינתים לזכור, מה הניע אותו להכנס הנה? אין כל ספק, שדבר־מה עוררהו לזאת; אולם מה הוא אותו הדבר, איננו יכול לזכור עוד... עיניו עוברות מחפץ אחד למשנהו בחדר, אולי יעוררו אלה בזכרונו את הנשכח, וברגע שעינו נחה על ארון־המזון, עולה על לבו מבלי־משים:

— הזה הוא הדבר?... לא, לא!... לאכול איננו חפץ כלל, לא חפץ גם לפני כן...

ועינו נחה רגע על שלחן־הכתיבה שם בפנה. מקומו הרגיל של השלחן הזה הוא בחדר־המשכב, אך כשחלה הילד ונעשה שם המקום צר, הוצא השלחן לאיזה זמן הנה, אף על פי שגם צר המקום מאד...

מוח שיפלינסקי עסוק זמי־מה בהפרטים הבלתי־חשובים האלה ורק פתאם הוא נזכר:

— הלא זה הדבר!... כן, כן!... ואיך יכלתי לשכוח?!.

שיפלינסקי הרגיש זעזוע חזק, כאלו דהפו מי בכח, ובאותו הרגע הרים את ראשו, הנטוי אל הזהו. ברגע הראשון לא אבה להאמין, אך סקירה אחת בהספר הפתוח לפניו הוכיחתו, כי נרדם באמת: הוא לא הפך גם צד אחד בספר...

הוא נטה לאחריו, נשעל בערפו על גב הכסא ועל שפתיו נגלתה בת־צחוק. באירוניה מרה ומפח־נפש חשב:

— זה הוא משפט הקריאה הזאת!... וכמה שבועות עוברים ללא קריאה בהחלט!...

עיניו מביטות נכחן, אל המנורה הדולקת, אך המבטים האלה נטויים בלי־דעת, רק מפני שהוא קופא על מקומו בלי־תנועה —

ומצב הקפאון הזה מטביע חותמו גם על מהלך מהשבותיו של שיפלינסקי: המחשבות האלה הולכות ונמשכות באטיות מיוחדה, הן נגררות זו אחרי זו בעצלתים, מסתעפות זו מזו על פי היחס היותר־קרוב, מבלי כל הקפיצות הרגילות לצדדים, מבלי כל הדלוגים הפתאמיים וההעברות הבלתי־צפויות, שהרעיון עובר ודולג על פי רוב מענין לענין....

.. כמה שבועות וירחים עוברים לשיפלינסקי, מבלי שתהיה לו יכולת להקדיש אף שעה אחת לקריאה כהוגן!... הוא מרגיש צורך גדול בזה, הוא מצטער הרבה על שאין לו אפשרות למלא את הצורך

„הכבש".

האפשר יותר: אלה הם עוד מהיותר־נעימים, מהיותר־טובים ומשמחים... בהם ישנם עוד הרבה צדדי אורה, נקודות אשר וענג רבות; לא כן באלה, הבאים אחריהם, העברים כסדרם לפי זמניהם המאוחרים!...

... לדת־מבכירה קשה, התרפאות אטית, מיני מיחוש שונים, הליי־ילה תכופים, הריון ולדה הדשים, הולשה חוזרת לפרקים אצל האם ומקרי מחלה תכופים אצל הילדים — שלשלת ארוכה של מיני פגעים שונים בהפסקות ממושכות פחות או יותר הולכות ונמשכת במחשבתו, ובמדה שהשלשלת הזאת הולכת ונמתחה, בה במדה נעשות חוליותיה מלוכדות, עבות וכבדות יותר ויתר... הוא נעשה אב לארבעה בנים, הצרכים מתרבים, השכר אינני מספיק, השעות הדחוקות נעשות תכופות יותר והטרדות התמידיות נוטלות ממנו את היכולת, לעבוד בהזריזות הקודמות: שעות עבודתו מתרבות כמו מעצמן והוא אנוס להתאחר יותר ויותר בבית המסחר —

העול הולך וכבד, הצואר נכפף יותר ויותר!...

לבלי שוב חלפו גם הימים ההם, שהיה מכשר עוד, לפחות, להתמרמר, להרגיש מחאה פנימית נמרצה נגד סדר־הדברים הזה: הכל, הכל התחלף בהכנעה גמורה מאפס כח, בהשתעבדות מחלטה מאפס אינרגיה —

הוא הולך ומושך בעול!

שמו היה שלמה, או שלמ׳קה; אך אנחנו, חבריו ילדי ה„חדר׳, הסכנו לקרא לו תמיד בכנויו: „הכבש׳׳. מי היה הראשון, אשר טפל לו את הכנוי הזה, אינני יודע; אך השם הזה היה עולה על השפה גם מבלי משים, רק למראה קלסתר הפנים האלה. לשלמקה היו עינים אמוצות — עכורות, מצח צר ושפל, חוטם קטן ושטוח, סנטר מארך ובולט קצת בקצהו, גם שער ראש מתקוץ ממראה פשתה כהה — וכל אלה נתנו לתארו דמיון רב לראש כבש; אך הדמיון הזה גדל עוד הרבה יותר, בהיות עיניו מביטות נכחן בלי תנועה ומפיקות מעין תמימות אוילית והכנעה פהרנית.

בסכלותו ופהרנותו לא היינו מסופקים כלל, כי היו לנו סימנים מובהקים לזה: ותורו התמידי על שלו, הסתלקותו ממחלוקת והשתעבדותו לכל. מבלי כל כונה רעה רק משרירות הלב, המיוחדה לילדים, היינו מעליבים אותו תמיד ומרשים לעצמנו להתעולל בו בהתולים שונים, ויתר על כן — מלמדנו לא נפרע ממנו מעולם בחומר דין קשה על תעלולינו אלה: מצד אחד היה ה„כבש׳׳ עצמו שונא קובלנות, ומצד אחר לא היה גם מלמדנו חושש יותר מדי לעלבון התלמיד העני הזה, אשר אביו נחמן הארוך היה משלם רק חצי השכר הרגיל, וגם זה לא בעתו...

כל אלה היו מספיקים לעשות את מצבו ב„חדר׳׳ לבלתי נעים מאד, ולאסונו היו גם כשרונותיו גרועים מאד; תפיסתו היתה קשה והבנתו — מגבלה, ובאותה שעה לא היה הפץ — אי לא היה יודע איך, כאשר לעגנו לו תמיד — להונות את מלמדנו ולהתראות בשעת הצורך כמבין. בהתעקשות מיוחדה היה שואל והוזר ושואל את הדבר, אשר לא היה מבורר ומובן לו כל צרכו, אם גם הרגלו זה היה מביא לו פעם בפעם עונש מצד מלמדו והרפה מצד הבריו.

המצב הזה שונה הרבה לטובה, מעת שהתקרב אליו הירשלה... ההתקרבות המוזרה הזאת הפליאה בשעתה את כולנו, ועוד גם היום, בזכרי לפעמים את מסבות העת הרחוקה ההיא, הנני מתפלא ושואל את נפשי: מה היה הדבר, אשר קשר יחדו את שני הברי אלה, אשר היו נבדלים

מהולקות ומתנגדות כמעט בכל הענינים. שלמ׳קה לא היה מבק׳ש אמנם כלל להעמיד על דעתו, ובתשובותיו אשר היו נשמעות במתינות ושפה רפה, היה נראה יותר כמפקפק ולא כבטוח בצדקת דעותיו — אולם אי־הבטחה זו והותור הזה היו מרעימים עוד יותר את מתנגדו הנלהב, ובחום נפשו לא היה הירשלה יכול להתאפק פעם בפעם מקריאת רגז:

— רק „כבש" אתה ולא יותר!

*

*

שש או שבע שנים עברו מיום עזבי את עיר מולדתי הורנישק, ובמשך כל הימים ההם לא שמעתי דבר על אדות ה„כבש", עד שנפגשתי בעיר הפלך נ. עם חבר ילדותי הירשלה. הוא עמד על משמרתו בתור פרוביזור באחד מבתי־המרקחת, ובמראהו היה צעיר כרכי מגוהץ; אולם אפילו לא שונה הרבה, גם דעותיו ושאיפותיו נשארו בעקרן כמו שהיו, אם גם צורתן החיצונית שונתה במדה ידועה ע"י השפעת חיי הכרך.

כאשר שאלתיו על שלמ׳קה, נודע לי, כי גם האחרון מתגורר בעיר נ. וכאשר הוספתי לשאול למעשהו, הניע הירשלה קרוליצקי ביהו ויען באי־רצון גלוי:

— „כבש" הוא, גבר לא יצלח לכל!

ה„כבש" נסה לעבוד בבית־מסחר, אך עד מהרה נמאס בעיניו המקצוע הזה ויהי למורה. האומנות הזאת גם היא לא ישרה בעיניו וימצא עבודה בבית אחד הטוענים בתור מעתיק כתבים; אך גם בעבודתו החדשה מצא פסולים ויחדל ממנה.

— איש ישר הוא מאד, — התם חברי את ספורו הקצר — אך מוגבל יותר מדי. הוא איננו מבין כלל את החיים ואיננו משיג את הדבר הפשוט והברור הזה, כי כדי לפעול על החברה, תנאי הכרחי הוא לרכוש מקודם ערך ידוע בהחברה הזאת, יהיו מושגיה מוטעים כמו שיהיו, אך מבלי מלא במדה ידועה את תביעותיה, אין כל אפשרות להשפיע עליה ולתקנה.

והירשלה, אשר היה כבר לגריגורי פאבלוביץ קרוליצקי, אחז מאד, כנראה, בשטת ההכנה הקודמת, ואין לכחד, כי עמלו „לרכש ערך ידוע בהחברה" לא עלה בתהו. גם לעת פגישתנו הראשונה כבר היה לו חוג מיודעים נכבד מאד; אך במשך הימים, כאשר התחתן באחד העשירים הנאורים, ובנדה הכפול, מצד אביו ומצד חותנו, פתח לו בית מרקחת, אז עלה עוד „ערכו בחברה" מעלה מעלה.

כל כך באפייהם וכשרונותיהם, באפני הייהם והרגליהם?... אבי הירשלה היה קרולעצקי הרובש, אשר עמד בעיר מולדתנו הקטנה דירנישק על מעלה יותר גבוהה מאחד הרופאים המלומדים; והירשלה עצמו דצטין מרוב חבריו לא רק בהליפת שמלותיו המגוהצה ויפי תארו — שני דברים, אשר הכירם היטב, גם התגאה בהם — אך גם בכשרונותיו הטובים והחריפים, ביחוד — בתפיסתו הקלה והבנתו הנפלאה... והתלמיד המצוין הזה אשר היה מתעלל לפני זה בה„כבש" יותר מאחרים, דבק פתאם בהאהרון ויסף עליו מאז והלאה לא רק מפני תלמידי ה„הדר", כי אם גם — מפני המלמד עצמו...

לשלמ׳קה לא היה עוד צרך להלאות את מלמדנו בשאלותיו הנעתרות, כי הירשלה היה חוזר עמו על השעור ומבאר לו באורך רוח ומתינות נפלאים את כל המקומות הקשים, עד כי היה שלמ׳קה יודע את שעור השבוע כאחד מאתנו. אולם בזאת עוד לא תמו חסדי הירשלה עם הכה, לא הרפה הירשלה מאביו, עד שהרשה לו לספה מורה לשפת רוסיה, לא הרפה הירשלה מאביו, עד שהרשה לו לספה גם את שלמ׳קה אליו כחבר בלי שלומים.

נפלא הדבר! ה„כבש" הזה, אשר בלמודי ה„הדר" היו כשרונותיו גרועים כל כך, נראה כמוכשר הרבה יותר להלמודים הכלליים, אשר היה משיגם בלי קושי מיוחד. והעובדה הזאת שנתה מעט מעט, מבלי אשר התבוננו אנחנו בעצמנו לזאת,, את השקפתנו עליו. בימים ההם כבר עזבנו את ה„הדר", ואתו יחדו — גם את הגמרא; הלמודים הכלליים וספרי ההשכלה לקחו את לבנו, ובמקצוע הזה היה שלמ׳קה חבר שוה לכולנו.

עתה אינני יכול לזכור אמנם את תקופת החיים ההיא מבלי שחוק אירוניה, אך באותה שעה — גם מבלי געגועים. כן, הרבה, הרבה מאד היו בה מהתמימות הילדותית, מחוסר הדעת הבלתי מכר והאמונה העצמית הנפרזה; אולם באותה שעה היו שם גם חום נעורים אמתי, התמכרות לרעיון בלתי מזויפה, אידיאליות טהורה ובקשת טוב, הנשענה על אמונה שלמה באפשרותו של הטוב הכללי הזה!...

ובנקודה הזאת הסתמן עוד הפעם שנוי אפיו של ה„כבש" מיתר חברינו. בשעה שכולנו היינו מתלהבים בעצמנו ומלהיבים את האחרים בדברים נלהבים ומשפטים סוערים, באותה שעה היה הוא שומע יותר משהיה מדבר, גם דבריו היו מתונים ומסוגלים יותר לצנן את החום וההתלהבות... ומדתו זאת היתה סבה למחלקת נפרצה ביני ובין הירשלה. הם היו דבקים עוד זה בזה, אך מבלי שים לב לזאת, היו דעותיהם

כן הוא, למרות היותו רק בעל מלאכה פשוט, היו כל משכילי העיר חושבים אותו לאחד „משלהם" ומבקשים קרבתו; אולם הוא, אם גם לא ברח מהכבוד הזה, אך גם לא רדף אחריו יותר מדי. הוא השתדל יותר להתקרב אל בני דלת העם השוכים, אל בעלי־המלאכה אשר לא ידעו ספר כלל או ידעו רק מעט, ובקרב האנשים האלה אשר השבוהו גם הם לאחד „משלהם", אמנם עלתה בידו לפעול הרבה... רבים מהצעירים בהם התעוררו על ידו ללמד ספר, רבים מהיודעים ספר במקצת התענינו בקריאת ספרים ועוד היו רבים, אשר נאספו אל ביתו בשבתות ובימי החג והוא קרא לפניהם שעורים שונים... הסוג האחרון הזה גדל וירב ביחוד, עד כי צר ביתו מהכיל את כל הבאים, והדבר הזה המריצהו להעביר את קריאת השעורים ממעונו הפרטי אל בית־המדרש של ההיט־ם. זקני בית־המדרש התנגדו אמנם בראשונה לה„הדשה" הזאת, אך שמו הטוב בקרב בעלי־המלאכה, אשר התימרו בכבוד „החברים", עמד לו לבצע חפצו, ואחר, כאשר נגלה הדבר, כי גם רבים שאינם בעלי־מלאכה מוצאים ענין בשעורים האלה, לא היה עוד פוצה פה נגדו...

והשמועות המפליאות האלה ענינוני כל כך, שבשבת הראשונה החלטתי לסור ולראות בעיני את ה„פלא". מקום המיעדה לא היה בבית־המדרש עצמו, כי אם בהדר סמוך לו, המכונה „בית שני", וכבואי כבר היה ההדר מלא מפה לפה, אנכי נשארתי עומד בפתח, את פני המדבר לא יכולתי לראות, אך את דבריו שמעתי היטב, והדברים האלה הפליאוני לא בהדרושם, כי אם באותה ההסברה המיוחדה, אשר נכרה בה הסתגלותו השלמה של המדבר אל השגת שומעיו... הוא לא הטיף, לא קרא, רק שוחח, ומה מובנה, מה מושגה־לכל היתה השיחה הזאת!...

כאשר פסקו הדברים והמדבר קם ממושבו, נראו לי פניו מודעים מאד, אם גם לא יכולתי לזכר, איפה ראיתים. ברגע הראשון לא שמתי לבי לזאת יותר מדי ואמר לעזוב את הבית, אך הדחק, אשר נהיה פתאם כאשר התפרץ כל קהל הנאספים לעבר בעד הפתח, עצרני עוד מעט על מקומי ובאותו הרגע קרב הוא אלי ויעמוד במרחק שני צעדים ממני. אנכי הבטתי אליו עוד הפעם, גם הוא הביט בי פתאום: שנינו הכרנו זה את זה ובעמל התאפקתי מקריאת תמהון:

— „הכבש"!

כן הוא, ה„הכנה הקודמת" היתה יכולה להחשב כנשלמה כבר; אולם העבודה והפעולה, אשר היו צריכות לבוא אחריה, לא הוחלו עוד מאיזו סבה בלתי ידועה לי. פעם בפעם, מדי בקרי בבית קרולצקי, נדמה לי, כאלו חבר ילדותי מרגיש את עצמו כנלאה במדה ידועה מהעפלתו הקודמת והוא זקוק עתה למנוחה, וביחוד — בהיות משמן גוו הולך ומתרבה, כרסו הולכת ומתעגלת והתנועה הולכת וכבדה עליו.

ומבלי שיכולתי לתת גם לעצמי השבון ברור על זאת, היה מראה קרוליצקי מעורר בקרבי את זכרון ה„כבש", ואני הייתי נכסף מאד לדעת, מה היתה אחרית ה„איש המוגבל" הזה; אולם הדבר הזה לא עלה בידי, כי גם קרוליצקי לא שמע ולא ידע כל מאומה על אחרית רע ילדותו.

— הוא היה בודאי להנוני קטן — השמיעני את השערתו — והוא מוכר עתה באחת מערי־המצער פלפלין ועטרן בפרוטות.

ההשערה הזאת נראתה גם בעיני קרובה מאד לאמת, ומעט מעט שכחתי את ה„כבש" ואחדל מהתענין בו.

*　　*

עוד שבע, שמונה שנים עברו, ולרגל אחד הענינים נזדמן לי להתארה שבועות אחדים בעיר המחוז צ. שם סיפר לי הרבה על דבר גודר אחד, מצוין ונעלה במינו, אשר קביצת ספריו הפרטית נודעה לתהלה בכל העיר, כי אין דומה לה, וכל איש מבקש דעת, החפץ לקרא בספרים הצונים, פונה אל הגודר ההוא, שאינו משיב פני איש ריקם בדבר כזה. אנכי אתענינתי כמובן, מאד, בחזון בלתי נפרץ כזה, ובלי קושי מיוחד נודעו לי עוד פרטים מלבבים הרבה על דבר הגודר הנפלא הזה.

בתוך שאר הדברים סופר לי, כי הגודר הזה למד את אומנותו בשנת העשרים לימי חייו ועד העת ההיא עסק במה שמכונה „השכלה". העובדה הזאת כשהיא לעצמה היתה מלבבת למדי, אך עוד יותר הרבה היה מלבב הטעם, אשר עוררהו — כפי שספרו לי רבים על יסוד הודאת עצמו — לצעד כזה: הוא מצא את ידיעותיו בלתי מספיקות לאחת האומניות, המכונות „הפשיות", ועל כן החליט להשתמש בהן רק לצרכיו המוסריים...

אולם „צרכיו המוסריים" היו, כנראה, לא מעטים וקטנים, כי במשך יותר מעשר שנים השקיע את כל עדף משכרתו בספרים ולהספרים האלה הקדיש את כל עתותיו הפנויות מעבודה.

במחשבה ובמעשה.

— ... לא, ידידי, בדבר הזה אין אתה יכול להיות ערב גם לעצמך. יכול אתה רק להחליט, שבעיון, מצד ההגיון והיושר, מחויב הדבר להיות כן; אך במעשה, כשיהיה הדבר נוגע לעצמך, עוד ספק גדול הוא, אם יהיה בך כח להשתחרר מהשפעת המשפטים הקדומים... שכלך יגיד לך אחת; אולם כל הוּשיך בך, כל רגשות-לבך יתקוממו לזה, — ומי יודע, איזה צד יכריע את השני?...

הדבר היה באחד מערבי-החרף הארוכים. אני ופרומקין ישבנו בחדר־מעוננו של זה. לפנינו היו כוסות תה, אך התה כבר הצטנן, ואנחנו לא נגענו עוד בכוסות, כי נמשך לבנו אחרי וכוח חם וסוער. מתוכחים היינו על דבר שווי-זכויותיהן של הנשים, ואף על פי שבעצם השאלה היו דעות שנינו מתאימות, כפי הנראה, בכל זאת, באופן בלתי־מובן לעצמינו, נראה גם הלוק־דעות גדול בינינו: פעם — בהגבלת יסודותיה של איזו הנהה, ששנינו לכאורה מודים בה, ופעם — באיזו מסקנה, שצריכה לצאת מתוך הנהות ידועות... הלוק-הדעות גדל והוכוח נעשה מעט עוד יותר כשנגענו בזכיות המוסריות, ואני החזקתי בדעתי, שגם במקצוע זה ראוי להיות שווי גמור ומחלט. טענות מתנגדי מצד ההגיון היו קלושות מאד, ואנכי שמחתי מראש על הנצחון הקרוב; אך פרומקין שנה פתאם את פני המערכה ויפן לעבר אחר, אל הצד המעשי שבהשאלה המפשטה הזאת. ולדוגמא הביא את פריצת גדר הצניעות, אשר אין ערכה דומה כלל ביחס לאיש, או לאשה... אני עמדתי על דעתי, שבעיני לפחות, אין שום הבדל בין איש ואשה וכתשובה על דברי היתה הטירדה המובאה למעלה.

— היו ימים — הוסיף פרומקין אחרי הפסקה קצרה — אשר גם אני הייתי נכון כמוך היום להחליט, כי ההגיון ולא ההרגל משפיע על רגשותינו; אולם...

הוא הניע את ידו ולא כלה את הפרזה אשר החל. כשדבר היה עומד לפני, ומשהפסיק התחיל מתהלך בחדר, — דבר שהעיד עליו, כפי שהייתי מכיר בו מכבר — שאין רוחו שלו ביותר.

לאחר זמן מועט עמד שוב לפני ונתן בי עיניו רגע, כאלו היה מפקפק ונמלך בלבו, אחר כך פתח:

„... את וִדויי המפורש סימתי בבקשת סליחה ובשאלה ערוכה אליה: התוכל לכפר לי ולשכוח את הכל? — אולם גם הבקשה גם השאלה היו רק מפני דרך הכבוד, כי באמת לא הייתי מסופק אז אף רגע כי תסלח לי בכל לבה... ועל כן השתוממתי לא מעט, כאשר הרגשתי בה אחרי הדברים האלה, כי מרה ועצובה היא, כאילו היא משתמטת מהבט ישר בפני..."

פרומקין, אשר דבר את דבריו עד כה מעומד ובמנוחה שלמה, הפסיק פתאם ויחל להתהלך בחדר. אחרי רגעי דממה אחדים שב לספר, ובקולו הרגשתי זעזועים קלים, אשר לא נכרו בו בראשונה.

— „אמנם הפליאני מצב־נפש כלתי בערב ההוא, ויעורר בקרבי השערות שונות; אולם פשר הדבר הנכון לא עלה על דעתי גם בתור השערה רחוקה. וגם בערב היום השני, בראשית השיחה, לא שערתי עוד כל דבר חשוב, כאשר החלה כלתי להתודות לפני גם היא ולספר, כמה ענתה נפשה במשך כל היום וכמה המר לה הרעיון, כי אני בתכונת רוחי הישרה, בהתפטרי מכל כזב, היכתי אותה עוד הרבה יותר בשביל שהסתירה מצדה את סודה, בשביל שהתחפשה באופן רע ובשביל שרמתה אותי באופן מגונה... בשמעי את דבריה, היוצאים מלב נשבר והמלאים הרהורי־חרטה רבה והכרת־אשמה, לא יכולתי להתאפק מצחוק קל על תמתה היתרה הזאת, כי הייתי בטוח ונכון לשמוע בחתימת הודוי הארוך הזה דברים אחדים ונכוחים בנוגע לחטא קל וקטן, אשר איש כמונו לא היה זוכר אותו כלל, כי לא היה נחשב בעינינו, ואשר רק בעיני העלמה התמימה היה גם הוא לכבד מנשוא"...

„כן הוא הדבר: כך הייתי חושב בדרך ודאי, לכן המריצתני רוחי להבטיח מראש כי סולח אנכי לה בכל לבי; וגם לא איחס לעצמי דבר בלתי לא נכון, להחליט, כי פניה זרה היתה לי בדבר הזה, כי הפצתי להשלות את המדברת בהבטחת־שוא, למען תגיד לי את כל לבה באמת ובתמים... ואמנם ערמה כזאת היתה באמת גם למותר, כי הנערה היתה ברגע ההוא במצב־נפש כזה, שהלב יפתח בו מאליו, בעת שהדברים פורצים ועוברים כל־חק והמדבר לא יפקוד ולא יזכור את כל ההגיונות ואת כל ההשבונות האחרים" —

פרומקין הפסיק עוד הפעם, ואני התבוננתי בו וארא כי יכבד ממנו מאד לספר את עצם הענין, כי על כן האריך עד כה בפרטים רבים. רק אחרי הפסקה ממושכה שב לספורו.

„... הדבר אשר נודע לי בערב ההוא, היה פשוט מאד ומצוי. הנערה גרה לפני שנים אחדות בבית אחד מדודיה, והיא אז צעירה

— היודע אתה את הסבה האמתית מפני מה בטלו א"ז ארוסי?...

אנכי קפצתי ממקומי. את פרומקין ידעתי מכבר, ובשנים האחרונות היינו מקורבים מאד; אך הענין הזה היה הידה סתומה לי, מפני שבשעת מעשה לא היינו מקורבים עוד כל כך, ואחר כך — כששאלתי אותו פעמים אחדות על אדות זה השתמט בכל פעם מתשובה ברורה. ראיתי, שמאיזה טעם כמוס אין הוא רוצה לגלות לי סודו. ודבר זה מצד רעי, שלבו היה ערום לנגדי בכל יתר מוצאותיו וקורותיו, הגדיל עוד יותר את תאותי לדעת.

ותאותי נמלאה הפעם.

„בלי ספק יודע אתה, — החל לספר — כי ארוסינו נעשו לא על ידי שדכן ולא על־פי „השבון". אנהנו התודענו איש לאחותו עוד שנים אחדות בטרם ארשתיה, נפגשנו יחד לעתים תכופות, וכמעט שנה תמימה אחת הייתי מתהלך עמה בתור מיועד־להיות התתן. הדבר מובן מאליו, כי במשך הימים הרבים ההם הספקנו לדון ולדבר על דבר ענינים שונים והספקנו להכיר במדה ידועה זא"ז; אני הספקתי להכיר את תכונת רוהה, את ארהותיה והשקפותיה, והיא — את כל אלה בי; ואולם בנוגע לעצם היחס אשר בינינו נסתבכו הדברים באופן מוזר מעט, כי עד עצם מועד ה„תנאים" לא הרבינו כלל לדבר בו".

„ואולם תחת אלה גברו מיני השיחות האלה בינינו א ח ר י ה„תנאים", וכמעט אשר דחו מפניהן את כל הדברים האחרים, ויהי כאלו נחפזנו להשלים בפרק־הזמן ההוא את אשר החסרנו לפני כן; ובאמת היה עלינו להיות נהפזים מעט, אחרי כי יום חתונתנו הגבל להיות בזמן קרוב, וכבר עשו הכנות שונות לו".

„ובערב יום אחד, כאשר הלכנו שנינו לשוח, התעוררתי פתאם לגלות לפני „המיועדה להיות חברת־היי" את חטאות־נעורי. ההתעוררות הזאת — את הדבר הזה אנכי זוכר היטב — באה אצלי פתאם, ובאופן אשר גם אני בעצמי לא ידעתי זאת מראש; אך כמעט הרגשתי בה, מלאתי שלוה נעימה ומיוהדת, שלוה של ההכרה המתוקה, כי בהתעוררות זו מסתמנות ישרת תכונתי והסתלקותי מכל כזב ואונאה... את הדבר הזה אני זוכר, ועוד דבר שני: בשעה שההלותי ל ה ת ו ד ו ת, כאיש המתודה בהרטה ובשת־פנים על מעשיו המגונים והמכוערים — באותה שעה לא היתה בנפשי אף מקצת מן הרגשות האלה; ולהפך: בעמקי־נפשי פנימה התהוללו רגשות סתומים והתומים מעין הנאה של השתבחות, מעין שמהה על ההזדמנות הטובה להתפאר ולהתראות לעיני הנפש האהובה במעלה יתרה: מעלת ג ב ה ־ ל ב"...

ביום השני בבקר, היתה לי כבר היכולת לדון על הדבר בדעה צלולה יותר — אז הרגשתי כעין התחלקות גמורה בעצמי. בשעה שמצד אחד הכרתי היטב, כי אין לי כל זכות מצד המוסר להרוץ משפט קשה על כלתי, לו גם הייתי אני עצמי חף מפשע בהחלט, ואף כי עתה בהיות מדת עוני מרובה הרבה יותר — באותה שעה לא יכולתי מצד אחר למלט נפשי ממין רגש מוזר, כעין הרגשת קור של געל נפש, הבאה לו לאדם ברגע אשר תגע ידו בעצם משקץ ונאלה מאד... אנכי הרגשתי עוד געגועים רבים, כליון נפש עצום אל הגוף, אשר היה יקר ואהוב לי מאד מאד עוד לפני יום אחד; אולם יחד עם זאת השתי בנפשי, כי קרבת הגוף ההוא לא תתן לי עוד את העונג השלם אשר היתה נותנת לי לפני כל זאת. אמנם יקשה לי עוד להפרד מעל הנפש האהובה, אך להיות דבק בה בלי כל הרהור לא יעלה עוד בידי בשום אופן!"...

„ואף נוכחתי כי הדבר הזה כן הוא, כאשר רק שבתי ואראה את פניה בפעם הראשונה אחרי זה. ראיתי היטב, כי פני הנערה הורו ויפיקו ענות-נפש רבה, ואף גם זאת ראיתי כי עיניה נטויות אלי בדאגה ובקשת הנינה; ואמנם עוררו כל אלה בקרבי רגשות-המלה להמעונה וגם מוסר לב ותרעמות על אהבת-עצמי ואכזריותי, ואולם בכל אלה לא היה די כח להחם את לבבי ולהמס את קלפת הקרח אשר עלתה על הלב הזה ותכסהו הלך וכסה" —

המספר החריש, וגם אני החרשתי. בהיותו שקוע כלו במחשבות וזכרונות, לא התבונן, כפי הנראה, כי לא כלה עוד לספר; ואולם גם אני לא מצאתי עוד הפץ באחרית הדברים. האם לא אחת היא, מי היה המתחיל בדבר ומי השמיע את המלה הנהרצה?..

הפרוד היה מוכרח — והם נפרדו.

עוד ליגיִם מאד והסרת נסיון בחיים בכל אשר היא פונה; על כן לא יכלה לעמוד בפני הקסם אשר נסך עליה בן־דודה, עלם צעיר בלי כל חקות־מוסר, רודף תענוגים והומד נשים מבלי דעת כל מעצור לתאותו... את כל אלה הכירה, כמובן, רק אחרי כן; אולם באותה שעה כבר באה ההרטה לאחר־זמן, והמדחה אשר נעשה, נשאר ככתם אשר לא ימחה עוד מנפשה, כתם אשר גרם לה ענויים ויסורים רבים תמיד, ועוד הרבה יותר – מאז נפגשנו יהדו אני והיא, ומעת שהתקרבותנו הלכה הלוך ורבה"...

„מה התחוללה בנפשי בעת שמעי את הדברים האלה – את זאת לא אוכל להביע בדברים, כי גם בדמיוני כבד לי מאד לכלכל במלואה את הערבוביא הנוראה אשר באה אז ברגשותי. רגשות שלמים, ברורים ומוגבלים היטב לא היו אז בנפשי, כי נפלגו או התפוצצו כולם לרגלי התנגשותם ההזקה זה בזה, ואחרי שהתלכדו החלקים השונים המתנגדים וסותרים זה את זה – התנגשו עוד ביתר תקף... אנכי התאמצתי להסתיר את מבוכתי, התאמצתי להתראות כשלו; נסיתי להשמיע גם דברים טובים, דברי־נחומים לבת־לויתי, אשר אחרי עבור התעוררותה החזקה היה מראה פניה מראה נפש מדוכאה מאז ומעוררת המלה; אולם כל התאמצותי לא הועילה לי, ואנכי הרגשתי בעצמי כי גם הזות־פני וגם הטעמת קולי עונות בי כחשי"...

„בדרך שובנו שלטה בנו דממת־מבוכה כבדה, ואת המבוכה המעיקה הזאת הרגשנו עוד הרבה יותר בבואנו הביתה. אנכי הכרתי היטב, כמה דאבון לב ומפח נפש אנכי גורם לה במנהגי, אך באין לי כל יכולת להתהפש ולהסתיר את סערת־רוחי שאינה מצויה, חשבתי ליותר נכון להפרד מעליה בשעה מוקדמת מאשר הסכנתי"...

„אנכי כוננתי פעמי ישר אל הדר־מעוני ואסגר שם לבדי. בדידות שלמה היתה לי בשעה ההיא צורך מוכרח; כי היה עלי להרגע ולקבץ את מהשבותי, למען ברר לעצמי את הנעשה בנפשי. ואולם הדבר הזה לא עלה בידי מהרה. פעם אחרי פעם הייתי מהל לסדר מחשבות קבועות, הייתי מהל להקור את הדברים בהתבוננות מתונה; אך כפעם בפעם מצאתי כי די היה לי לזכור פתאם סבה ידועה אחת, ובאותו רגע היה המוה פוסק מעבודת־העיון המסודרה, המחשבות והחקירות הברורות היו מתבלבלות, ואותה הערבוביא הנוראה של הרגשות המתנגדים והסותרים, אשר לא היתה כל אפשרות להפרידה ליסודותיה, היתה ממלאה שנית ושלישית את כל נפשי והיתה מחוללת בה סערה עצומה ואינה מצויה"...

„אחרי ליל נדודים תמים, כאשר עברה התסיסה החזקה הראשונה,

מאורע קטן

...ובין המאורעות הרבים והשונים, שאירעו לי בהיי נדודי לפנים, היה מאורע אחד, שאין אני בעצמי מבין כלל, מדוע נקלט ככה בזכרוני ולא נשכח ברבות הימים, כמו שנשכח רובם הגדול של המאורעות האחרים.

אנכי התגוררתי אז בעיר הפלך הדרומית נ׳. מפני שלא היה לי מעון קבוע, נהגתי לקבל את מכתבי, „פוסט ריסטנט״, ואחרי שלא היתה לי כל עבודה, הייתי הולך יום יום אל לשכת הפוסטה לשאל, אם נתקבל בשבילי איזה מכתב.

מי יודע, אולי היו הפקידים נהפזים ביותר, לו היו יודעים, מה רב קוצר רוחם של המחכים ומה כבדה אותה השעה, שהנפש מקולעת בה מתוהלת לאפס-תוחלת. אולם הפקידים לא היו חשים, כנראה, את אשר תרגיש נפש המחכים, ועל כן היו עושים את מעשיהם במתינותם הרגילה, עד שהיה מגיע התור של הדורשים למכתבים.

ואני, אשר הרגשתי בעצמי בקושי ההכוי אף טעמתי כפעם בפעם את מרירותה של התוחלת הנכזבה, כשהיה הפקיד מודיע סוף סוף בקצרה: אין — אני הבינותי היטב לנפש עוד אחרים מן המחכים לשוא. בין אלה נמשכו עיני ביחוד על עלמה אחת, אשר היתה באה גם היא כמעט יום יום לדרוש למכתב, ובכל פעם היתה הולכת ריקם.

פני העלמה ההיא לא היו מסוגלים כלל למשוך עליהם את עיני הרואים. גם אותי עוררו רק עיניה להתבונן בה, כי עשו עלי העינים ההן רושם מוזר בכל פעם שקרה לי להביט בהן. על פי רוב היו העינים ההן מסבבות בעפעפיהן העבות ונטויות למטה, כאלו התבוששה העלמה במצבה שאינו מתאים לה; אולם כשהיה פקיד הפוסטה מתחיל לסדר את המכתבים, מיד היו עיני העלמה נפנות לעבר ההוא ובמבטיהן היה הרבה, הרבה מזה, שהלשון איננה יכולה להביע, שהדבור איננו יכול לסמן, ורק הנפש מרגישה אותו היטב, והלב מתפוצץ לזכרו מבלי משים...

מי יודע, אולי היתה נפשי מוכשרה ביותר להבין צרת נפש זולתה,

ברגע הראשון לא הכירתני, כפי הנראה, אך אחר רגע האדימו פתאם פניה: היא נכלמה מאד. במבוכה רבה קפצה ממושבה ותסוב בהפזון לעבר אחר.

אני צנחתי על הספסל, אשר ישבה עליו העלמה זה מעט, ואבט אחרי ההולכת ואראה אותה הולפת בין העצים, עוברת דרך השער ונוטה לימין. משם והלאה לא נראתה עוד לעיני, אך אני לא הדלתי עוד מהגות בה אם כי לא ידעתי על אדותיה כל מאומה; רק על פי סמנים שונים, שהתבוננתי בהם בעת פגישותינו, יכולתי לשער, כי תופרת עומדת ברשות עצמה היא ושנותיה כעשרים וחמש, או גם מעט יותר...

... מה זאת?. האמנם היא לפני — והיא באמת תופרת, יתומה מאב ויושבת עם אמה הזקנה ועם שתי אחיותיה הקטנות?... אבל באיזה אופן התודעתי אליה ואיך נסתבכו הדברים, כי היא מספרת לי את כל אלה, שכפי הנראה, אין גם אמה יודעת אותם?....

אולם את כל הפליאות האלה הרגשתי רק ברגע הראשון; אחר רגע לא השבתי עוד בדבר הזה כלל: כל מהשבותי היו מרכזות בעצם הספור.

ובספור לא היה כל הדוש, כל ענין מיוחד ויוצא מן הכלל: הכל היה פשוט, באופן טבעי ורגיל מאד...

הוא היה מעיר רחוקה, אך פה עבד בצבא. אליה התודע במקרה. הם נפגשו פעמים אחדות בבית ידידתה, פעמים אחדות הלך לשלחה בערב עד מעונה, ולבקרה בביתה החל רק בשנה האחרונה... בקוריו נעשו תכופים יותר ויותר, סבובו משך עליו עין אחרים, רבים שערו וברמזים שונים השמיעו את השערתם, כי כבר הוחלט דבר מה — אך בינם לבין עצמם לא נאמר עוד באמת כל דבר ברור...

והחדש האחרון לעבודתו בצבא הגיע... הערב ההוא היה מלא נגה ירח וקסם שירה נפלא... אז גלה את לבו, בקש, נשבע... אז לא רק הבינה, אך שמעה מפורש את הדברים, אשר עשוה למאושרה במאושרות — היא ידעה ברור, כי לא רק אוהבת, אך גם אהובה היא!...

זמן עבודתו בצבא נשלם והפרידה היתה מוכרחת: על פי החוק מחויב הוא לנסוע לעיר מולדתו, לקבל שם את תעודת חפשתו —

מפני שגם תקותי היתה נכזבה יום יום. אולם פעם אחת, זוכר אני, זכיתי לראות מכתב מושט אלי מבעד לשבכה, ואז — למה אכחד את האמת? — שכחתי עד ארגיעה, מרוב שמחתי הפרטית, את האחרים... כן הוא, עד ארגיעה שכחתי; אולם אחרי רגע קטן הרגשתי כעין עקיצה הזקה בלבי ועיני נפנו בלי רצוני לעבר העלמה ההיא.

עינינו נפגשו באותו רגע: היא הביטה אלי בקנאה; אך הקנאה הזאת לא פגעה בי כלל: בה לא היו רוע לב וצרות־עין באשרם של אחרים, ורק צער רב היה בה, ענות נפש דואבת מאד...

ואני, הנראה בעיניה כמאושר מאד, באמת לא הייתי מאושר כל כך ברגע ההוא. אמנם נתקבל המכתב המקוה, ואולם תכנו לא היה משמח לב כלל: ידידי הטוב, אשר פניתי אליו בצר לי — הידיד הטוב ההוא, אשר בעת שלותי לפנים לא היה חס על כספו בחברתי ובערב אחד של משתה והוללות היה מפזר יותר ממה שדרשתי עתה ממנו בתור גמילות־חסד — הידיד הטוב והנאמן הזה לא מצא כל יכולת לעמוד לי בשעת דחקי ולמלא את שאלתי הקטנה.

כן, נסיון־חיים מר היה זה; אך אני לא השבתי עוד בו, ואשים את לבי יותר אל העלמה, אשר הלכה לה בינתים: הגם היא מחכה למכתבו של ידיד טוב ונאמן?... הגם „ידידה" נהשב באלה, שהמרחק מועיל לצנן את חום ידידותם?...

שקוע במהשבותי יצאתי מבית הפוסטה ועל סף הבית עמדתי רגעים אחדים ואמלך בלבי: אנה אלך?... לנוע ברחובות בחום יום הקיץ הבוער, הדבר הזה לא היה נעים ביותר, אך לא נעים מזה היה לי לשוב למעוני: שם היה לפני רק מעשה אחד; לקחת את אדרתי ולתת אותה בעבוט, והמעשה הזה לא היה נהמד כל כך, שאהיה נחפז לעשותו... כוף סוף החלטתי ואכין פעמי אל הגן הקרוב. שם היו משעולים אחדים, מסככים מלמעלה בענפי עצים עבתים, ובמשעולים האלה הייתי מהלך לי, הולך ונע בלי כל מטרה.

— האמנם היא זאת? — שאלתי פתאם את נפשי, בעברי על אחד הספסלים, ואתבונן אל העלמה, היושבת על הספסל וראשה מוטה ומוכב למחצה אל מסעדו. את פני היושבת לא יכולתי לראות ברגע הראשון, כי היו מסותרים תחת המטפחת הלבנה, אשר החזיקה היושבת בידיה; אך כאשר קרבתי יותר, התעוררה העלמה פתאם לקול צעדי, הרימה את ראשה ותסר את המטפחת מעל פניה.

כן, היא היתה באמת לפני! בעיניה נראה עוד נגה לה, להיה הרטובות במקומות שונים ושפתה התחתונה וסנטרה הזדעזעו לרגעים.

נודע הדבר.

משם יכתוב אליה במהרה ויודיע את יום שובו...

עד היום ההוא לא ידע איש מאומה מכל אשר נדברו, גם בביתו לא ידע איש, כי מקבלת היא ממנו מכתבים...

ויום יום היא הולכת אל בית־הפוסטה, יום יום מתחדשת תקותה ויום יום תוחלתה נכזבה. —

מה זה היה לו?... האמנם?! — — — — — —

ואני מתדעזע פתאם כולי, מרים את ראשי, מביט על סביבותי במבוכה ואינני מכיר את מקומי: איה אני ומה אתי?...

אחרי רגע התבוננתי, כי ראשי מגולה ומגבעתי מתגוללת לרגלי על האדמה.—

כן הוא, אנכי נרדמתי מעט לפני כן!

בעגלת המחלקה השלישית היה הדחק גדול, כרגיל בהימים שלפני החג, והנוסע אשר בא בתחנת ב. אל אחת העגלות המלאות האלה, עמד רגע קטן בפתח ועל פניו נכרו אותות מבוכה ואי־רצון. בידו האחת היתה קופסת־מגבעתו, בשנית — חבילה מארכה, הכושה בשמיכת־צמר, ומאחוריו נראו פני סבל, עמוס שק־מסע כבד ותבילה שניה, צרורה ברצועות־עור.

— הנה אדוני עצמו רואה — נשמע קול הסבל — העגלות כלן מלאות מפה לפה, אין רוח גם באחת מהן... אין ברירה, צריך למצוא מקום פה...

ולמרות הצי־האופל אשר בעגלה, גם למרות המון החבילות השונות וגבות האנשים, אשר סככו בעד האור המעט, העיף הסבל עינו המנוסה בכל פנות העגלה וימצא מקום פנוי קצת על אחד הדפים העליונים. בתנועה רגילה הרים את שק־המסע ממעל לראשו ובמהירות דחק את משאו בין החבילות האחרות. ברגע אחד הונחה גם החבילה אשר בידו באחד המקומות.

— פה ספסל לארבעה — פנה אל הנוסע — והיושבים רק שלשה... יואיל נא האדון לקחת לו מקום בזה.

נכר היה הדבר, כי הנוסע איננו שמח ביותר על זאת, שיצטרך להדחק במקום צר כזה; אולם, באין ברירה, היה אנוס למלא אחרי עצת הסבל... היושבים על הספסל מקודם נסו אמנם להשמיע מחאתם נגד השכן החדש, הבא להצר מקומם, בטענם את הטענה הרגילה: „עוד אחד החזיק כבר במקום וינח הפציו לעד על חזקתו"; אך הנוסע החדש לא שם לבו לזאת וישב על מקומו.

— מארת אלהים היא — נהמו שפתיו הרש — בלילה העבר לא מצאתי מקום בעגלה להרדם מעט, וגם הלילה אשבע נדודים!...

את אשר הרגיש הנוסע — יחוש רק מי אשר נסה בענוי הזה: לנסוע שני ימים ושני לילות במחלקה השלישית, מבלי מצא יכלת

הזיעה מעל הזכוכית ויבט אל השכת הלילה. בתוך החשכה נראו פה ושם פנסים בעלי צבעים שונים, גם בבואות בלתי־ברורות של בנינים. המסע עצר יותר ויותר את תנועתו, ובהנדף האד המיותר, נשמע כעין משק רתיחה. אחרי רגע הרגשה דחיפה הזקה, כי נעתקה העגלה משביל־הפסים הקודם אל שביל הדש.

התהנה ז., אשר קרב אליה המסע, לא היתה מהגדולות ביותר, והנוסע הזה היה היחידי, אשר עזב פה את המסע. בית־הנתיבות הצר והאפל היה שמם, ורק בפנה הקיצונה, סמוך לפתה, נראו אנשים אחדים, לבושים בגדי אכרים ושוטים תקועים להם באזוריהם. הנוסע קרב אל האנשים האלה, אך בחשכה לא יכול להכיר פניהם.

— אה, רבי אהרן־שלום! — נשמע לאזנו פתאם קול מודע, ותמונה כהה כמו נעתקה מהקיר ותלך הלוך וקרוב אליו.

— אלי׳נקה?... קרא — הלא?...

— האם לא הכירני עוד רבי אהרן־שלום?... שלום עליכם!... סוף סוף כא, ובני־ביתו כבר העידו בי עד עשר פעמים: ראה, אלי׳נקה, הבא הפעם את אבינו!...

— ומה שלומם? — קרא רבי אהרן־שלום בהתעוררות־הדה גלויה — מתי ראית אותם?

— היימ׳קה ושפר׳לה היו בביתי כחצי שעה לפני נסעי הנה...

והעגלון הוסיף להשיב על שאלות הנוסע בפרטות יתרה אשר העידה בו, כי הפץ הוא להשביע רצון את השואל. ובינתים נאספו הפצי הנוסע אל העגלה, אשר עמדה מאחורי בית־הנתיבות, והעגלון הראה לו עוד הפעם אותות־שרות, בנערו היטב את התבן למושב הנוסע וברפדו ממעל שמיכת־צמר עבה.

— בשם ה׳, נהג! — פקד רבי אהרן־שלם, אחרי שהשתרע ברוחה בהעגלה ויתעטף היטב באדרתו. הוא לא טעם זה ימים רבים הרהבת־הנפש כזו, שהרגיש פתאום הפעם. הכבוד המיוחד, אשר נהג בו אלי׳נקה העגלון, העיר בקרבו מהדש את ההכרה הנעימה, הכרת־ערך־עצמו בתור בעל־בית השוב ומכובד.

— פה, ברוך־השם, הכל מכירים אותי, יודעים מי אני ומבינים את ערכי; לא כן שם...

אולם במקום הזה הפסיק רבי אהרן־שלום את מהשבותיו... במלת „שם״ היו אחוזים זכרונות פרטיים רבים, אשר לא נכסף כלל לעוררם הפעם, בהיותם עלולים רק להבל את צהלת־רוחו ולהשבית את הרהבת־הנפש אשר החל זה מעט להרגיש...

להשתרע על הספסל אף מעט. בכל האברים מרגיש כובד נורא, הראש נוטה באפס כח הצדה וכל החושים נלאים וקהים עד מאד... המוח והדמיון כאלו מסתלקים מכל עבודה; רק רעיון אחד ממלא את כל הנפש, מרגש בכל החושים: מתי יבוא הקץ?...

— עוד שבע שעות בעגלת־הקיטור, אחרי כן.

והנוסע הסיח את דעתו בחזקה ממה שיבוא אחרי כן: הרעיון, כמה עוד עליו להענות בעגלת־הסוסים, אחרי הגיעו עד התחנה האחרונה במסלת־הברזל — הרעיון הזה היה כבד לו מנשוא.

בינתים מש המסע ממקומו, ואחרי מדהפות ושריקות אחדות במשך הרגעים הראשונים, החלה התנועה השוה והמדודה בלוית משק־אופנים והזדעזעות־עגלות. התנועה הזאת והקולות האלה, ההולכים ונמשכים בלי הפסק ובלי חליפות, השפיעו על הנוסעים נטיה לשינה: מאושרים אחדים מצאו להם גם מקום לשכוב מקופלים, הודות לשכניהם הטובים, אשר פנו להם חצי הספסל לרחבו; יתר הנוסעים, אשר לא זכו לרוחה כזאת, בקשו להם, לפחות, מסעד־מה מפנים, מאחור, או לצדדים ובמצב כזה נסו להרדם מעט...

הנוסע החדש עשה גם הוא כמעשה האחרים: הוא סמך את זרועותיו על ברכיו וישען בראשו על כפות ידיו ויעצום את עיניו... עד מהרה תקפתהו חצי־תרדמה, הושיו כמעט שבתו כלה, והמעשים הנעשים מסביב לו חדלו להתרשם בו באופן ברור; אולם למרות כל אלה הרגיש היטב בתנועת המסע, הרץ במהירות הלאה הלאה, ואם כי היו כל אבריו כרעוצים ומדכאים, הרגיש בנפשו מעין עונג מיוחד: שם מאחריו, הרחק הרחק מזה נשאר הכל; לפניו: עיר־מולדתו, ביתו, אשתו ובניו!

ובכל פעם אשר נעצר המסע באחת התחנות, היה הנוסע מתעורר ומונה ברעיוניו מספר התחנות אשר עליו לעבור עוד:

— לא הרבה עוד, עוד מעט, עוד רק אחת...

* *
*

מכונת־הקיטור השמיעה כבר את שריקתה המְמֻשכה לאות קרבת התחנה, והקונדוקטור לקח מיד הנוסע את כרטיסו.

— יהי שם ה' מבורך! — קרא האחרון בקומו ממקום־מושבו ויתמתח, למען הליץ את עצמותיו הנדכאות. אחר כן נגש אל החלון וימה את

והרעיון הזה גרר אחריו רעיונות אחרים. רגע אחד השׂב בגאות־הורים על יקר ערך בניו, העולים כלם על בני גילם; אחר נסבו מחשבותיו על כל אחד ואחד מהם בפרט.

— מה גדלה שפרלה, אל תשלוט בה עין־רעה... בבואי לא הכרתיה כמעט... עוד מעט ועברה את אחותה הבכירה — זלטקה!...

— וזלטקה אמנם בת־חיל היא!... הן לא כימים הראשונים הימים האלה: עתה דבר כזה טוב והגון מאד...

הוא החל להעביר בזכרונו את הפרטים, אשר שמע מפי אשתו בדבר היחס שבין זלטקה בתם ובין שמואל־נתן בן אריה הסוחר בעורות.

— בלעדי היחס הזה היה התן כמוהו דורש, לפחות, שמונה מאות רובל, והאם לא הצלחה מיוחדת היא, כי אפשר להסתפק עתה בארבע מאות?

— ארבע מאות... ארבע מאות... — נשנה המספר הזה ברעיונו פעמים אחדות באופן מיכני, ובלי דעת נפש נטו מהשבותיו לעבר אחר. באותו רגע העיב צל קודר את פניו, אשר היו צוהלים ומאירים זה מעט, ועל מצחו ממעל לגבות עיניו נגלו קמטים דקים ועמוקים. אלה הפרטים הבלתי נעימים, אשר התאמץ כל כך להסיח את דעתו מהם, התעוררו פתאם בזכרונו למרות הפצו, ולמרות הפצו נצבה לפניו השאלה המרגיזה.

— אם עד כה לא נודע אמנם עוד הדבר, אך מי יערבהו להבא, כי לא יודע?

— מה ישמח אז אריה הסוחר בעורות!... בעיניו הלא רע מאד המעשה, כי שמואל־נתן בנו נכון לקחת את זלטקה כמעט בלי נדה — האם לא ישיש, כי ימצא לו תואנה לבטל את הדבר?...

ובדמיונו הוסיפו להצטיר עוד תוצאות מעציבות הרבה, העתידות לבוא בהודע הדבר ההוא, אשר הוא עמל כל כך להסתיר. הן גם אשתו ובניו אינם יודעים את האמת, כי בערמומיות ואמתלאות שונות עלה בידו להשלות את נפשם — האם לא יגדלו בשביל זאת דאבון־לבם ויאושם שבעתים, כאשר תודע להם טעותם המרה?!...

— טעות מרה... טעות מרה... — דובבו שפתיו פעמים אחדות, ושחוק־רגז מר נראה עליהן. הוא זכר באותו הרגע את ההצעה, אשר הוצעה לפניו פעמים אחדות במכתבים, ומאז בואו — עוד פעמים הרבה בעל־פה. הם מתפלאים ואינם יכולים להבין, מדוע איננו מאשר גם הוא את העצה הטובה הזאת, לקחת את היימיקה אתו אל עיר־מגוריו?..
יותר מכל מתרעם על המאון הזה היימיקה בעצמו. לו מלאו כבר שש

— פה אין איש יודע דבר — בא בלבו רעיון אחר, אשר היה לנוחם ומרגוע לנפשו — לו פשטה שמועה קלה שבקלות, כי עתה נכר היה זה מתוך דברי אליינקה ויהוש אליו... אכן אין איש יודע פה דבר!

ההלטתו זאת הרגיעתהו, כי הרגיש לאות גופנית ורוחנית כאחת וישאף יותר מכל למנוחה. הוא התעצל גם להשוב מחשבות הרבה, ויתכנס כלו באדרתו ויעצם את עיניו. ברבע־השעה הראשון הפריעוהו טלטלות־העגלה החזקות, כי היתה הדרך במקום ההוא מקלקלה מאד; אולם עד מהרה אחזה העגלה דרך ישרה וסלולה, אשר נראתה כמרפדה בבוץ רך, והתנועה השוה והקצובה נסכה עליו תרדמה. בדמינו הצטירו מחזות נעימים, מחזות הראיון הקרוב עם הנפשות האהובות, המצפות גם הן לבואו בקוצר־רוח...

* *
*

רבי אהרן־שלום התעורר זה עתה משנתו, אך לא פקח עוד את עיניו. מעבר להיץ־הקרשים, המבדיל בין החדר־המטות והחדר־האוכל, הגיעה לאזניו באותו רגע גניחה צרודה וממושכה. זה היה קול שעון־הקיר, המתעתד להשמיע את השעה, והוא התכון למנות את מספר הקולות.

— שמונה! — החליט, אחרי חכותו רגע וקול חדש לא נשמע עוד — אכן אחרתי לישן היום!

ובכל זאת לא נחפז לקום וללבוש את בגדיו, וגם כאשר התעורר אחרי רגעים מעטים לקום, עשה את מעשהו במתינות, ונכר היה בו, כי מוחו עסוק באותה־שעה בענין אחר...

המחשבה הראשונה, אשר התעוררה בקרבו ברגע הקיצו, היתה אותה המחשבה הנעימה, אשר היתה מתעוררת וחוזרת ומתעוררת בנפשו פעם בפעם בשלשת הימים האחרונים — המחשבה הנעימה, כי בעירו הוא, בביתו, בתוך בניו... נפשו לא שבעה עוד מנעם הרגש הזה, אשר נמנע ממנו במשך ימים רבים, ועל כן גם התענג עליו מאד ויעוררהו פעם בפעם. הענג הזה גדל עוד יותר, כאשר התבונן אל התנועה הזהירה, אשר מעבר להיץ־הקרשים, בחדר הסמוך.

— הם מדמים, כי הנני ישן עוד — חשב בלבו ובת־צחוק מלאה רצון חלפה על שפתיו — הם צועדים בזהירות, מדברים בלחש, כדי שלא להעירני.

תספתהי כלו... מלבד בני הבית, נמצאה בהדר גם הוה־גרונה, אחות אריה הסוחר בעורות. רבי אהרן־שלום לא הרגיש מעולם הבה יתרה להאשה הזאת, אשר אהבה „לשלח לשונה" בכל, ללכת רכיל ולהפיץ דבות נתעבות — וכל זאת בהסידות של צביעות, בהתחפשות מגונה, כאלו היא עצמה מסתלקת מ„לשון רעה", ועל כן היא באה רק לגלות צערה על מה שאחרים — „לו תיבש לשונם" — מדברים כזאת וכזאת..
את מנהגה זה ידע רבי אהרן־שלום היטב, ובהתבוננו הפעם, כי בבואו ההרישה פתאום ותתכוץ כלה בהעמידה פנים של יראת שמים, כאלו היא קובלת על „רעת בני האדם הרבה" — בהתבוננו אל זאת לא היה כל ספק בעיניו, כי „הנחש הארסי" הזה כבר הספיק לשלוה את רעלו...

באותו רגע נמשכו עיניו אל פני אשתו ובניו. הם ישבו מחרישים, נבוכים ומדוכאים מאד, ולו נדמה, כאלו הם נמנעים בכונה מהבט ישר אל פניו... הוא מאן עוד להאמין, כי אמנם בא הדבר, אשר ירא מפניו כל כך, וינס להשלות את נפשו בתקוה, כי הוה־גרונה איננה יודעת, איננה יכולה לדעת דבר כזה; אולם התקוה הרפה הזאת הלפה מהרה, כמעט עזבה הוה־גרונה את הבית והוא נשאר לבדו עם אשתו ובניו.

* *
*

בי אהרן־שלום לא הרגיש בעצמו, איך עבר את הרחוב, אשר שם ביתו, את רחוב האכרים, את ככר המרעה ואת כל הגדר של בית־הקברות. הוא עזב את ביתו, כי לא יכול לשבת שם, לא יכול נשא את כל הנעשה לעיניו... להוסיף כחש עוד לא היתה כל אפשרות, לא היתה בזאת גם כל תועלת, כי למרות כל הערמומיות והבדותות, אשר השתמש בהן, למען השלות את נפש בני ביתו — למרות כל אלה הרגיש היטב, כי פליאות רבות נשארות בהכרה בלתי מתורצות, ואם גם הפליאות האלה לא עוררו עד כה השד ביותר, בכל זאת מספיקות הן עתה לאשר בכל תוקף את השמועה ההרשה... הוא לא נסה גם להתכחש, אך מראה היאוש הקודר הזה כבד לו מנשוא. שם אחרי הקיר היתה זלטקה מוטלת על מטתה, חובשת פניה בכר ובוכה, ליד השלחן היו היימקה ושפרלה יושבים נדהמים ומשפילים מבטיהם לארץ, כאלו הם אשמים בכל הנעשה, ושם היתה אשתו נודדת כצל, מכוצה ומדכאה, כלה כתוכהה בלי דברים... הוא לא מתן לעצמו השבון ברור על זאת, אך בצאתו מביתו לא פנה לעבר מרכז העיר, כי אם כונן

עשׂרה שנה, כבר באה העת לדאוג לאחריתו, ודבר כזה אפשר רק בעיר גדולה.

את כל זאת מבין גם הוא, מבין אולי עוד יותר מהם; אולם הם יודעים רק אחת, והוא ידע עוד אחרת....

וזאת ה„אחרת" נקרה עתה בלי־השך במוחו, הגדילה את קדרות־פניו והעמיקה את קמטי־מצחו. מצב־נפשו זה חלף רק אז, כאשר כלה ללבוש את בגדיו ויצא אל החדר־האוכל... שם על שלחן הארוך, (המכוסה במהצלת כפולה ועליה מפת־בד לבנה) רתח מיחם־נחשת ממורט, ואד יעלה מכד־חרש המלאה הלב רותח, ומתוך האד נשקפו לו פנים עליזים ושמחים, נשמעו ברכות־בקר, הערכות אליו באהבה והדוה, אחר — פטפוט ילדים עלז וצוהל, בלי כל דאגה ובלי כל רגז ועצב... עקת־הנפש הקודמת הוסרה כמו ביד־קוסם נעלמה, רגשות הרגז והדאגה נדפו כרגע אחד, ומקומם לקחה עוד הפעם הרחבת־הנפש של אב אוהב הנמצא בתוך בני־ביתו הנאהבים והנעימים.

ה„מנין" השלישי והאחרון בבית־המדרש הלבן כבר השלים את התפלה. מספר המתפללים בכלל היה מעט מאד, אך המעטים האלה לא היו כנראה, טרודים יותר מדי בעסקים, כי כבר הגיע סוף השעה האחת־עשרה, והם לא נחפזו בכל זאת לעזוב את בית־המדרש. פה ושם עמדו זוגות והבורות של משוחחים, אך מעט מעט נספחו הזוגות והחבורות הנפרדות על החבורה הגדולה האחת, אשר במרכזה היה רבי אהרן־שלום.

הוא היה נחשב גם לפנים ב„חכמי העיר" ושיחותיו בבית־המדרש אחרי התפלה היו מושכות אליו תמיד קהל גדול; אולם הפעם, בשובו מ„המקומות הרחוקים", אחרי שבתו שם כשנתים ימים — גדל עוד ערך ספוריו ודבריו בעיני בני־עירו. פה היתה תאוה לדעת מה נעשה ב„עולם הגדול", תקוה לשמוע הדשות מלאות ענין — ושתי אלה מלא רבי אהרן־שלום באופן היותר טוב, בהיותו גם הוא, כנראה, מוצא עונג רב בזה, שעיני הכל נשואות אליו והכל צמאים לדבריו.

השומעים נמשכו כל כך אחר שיחתו, עד שרבים מהם נלוו עמו גם בצאתו מבית־המדרש. לוית־הכבוד הזאת הרהיבה מאד את אהבת עצמו, ושבע גאון ועונג צעד לאטו בתוך הבורת שומעיו, אשר לווהו כמעט עד פתח ביתו.

והרגשות האלה מלאו עוד את כל נפשו בצעדו על סף הבית; אולם מעוף עין אחד בפני היושבים בהחדר־האוכל די היה להסיר פתאום מעליו את צהלת־רוחו, ועקת־נפש בלתי מוגבלת, כעין נבואת לב מרה,

השתמש בערמה, כי לא היה לו צורך להתחפש: מראהו היה מעורר המלה למדי גם בלי זאת. רק מעט מעט, במדה שהסכין עם מצבו החדש, בה במדה הרגיש יותר ויותר הצורך להתחפש, להתראות כבלתי רגיל, כאיש שלא נסה מעודו בזאת; אף כי באמת כבר היה רגיל ומנוסה באומנותו, וכמעט הדל מהרגיש בנולותה וכיעורה, רק דאגה אחת היתה מרגזת אותו...

הוא לחץ פתאם את ראשו בשתי ידיו. כל מרירות הזכרונות הקודמים היתה כאין לעומת היאוש הנורא, אשר תקפהו באותו רגע לזכר ההוה... הוא לא יכול גם להתנחם בתקוה, כי השמועה הרעה לא תעבור מגבול ביתו והלאה; הוא היה בטוח, כי עוד באותו הבקר תפיץ הזה־גרונה את השמועה בכל העיר, ומי יודע, אולי לעת כזאת כבר עומדות הבורות הבורות ונדונות בהחדשה המוזרה הזאת?!...

רבי אהרן־שלום הרגיש, כי ראשו כבד עליו ורגליו רפו מאד. ברב עמל קרב עד קצה גדר בית הקברות וישען עליו באפס־כח. נראה היה כאלו קפא כלו במצב הזה.

צעדיו בלי כונה מיוחדת, אל העבר האחר.

מחשבות ברורות ומסוימות לא היו במוחו, הוא הרגיש רק עקה נוראה ודכדוך־נפש גמור. מעבר לבית־הקברות היו בורות של חול והמר, רבם כעין כוכים מארכים ומקורים מלמעלה. הוא נעצר מבלי משים ויתבונן אל הבורות האלה, ומבלי משים עלה על לבו זכר עזריאל הקברן, אשר היה מוביל גם חול והמר לבני העיר, ובאחד הימים, לפני שלש שנים, ירד להפור עפר באחד הכוכים האלה, וגוש־אדמה גדול נעתק מלמעלה ויכס עליו...

הוא הזדעזע פתאם. כברק הלפהו דמיון ברור: לו נקבר הוא עצמו תחת גוש־אדמה כזה... אולם רק רגע ארך הדמיון הזה; ברגע השני כבר שבו מחשבותיו עוד הפעם אל עזריאל הקברן.

— הכל בשביל הפרנסה — השב, ותוגה הרישית מלאה את נפשו — בשביל הפרנסה... בשביל הפרנסה...

הוא שנה והזר ושנה את המלים האלה פעמים רבות בלי הכרה ברורה. הן פעלו עליו באופן מוזר, כאלו המתיקו במדה ידועה איזו מרירות טמירה או הרגיעו איזה כאב פנימי עמוק.... הוא לא הרגיש כלל בזאת, איך נעתקו מחשבותיו מעט מעט מעזריאל הקברן ותעברנה אל עצמו. בהמחשבות האלה התערבו זכרונות שונים, אשר לא היו אחוזים כלל זה בזה בסדר הזמנים או משתלשלים זה מזה בקשר הגיוני; הם היו מקוטעים ברובם, מקדמים ומאוחרים ומעורבים יחדו בלי כל סדר וערך. פה הלפו פרטים, אשר היו לפני ימים ושבועות אחדים, לפני שנים אחדות ולפני עשרות שנים, — פרטים הנשכחים למחצה ופרטים המרגשים עוד היטב בכל תקף רשמיהם...

ופרט אחד מאלה עולה בזכרונו ומתיצב לפניו בבהירות יתרה. נדמה לו כאלו עתה, באותה השעה עצמה היה הדבר... נדמה לו, כאלו הוא רואה עתה את הרחוב ההומה, את בתי־האבן הגבוהים ואת החניות ובתי־המסחר המלאים עושר ושאון חיים עליזים — את כל הכבודה ההיא, אשר הבליטה עוד יותר את עני עצמו ומחסורו הנורא, בהיותו נודד חצי רעב ומשולל תקוה ברחובות העיר הנכריה... והנה הזקן ההוא הולך לעמתו, ופניו מפיקים נדיבות וחמלה, והוא מביט אליו בתחנונים...

הוא הזדעזע וידו הניפה בלי רצון לעבר פניו, כאלו אמר להבריח מעליהם זבוב טורד.

... אז פשט ידו בפעם הראשונה; הנסיון הראשון נעשה מאונס, ברגע יאוש מר. בקולו נשמעו דמעות, ידו רעדה, ראשו בער וגופו התפלץ כאחוז־קדחת. — אבל אחרי כן... בעת הראשונה, לפחות, לא

לא יצא לפועל.

השעה היתה מאחרה כבר ומזג־האויר לא היה נעים כלל, בשעה שיצא שאול פינברג החוצה; בכל זאת לא פנה אל עבר מעונו, רק עמד רגע קטן וימלך בלבו, אחרי כן כונן צעדיו אל העבר האחר. מרצפת הרחוב היתה חלקלקה מהרפש הרך, הרוח הלך והחודר היה שוכך וחוזר ומתגבר לרגעים והאויר היה מלא רסיסי אד עב, אשר הגדיל עוד יותר את השכת־הלילה ויאפל גם את אור פנסי־הרחוב. מספר העוברים הנפגשים ברחוב היה מעט, גם אלה המעטים היו נחפזים לעשות דרכם במהירות האפשרית; אך פינברג התנהל לאטו כמטיל, מבלי שים לב גם לזאת, באיזו רחובות הוא עובר...

הרואה אותו מן הצד היה מדמה בלי ספק, כי שקוע הוא מאד במחשבות; אך באמת לא חשב כלל מאותו הרגע, אשר הרגיש את עצמו בדד ברחוב: אפטיה גמורה תקפה אותו וכל תנועותיו היו אבטו־מטיות בהחלט, בלי כל הכרה ובחינה. הוא עצמו לא הכיר, איך נהיתה זאת, כי אחרי תעותו כשעה שלמה ברחובות שונים, נמצא באחרונה ברחוב מגוריו לפני הצר מעונו, ובלי־הכרה, רק על פי ההרגל נכנס אל המבוא, אשר היה כמחלה ארכה ואפלה, מקורה מלמעלה בכפה —

ובחשכה הגדולה הזאת הרגיש פתאום את הפחד הנעלם אשר היה תוקף אותו כפעם בפעם בשעות מאחרות בלילה במקומות כאלה. הרגש הזה יגדל במדה שהוא הולך וקרב אל האגף הקיצוני, אשר במכפלתו התחתונה היו רק אסמי־עצים ומבואי מרתפים; ואותו הרגש מגיע למדרגתו היותר־גבוהה בשעה שהוא נכנס אל המסדרון האפל, עולה במעלות ונגש לפתוח את דלת הדרו... הוא עצמו איננו יכול לברר לו היטב, מפני מה הוא מפחד; אך הפחד הזה תוקפהו למרות חפצו, מעביר קרה בכל אבריו ומסמר שערות בשרו... הוא עצמו מכיר היטב, כמה מגוחכים וחסרי־יסוד הם כל החששים השטותיים האלה; בכל זאת איננו יכול להשתחרר מהדמיונות המבהילים, המצטירים בנפשו ומעוררים אותו להקשיב ברגזה לכל שאון קל...

— גם הפעם שוב הפחדנות הזאת! — מתקלס הוא בעצמו.

ותתדפק עוד פעמים אחדות, מבוכתה והרדתה תגדלנה יותר ויותר; אך כלה אובדת־עצות לא תוכל להחליט בנפשה דבר עד שוב הבעל...
הבעל ישמע בשתוק אי־אמון את דברי האשה והמשרתת, בשתוק הזה יצא אל המסדרון, ישה אל כפת־המנעול, יציץ בעד החור. „אמנם כן, המפתח תקוע בחור־המנעול מבפנים: הדבר תמוה קצת"... הוא יתדפק בחזקה, בשעת ההפסקות יטה אוזן, יקשיב בשימת־לב רבה — ומהפסקה להפסקה יקדרו פניו יותר ויותר, סערת־רוחו תגדל ובאותה מדה תגברנה גם דפיקותיו... „אכן נפלא הדבר! — יקרא בתנועת־ראש ומשיכת־כתפים — אינני מבין כלל, מה זאת!?"... „האמנם?"... תהליך במוחו מחשבה, אך מפורש לא ישמיע אותה בכל זאת...

על שפתי פינברג מופיעה בת־צחוק מוזרה.

— כן, הוא לא יאבה להאמין, אך אנוס יהיה להאמין אז, כאשר...

אולם בטרם שיספיק להמשיך הלאה את המחזה החדש, מתעורר הוא פתאום ומהל להתרעם על עצמו.

— אמנם בן־חיל אני! תחת עשותי את אשר ראוי לעשות, הנני יושב על מקומי והוזה, יוצר לי דמיונות שטותיים והושב בדברים, שאין להם כל ערך...

הוא קם ממושבו בהחלטה נמרצה, מכונן צעדיו לעבר התנור; אך שב הוא נשאר עומד פתאם ונמלך רגע קטן: במה ישים את הפחמים?...

להניח על הקרקע, על אחד הכסאות או בכלל באיזה כלי־עין — כדבר הזה, מובן הוא מאליו, לא יעשה בכל אופן. הוא מחפש מסביב דבר־מה מכוון להפצו ואיננו מוצא; הוא מנסה להסיר את דלת־הברזל אשר לתנור, אך גם זאת איננה עולה בידו —

— איך לא שמתי את לבי לזאת מראש? — מצטער הוא מאד ומניע ראשו במבוכה רבה — הלא דבר קל כזה יכול להפר את הכל...

ובעמקי נפשו פנימה מהל להזדעזע מין רגש בלתי־ברור, כעין רגש הנאה על המעצור אשר נגלה פתאם; אך באותו רגע כבר תופס הוא את עצמו ברגש הזה, שאיננו נאה כלל, וכמו בתור פצוי על החלשה הזמנית הזאת הוא מעביד את מוחו בהתאמצות יתרה, למען מצא עצה.

העצה נמצאה. הוא לוקח לו כסא ומקריבו בהפזון אל התנור, עולה על הכסא, פותח את הדלת הקטנה אשר להתנור מלמעלה, מגשש שם זמן מה באפלה ומוציא סוף סוף את מכסה־הברזל של ארבת־העשן...
„המכסה הזה כאלו נוצר ביחוד להפצי" — חולף רעיון במוחו, אך הוא

כאשר נכנס כבר אל חדרו פנימה, סגה את הדלת בעדו והדליק את המנורה.

— מה מגוחך הוא הדבר, — מוסיף הוא להשוב באירוניה מרה — להתעתד למעשה כזה, ולהשש באותה שעה לאיזה מקרה אסון!...

עיניו נמשכות באותו רגע מבלי משים אל הפנה, ששם עומד תנור־ברזל עגול. בהצי־האפל, השורר בפנה הרהוקה ההיא, מסתמנים כל הדברים רק באופן מטושטש מאד; אולם הוא יודע ועל כן גם עינו מבהנת היטב את הצבור, המונה שם על הקרקע צרור בסמרטוט —

כן הוא, ערמתו עלתה יפה! הוא נתן להמשרתת להביא את פחמי־האבן, למען השק בהם את התנור ופתאום הודיע לה, כי נהפז הוא ללכת בדבר ענין נהוץ: הפהמים נשארו על מקומם בחדרו!...

— מהר בבקר תשיקי — זוכר הוא את דבריו אל המשרתת — כן, כן, מהר בבקר... ומחה בבקר?...

— ומה?... ההשים אז, המרגישים מאומה?...

השאלה הזאת הולפת כברק במהו, הוא היה נכסף מאד לדעת זאת; אך הוא בוש גם בפני עצמו, כי שאלה סכלה כזו היתה יכולה לעלות על דעתו.

— כמובן, לא! — הורץ הוא בהחלט ובדמיונו מחל להצטיר מחזה. השעה השמינית, התשיעית עוברת. המשרתת מתפלאה, כי לא נקראה עוה אל ה„שכן". „בודאי שכב אמש לישן בשעה מאהרה מאד— מהלטת היא בלבה — על כן אחר גם לקום היום"... היא מחכה עוד מעט, נגשה בינתים פעמים אחדות אל הדלת, נמלכה בלבה, מפקפקת זמן מה והורצת סוף סוף, כי צריך להעירו... היא מתדפקת פעם, שניה ושלישית: אין מענה!... „מה זה היה לשכננו? — מדברת היא אל בעלת־הבית — הוא ישן עוד". „אי־אפשר הדבר, — עונה האהרונה — הלא איש עסוק הוא! בודאי לן הלילה במקום אהר"... המשרתת יוצאת עוד הפעם, מציצה בעד הור־המנעול: לא, המפתח תקוע בחור מבפנים!... היא מתדפקת בהזקה ומענה אין... „לא, שנתו הזקה בודאי, צריך להעירו!" — כן אומרת בעלת־הבית, והיא בעצמה טורחת לצאת, מתדפקת זמן רב בחזקה: עוד הפעם אין כל מענה!...

— ומה אז?...

דמיונותיו נפסקים פתאום בנקודה הזאת, ובמשך רגעים אחדים הוא שקוע כלו במחשבותיו ומיגע את מהו לברר את השאלה: מה יהיה אז?...

— כן, — מוצא הוא פתאם את אשר בקש — בעלת־הבית תשוב

על עצמו מהסכנה המדומה... רגש מעין זה היה מתעורר בקרבו גם בכל פעם, שהיה שומע או קורא על דבר מקרה רצה או אבוד־עצמי באופן כזה: דמיונו היה מתפעל כל כך, עד שבמשך זמן ידוע לא היה יכול בשום אופן להשתחרר מהציור־הדמיוני המענה הזה... בכלל לא היה יכול גם להבין, איך יכולים אחרים לבצע דברים כאלה, אשר רק לזכרם בלבד קופא כבר דמו בעורקיו ושער ראשו סמר —

מה יש לדבר: פחדן, רך־לב, רפה־עצבים!

האם רק מפני זאת הוא ירא?... האם רק מראה דם שותת, דמיון כאב חד יבהלוהו?... הלא במדה שוה ירא הוא גם את יסורי הנתלה, הנטבע והמרעל; — ירא לא רק את היסורים האלה עצמם, אך גם את פעולתם על דמיונו: הוא חשש פשוט להרטה מאחרה, לא במה כלל ביכולת עצמו לשאת את היסורים בסבלנות הראויה... לו נראה נכסף רק מות פתאמי, מות הבא כהרף־עין, בלי כל מכאובים מקודם — באופן כזה היה בוחר בשמחה, לו רק היה בידו אמצעי נכון!..

— לו... לו..

מלת־תנאי זו היתה הוספה תמידית וקבועה בכל פרטי חייו, בכל מעלות־רוחו. לכל מעשה קטן או גדול בחייו, אשר היה צריך לעשות על דעת עצמו, היתה מצטרפת תמיד בהכרה איזו „לו“ או „לולא“, אשר היתה גורמת לאחת משתי אלה: או לעשות דבר נגד ההוכחה־הפנימית, נגד הרצון־העצמי, או, להפך, להמנע מעשות את הדבר שההוכחה־הפנימית מחיבת אותו, שהרצון־העצמי נוטה אליו —

האם לא היה נכון עוד גם בערב הזה לשוב ממחשבתו ולבטל את החלטתו, לו רק נסתבב איזה דבר באופן אחר?!... הוא אמנם לא הפיק להודות על זאת גם בפני עצמו, אך בסתר נפשו הלא אנוס היה להכיר את האמת, כי הליכתו שמה היתה מעין „נסיון אחרון“ ולמרות השתדלותו להשלות גם את עצמו, כי רק ראיון של פרידה אחרונה הוא זה, לא חדל בכל זאת מקות לאיזו תוצאות בלתי־צפויות...

הוא מזדעזע פתאום ומעביר את ידו על מצחו ועל שער ראשו כמתעורר מתרדמה, או כמבקש להבריח איזה דבר אי־נעים. מחשבותיו נגעו מבלי משים באותם הפרטים, אשר היו אמנם רק זה מעט, לפני שעות אחדות, אבל הכבדים לו ביחוד בשביל זאת מנשוא עתה, בעוד שלא נמחה אף במקצת אותו הרשם המדכא, אשר עשו על נפשו...

— מה זאת? — שמח הוא על ההזדמנות הטובה, הנמצאה לו פתאום להסיח את דעתו מהמחשבות הקודמות. הוא התבונן באותו רגע אל כפות ידיו, כי מגאלות הן כלן בפיח, ומבלי משים נזכר, כי לפני

אינני פונה כלל למחשבות צדדיות, ומוסיף להתעסק בהכנותיו בזריזות יתרה. הוא יורד מעל הכסא, מהפך את המכסה באופן כזה, שבית־קבולו יהיה מכון למעלה, ואחרי כן הוא לוקח מתוך הסמרטוט את גושי הפחמים ומסדרם בתוך המכסה ההפוך; זה על גב זה —

— הכל נכון! — קורא הוא אחרי זמן מה וזוקף את קומתו, אשר היתה כפופה במשך כל זמן עבודתו. באותו רגע הוא מרגיש פתאם כאב חזק בשדרתו, אך רגש הכאב הזה נדחה תיכף מפני רגש כאב ממין אחר, התוקף אותו כלו וגורם ללבו להתכוץ באופן אנוש מאד... כל זמן שהיה מטופל בהכנות ההן, היו מחשבותיו מצומצמות בנקודה האחת: לעשות הכל כראוי — אולם כמעט נפנו מחשבותיו מהענין הקודם, הסתמנה פתאם לפניו אותה העבודה, העתידה להתהות עוד מעט, בכל גדל השיבותה, והוא הרגיש מהרעיון הזה מין צער בלתי־מבאר בדברים, מין דאבון־לב ורחמים על עצמו...

— למה נגזרה עלי כזאת?! — מתחמצים כל חושיו בקרבו.

— אבל מי זה גזר עליך?! — נראה לו, כאלו גוף אחר נעלם טוען נגדו בסתר־נפשו — הלא אתה בעצמך החלטת, כי כן צריך, מכרח להיות!...

— האמנם כן צריך, מכרח להיות באמת?! — שואל הוא ומתרעם תיכף על שאלת עצמו.

— הוי, סמרטוט, נפש זעירה!... גם בפני עצמך היית צריך להתבייש על קטן־נפש מחפיר כזה!... רק להשתעשע בדמיונות בלתי־מתקיימים הנך יודע, ובשעה שאתה בא לידי מעשה אין לבך עומד עוד בך והנך משתדל להשתמט, לבקש אמתלאות ולסגת אחור!...

והתוכחות האלה אינן מקררות עוד את דעתו; איזו תשוקה מוזרה לבזות, להשפיל ולגנות את עצמו ככל האפשר, תוקפת אותו. הוא מחפש לתכלית זאת את התארים, הפוגעים יותר מכל באהבת־עצמו, ובוחר בכנויי־הגנאי היותר מעליבים — אולם הדברים הריקים אינם ממזגים עוד, כפי הנראה, את ההתמרמרות הפנימית העצומה והוא מחל לעורר בזכרונו מעשים ממשיים, המכונים בתכונתם לאותה התשוקה המוזרה, אשר התעוררה בנפשו בכל תקף —

הוא זוכר, כמה פעמים עלה על לבו אותו הרעיון, אשר הוא אומר לבצע הפעם, וכמה פעמים התחרט עליו מפחדנות יתרה וחסר־כח־רצון!... על דבר שכין ובכלל על דבר כל כלי גוזר או דוקר לא היה יכול גם להשב: די היה לו לציר בדמיונו מחזה כזה והוא היה מזדעזע כלו, מרגיש חלחלה־פנימית ועושה בידיו תנועות מכניות, כמו להגן

פה לא נשארה לפניו עוד כל עבודה והוא נגש אל השלחן, אשר עליו היו ערוכים: בקבוק יין־שרף, תבת סרדיניות, התיכת גבינה־ה לנדית ופרוסות להם. כל אלה היו מוכנים אתו זה ימים אחדים ועוד בהקנותם נועדו למטרה הזאת, ביחוד — בקבוק היין. הוא לא זכר עוד בבירור מתי ומפי מי, אך שמע שמע בלי ספק, והדבר היה מתקבל מאד על־הדעת, כי מצב הצי־שכרון מסגל את האדם יותר מכל לקבל את פעולת הקיטור החונק באופן בלתי־מרגש כלל... מי יודע: אולי פועלים פה אדי־הספירט העולים אל המוח ומקהים את ההרגשה, או אולי חק טבעי אחר פועל כאן— אולם בזאת אין כל נפקותא, העקר הוא, כי האמצעי יהיה מכון להתכלית הרצויה בפעל!...

— אבל מה יעשה, במה יתעסק בינתים? —

הוא כבר הספיק למלא ולהריק כוסית־יין אחדות, הספיק לאכל מחצית הסרדיניות ופרוסת גבינה הגונה, ורגש השובע יחד עם מהומת־שכרון קלה העירו רוחו ויצרו בנפשו מין צרך לפעל ולעבוד...

— אולי ראוי בכל זאת לכתוב? —

השאלה הזאת עולה על לבו לא זאת הפעם הראשונה; הוא חשב בה פעמים רבות בעתים שונות, אך בימים האחרונים עסקה אותו ביחוד, ובכל זאת לא בא לידי כל החלטה קימת... עד מאה פעמים החליט לכתוב ופעמים כמספר הזה החליט לבלי כתוב... פעם בפעם, כשהיתה דעתו נוטה לכתוב, היה נערך ומשתכלל בדמיונו טופס מכתב ארוך, אשר היה צריך להוכיח לכלם, כי לא הבינו כלל לרוחו — של פינברג, — לא ידעו מאומה מהנעשה בעולמו הפנימי ועד כה לא צירו בנפשם, מה היה בפעל... הדמיון הזה היה נעים ומלבב מאד, אך זו רעה, כי למרות כל התאמצותו של פינברג, לא יכל בכל זאת להשתחרר מההכרה המרה, כי דבר כזה יהיה כזב נורא ומגונה מאד, מגונה עוד הרבה יותר מהמת הזאת, שבסידו מונחות עוד הפעם אותה ההתהדרות השטותית והמגוהכה, אותה רדיפת־הכבוד בלי הכרת כל זכות עצמית על הכבוד הזה — שתי המדות האלה, אשר השפילו וגנו אותו תמיד בעיני עצמו ובעיני אחרים...

— לא, לא!... פעם אחת יחידה, לפחות, ראוי להמנע מכזב בזדון!...

אולם גם בההחלטה הזאת, לבלי כתוב כלל, מתערבת בלי הפצו, כמעט גם בלי הכרתו, מהשבה אחרת, פניה זרה —

— הסבה תשאר חידה סתומה, לפליאה זו לא ימצא כל באור מספיק: התאוה־לדעת תגדל בהכרה, זרות המקרה תפעל מאה על הדמיון,

רגע העביר את כף ידו המגאלה על מצחו... הסבה הקלה הזאת נתנה לו ענין להסתכל תהלה בראי, ואהרי כן, כאשר נראה בפעל, כי אמנם השאיר מגע היד עקבותיו על מצחו — לרהץ את פניו וידיו. בעשותו את מלאכתו זאת התכון למלא בדיוק אחרי כל פרטיה, כפי שהיה רגיל לעשות בשאר העתים; הוא לא שכח להתבונן גם אל בגדי הלבן העליונים, כדי לדעת הנקיים הם כל צרכם —

— הכל על מקומו בסדר נכון! —

ויכולת זו לשים לב לנקלות, יכולת המעידה על צלילות־דעת מהלטה ומנוחת־נפש שלמה — הרהיבה מאד את אהבת־עצמו והביאה לו ענג מיוחד.

— אחרים בשעה כזו מדכאים, נרעשים ונבוכים בודאי כל כך, שהם עצמם אינם יודעים ומכירים כלל את אשר הם עושים!...

— אחרים אינם מסוגלים לעשות מעשה כזה בלי סבה־גורמת חשובה, בלי איזה מקרה רב־ערך ויוצא מהכלל: טבע הענין מחיב אפוא, שכל חושיהם צריכים להיות נבלעים בהרעיון האחד בלי כל אפשרות לשים לב לענינים צדדיים!...

ההערכה הזאת, הערכת האחרים מול עצמו, אשר היתה הפעם כלה לטובתו, פעלה עליו פעולה נעימה ומעודדת כאחת: יחד עם התרוממות הרוח הרגיש גם התעוררות־אינרגיה בלתי־מצויה והתגברות כח־הרצון במדה מרבה מאד —

הוא היה בטוח, כי יוציא הפעם את מהשבתו אל הפעל!

* *
*

פינברג עמד עוד רגע קטן ויתבונן אל לשונות האש הדקות, הנראות כזוהלות ומלהכות את גושי הפחמים. עינו השתעשעה מבלי־משים בשנוי גוניהן הנפלא של לשונות האש הזעירות האלה, אשר היו כהלהלות־כהות בשפוליהן, בהירות יותר באמצעיתן ומלמעלה — בהלהלות־אדמדמות...

עתה התלקחה כבר האש בהפחמים עצמם: הם יוסיפו לבער מאליהם...

הדבר הזה לא עלה בידו על נקלה. הוא לא ידע, איך מבעירים פחמי־אבן, וכפיסי־העץ הדקים, אשר היו מוכנים לזה, נשרפו לאפר מבלי הועיל במאומה, עד אשר עלה רעיון טוב על לבו, לשפוך נפט על הפחמים: העצה הזאת הצליחה באופן היותר־טוב!...

המרים ומדכאים מצד אחד, היו נעימים ומעודדים מצד אחר: מחזות העבר הקודרים עשו את ההוה למבהיק ומלא־זיו...

ובעברו אמנם לא היה מחסור במחזות קודרים! שלש־עשרה שנות־חייו הראשונות בעיר־מולדתו דורנישק, בבית הוריו, לא היו יכולות להחשב בשום אופן למאשרות מאד. אביו היה אחד מבעלי־הבתים הדלים: חנוני בלי סחורה, מוזג בלי תעודה וסוחר־תבואה בלי פרוטה. בשורה האחרונה של כל השבונותיו היו מתגלים: עוני ולחץ קבועים ומחסור נפרץ מאד. השלישיה הזאת לא היתה נעימה ביותר, אך בבית־אביו היתה עוד שלישיה אחרת, לא נעימה בכל אופן מהראשונה. לאביו היתה אשה שניה, לאשתו זו היו בנים מבעלה הראשון, וגם לו לעצמו היו בנים מאשתו הראשונה; אחרי כן נולדו בנים משותפים אחדים — ובאופן כזה היו בבית אחד שלשה מיני בנים שונים, ערבובית „שלי", „שלה" ו„שלהם", — ערבוב־תארים של אב־חורג, אם חורגה, בנים חורגים העומדים ביחסים שונים זה לזה...

על תנאי־חיים כאלה אי אפשר היה, כמובן, להתגעגע ביותר; אולם גם תנאי־החיים החדשים, חיי נער־ישיבה עד השנה השש־עשרה והיי בחור חובש־בית־המדרש במשך שנים אחדות אחרי כן — גם תנאי־החיים האלה לא היו נעימים כלל. באחרית הימים אמנם היה מתפלא על עצמו, איך יכול לנשוא את כל אלה; אך בימים הראשונים ההם — את זאת היה זוכר היטב — לא הרגיש יותר מדי ברוע־מצבו, בלתי אם במקרים מיוחדים, כאשר הורע המצב הזה עד בלתי נשוא, וגם במקרים המעטים ההם היה שב ונרגע תכף, כמעט באה לו רוחה מעטה...

אמנם כן הוא, בראשונה חדל להיות שבע רצון ממצבו הקודם בכלל, רק אז, כאשר נתגלגל במקרה, אחרי נדודים וטלטולים שונים, אל אחד מבתי־המדרש פה בעיר הפלך נ. גם עד העת ההיא לא נכחד אמנם ממנו, כי ישנם חיים אחרים, ויתר על כן — לא אחת ושתים עוררו החיים האחרים גם קנאה בקרבו; אולם זה קרה על פי איזו סבה בלתי־מובנה כמעט, שלא עלתה מעולם על דעתו: אילי יכול גם הוא עצמו להיות חיים אחרים?... המחשבה הזאת התעוררה, התחזקה ולסוף נקבעה במוחו, כאשר שמע ספורים אחדים על דבר אנשים שונים, אשר היו לפנים במצב דומה למצבו הוא, והודות לרצונם ועמלם התרוממו משפל מצבם. הדברים האלה פעלו הרבה עליו, אך יותר מכל פעלה עליו העובדה, כי כמעט כל חובשי בית־המדרש, אשר התודע אליהם בנ. חשבו את מצבם ההוה רק לזמני, מצב שימשך עד שיכלו את הכנתם־הקודמת ויבואו למצב חדש...

ולהקירות, לשמועות ולהשערות לא יהיה קץ!...

הרעיון הזה, כי שמו יהיה נשוא על שפת רבים, כי הוא יהיה „גבור־היום" ובפי ישיחו גם אלה שהכירוהו, גם אלה שלא הכירוהו מקודם— הרעיון הזה היה נעים לו הרבה יותר, מאשר חפץ להודות על זאת גם בפני עצמו... כמה פעמים היתה קנאתו אוכלת אותו בסתר, בראותו, איך אחרים מתפרסמים, נעשים במשך זמן ידוע לנושאי־שיחה כלליים ונזכרים גם במקום שמכירים אותם, גם במקום שאין מכירים אותם פנים בפנים כלל!... כמה היה מקנא בהמ אושרים ההם וכמה היה נכון לתת, לו רק יכול להגיע למקומם!... כל פרסום, יהיה איזה שיהיה, היה נעים הרבה יותר לאהבת־עצמו מאותה ההכרה המדכאה, כי בשביל אפסותו המהלטה אין מציאותו מרגשת כמעט גם בהסביבה היותר־קרובה ואף כי בחוג רחב ורחוק יותר!...

הוא מתנודד פתאום ועושה בלי־הכרה איזו תנועות, כאלו הוא מבקש לדחות מעליו את התמונה הלא־נכספה, הנגלה לפניו — אך התמונה איננה זעה, ולו נדמה, כאלו הוא מרגיש באותו רגע על עצמו את המבט המלא לעג־בוז, כאלו הוא רואה בעיניו את בת־הצחוק האירו־נית — שני כלי־זיינה המצויים של התמונה, שאותם הוא רואה בתכיפות כל כך...

— מדוע היתה כזאת? — שואל הוא ומתחרט תוך כדי דבור, התשובה הישרה על השאלה הזאת מכאיבה ומדכאת־נפש יותר מדי.

— למה נסתבכו הדברים ככה, כי זה האיש קרושינסקי יגלה פתאם על אופק חייו ויתפס שם מקום חשוב ורב־ערך כל כך?!...

פרק־הזמן ההוא היה בלי־ספק היותר מאשר בחייו, הוא לא בקש אז גדולות, לא תבע מהחיים תביעות יתרות; הוא היה לא רק מסתפק, אך גם שמח והשב את עצמו למאשר מאד באותו המועט, אשר עלה בידו להשיג... ובאמת, האין התארים האלה: „הרבה" ו„מועט" רק מושגים הנגדרים בערך? מה שנהשב כמועט בעיני האחד, נחשב כהרבה בעיני האחר, הכל לפי מושגיו והרגלו של אותו האיש — ומושגיו והרגליו על עצמו, לא היו אז באמת מסוגלים ליצר תביעות מרבות או גדולות ביותר!...

כן הוא, בעת האחרונה, מאיזו סבות בלתי־מובנות גם לעצמו, לא היה אוהב ביותר לזכור את ימי־ילדותו ואת שנות־בחרותו הראשונות; ואם היה גוף אחר או סבה חיצונה מזכירים לו במקרה את אלה, לא היה שבע־רצון מזה כלל — אולם בפרק־הזמן ההוא עוד היו ימי ילדותו וראשית בחרותו נזכרים פעם בפעם לפניו, והזכרונות האלה,

לקרוא לפעמים עד אור הבקר בלי הפסק —

והקריאה התדירה הזאת פעלה לא רק על דמיונו, כי אם גם על מושגיו, דעותיו והשקפותיו, אשר שנו אמנם בהדרגה מתונה כזו, שהוא עצמו כמעט לא הרגיש בזאת, אך השנוי היה כביר ועצום, כולל ומקיף את כל פרטי החיים. שנוי כעין זה נהיה גם בתנאי חייו והרגליו החיצונים; אך גם השנוי הזה התהוה לא בפעם אחת, כי אם בהדרגה מתונה, באופן בלתי נכר יותר מדי. מפרק לפרק נוסף על שכרו, ובאופן מתאים לרבוי הכנסתו ואמצעיו גדלו יותר ויותר צרכיו והוצאותיו; אולם תביעותיו לא עברו בכל העתים ההן את גבול יכלתו, והוא היה שמח בחלקו, שבע רצון ומאושר מאין כמוהו...

אמנם כן, גם אז לא היה דמיונו מסתפק באותן הקטנות, אשר היו לו במציאות, והוא היה יוצר בקרב נפשו פנימה מחזות דמיוניים נאדרים; אולם יצירות הדמיון האלה היו גם בעיני עצמו רק מין שעשועים רוחניים, אשר אין להם כל יחס אל המציאות. בכלל היו אז אצלו שני העולמות האלה: עולם הדמיון ועולם המציאות מסומנים היטב בגבולותיהם, מבלי נגוע זה בזה ומבלי השפיע זה על זה כל עיקר: בשעה שבאחד היה הכל גדול, כביר ונאדר, באותה שעה היו בהשני כל הענינים קטנים, פתותים וזעירים — ודוקא ההבדל המוחלט הזה היה גורם, שלא תהיה כל סתירה בין שני אלה, שלא יהיו כל נגוד פנימי, כל קרע בנפשו —

— ולמה היה צריך להזדמן, כי יבוא האיש הזה ויבלבל את כל?!...

— מה היה הכח האדיר הזה, אשר משך אותו נגד רצונו אל קרושינסקי, אף כי הרגיש בנפשו היטב, כי קרבת האיש הזה מסוגלה רק לעכר את רוחו, לגזול את מנוחתו, להשבית את שלותו ולהרוס את שווי־המשקל בקרבו פנימה!?...

הוא חי בבדידות גמורה, אבל הבדידות הזאת היתה מתאמת בלי ספק לנטיותיו הטבעיות, כי לא הרגיש לפני כן כל צורך בחברה, ולהפך, כפעם בפעם, כאשר היה מזדמן במקרה בתוך איזו חברה היה מרגיש את עצמו במצב מצר של מבוכה כבדה מנשוא: מחשבותיו היו מתבלבלות, חושיו — מסתכסכים, ואבריו — נראים ככפותים, מבלי כל יכולת להתנועע באופן חפשי...

— ולמה זה אפוא היה לו למסור את עצמו לכל הענויים האלה?...

אם קרושינסקי לא יכול לכלכל את הבדידות והשקט, ושאון חברה עליזה היה לו צורך הכרחי תמיד — למה זה היה צריך הוא עצמו

הוא החליט לעשות כמעשה האחרים; אולם רק אחרי קבלת ההחלטה הזאת הרגיש בכל מלואה אותה המרירות הרבה, אשר היתה במצבו ההוה. הוא היה, כאיש שנפקחו עיניו פתאום לראות את אשר לא ראה ולא יכול לראות מקודם. לפניו נגלו פתאום כל הצדדים הרעים, אשר במצב הובש־בית־המדרש, האוכל להם חסד וכמוף לאדונים רבים; הם נתגלו במדה מרבה כזו, שלא יכול עוד נשוא אותם מבלי הרגש כאב תדיר, מבלי התמרמרות פנימית עצומה ומבלי דכדוך נפש נורא... לפני כן לא היה מרגיש כל בושה בלבושו הקרוע והמטולא, לא היה רואה כל חרפה לעצמו בזאת, שברוב הבתים היתה ארוחתו מוגשה לו בחדרי המבשלות; כמו כן לא היה עולה כלל על דעתו להעלב ע"י סמני הבוז הגלויים, שהכל היו מרשים לעצמם להראות לו: כל אלה היו רגילים ועל כן גם נראו כטבעים בעיניו — אולם כמעט נתן לבו להתבונן אל מצבו, לא יכול עוד להעלים עין מכל הפרטים המעליבים האלה, ובאותה שעה לא יכול גם להשתחרר מהם: רק יחסו אל הדברים שנה. אולם הדברים עצמם נשארו בלי כל שנוי עוד ימים רבים —

והימים ההם הספיקו להשניא בעיניו את מצבו הקודם כל כך, שהפדות ממנו נראתה לו כאושר נעלה מאין כמוהו. האושר הזה כלו היה קשור אמנם רק למשמרת פקיד־עוזר בבית־מסחר של ספרים בשכר שמונה רובלים להרש; אולם לפי מושגיו אז היו גם המשמרת גם השכר הגונים והשובים למדי, והעיקר — כי על פיהם עלה בידו לנתק כל קשר עם עברו, להתרחק בהחלט מכל אלה הדברים והאנשים, אשר היו מסוגלים להזכיר לו את היוו הקודמים!...

במשמרתו לא היתה המלאכה מרבה ביותר. והוא השתמש בהמקרה הטוב הזה להשתלם בידיעת שפת רוסיה ואשכנז על ידי קריאה נפרצה בספרים, הנמצאים בבית־המסחר. הוא קרא מכל הבא בידו בלי כל בחירה. בעת הראשונה לא היו רוב הספרים הנקראים מובנים לו היטב; אך בהיות עיקר כונתו להשתלם בשפה, לא היה המעצור הזה השוב בעיניו, ומעט מעט, במדה שגדלה והתרחבה הבנתו, באותה מדה התפתחה בקרבו תשוקת קריאה בלתי מצויה, אשר בלעה את כל הישיו... יותר מכל משכה את לבו הספרות היפה, אשר גלתה לפניו עולמות חדשים, עולמות נפלאים ומלאי־קסם, אשר לא חלם מעולם על אדותם, לא הבין אותם גם עתה כל צרכם, אך אותו ההרגש, אותה אי־שלימות ההבנה פעלו עוד יותר על דמיונו... הוא לא יכל עוד להסתפק בזה, שהיה קורא יומם בבית המסחר, כי לא יכול להנתק כפעם בפעם מהספר הנקרא, והיה לוקה אתו את הספר אל מעונו, ששם היה מוסיף

ודוחה מרגע לרגע את המעשה, אשר הוא עצמו מכיר, כי ראוי הוא לעשותו...

פינברג לא יכל לתת גם לעצמו חשבון ברור על זאת: השמה אם מצטער הוא על השהיה היתרה הזו?... האש לא אחזה בפחמי־האבן כראוי; היא רק להכה במשך זמן מה את הנפט מלמעלה, נאחזה עוד רגעים מעטים בהגבשושיות הבולטות, אחרי כן שקעה מעט מעט ו־אָ־ף, מבלי מצוא עוד חומר נוח־להתלקח, ובשעה שהתעורר פינברג סוף סוף לקום ממושבו כדי לסיר ולראות, לא נראה עוד אף ניצוץ קטן אחד.

— הפעם לא אתן עוד לרמות את עצמי בזריזות המהימה הראשונה, — שוחח עם לבו, אחרי שעלתה בידו להבעיר עוד הפעם את הפחמים — הפעם אפקה בעצמי על זאת, שלא תעשה עוד המלאכה רמיה...

ולתכלית זאת הקריב כסא אל התנור ויהפכו על צדו, למען היות המושב נמוך יותר וסמוך אל הקרקע. הישיבה באופן כזה לא היתה אמנם נעימה ומרווחה ביותר; אך הדושה וזרותה נראו בעיניו כמשעשעים מאד, בהיות דעתו מבודחת עליו וראשו סיבב קצת באופן נעים מאד אחרי כוסות־היין האחדות, אשר הספיק לשתות בינתים.

במצב־נפשו זה נראה הכל נקל בעיניו, הכל טוב, כשר ומתוקן; גם בכל הדברים, העולים על רוחו, הוא רואה רק את הצדדים הנעימים, הוא מרגיש שביעת־רצון פנימית בכל ויחד עם זאת — מין צרך מיוחד, להביע את רגש הרצון הזה בדברים, ולו רק בפני עצמו, אם אין שומע אחר זולתו... באמת הן יש יתרון גדול לשיחה כזו עם עצמו, כי בה אין כל צרך לסים דוקא את הפרזה אשר החל, או להחזיק בענין אחד עד סוף; פה נתן חפש גמור לדלג מענין לענין, באין כל אונס אפשר לחשב ולהדל מחשב ככל העולה על הרוח באותו רגע...

והוא משתמש בהחופש הגמור הזה. הוא חושב מחשבותיו בלי כל קשר והשתלשלות, גם משיח עם עצמו בפרזות מקוטעות, החסרות בראשיתן או הנפסקות באמצעיתן... בין שאר הדברים, הוא מעיר גם על מצב־נפשו הנוכחי ודן על פעולת היין, איך הוא פועל בתחילה באופן מעורר ואיך ההתעוררות המלאכותית הזאת גוררת אחריה מין החלשות־הכחות מיוחדה —

— ובכל זאת, — בא לידי מסקנה — טובה מאד התעוררות כזו.

להשתע־ד היקא למאויי האחר?...

— אבל מה הפץ היה לקרושינסקי בו?... לאיזו תכלית היה מושך אותו תמיד אחריו?...

את השאלה הזאת היה מציע לפני עצמו כפעם בפעם, ותמיד היתה רק תשובה אחת אפשרית לו: קרושינסקי היה רואה בו מצד אחד הגשמת ההכנעה וההשתעבדות לרצון עצמו, ומצד אחר — אותו הטפוס ההפכי, המסוגל להבליט ביותר את היתרונות הנעדרים בו והנמצאים בהאחר...

וגם ההכרה המדאיבה הזאת לא היתה מספיקה לו עוד, לשחרר אותו מההשפעה הבלתי־מוגבלה, אשר היתה לקרושינסקי עליו!... האחרון היה מתקלס בו תמיד בפני אחרים, מכנה אותו „נפש זעירה" „נשמה של הצי־פרוטה" בינם לבין עצמם — וכל אלה היו ממררים את היהו ומסיתים להתפרץ, אך לשוא!

לשוא נסה פעמים רבות אחרי כן לשוב אל ארח־חייו הקודם, לשוב ולהסגר באותו החוג הצר והבודד, אשר בו היה שלו ושאנן לפני כן — לא, הדבר הזה לא היה עוד אפשרי לו גם אז, כאשר נפרד קרושינסקי ממנו, כאשר עזב אותו האיש גם את העיר: הוא ערער כבר את שווי־המשקל בנפשו פנימה ויעורר שם מצד אחד אי־רצון גמור ביחס להיש והוה, ומצד אחר — שאיפה בלתי־מספקה למה שאין, למה שאי־אפשר להיות...

הוא מזדעזע פתאם, כמו ע"י דחיפה חזקה, מביט אל סביבותיו מבלי־דעת ובמשך רגעים אחדים איננו יכל לזכור בשום אופן: מה זאת, מה היה לו?...

— אמנם כן, זכר פתאם — הלא...

והוא מוסיף לשבת תחתיו בלי־תנועה, גם עיניו נטויות נכחן לנקודה אחת, רק במוהו מחלות לזוע איזו מחשבות בכבדות ובעצלתים:

— האם זמן רב הוא יושב ככה?... ההיה נרדם זמן מה, או אולי?... לא, הדבר הזה אי־אפשרי הוא... הוא מרגיש עוד, מכיר היטב את כל...

— אבל מדוע זה הדבר נמשך כל כך? — נראה לו הדבר כתמוה קצת — הלא כבר הגיעה העת!...

הוא יודע, כי המקום ההוא שם מאחריו: מין רגש בלתי־ברור ובלתי־מובן עוררהו אז, כאשר קרב אל השלחן, להציב את הכסא דוקא באופן כזה... עתה אמנם אין בו עוד הרגש ההוא, אך מין עצלה או לאות מיוחדה מכבידה עליו את התנועה. הוא מתעצל לזוז ממקומו

רק עד ארגיעה נמשך תמהונו; ברגע השני הוא מבין כבר את אשר לפניו. פניו מתעותים באי־רצון גלוי ועיניו נמשכות מבלי משים אל הפחמים, המאדמים כבר ומעלים עשן. רגע קטן הוא שקוע בהבטה בלית העשן, הנבלע מלמטה בחצי־האפל והולך ומסתמן מלמעלה, ששם היא משתרע ומתפזר מתחת לספון בדמות אד נכר היטב לעין — אולם ריח הפחמים הלוהטים, ההולך והזק, נעשה כבד מנשוא, ופינברג מחל להבל מזימות, במה יפיג את הסרחון הזה.

אחרי עיון קצר הוא מכונן צעדיו אל השלחן ולוקח משם את גליונות הניר, אשר היו כבושים בהם הבקבוק, הסרדינות והגבינה, והוא מקמטם בידו ומשליכם על פני האש זה אחר זה. באפו עולה ריח ניר נשרף, ואם גם הריח הזה איננו נעים ביותר, אך לעומת קיטור הפחמים נראה לו גם זה רצוי מאד... הוא ממשש בכיסיו, מוציא משם גזרי ניר שונים ומשליכם על פני האש. ככה הוא עושה אחרי עיון קצר גם לקונטרס־רשימה קטן, ובאותו רגע איננו יכול להתאפק מהעיר הערה אירונית, כי השבונותיו עם החיים הלא נגמרו כבר גם מבלעדי זאת!...

קונטרס־הרשימה נשרף לאט, והוא מבקש ניר אחר. לתכלית זאת הוא נגש עוד הפעם אל השלחן והילץ את הארגז. שם מונחים מכתבים אהדים במעטפות קרועות וכרטיסי־פוסטה כתובים, אך ידו כאלו איננה נשמעה לו לקחת את אלה... הוא מביט אל הכתב המטורף והמטושטש, המסודר בשורות מעוקמות ונפתלות, הוא מביט אל גזרי הניר הבלים והנכתמים במקומות שונים — ולמראה אלה תוקף אותו מין רגש מוזר, מעיק ומדכא־נפש מאד, לבו מתכווץ מאיזה כאב־פנימי בלתי־מובן, וכרונות רבים נשכחים־למחצה מתעוררים לתחיה, והם מגדילים את הכאב, מכבידים את עקת־הנפש עוד יותר...

בבהירות ההולכת וגדלה מסתמנת לפניו תמונת אביו, כפי אשר נרשמה במוחו מזמן ראיונם האחרון: קומה כפופה ומדכאה, פנים צומקים וכתומים־ירקרקים, עינים שקועות וקודחות, רגלים כושלות ואברים רועדים ומזדעזעים מחלשה —

והתמונה האמללה הזאת, אשר היתה מעוררת חמלה בלב ז ר י ם, לא הרכה כלל את לבו הקשה של ה ב ן, אשר ראה בה רק מ פ ג ע לעצמו!... הוא האמין, כי לא די שיצא ידי חובתו בהחלט, כי גם צדקה גדולה עשה, קרבן למעלה־מכחו הביא, כששלח לאביו עשרה עשרה הובלים בהלותו פעמים — ואם זה האחרון לא הסתפק באלה ויבוא בעצמו לעיר־מגורי בנו באמתלא, כי בעיר הקטנה אין רופא הגון, לא היתה עוה זאת הוכחה מספיקה ללבן, כי באמת מחויב הוא

ולו רק זמנית: במשך הזמן הקצר הזה, לפחות, תחדל הנפש הזעירה מהיות זעירה כל כך, האינרגיה ואמץ־הלב הולכים הלוך וגדול ובאותה מדה מתמעטת הפחדנות הארורה הזאת, אשר בשאר העתים אין כל מפלט ממנה!....

— אמנם כן הוא — נגרר רעיון הדש אחרי הקודם — על זאת הנני מחויב תודה לקרושינסקי... בראשית התודעותנו לא היה מיהי תופס כלל איזה ענג הוא מוצא בהליפות מרעישות, ברשמים חזקים ורגשות סוערים... לי נראו אז כל אלה כשגעונות מהלטים, עד אשר טעמתי גם אני מנעמם של המאויים הפורצים והמתגעשים האלה וארגיש בנפשי, את שפע־הכחות הכביר הזה, הפורץ הוצה בכל תקף...

— האמנם יכלו היי עד אז להקרא בשם חיים?!... בן עשרים ושלש שנים הייתי, אך לחיות, במשמעותה הנכונה של המלה הזאת, אף לא החלותי עוד, לא נסיתי אף פעם אחת — ובאותה שעה לא ידעתי זאת כלל, ואדמה בנפשי, כי אותה הקריאה המפשטה בספרים מתים, המתארים היי אחרים, ואותן העליליות הדמיוניות, הנוצרות ומצטירות בנפשי על פי השפעת הקריאה ההיא עצמה — הם חיי המציאות באמת!..

בדמיונו מתעוררים לתחיה זכרונות מפרק־הזמן ההוא, כאשר הכיר בראשונה את טעותו בנידן זה. כמה הצטער אז על העבר וכמה גדולה ונמרצה היתה תשוקתו להיות מאז והלאה!...

— האם לא היה זה האסון היותר גדול!? — חלף פתאם רעיון במוחו — האם לא נוח היה לו להשאר בטעותו עד עולם?!...

לא זאת הפעם הראשונה הוגה הוא בהשאלות האלה. לבאר את סבות המהזה הזה איננו יכול, אך דעתו נוטה להאמין, גם מעשים רבים מוכיחים, כי אמנם היתה הכרת־הטעות ההיא אסון גדול לו —

— אבל מדוע זה רק לו ולא לכל איש זולתו?...

עוד הפעם אותה הסתירה הבלתי מבארה, כי בשעה שמצד אחד אין הוא מצטין בשום דבר מכל האחרים, באותה שעה אין הוא דומה כלל מצד אחר לכל אלה האחרים... כמה פעמים היה מתחמץ כלו, היה קוצף ונכון לבכות מכעס על ההכרה להודות, כי הכל בו בינוני ומצוי, ועצמיותו איננה מצטינת בשום דבר, היוצא אף במקצת מהכלל— ואיככה אפוא מתאמת זאת אל המחשבה האחרת, כי יש בו פרט ידוע שונה משל האחרים?!...

— אבל מה זאת? — מתעורר הוא פתאם ומפסיק את הלך־מהשבותיו הקודם — מה הסרחון המתעב הזה?... מאין זה?...

מאד גם בעיניו.

— לא, מאי־הנעימות הזאת אין להמלט, כנראה...

— ומה דמית אתה? — מהל הוא להתגרות בעצמו — הדמית באמת, כי האמצעי הנפלא הזה, אשר מצאת אחרי מחשבות וחשבונות רבים, יחשך ממך גם את אי־הנעימות היותר־פחותה?!...

— הלא זה הוא אסונך העקרי, — מוסיף הוא לטעון אל עצמו — כי הנך מפונק יותר מדי ואינך יכל לסבל אף שעה אחת בהוה, אם גם היית יכל לזכות על ידי זאת הרבה בעתיד..

ופרטים רבים, העולים בזכרוני, מאשרים את המשפט הזה. בעצם לא היה נוטה כלל לפזרנות ובסתר נפשו היה מקנא באלה, אשר ראה אותם מכשרים לקמץ; אך הוא בעצמו לא היה מכשר לזאת, כי לא היה מוצא בו די כח־רצון למנוע מנפשו את הדבר הנכסף, אם רק היתה יכולת המרית להשיגו... וכמה פעמים היה מחליט אחת ועושה אחרת, רק מפני שהאחרת היתה נוחה לו באותו רגע יותר!... כמה פעמים היה מכיר בעצמו בשעת המעשה, כי יתחרט עליו אחרי כן, ובכל זאת לא היה יכול לעצר ברוח, לא היה יכל להתגבר על תשוקתו באותו רגע!...

— מה יש לדבר: גבר משולל־רצון, סמרטוט, סמרטוט גמור!...

אולם גם בהתוכחות האלה, אשר הוא מטיף לעצמו, צפונה פניה אחרת: הוא מבקש לבלבל על ידי הדברים האלה את רעיונותיו, מתכון לעסק את מוחו בענינים צדדיים, לבל יורגש כל כך אי־נעם הסרחון, הממלא את החדר —

והדבר הזה איננו עולה בידו. הוא מנסה ללחץ באצבעותיו את נחיריו, אך גם זאת איננה מועילה: על ידי סתימת החטם הוא מכרח לשאוף רוח דרך גרונו, והקיטור מגרה במרירותו את מפתח־הגרון, יורד אל ריאתו וממלא אותה; גם הסרחון איננו פוסק כלל... נדמה לו, כאלו הסרחון הזה ממלא את כל קרביו, והוא מרגיש מין געל־נפש מעורר־הקאה...

— אבל עד מתי עוד ימשך הענוי הנורא הזה?...

— אולי?... — הולפת פתאום מחשבה כברק במוחו ועיניו נטיות מבלי־משים לעבר החלון.

— רק לרגעים אחדים!... — כאלו מפתה הוא את עצמו ומתנצל בפני עצמו בבת אחת — רק עד הטהר האויר מעט מהסרחון הכבד הזה!...

אולם הוא איננו נותן להונות את עצמו בהערמה כזו; הוא מבין

לסבול את כל הטורח הכבד הזה, לכלכל את כל ההוצאה היתרה הזאת...

— בשעה שהתעניתי, שנדדתי בעירום והסר כל מעיר לעיר, מישיבה לישיבה, מבית־מדרש לבית־מדרש, באותה שעה כאלו לא היה לי אב, כאלו לא היה לאב הזה בן; אולם כמעט התרוממתי משפל־מצבי, כמעט נודע הדבר, כי אינני הי עוד היי־כלב כבראשונה, וכבר נמצאו לי גואלים, התובעים הלקם, כאלו היב אני להם!...

ואת הדברים האלה השמיע מפרש באזני אביו, השמיע עוד דברים רבים אחרים מרים מאלה — ואביו...

הוא עוצם את עיניו, אולי לא יוסיף לראות עוד; אך גם בהיות עיניו עצומות, אין המהוה ההוא מש מנגדו ונדמה לו, כאלו הוא רואה באותו רגע ממש את הראש המטה, את ניד־השפתים בלי קול ואת המבט המלא צער ותוכחה אלמת —

עתה רק הדמיון לבדו גורם לו להזדעזע כלו; אולם אז לא שם גם לבו לכל אלה. אז היה שמח מאד, כי אחרי ברור־הדברים ההוא לא שהה עוד אביו פה יותר; הוא היה שמח, כי גם המכתבים נעשו מעטים יותר ובקשות־התמיכה כמעט הדלו לגמרי... כן הוא, גם הידיעה האהרונה העציבתו רק מעט, וגם בהעצבות המועטה הזאת היתה מערבה כעין הנאה פנימית מסתרה!..

ובכל זאת — הוא עצמו לא הבין מה זה מונע אותו, אך לבבו לא מלאהו לבער את המכתבים האלה. הוא לא נגע בהם, לא אהב גם להעלותם על דעתו, ואם נגלו לפניו במקרה, היה ממהר לשטות מעליהם ומתאמץ להשכיח מלבו את מציאותם — אולם להכחידם פעם אחת לא מצא די אונים בנפשו...

— הבלים!... סנטימנטליות נבערה!...

והוא עצמו איננו מבחין היטב, את מה הוא מכנה בשמות האלה: האם את זכרונותיו הבלתי־גלוים, או את יראתו הבלתי־נכרת, או אולי את כל אלה יהדו?... מבלי השיב עוד הרבה הוא מאסף את כל הניר, הנמצא בארגז השלחן, שב אל התנור ועוסק במשך רגעים אחדים בעבודה האוריגינלית הזאת: לקמט גזרי ניר ולהשליכם זה אחר זה על האש... העבודה כשהיא לעצמה מעסקת אותו, על כן גם איננו מרגיש, כי העשן העב העולה מהניר הנשרף מכאיב רק את עיניו, אך קיטור הפחמים הכבד איננו נעצר על ידי זאת במאומה...

בשני אלה הוא מרגיש פתאם בעצם הרגע ההוא, שגזר־הניר האחרון משלכ אל תוך האש, וזריזותו בעבודתו הקודמת נראה מגוכחה

— א י נ נ י ח פ ץ לזכור ולא א ז כ ו ר עוד, יהיה מה שיהיה!

הוא שונה וחוזר ושונה במחשבתו את ההחלטה הנחרצה הזאת — שונה וחוזר ושונה בלי הפסק רק בכונה מיוחדה, לבלבל על ידי זאת את מחשבות עצמו; אולם הדבר הזה אינני עולה בידו כלל; מוחו הושב אחת ודמיונו מציר אחרת!....

נגד רצונו רואה הוא את עצמו שׁם... פרטים שונים מתחלפים, זמנים קרובים ורחוקים עוברים בערבוביה, מחזות בהירים ומטושטשים מצטירים באפנים שונים, מאורעות וגופים מתערבים יחדו — אך פרט אחד איננו משתנה, מחזה אחד נשנה פעם אחר פעם בלי שנוי כל שהוא ב ת כ ו נ ת ו: או קורת־רוח שלמה. או יחס־בוז, אירוניה מסתרה רק למחצה...

— אבל למה היה מעמיד את עצמו במצב אי־נעים כזה?... איזו רוח רעה היתה נושאת אותו לשם, אם היה מכיר היטב, כי בקוריו אינם נכספים כלל?...

סמני שממון היה רואה כפעם בפעם, בלי פהוקים תכופים לא היה עובר גם ערב אחד: אך הנעשה אף פעם אחת הבקור באופן אחר?... כמה פעמים היה רואה ברק־עינים מיוחד, נהרת־פנים פתאומית ברגע שהיה מופיע זה או אחר — האם קרה כזה אף פעם אחת ביחס אליו?!...

הוא מתנועע על משכבו. נדמה לו באותו רגע, כאלו אלפי נמלים רוחשים על פני כל גופו ממעל ובתוך כל אחד מאבריו פנימה; אך גם הרגש אי־הנעים הזה היה לו למשיב־נפש, לו רק היה יכול להציל אותו מהדמיונות הטורדים, העוברים לפניו בלי הפסק וגורמים לו מין רגש כאב מיוחד, כאלו אלפי מחטים דקים שבדקים ננעצים שם עמוק עמוק בקרב נפשו פנימה...

— ... האמנם היה זה רגש אהבה?!...

— לא, האיבה היתה אולי פה מרבה מאהבה, איבה מערבה משאיפת נצחון ותאות נקם בלתי מספקות!...

ובכל זאת הלך עוד בערב הזה לשם, בהיותו נכון להסתלק מכל, לשכוח את הכל, לו רק א ש ר במבט אחד בלתי מעליב כל כך, לו רק ה ו נ ן בתנועת הסר פתיחה שכפתותות!...

— אז...

ופתאם הולף במוחו כברק רעיון חדש. הוא מתאמץ להסיח את דעתו מזאת, אך נגד רצונו מוסיף מוחו להשוב:

— האמנם ז א ת צריכה, מוכרחת להתהות?!...

היטב, אנה נוטים הפתויים האלה.

— לא, כזאת לא תהיה!... הדבר המתחל צריך להגמר, יהיה מה שיהיה!...

אך הרעיון המפתה איננו משגיח, כנראה, על ההחלטה הנחרצה הזאת, ואיננו עוזב את מקומו. המרי הנועז הזה מהלל מרי עז כנגד. פינברג מסיח את דעתו בחזקה לענינים אחרים, ממשש בידו את כיציו ומתבונן, כי ברקותיו מרגשת דפיקה יותר חזקה מהרגילה, גם ראשו כבד עליו ונראה כמועק בהשק־ברזל מסביב... אותו רגע מרגיש הוא רפיון רב ברגליו, ולבל יפול תחתיו על הקרקע, הוא אוסף שארית כחו כדי להגיע עד קצה המטה. שם הוא נופל באפס אונים ושוכב רגעים אחדים בלי תנועה.

— איך לא עלתה זאת על דעתי עד כה? — מתפלא הוא ומשתרע בינתים ברוחה יתרה — המצב הזה הוא היותר־נאות... עתה נשאר לי עוד רק למצוא איזה ענין להגות בו, למען לא תארך העת יותר מדי...

אולם כמו להכעים אין ענין כזה נמצא בנקל. דברים רבים ושונים חולפים אמנם לפניו, אך באופן בלתי־מובן כל אלה הולפים כמו מרחוק, נגלים ונעלמים בחלק־רגע קטן כל כך, שאין אפשרות לתפסם... רגע משעשעת אותו הפזיזות הזו בעצמה; אך בהרגע השני כבר מלאה היא אותו ואיננו פונה אליה עוד כלל... הוא מבקש ענין כזה, אשר אפשר יהיה להתעכב בו, להשוב על אדותיו ולמלא במחשבות האלה את העת; אך במחו עוברים דוקא ענינים פחותים ומשוללי־ערך, שאין כדאי לטפל בהם אף רגע —

אי־ההצלחה זו מהלה להרעימהו, ובאותה שעה איננו מכיר כלל, כי הוא עצמו אשם בזאת: בלי הכרה אמנם, אך בזהירות אינסטינקטית לא מעטה הוא משתמט ומסתלק מכל אותם הענינים, המסוגלים לעורר בנפשו רגשות ומהשבות בלתי־נעימים... הזהירות הזאת ממלטת אותו לא אחת ושתים במקומות מסכנים מאד, והוא עובר עליהם בשלום ובלי פגע — אולם המקומות המסכנים רבים יותר מדי וההצלחה בוגדת לפעמים!...

בהרגעים המעטים כבר הלפו לפניו בין שאר הדברים מהזות ידועים אחדים, אשר היו שונים זה מזה גם בתכונתם, גם בזמן היותם, ובכל זאת היו מתיחסים זה לזה באופן ידוע — אולם דוקא אותו היחס הידוע המריץ את פינברג להתעלם מהמהזות האלה כפעם בפעם, ובמדה שתכפוהו יותר, בה במדה נזהר גם הוא יותר ויותר מהם...

נתר ממקומו בכח: הרעיון העובר כברק במוחו מקפיא אמנם את דמו, אך יחד עם זאת הוא מעורר בנפשו עוז בלתי־מצוי...

נבלע כלו ברעיון האחד הזה הוא עובר עוד הפעם את כל אורך החדר, נגש עד החלון ופותח אותו בכח וחפזון רב, עד ששתי שמשות מתפוצצות בבת אחת – אולם הוא איננו שם לב לכל זאת ושואף בענג מיוחד את האויר הקר והלח, המפרץ בשטף חזק מהחוץ אל החדר...

שטף האויר החזק מכבה את מנורת־הגפט, הדולקת על השלחן; אך לטינברג אין כל צורך באור: הוא מקריב כסא אל החלון, יושב עליו ותומך את ראשו בשתי זרועותיו... עיניו נעצמות מאליהן, הכרתו הולכת ורפה; הוא שוקע מעט מעט בשנה חזקה ועמוקה.

מין רגש מוזר, בלתי ברור ובלתי מובן גם לעצמו, תוקף אותו כלו. הוא מרים את ראשו מעל הכר ומתאמץ לשבת, אך באותו רגע ראשו שב ונופל מאליו על הכר וההתאמצות לקום איננה מצליחה מאפס בת...

— האמנם ראשית הקץ היא? — שואל הוא את עצמו ומרגיש, כי מחשבותיו מתבלבלות, חושיו מסתכסכים והכל מסביב מתנועע, חג יסובב באופן משונה...

... מה זאת... מי זה דוחק אותו פתאם בכח עצום כל כך ויעמידהו על רגליו? ..

הוא איננו מכיר מה היה לו, איה הוא ומה הם הגלים האמיצים־ כהים הסובבים אותו?... דבר־מה עולה אל גרונו, מפרכס שם וחונק אותו... הכל מתנועע כמכונה וקם ממקומו, אך שווי־המשקל הסר לו יגוו נע ומתנודד אנה ואנה, עד אשר ידו נוגעת במקרה באיזה הפוך והוא נשען עליו רגע. באותו רגע גוברים הפרכוסים וההניקה בתוך גרונו והוא מחל להקיא...

אחרי זאת הוא מרגיש, כי רוח לו הרבה, אך איננו יכול לזכר עוד, מה היתה במחשבתו קודם. הוא זוכר רק זאת, כי הפוך לעשות דבר־מה, אך הדבר עצמו איננו עולה על דעתו...

— ב ר ר ר... — מתעוה הוא ומזדעזע פתאם מהטעם ההמוץ־מר, המרגש בפיו — מים... מעט מים!...

והמלה „מים" מעוררת תכף בזכרונו את הדבר, אשר נעלם ממנו לפני רגע. רגליו כבדות אמנם וגופו מתנודד, אך הוא אוסף שארית כחו, צועד ישר אל קצה החדר ואוחז בשתי ידיו בספל־הרחצה, המלא מים... מזה נשארו לו עוד רק צעדים אחדים, אך בהיות ידיו עסוקות, כבד לו עוד הרבה יותר להתחזק על רגליו והוא נוטה בכל רגע לנפל; רק ההכרה החזקה, כמה נחוץ ונכבד הדבר, עומדת לו באותו הרגע ונותנת לו כח כדי להתנהל עד התנור ולשפוך את המים על הפחמים הבוערים...

אד עב מתמר ועולה ומכסה עליו, אך הוא איננו מרגיש בזאת ומוסיף לעמוד בתוך האד בהסמיכו ראשו אל התנור. רגעים אחדים הוא נשאר במצב הקפאון הגמור הזה, מבלי חשב דבר ומבלי הכיר מאומה מכל אשר אתו... פתאם הולפת רעדה עזה את כל גופו והוא

הוא היה כהן...

הוא היה כהן...

אין אני אומר כלל לתאר כאן איזו דרמה קורעת-נפש על דבר כהן שאהב גרושה דוקא, או איזו טרגי־קומדיה על דבר כהן ממין אחר, כהן בעור כנוי־משפחה, המזכיר יותר מדי פרט ידוע, אי־נעים מאד במקרים ידועים... מי יודע, אולי תקרינה בחיים גם דרמות, גם טרגי־קומדיות כאלה? — אולם בסדר־החיים ההוא, שאני עומד בו באותה שעה, אין בכל אפן מקום לכ־זורעות ממין כזה...

כן, הוא היה כהן, וכהונתו לא היתה לו כלל לאסון ומכשול, אך להפך — במדה ידועה לעזר, לאשר רב.

בעקרו של הדבר יש להוסיף, כי היה הגוני, או — יותר מדויק — בעלה של הגונית, והודות להפרט האחרון הזה היה מכונה במשך שנים רבות בשם היקל קרינה־גיטלים. לזאת גרמה אולי במקצת גם איתה הסבה, שקרינה־גיטל היתה דוקא ילידת־דורנישק, בת ברוך־זלמן האופה, בשעה שהיקל „הובא מן החוץ" בתור חתן — ואחרי שהוא עצמו לא הצטין בשום דבר היוצא מהכלל, היה טבע הענין מחיב, שבראשונה יהיה נקרא על שם חותנו ואחר — על שם אשתו...

כזאת אפוא אין כל פלא; להפך נפלאה היא דוקא זאת, שבאחרית הימים נשתנה החבר ואשתו התחילה להקרא מעט מעט על שמו, גם לשמו בעצמו נוסף תאר חדש, שלא היה נודע מקודם — התאר: „כהן!"

וראשית הדבר הזה היתה באחת השנים הראשונות לשנות השמונים, באחד הימים האחרונים לחדש אלול —

אמנם כן הוא, מאותו פרק־הזמן עברו כמעט שתי עשרות שנים, אשר הביאו שנויים לא מעטים ופתחים גם בעולם הגדול, ובהרבה עולמות קטנים התהוללו בינתים שנויים גדולים והשובים מאד; אך עוד גם עתה נדמה לי, כאלו לפני עיני ממש עוברות אותן התמונות המיוהדות, שהיו שונות זו מזו בפרטיהן, ואשר בכללן היו יוצרות תמונה אחת שלמה ומצוינה במינה, תמונת דורנישק ב„ימים הנוראים".

כן הוא, רבים היו שמחים בזמן ההוא, ביחוד — ה„ישוביים" עצמם!...
מי יודע, אולי היתה מעורבה בשמחת האנשים הגסים והמגושמים האלה גם מדה ידועה של אותה ההנאה־הפנימית, שהגותן מרגיש בשעת נתינתו!... בכל אופן היו מרגישים מין הרחבת־דעת מיוחדה, בראותם את עצמם, לפחות, פעם אחת בשנה „בין יהודים", ב„ימים הנוראים", לפחות — זוכים להתפלל בבית־כנסת, בתוך עדה גדולה, יחד עם אנשים, היודעים יותר מהם לכון בתפלתם ולעורר רחמי שמים ביום־הדין הנורא...

וכן היה הדבר נוהג שנה שנה, עד השנה ההיא, בראשית שנות השמנים. איש לא ידע בברור את הדבר, אך השמועה פשטה יותר ויותר, כי גם על הכפריים, העוזבים את מקומם למועד ה„ימים הנוראים", יהיו חלים ה„חקים הזמניים", והרשות תחשב גם את אלה למתישבים מחדש —

— אכן, ראויים הם לענש זה — נדברו אז רבים מבני־עירנו — הם שמחו על החק הזה, אשר עשה אותם לבטוחים מפחד הסגת־גבול ונגיעה ב„חזקה": עתה ירגישו גם הם בצרת הרבים!..

אינני יכול להחליט, עד כמה היתה צודקת הטענה הזאת, המתקבלת אמנם מאד על הדעת. מי יודע, אולי ראו הכפריים מתחלה גם בפועל רק את צדו הטוב של האסור החדש, וההנאה־הפרטית הכריעה אצלם את הצרה־הכללית — אולם משעה שפשטה בעיר השמועה הנזכרה, לא היו עוד שמחים בודאי, כי הרעה הלא היתה נוגעת להם ביחוד... הם חשבו הרבה, נועצו בינם לבין עצמם, נמלכו באחרים, וסוף סוף החליטו, לכונן „מנינים" בכפרים.

לכאורה, לא היה דבר נקל מזה; אך בפעל נגלו מעצורים רבים ושונים. יותר מכל הורגש המחסור ב„בעלי־תפלה", אשר נדרשו פתאם במספר הגון, והדבר הזה נתן למיסדי ה„מנינים" ענין קשה לענות בו במשך שבועות אחדים —

— ומה? — שאל באחד הימים ההם היקל קרינה־גיטלי'ס את בנימין־זליג ההינציביטשי, אשר סר במקרה אל חנותו של הראשון לקנות דבר־מה — היש כבר ל„מנינכם כל המכשירים?...

השאלה הזאת נערכה בלי כל כונה מיוחדה: אותה היו רגילים להציע בעת ההיא רבים מבני־עירנו לפני מכירהם מה„ישוביים" ובה הסתמנה תאוה־לדעת פשוטה, איך זה יתכונן סדר־הדברים החדש?...

— לנו יש, ברוך השם, כמעט הכל — השיב בינתים הנשאל ויפרט את מי שכרו ל„בעל־שחרית", ל„בעל מוסף", ל„קורא" ו„תוקע",

עוד יום אחד לפני ערב ראש־השנה למועד הצהרים היו נראות ברחובות עירנו הקטנה עגלות אכרים, המתנהגות בכבדות והעמוסות מיני כלי־בית שונים, ביחוד — מטות־עץ, שלחנות, ספסלים ארוכים וחבילות כרים וכסתות גדולות — ומתוך החבילות האלה היו מבצבצים ונראים לפעמים גם מיני ראשים קטנים שונים, מעוטפים ופרועים, בעלי שער שחור ומסולסל, או בעלי שער חלק ממראה פשתה... הראשים האלה היו נגלים ומתעלמים חליפות, ובשעה שהיה נגלה אחד הראשים, מיד היה זוג עינים פקוחות באופן בלתי־מצוי מביט במין תמהון ותשוקה מיוחדה אל כל אשר מסביב, כאלו היו רחובות דורנישק מלאים באמת דברים מפליאים הרבה...

והעגלות מהמין הזה היו הולכות ומתרבות במדה שהיה הערב הולך וקרוב. בין עגלות האכרים הקטנות, הרתומות כל אחת לסוס אחד קטן ודל, היו נראות גם עגלות ממין אחר, עגלות־חצרונים גדולות ומרכבות מגוהצות, הרתומות לצמדי סוסים אבירים ובריאים — אולם גם אלה גם האחרות היו טעונות במדה שוה כלי־בית שונים, היו מלאות נפשות אדם ומשמשות לצרך אחד: להביא דורנישקה לה„ימים הנוראים" את ה„ישובים" של אותה ה„סביבה".

שטף האורחים החדשים לא היה נפסק גם במשך כל הלילה, והלילה ההוא לא היה דומה כלל לשאר הלילות: השקט הרגיל ודומית־המנוחה השלמה הפרעו פעם בפעם על ידי רעש אופנים, קול דברים ושאון דפיקות; בבתים רבים לא כבה האור עד הבקר, ורבים מהשכנים הקרובים התהפכו מצד אל צד ויקללו בלבם את האורחים הטרחנים האלה, המעוררים שאון דוקא בשעה בלתי־מכשרה כזו ואינם מניחים לאחרים לישן...

אולם לעומת אלה, שלא היו שבעים רצון ביותר, היו רבים אחרים שמחים מאד לבוא האורחים הכפריים. מלבד כל המון הקבצנים הפשוטים וה„יורדים" המיוחסים, מלבד כל המון הגבאים, הגבאיות ושאר „כלי־הקדש", בין שהיו סובבים בעצמם ומאספים ובין שהיו יושבים בביתם ומקבלים — מלבד כל אלה ה„מאספים" וה„מקבלים" השונים למיניהם, עוד היו נהנים מה„ישובים" הרבה „בעלי־בתים" בינונים, אשר היו אמנם מכרחים לותר על רוחתם במשך ימים אחדים, אחרי אספם אל מעונם משפחה כפרית, אך תחת אי־הרוחה הזמנית הזאת היו מקבלים בחלקם שקי תפוחי־אדמה, תרנגולות, ביצים, חמאה ומיני זרעונים וירקות שונים — באחת: כל אותם הדברים, שמזוי ה„ישובים" עשירים בהם, והעירונים צריכים לקנות אותם בכסף...

דבר שכל ההגונים הקטנים מבקשים אותו, אך לא רבים זוכים לו...

ואז נעשה גם שנוי־השם הזה: הראשונים היו בלי ספק אותם ה„ישוביים" עצמם, אשר הוסיפו להיקל את התאר „כהן", כי כן היה מחיב טבע היחס המיוחד, שבינו וביניהם; אולם מעט מעט הורגל הכנוי הזה גם בפי ההגונים וההגוניות, כעין באור אירוני לסבת „הצלחתו" המיוחדת, ומאלה התפשט השם ההדש בכל עירנו...

והנות היקל הכהן היתה מבורכה ב„פדיון", אם גם בכלל לא היתה הברכה מצויה בפרנסת דורנישק, אשר היתה הולכת ופוחתת משנה לשנה. משנה לשנה ירד מסחר הבר והעצים, שני מקורות הפרנסה, אשר היו לפנים מהיותר־טובים, גם ה„סביבה", אשר התפרנסו ממנה רבים מבני עירנו באופנים שונים, הלכה ודלה, בהיות תיכרי־האחוזות היהודים אנוסים לעזוב את הכיתותיהם, ורבים מאלה, שהיו לפנים משפיעי פרנסה, נדחקו אחרי כן בעצמם לגבול בעלי־הפרנסה הקודמים ויגדילו בעל־כרחם את הלחץ —

כן הוא, הכל היו מתאוננים על רוע־העת, רבים היו מכרחים גם להרהיק נדוד; רק היקל הכהן היה יוצא מהכלל, כי פרנסתו נמצאה לו ברוחה ועוד עלה בידו להשיך סכומי כסף מפרק לפרק. אמת הדבר, כי גם לו היו השנים הראשונות טובות מהבאות אחריהן: ההגבלות הידועות בנתינת תעודות מזיגה נגעו, כמובן, גם באלה הכפריים, אשר התיחסו לה„מנין" ההינציביטשי, ורוע מצבם של המשפיעים היה מרגש במדה ידועה להמשפע — אולם להתאונן לא היתה לו כל סבה, כי מה שנפחת מצד אחד נוסף מצד אחר!...

דהקם של ה„ישוביים" ההולך וגדול גרם אמנם לזאת, ששכר הכהן היה הולך ופוחת משנה לשנה, ותחת זאת היה נוסף לו בכל פעם תפקיד הדש: בשנה האחת תפקיד של „קורא", בשנה האחרת — גם תפקיד של „תוקע" — אולם גם באותה השנה, ששלשה אלה ביחד לא המציאו עוד שכר בה„מנין" ההינציביטשי, לא נפסק בכל זאת הקשר, אשר היה קים במשך שנים רבות: הכהן היה למלוה והכפריים הרחוקים — ללוים, המשלמים רבית ונחשבים לקונים מחיבים...

ובכל זאת לא עלה על דעת איש לשנות עוד הפעם את שמו: הלא כל הדברים האלה נסתבבו באופן כזה, יען כי הוא היה כהן!

————————

גם את סכומי הכסף, שכל אחד מאלה מקבל, נקב הכפרי בשיחתו לפי־תמו.

— עתה חסר לנו עוד רק כהן, — סים המספר — אולי יודע רבי חיקל כהן כזה?...

נפלא הדבר! בשעה ששמע היקל על דבר סכומי הכסף, הנקובים כשכר ל„בעלי־התפלה" והאחרים, הזדעזע בקרב נפשו רגש מעין קנאה להמאשרים האלה, המכשרים למצא בלי עמל רב הכנסה גדולה בערך כזו — אולם כמעט בא לידי עצמו מקרה טוב כזה, החל פתאם לפקפק... לו נדמה פתאם כמוזר ואי־טבעי מאד, שיעזב איש יהודי את העיר ובית־הכנסת דוקא למועד ה„ימים הנוראים": הלא בזמן שהיו השנים כתקונן היו גם ה„ישוביים" עצמם מתכנסים העירה למועד הזה — ואיך זה יעשה הוא דוקא את ההפך?!...

ובכל זאת לא יכול להתאפק משאל: כמה יקבל כהן כזה?

— מהמשה עשר עד עשרים רובל, אם רק ימצא אדם הגון!

ולשמע הסכום הזה נפגשו פתאם עיני היקל ועיני קרינה־גיטל. מי יודע, אולי גרמה פגישת־העינים זו לבעל־החנונית, שיזכה פתאם את „בעלי־התפלה" הרבים, את ה„קוראים" ו„תוקעים" השונים, שכלם יהודים כשרים, ובכל זאת אינם נמנעים מעזוב את העיר!... יהיה איך שיהיה והדבר נגמר באותו מעמד, לשמחתו הרבה של בנימין־זליג ההינציביטשי, אשר לא חסרה לו עוד כל מאומה ל„מנינו"...

חיקל גם הוא היה שמח בדיעבד מאד, כי מלבד השכר הטוב, אשר קבל בלי כל טרחה, ומלבד הצרורות השונים, אשה העניקה לו הכפרית בתור מתנה לאשתו — מלבד כל ההנאה החמרית הזאת, עוד היתה לו הנאה מוסרית רבה במצבו החדש. בהעיר לא היתה מגיעה להלקו אף „עליה" אחת בה„ימים הנוראים", ובכפר היו לו יום יום שתי ה„עליות" הראשונות („לוי" לא היה שם). בעיר היה עולה לדוכן כמעט בשורה האחרונה וקולו הדק היה נבלע בקולם העב של הכהנים המיוחסים; לא כן בכפר, ששם תפס בכלל מקום חשוב מאד והכל נהגו בו כבוד רב —

הצד הזה לבב אותו בשנה הראשונה יותר מכל; אך בשנים הבאות נגלה עוד צד טוב אחר, החשוב בערכו הרבה יותר מהראשון. אל ה„מנין" ההינציביטשי היו נאספים כל היהודים, היושבים בכפרים הסמוכים, וכל אלה חשבו לעצמם לחובה לסור פעם בפעם במשך השנה אל הנות „כהנם". מעט מעט היו הקונים האחיים האלה לקונים תמידיים ואחדים מהם החלו גם להתאכסן בביתו, מדי בואם העירה —

ביילה המשוגעת.

—... כן הוא, יודעת אני את בני הדור החדש, כי לועגים הם לכל ואינם מאמינים בכל מה שהאמינו לפנים; אך המעשה הזה נהיה לעינינו ואין איש יכל להכחישו!...

בהקדמה זו פנתה אלינו, ילדי החדר, אשת מלמדנו רבי שמעיה; ואף על פי שבאמת היו ההקדמה והתוכחה שבה מיותרות קצת לנו, אחרי שהיינו עוד אז ילדים בני תשע ועשר שנים ולא הסכנו עוד להטיל ספק בכל משמע אזנינו ומראה עינינו — בכל זאת קבלנו באהבה את ההקדמה, כי שמחנו מאד על מה שיבוא אחריה, על עצם הספור, אשר הבטיחה לנו אשת מלמדנו זה כמה —

הנקל להגיד: ספור על דבר מקרי־היה של ביילה המשוגעת!...

מי מאתנו לא ידע את הבריה המשונה הזו, שאיננה מדברת כשאר בני־אדם, רק מנהמת לפעמים בנהמה לא־מובנה? מי מאתנו לא התענג על מראה לבושה, המרכב ממיני סחבות משונים ומוזרים, בעלי צבעים וגונים שונים: שהיל אחד אדם ושרול אחד שחור או לבן, ברגל אחת פוזמק צמר וערדל קרוע וברגל שניה התולי־בד ונעל־עור בלי עקב?...

את ביילה זו זכרנו מקדמות ילדותנו, ומעת שזכרנו אותה לא שונתה אף במעט. מנהגה היה אחד תמיד, בכל עתות השנה. גם בקיץ, גם בחרף היתה לנה בלילות: פעם בפרוזדור בית־הכנסת, פעם בהמחתרת אשר מתחת ל„ארון הקדש" על מצע ה„שמות" הגנוזים שם ופעם באנכסדרת בית־המרחץ מאחורי הערמה הגדולה של חבילות־הזרדים, הצבורה שם. ביום היתה תועה מהבקר עד הערב ברחובות והיתה מהלכת על פי רוב באמצע הדרכים; רק בשעה שהיתה מרגשת רעב, היתה נוטה לאחד הצדדים והולכת ומתחככת על יד קירות הבתים, עד שהיתה אחת הנשים מתעוררת להמול עליה והיתה מוציאה לה פת להם יבש או שיורי סעודה של אתמול... הומם היתה אוכלת כל מה שנתן לה ודומם היתה שבה אחרי כן לאמצע הרחוב ומהלכת לה לאטה הלאה.

היא היתה מהלכת לה, מבלי נגוע באיש, מבלי פנות לשום איש; אולם היו אנשים, אשר אהבו לנגוע בה ויעצרו אותה בלכתה, למען

ובכל פעם אחרי מאורע יקר כזה, כשהיינו שבים ונאספים ב„הדר" אחרי סעודת־הצהרים, היינו רגילים לזכור ולהזכיר בהדוה מי־חדה פרטים שונים מאותו המאורע. הפרטים האלה היו מבדחים את דעתנו מאד ובשום אופן לא יכלנו להבין, מדוע אין דעתה של אשת מלמדנו נוחה מהם והיא מוכיחה אותנו תמיד על התעלולים האלה...

האמת צריכה להאָמר, כי אשת מלמדנו לא היתה מסתפקת רק בדברי־תוכחה בלבד; היא היתה מראה פעם בפעם גם אותות אחרים של רחמים רבים והשתתפות המה בנוגע לביילה. היא היתה מפנה את לבה להמשוגעה לעתים יותר־קרובות משעשו זאת שאר השכנות, היתה מאכלת פעם בפעם את זו האהרונה ונותנת לה לפעמים איזו שמלה ישנה, איזו נעלים בלות —

— האין די לה לעניה זו, שהיא מכת־אלהים כל כך, למה עוד פוגעים בה בני־אדם?

כן היתה אשת מלמדנו מתרעמת פעם בפעם; ולפעמים היתה מוסיפה עוד, בפנותה אלינו:

— לו הייתם מכירים. ילדי, את ביילה זו לפני עשר שנים, או לו הייתם יודעים את המציאות אותה — כי עתה לא הייתם מתגרים בה ולא הייתם מרעימים אותה ב„דף־הטהרה" הזה, שהיא יראה אותו כל כך, ולא לשוא!...

על מה זה ומדוע קוראה אשת מלמדנו לביילה המשוגעת בשם „מכת־אלהים". לא הבינונו אז; כמו כן לא ידענו ולא שערנו, מה היא סבת היראה הגדולה שהמשוגעת יראה את „דף־הטהרה"; אולם אותו העצב הרב, שנשמע בקול המדברת, היה פועל על נפש־הילדים התמימה שבנו מבלי־משים פעולה נפלאה: במשך ימים אחדים היינו נמנעים מהתגרות בהמשוגעת, ובמשך ימים רבים היתה הולכת וגדולה בנו התשוקה לשמוע את מקרי־היה של ביילה ולדעת את פשר הדברים הסתומים, אשר רמזה עליהם אשת־מלמדנו לא אחת ושתים -- — —

הפצנו זה נתן לנו סוף סוף באחד הימים. מלמדנו לא היה אז במקרה אתנו ב„הדר" ואשתו ראתה בזאת אמצעי נכון, למנוע אותנו מהשתובב בשעת־כשר כזו. אחרי הקדמתה הקצרה ההרישה עוד רגעים אחדים, כאלו סדרה בינתים את זכרונותיה — אחר החלה לספר:

„שימו נא אל לבכם, ילדי, כי ביילה זו, שאתם רואים אותה עתה — אל נא תיסרני, אלי, על דברי! — בצורת בהמה ממש, היתה לפנים אשה השובה ובעלת־בית אמידה בעירנו. אישה רבי אברהם־גדליה היה מהשובי בעלי־הבתים. הוא סחר כל הימים בשותפות עם

הרעימה ולמען הביא אותה לידי אותה הנהמה המשונה והמוזרה, אשר שעשעה אותם ותבדה את דעתם. יותר מכל הצטיינו בזאת ההגונים, אשר בטור־ההגויות של ככר־השוק; אך גם אנחנו, ילדי ה„חדרים", לא היינו מונעים מנפשנו את העונג המיוחד הזה.

ומכל התעלולים השונים, אשר היינו רגילים לעולל לביילה, היה אחד, מיוחד ומצוין במינו, שהיה עולה אמנם בידינו רק לעתים רחוקות מאד, אך בשביל יקר־מציאותו היה נעים ומענג ביותר —

כן הוא, רק לעתים רחוקות מאד היינו זוכים לפגשה בחצר בית־הכנסת באחת השעות הפנויות, כשהיינו יוצאים מ„חדרינו" למועד סעודת־הצהרים; אולם בכל פעם, שהיה מקרה כזה מזדמן לנו, לא היינו מניחים אותו עוד מידנו. במקרים כאלה היינו עורכים על ביילה מערכה מיוחדה כדי לטרדה אל פתח בית־המדרש הלבן. היא היתה מתאמצת להחליץ, כי למרות הסר־בינתה היתה השה כפי הנראה, ברגשה הטבעי, דבר־מה אי־נעים לה; אולם אנחנו לא היינו מתרפים כלל והיינו מכתירים אותה מסביב, חוסמים אותה מעברים שונים ומונעים ממנה כל מנוס, עד שהיתה נכנסת בעל־כרחה אל פרוזדור בית־המדרש. שם היתה חבורתנו מתחלקת: אחדים מאתנו היו ממהרים לסגור את הדלת החיצונה בעוד שהאחרים היו נצבים כשומרים ליד מבוא בית־המדרש הפנימי ועל יד המעלות, העולות אל עזרת־הנשים.

ביילה, השבויה אתנו באופן כזה, היתה עומדת בינתים בלי תנועה ומביטה לעברים שונים בפחד גדול וענות־נפש רבה; אולם אנחנו לא היינו שמים לב כלל לזאת, כי מאותו הרגע היה מתחיל החלק היותר־חשוב והיותר־מבדח בשעשועינו: אחדים מחברינו, המהירים ואמיצי־הלב ביותר, היו מתגנבים בלט ונגשים אל ביילה מאחריה ודוחפים אותה פתאם אל הפנה האפלה, שבין שני הפתחים, אל אותה הפנה, ששם היה עומד „דף הטהרה" של ה„חברה קדישא".—

ומה שהיה מתהוה ברגעים ההם, קשה לתאר בדברים. ביילה, המחרישה והשוקטה תמיד, היתה מתגעשת פתאם ומתחילה גועה בקול נורא ומשונה. היא היתה בועטת ברגליה, מכה בידיה, מפרכסה בכל גופה ומתאמצת בכל כחה להמלט; אולם במדה שהיו התנגדותה והתמרמרותה הולכות וגדולות, בה במדה היה שעשוע נו זה נעשה מבדח ומענג יותר ויותר, ובשום אופן לא היינו מרפים מביילה, עד שהיה השאון מעורר את השמש מתרדמתו אחרי התנור, או שהיה מושך אליו את לב אחד הגדולים מהעוברים במקרה על יד בית־המדרש, ואז היה בא קץ להתעלולינו — לגודל צערנו, כמובן...

שנה את כל סדר המעשים. אישה של שפרינצה, ר׳ בנימין־ניסן, הצטנן פעם בדרך ויחל. מחלתו נראתה מראש כקלה מאד, ורואוביקה החובש לא מצא בה כל סכנה ויבטיח רפואה קרובה ושלמה; אולם משמים, נגזרה, כנראה, אחרת, ואחרי ימים מעטים היתה שפרינצה — לא עלינו — לאלמנה!

„השבר הזה היה כל כך פתאומי, כל כך בלתי־צפוי, שאיש לא העלה על לבו בימים הראשונים, כי האלמנה האמללה תהיה זקוקה עוד בהכרת להליצה... אומרים, כי ראשונה זכרה זאת ביילה בעצמה... כן הוא: לב האדם נביא נאמן הוא: לב העניה הזו נבא לה מראש את אשר יקרה לה באחרונה!...

המספרת נאנחה אנחה עמוקה ותפסק את ספורה; אך אנחנו כלנו כאלו קפאנו על מקומותינו ונשאר בלי־תנועה. רק כחצי שנה לפני כן נזדמן לנו לראות סדר הליצה בבית־המדרש הלבן ובנפשותינו הרכות היה חדש עוד הרשם העז, אשר עשה עלינו המחזה ההוא: איזו אימה בלתי־מבוארה מלאה את כל הבית. בכל קהל הנאספים הגדול שררה דומיה שלמה, רק הרב והדין, אשר פניהם היו חורים ורצינים עוד יותר מהרגיל, השמיעו לפעמים מלים אחדות בלחש... לפנינו עמד המחזה כלו: הנרות הדולקים בעצם הצהרים, „דף־הטהרה״, העומד על יד הקיר, וה„הלוץ״ הנשען אל הדף ופניו חורים כסיד —

הנקל להגיד: באותו מעמד, אחורי „דף הטהרה״ נמצאה נשמת המת, הבאה מעולם־האמת לראות בסדר החליצה!...

וכל הפרטים האלה חלפו בדמיוננו לשמע דברי המספרת האחרונים. לבות־הילדים שבנו דפקו מאד בצפיה לדברים מבהילים ובקצר־רוח רב חכינו לאחרית הספור; אך מין רגש מוזר, מעורב מיראה ותשוקה־לדעת, מנענו מדבר דבר, מנענו גם מהניד שפה... אנחנו נבהלנו במקצת, גם השתוממנו קצת, בשעה שיואליקה השחר, אשר הצטיין תמיד בפזיזות וקצר־רוחו, לא התאפק גם הפעם ויפן אל אשת מלמדנו בשאלה:

— הלא ביילה לא היתה זקוקה להליצה, ולמה אפוא חששה היא כל כך לזאת?

הנשאלה לא ענתה בהרגע הראשון דבר, רק הביטה אל השואל במניד־ראש, כאומרת: אך ילד הנך ואינך יודע עוד דברים רבים, הידועים לכל זולתך! — אחר השיבה באנחה קלה:

— הלואי שלא תבוא זאת לידכם, ילדי, אך אנחנו ראינו אז בחוש, כי אמנם לא דבר ריק הוא החשש הזה, שהעולם חושש בנתינת הליצה...

אחיו הצעיר, רבי בנימין-ניסן, ושותפותם של האחים לא היתה כלל מעין אותה המצויה אצל רוב הסוחרים האחרים, שהשותפים מתחשבים זה עם זה וחולקים יחדו את הרוח, או סובלים יחדו את ההפסד: זו היתה שותפות גמורה בלי כל חשבון וחלוק, כי כל מה שהיה להאחים, כל מה שהכניסו והוציאו — הכל היה לשניהם בשוה.

„על זאת אמנם לא היה להתפלא ביותר; נפלאה ביחוד היתה ידידותן הרבה של שתי הגיסות. ביילה וגיסתה הצעירה שפרינצה היו דבקות זו בזו הרבה יותר מאחיות: הן גרו בבית אחד, בשלו כמעט אותה אחת ולבשו תמיד מלבוש אחד...

„הן לא נפרדו גם מחוץ לביתן, ובני-עירנו הורגלו כל כך לראות תמיד את ביילה ושפרינצה יחדו, שהיה נחשב לתמוה, אם נראתה האחת פעם במקרה יחידה, ומיד היו שואלים לשלום האחרת, אולי חלתה?...

„ליצני העיר היו מלגלגים, כי נשמה אחת לשני הגופים האלה; אך הגיסות עצמן לא היו שמות לב כלל לזאת, וכשהיו נשאלות על דבקותן הרבה זו בזו, היו תמהות מצדן ולא היו מבינות כלל: על מה יכולות הן להתקוטט באמת, אם דבר לא יחסר להן, ברוך השם!?...

„והאמת צריכה להאמר, כי אמנם היה ביתן מלא כל טוב, בהיות עסקי אנשיהן מצליחים כל הימים. כן הוא, מצד זה לא היה להגיסות על מה להתאונן; אך מצד אחד לא היה מזלן טוב ביותר: שתיהן לא נתברכו בבנים... ביילה היתה יולדת וקוברת, לא עלינו, ושפרינצה היתה עקרה לגמרי!

„רבים בעירנו היו אומרים אז, כי הצרה הזאת היא שקרבה יותר מכל את שתי הגיסות; אף על פי כן לא רפתה הידידות הזאת גם אז, כשנולד לביילה זרע קים ושפרינצה נשארה עקרה כמקודם. להפך, נראה היה הדבר, כי על ידי הטפול המשותף בילדי האחת נקשרו נפשות שתיהן עוד יותר: שפרינצה נואשה, כפי הנראה, מלראות בנים בעצמה, ועל כן דבקה בכל נפשה בילדי גיסתה הבכירה, והיתה להם כאם שניה"...

„ושתי האמות האלה היו בהולות מאד על שלשת הילדים, אשר נשארו בחיים, אך היו הלשים והולנים תמיד. מסבת מחלותיהם התכופות של הילדים היו שתי הגיסות נשארות פעם בפעם כלואות בביתן במשך שבועות רצופים; אך איש מבני-עירנו לא התפלא עוד על זאת, כי ההרגל של ימים רבים עשה את הדבר הזה לטבעי מאד, שאי-אפשר כלל להיות באופן אחר...

„כן היה הדבר נוהג במשך שנים רבות; אך פתאם קרה מקרה, אשר

מין השגעון הזה והיא שקעה יותר ויותר באיזו עצבות ושתיקה תמידית, בלי כל סמן בינה, בלי כל סמן רגש... בעת הראשונה נסה עוד רבי אברהם-גדליה אישה — מליץ טוב יהיה לנו: הוא נפטר כבר! — לרפאה ב„סגולות" שונות, נסה לרחוש ברופאים, בקדרים וגם — להבדיל — ב„יהודים טובים"; אולם כל אלה לא הביאו שום תועלת: „עת ביילה לא שבה עוד אליה, ומעט מעט שכחה האמללה גם לדבר כבני-אדם".

המספרת החרישה כבר; אך אנחנו נשארנו עוד זמן רב כקופאים איש על מקומו בדומיה שלמה ובלי תנועה: נפש-הילדים הרכה שבנו הרגישה באותם הרגעים הרבה, הרבה יותר ממה שיכול שכליו לתפוס אז—

ובחרטה רבה על העבר קבלנו על עצמנו לבלי התגרות עוד להבא בביילה המשוגעת!

ואחרי הפסקה הדשה, לא ארוכה ביותר, שבה אשת מלמדנו לספורה הנפסק.

„הרבה, הרבה מאד נדבר ונדונו אז בעירנו על הענין הזה. הדעות נפלגו. רבים הוכיחו, כי עון גדול הוא לעגן אלמנה צעירה כשפרינצה, היכולה עוד להיות לאיש ולראות בנים; ואחרים, צדדו, להפך, בזכות ביילה, הבהגלה ביותר על ילדיה וחוששת להסכנה שיש בדבר... כנראה, היה גם לבה של שפרינצה עצמה נקפה ועל כן לא האיצה כלל ביבמה לתת לה חליצה, אף על פי שהדבר הזה היה נוגע להייה מאד —

„כן הוא, ברור הדבר, כי מצד שפרינצה לא היתה כל השתדלות, כל תביעה מיוחדת; אולם ביילה עצמה לא יכלה לנשוא את הרעיון, כי בגללה נעשית גיסתה האהובה לאמללה; ועל זאת היתה מצטערת כל הימים ומתענה מאד... לא די שתנחומי שפרינצה לא היו מועילים כלל, אך להפך, במדה יתרה היו מגדילים עוד את הצער ומוסר-הלב!...

„סוף סוף התערבו אחרים בדבר וביילה הסכימה לזאת, שיתן רבי אברהם-גדליה אישה חליצה ליבמתו. במשך שבוע ימים קודם לכן נעשה חשבון מדויק, שעל פיו קבלה שפרינצה את החלק, המגיע לה בנחלת המת — אחר נסדרה החליצה...

„ובעצם היום ההוא לעת ערב חלה פתאם הצעיר בילדי ביילה, תינוק בן שנה וששה הדשים. ראובקה החובש החליט אמנם אז, כי לילד הזיק חלב האם, שהיתה שרויה כל הימים ההם בצער ופחד ותבך בלי-חשך; אולם... מה יש פה לדבר!?... כן הוא מנהג דורנו זה: הכל חשבים את עצמם לפילוסופים ומתחכמים יותר מדי, אף על פי שכל ההתחכמות הזו איננה שוה גם הצי פרוטה!... ראובקה עצמו נוכח עד מהרה, מה פתתה היא ידיעתו באמת: אם להיונק הזיק הלב האם המקלקל, מה היה להילדה הבכירה בת שש שנים, כי הלתה גם היא למחרת היום ההוא?! —

„אמת הוא, כי שבועות אחדים אחרי כן היתה האסכרה — לה ישמר האל אתנו ואת כל בני ישראל מהמחלה הרעה הזאת! — „מהלכת" בעירנו וסביבותיה; אולם אז, כשחלו ילדי ביילה, לא נשמע עוד כל דבר רע, לא היתה עוד המגפה „צרת רבים", והיא האמללה לא יכלה נשוא את השבר הגדול הזה: מות שני ילדים ביום אחד — היא יצאה מדעתה"...

„בעת הראשונה היה שגעונה סוער ורותח: היא היתה מדברת דברי-הבאי שונים בלי השך ולעתים קרובות היתה מתגעשת, קורעת את בגדיה, צועקת ומכה את כל הקרב אליה; אולם מעט מעט עבר

נשיקה גמול.

... אותה הנשיקה הממושכה וההמה, אשר רק נשיקת אם אוהבת מסוגלה להיות כמוה, — ורק במקרה מיוחד, אולי רק פעם אחת בחיים,— אותה הנשיקה המיוחדה היתה בלי ספק מעין גמול לי!...

השוה היה הגמול הזה את המחיר ששלמתי בעדו? — זוהי שאלה אחרת, שאין כדאי לטפל בה, שאין אני חפצה להעלותה גם על דעתי: המעשה כבר עשוי, וההרטה לאחר זמן איננה מועילה כלום! אולם את הנשיקה בעצמה אינני יכולה לשכוח בשום אופן; כפעם בפעם אני חוזרת וזוכרת אותה נגד רצוני, ונגד רצוני שבים ונזכרים לפני גם אותם הפרטים השונים, שיהוסם הפנימי זה לזה מובן לי עתה היטב, אף על פי שרובם היו לפני ימים רבים ובשעתם נקלטו רק בזכרוני, מבלי שהבינותי את משפטם...

אמנם הייתי פעמים רבות אחרי כן מסופקה גם אני, אם היו כל אלה בפעל, או רק הזון־לבי הם; אולם פרטים הדשים אחדים, אשר נגלו לי בזמנים מאוחרים יותר, היו מתאימים מאד אל אותם הרשמים הבלתי בהירים, אשר נשארו בדמיוני הצעיר מהשנים הקידמות; ובהיותם מבארים יהדו אלה את אלה ומתבארים אלה על ידי אלה — התלכדו במשך הזמן לציור אחד שלם...

מתי, באיזה אופן, ועל פי מה — אינני יכולה להגיד ע״ה בבירור: אך זוכרת אני, כי היה יום ואני הבינותי הכל, — הבינותי, אף על פי שפרטים רבים נעלמו ממני בשעתם, ולא נודעו לי גם אחרי כן, אך אני יכלתי כבר לשערם מעצמי בנקל...

ואני זוכרת ערב קיץ אחד. כמה היו ימי שני חיי אז — אינני יודעת, אך כפי שאשער עתה, הייתי אז צעירה מאד, כבת חמש או שש שנים. מטעם זה, כפי הנראה, לא הרגשתי בכל דבר יוצא מגדר הרגיל במשך היום הקודם; רק אחרי שעליתי כבר על משכבי ואישן — הקיצותי פתאם לקול רעש משונה, אשר עלה באזני מהחדר הסמוך. מבלי חשב הרבה קפצתי מעל מטתי וארוץ בבהלה אל הדלת; אך שם נשארתי על עמדי כדבוקה במסמרים, כי המחזה הזר והמתמיה,

על דעתי גם לא עלתה המחשבה, שלזה יש איזה יחס אל המחזה, אשר ראיתי בערב ההוא... אמי ואחותי נסעו אחרי ימים מועטים לאיזה מקום, אשר לא נודע לי; אבי היה נוח להתרגז בעת ההיא יותר מהרגיל; שרה-באשה, קרובתנו העניה, אשר נתבקשה לפקח על הבית עד שוב אמי, היתה הוקרת אותי בתשאי, כשלא היה אבי רואה, אולי יודעת אני, אנה נסעו אמי ואחותי? — ואני גם לא זכרתי אולי את כל אלה, לולא הייתי מתגעגעת כל כך על אמי, ולולא הייתי מרגישה בנפשי גועל רב מאד לשרה-באשה זו...

ורגש הגועל הזה נהפך למין שנאה כבושה באותו יום ששבו אמי ואחותי הביתה. הדבר היה בחדר-המבשלות. שרה-באשה ספרה לאמי בלהש דבר-מה, אשר לא הבינותי משמעותו, אך ראה ראיתי, כי פני אמי מתקדרים יותר ויותר, ובמדה שהתקדרו ורעמו פני השומעת — בה במדה נהרו וצהלו פני המספרת... באחרונה התעוררה אמי ובקצף גדול גערה בדוברת; אך עד מהרה הלף הקצף ועל מקומו באו בכי מר וגניחות ממושכות... שרה-באשה העמידה פנים כאלו השתדלה לנחם את אמי ולהרגיעה, אך צביעות זו היתה גלויה למדי ונכרה היטב גם לילדה בלתי-מנוסה כמוני אז...

אני קצפתי קצף גדול על האשה המבישה הזאת, אשר ראיתי את זדון-לבה, את כונתה הרעה להדאיב נפש אמי; אולם היא לא היתה היחידה, אשר עשתה כך, כי כמוה עשו רבות משכנותינו, הרבה ממידעות אמי, אשר היו מביאות אותה מתחלה לידי בכי ואחר כן היו משתדלות לנחמה...

כפעם בפעם, כשהיה נשנה מחזה מעין זה, היתה אמי מדברת אחרי כן קשות עם אחותי.. היא היתה מוכיחה אותה על דבר-מה באמרים נמרצים, ובמין מרירות מיוחדה היתה מסימת את תוכחתה: „כל זה בגללך, בת יקרה"!...

„כל זה בגלל בתך היקרה"! — הייתי שומעת כפעם בפעם את אבי מדבר בתוכחה מרה אל אמי.

„כל זה בגללך, בת יקרה"! — הייתי שומעת פעמים רבות את אמי מדברת בתוכחה כזו אל אחותי.

והפרזות האלה היו נשנות, והוזרות ונשנות עוד אחרי כמה שנים במקרים שונים. אותן הייתי שומעת בכל פעם, כשהיו מציעים לאחותי איזה שדוך, והענין היה מתבטל מסבה בלתי ידועה לי. אותן שמעתי עוד שנים אחדות אחרי כן, כאשר החליטו הורי לעזוב את עיר-מגורינו הקטנה, אף גם — בהחדשים הראשונים לשבתנו בעיר הפלך נ. עיר

אשר נגלה פתאם לעיני, הכני כלי בשממון ויקפא כל דמי בעורקי...

אבי ואמי נראו לי כנאבקים יחדו: היא היתה אוחזת בשרוליו ונחלה בארכות ידיו השלוחות, והוא היה מתאמץ לדחות אותה מעליו ולהלץ את ידיו ממנה... מפי שניהם לא נשמעו מלים, רק איזו הברות מקוטעות, מין נהם צרוד וממושך... ופניהם?... הפנים האלה היו נוראים מאד, מפילים אימה: פנים חורים, מעותים מחרון נורא — להאחד. ופנים מתולעים מהתאמצות נמרצה עם עינים בולטות מחרדת־נפש— להשנית...

והמחזה הרעישני כל כך, עד שלא ראיתי ברגע הראשון כל דבר זולתו. רק אחרי רגע נמשכו עיני אל אחותי הבכירה, עלמה כבת שמונה־עשרה שנה בעת ההיא, אשר עמדה נשענה אל הקיר... שער ראשה ולבושה היו פרועים; עיניה, אשר התרחבו ונפקחו שלא כרגיל, הביטו ישר נכחן בלי תנועה, והפיקו אימה אלמת; פניה היו חורים מאד ועל לחיה האחת נראה כתם אדום...

באותו רגע הבינותי בשביל מה נאבקים אבי ואמי, — הבינותי פשר כל המחזה הזר לפי שכל־הילד, ומין רגש מיוחד תקף אותי, רגש מעורב מפחד והמלה, רגש מצוי אצל הילדים, בשעה שהם רואים את חבריהם מקבלים ענשם... נפשי נכספה מאד לדעת, במה חטאה אחותי... כי תחטא ותענש ילדה קטנה כמוני — זה היה בעיני דבר רגיל וטבעי, אך בנוגע לעלמה גדולה כאחותי הלא היה דבר כזה יוצא מגדר הרגיל... אולם בכל גודל תשוקתי לדעת פשר המאורע, לא מלאני לבי לעמוד במקום הסכנה, כי יראתי, פן ירגישו בי הורי בשעת כעס, ואז — כמו שידעתי על פי הנסיון — לא אנקה גם אנכי, אף על פי שלא חטאתי במאום... על כן מהרתי לשוב בהשאי אל מטתי, אך עוד זמן רב לא יכולתי לישן, כי הקשבתי מבלי משית אל הנעשה מאחרי הקיר.

ערה הייתי עוד, אף על פי שהתחפשתי כישנה, כאשר נכנסה אחותי אל החדר אחרי זמן מה.. אנחנו ישנו שתינו במטה אחת, ואני הרגשתי פעמים אחדות, כי רעד כל גופה והתפלץ, כמו כן שמעתי כי היא נאנקה בהשאי, בקול עצור... אחרי כן, כשהייתי מנמנמת כבר, נדמה לי, כי שמעתי קול צעדי אמי אשר קרבה בלט אל מטתנו ותשה אלינו, וכאשר נזדקפה שוב נשמעה לי כעין אנחה כבדה וממושכה...

אולם כל אלה נעשו מובנים לי רק אחרי שנים רבות, אחרי שהיו הזכרונות נשכחים כבר למחצה; לא כן אז, למחרת הערב ההוא בבקר ובימים הבאים אחריו. אמנם ראיתי פעמים אחדות בימים ההם את אבי ואמי מתלחשים יחדו, נמלכים באיזה דבר קשה, כנראה; אך ב

יותר אחרי זמן מעט.. לזאת הועיל אמנם לא מעט אותו המצב המיוחד, שנמצאה בו אחותי אז... אך איך שיהיה, ואותו הדבר הפלאי, אשר הרגש בביתנו במשך שנים רבות כלחץ קשה מנשוא, — הומש כוף סוף וכמו נשכה גם מלב...

נשכה מלב.

אמנם, כן נדמה לי במשך זמן מה, אפס כי לא ארכו הימים, ואני הכרתי את טעותי, — הכרתי, כי הרגשתי על עצמי את כבד הזהק...

מאז שנעשינו ליושבי כרך המתמנה בארה היינו מין התבודדות, כעין פרישה בכונה מחיי הכרה. אל ביתנו באים אמנם אנשים שונים, אך כל אלה היו רק בעלי עסק, ובקוריהם היו לשם משא ומתן עם אבי... מתחלה אפשר היה לסבר, כי כל זאת היא, מפני שגרים אנחנו בעיר. הננו זרים לגמרי, בלי כל קרובי משפחה, והשעה לא הספיקה לנו עוד לרכש מיודעים די צרכנו; — אולם סברה כזו לא היתה מספקת עוד, כמובן, אחרי שנושנו בעיר מגורינו, אחרי שעברו עלינו בה שנים אחדות, ומצב הדברים לא נשתנה כמעט במאומה...

נכר היה היטב, כי לא בודדים אנו על־כרחנו, רק מתבודדים בכונה, נמנעים מקרב אלינו אחרים, מהתקרב אליהם בעצמנו!...

אנכי למדתי בבית־ספר פרטי לנערות. שם התקרבתי במשך הזמן לאחדות מחברותי, כחמש או שש מהן היו לי לידידות טובות, ואנחנו התחלנו מבקרות אשה בבית רעותה לעתים מזומנות. בעת הראשונה, כל עוד הייתי קטנה, כבת אחת־עשרה ושתים־עשרה שנה, לא הקפידו הורי על זאת כלל; אולם כאשר גדלתי יותר, התחילו הורי מביטים לא בעין יפה על בקורי חברותי בביתנו, ואת בקורי שלי בבתי הללו כמעט שאסרו עלי לגמרי.

הגזרה הזאת, כמובן, לא היתה לי לרצון; אך מלבד התרעמות, שהעירה בנפשי, עוררה את לבי על זרותה. אנכי לא הייתי עוד בעת ההיא תמימה כל כך, שאחשב כי כל הנעשה בביתנו, צריך ומחויב להעשות כן; הוכחה טובה כנגד זאת הלא היה כל מה שראיתי בבית חברותי!... וכמו כן לא יכלתי להחליט, שהורי חושבים את חברותי אלה לבלתי הגונות, כי בנידן זה היה ההפך: אנכי הייתי צריכה להשוב לי לכבוד חברותא כזו!...

ברור היה, כי פה צפונה סבה אחרת, אך מה היא — את זאת לא הבינותי עוד...

ואז בא אותו פרק הזמן, שמבלי ידיעתי התחילו מצטרפים בו ברעיוני דברים שונים, רחוקים לכאורה ובלתי שייכים זה לזה. לא בפעם

מגורינו החדשה. הן פסקו רק אז, כאשר היתה אחותי לכלה.

הדבר היה כשנתים אחרי שעברנו לגור בעיר הפלך נ. אני הייתי אז כבר כבת שתים־עשרה שנה, על כן גם נחקק פרק הזמן ההוא בזכרוני היטב לכל פרטיו. הוא לא נמשך הרבה, רק כשני הדשים לא יותר; ובהיות הזמן קצר כל כך, נעשו ההכנות המרובות בהפזה מיוחדת. נכר היה הדבר היטב, כי הורי דוחקים את השעה, ממהרים בכונה את יום החתונה; אך נמוקם בנידון זה לא נזכר אף פעם אחת מפורש. לפחות— אני לא שמעתי כזאת. „נחוץ למהר" — נשנה אז לא אחת ושתים בביתנו, אך זה היה נאמר תמיד כדבר מובן מאליו....

ואני, אף על פי שלא הבינותי את הענין בשכלי, אך חוש השתי היטב, כי לכל זאת יש שייכות קרובה מאד אל אותו הדבר, אשר גם הוא לא נתבטא מעולם בביתנו מפורש, ובכל זאת היתה מציאותו מרגשת היטב. כן תרצתי בפני עצמי עוד פליאות אחדות אשר נראו לי בעת ההיא. מעיני לא נעלם, כי בהשמחה הרבה, שהורי שמחים על שדוך אחותי, מעורבים מעין דאגה ופחד מסותרים, ובאחותי עצמה הכרתי גם כן, כי דלו פניה מעט שהיתה לכלה, אף על פי שהחתן, — כפי הנודע לי,— מצא חן בעיניה מאד...

וכל אלה נתבלטו עוד הרבה יותר בימים האחרונים לפני החתונה. בימים ההם ראיתי פעמים אחדות את אבי ואמי מתלחשים יחדו, ונמלכים, כפי הנראה, בדבר־מה חשוב וקשה מאד. פעם, אחרי התלחשות ממושכה כזו, הלכה לה אמי לאיזה מקום, אשר לא ידעתיו, ואבי התהלך כל העת אנה ואנה בחדר, התהלך בסערת נפש עזה ובקוצר־רוח נכר... ופעם אחרת, אחרי אשר התלחשו הורי זמן מה לבדם, קראו אליהם את אחותי, אשר שבה מאתם הפורה כולה, ופניה המתולעים היו רטובים מדמעות...

לעומת זאת זוכרת אני יום אחד, כשבוע אחרי ערב החתונה, לכאורה לא קרה באותו יום כל דבר היוצא מגדר הרגיל, אך סקירה אחת בפני הורי היתה דיה להוכיח, שדבר־מה משמח מאד, קרה בלי שום ספק. בכלל ראיתי מהיום ההוא והלאה שנוי נכר ביחסם של הורי אל אחותי. אמי אהבה אמנם עוד מאז את אחותי מאד, אך עד העת ההיא לא היתה מראה סמני־חבה יתרים לה בגלוי, ביחוד — בפני אבי. גם זה האחרון, אשר נראה היה, כאלו הוא קוצף על אחותי, התחיל מתיחם אליה בחבה ורוך, שלא ראיתי דוגמתם אצלו מעולם, ושעל כן לא האמנתי כמעט, כי נפשו מסוגלה לרגשות כמו אלה...

והיחס החדש הזה לא רק שנעשה תדיר, כי גם הוטב עוד הרבה

שנוי־גונים...

והאמת צריכה להאָמר, שהורי הרגישו בענות נפשי, ובמדת אפשרותם והבנתם השתדלו להמתיק את מרירות זו שבחיי. למעני, רק למעני היו יוצאים גם הם לטיל בערבי הקיץ והיו הולכים אתי לפרקים אל התיאטרון.... כונתם היתה בלי שום ספק טובה ורצויה, כמו כן אין להכחיש שמעשיהם אלה היו מצדם באמת כעין קרבנות לא נעימים; אולם לי... לנפשי... אך, הה יכולים היו הורי להבין את נפשי בנידן זה? האם יכולים היו לשער, כי גם הטיולים האלה, גם הבקורים בתיאטרון אינם ממלאים ואינם מסוגלים כלל למלא את הנפש הצעירה, הצמאה לחיים עליזים ומלאים ענין, לחיים בחברת בני־גילה, בתוך נפשות צעירות כמיה?!... על לב הורי אף לא עלתה המחשבה, כי בשעה שאני מתהלכת אתם ורואה בעיני מקרוב את שאון החיים העליזים, המסבים מסביב בזרם כביר, הנני מרגשת עוד יותר את בדידותי, כי אז נתבלט ביותר, כמה נבדלה אני מהכל, נפרשה מכל מה שהיה יכול לשעשע את נפשי!...

הם לא הבינו, לא יכלו להבין, כמובן, את כל זאת, ועל כן היו מתפלאים, כשהיו רואים אותי מסרבת בכל פעם שהיו מבקשים לעשות נחת־רוח לי. לפעמים היו רואים בזאת סמן רע, שאינני בריאה כל צרכי, ובמשך ימים אחדים אחרי כן היו מציקים אותי בשאלות והקירות על דבר בריאותי, בהצעת אמצעים שונים נגד מחלתי המדומה, אף גם בהפצרות כפולות ומשולשות לפנות אל אחד הרופאים...

וכמה פעמים, במקרים כאלה, אותה נפשי לקרא אליהם בקול גדול: הרפו ממני!... לא חולה אני, אך אתם מחלים אותי באסוריכם וגזרותיכם!... לא רופאים ולא סמי מרפא תנו לי, אך אויר חפשי לנשימה הבו לי; הבו לי דבר, אשר יפדני מהשממון הנורא, — ענין, אשר יקח את לבי וימלא את נפשי!...

אולם גם אחת מכל הקריאות המרות האלה לא עברה פתחי פי. אם הורי לא הבינו לרוחי, אך אנכי הן ידעתי את נפשם, הבינותי בשלמה כל חרדתם הגדולה, ולבי לא נתנני לנגוע באותו הפצע האנוש, אשר מציאותו לא נכחדה עוד ממני בעת ההיא... רגש החמלה גבר בקרבי על יתר רגשותי, דכא תחתיו את כל מהאות־הנפש הפנימיות, את כל התביעות הטבעיות של האדם החפשי, של האופי העומד ברשות עצמו...

ההייתי רשאית לעכר את נפשי בחמלה יתרה כזו? — זוהי שאלה אחרת, שאינני חפצה עתה כלל לטפל בה.

ההיתה לי רשות לעשות מה שעשיתי? — גם זו היא שאלה, שבהפין

אחת, ביום אחד, בשבוע, בחדש, אך מעט מעט, במשך ימים רבים, במקרים שונים, על פי מסבות ועובדות שונות — התבררו הדברים, התבארו יותר ויותר, התחורו, לבשו צורה מסומנה די צרכה...

אכן, לא על הנם התחילו הורי מקפידים על התנהגותי דוקא באותו הזמן, שהיה סמוך לנשואי אחותי ושכל רואי היו מחליטים. כי מתפתחת אני בגופי ומתבגרת לא מהדש לחדש, אך פשוט — מיום ליום!... לא להנם רגזו הורי כל כך, כאשר נסיתי פעמים אחדות לצאת במחאה גלויה נגד גזרתם הקשה, לא להנם השפיע כל נסיון כזה מצדי על יהסם באותו יום אל אחותי ולא לחנם היתה אחותי עצמה דנה בחם־נפש על קלות־דעתי ומשתדלת בכל עז להוכיח לי משוגת ילדותי, שבעקבה יכלות להיות כרוכות תוצאות רעות, מרות ומעציבות מאד!....

ומהאותי התכופות והנמרצות לא די שלא הועילו לי, אלא, להפך, גרמו להורי להזק את גזרתם. להפרישני עוד יותר מחברותי, כי חשדו בהן, שעל פי השפעתן המקלקלת אני מוחה.. להשד זה לא היה בפעל כל יסוד. אני הייתי מתבישת פשוט לספר להברותי, ולהפך — הייתי משתדלת תמיד להעלים מעינן את הפרט הזה... סבת מחאתי הנמרצה היתה מונחת באפיי החי והעליז, אשר לא יכול נשוא את השממון, בתכונת נפשי, שהיתה נוטה יותר לרעות והברה, מאשר לבדידות ופרישות... ובנידן זה לא הספיקה לי גם ההכרה הברורה. שהורי נוהגים ככה לא מחסר אהבה אלי, לא הספיקו כל סמני־ההבה המרובים, שהיו מראים לי בכל עת ובכל שעה. מה בצע היה לי בזה שאהבוני, שמהרו למלאות מאויי לבי, בטרם עברו פי, אם אחרי כל אלה הייתי מרגישה את עצמי כאסירת־כלא, כמשוללת הפש, כנבדלה לרעה מכל מיודעותי, אשר רבן אולי לא זכו להיות חביבות כל כך על הוריהן, אך תחת זאת לא נגדרו מסביב בסוגים מעיקים כמוני!...

הסיגים האלה נעשו מעיקים עוד יותר בשנת החמש־עשרה להיי, כאשר כליתי את הק למודי בבית־הספר הפרטי. עד העת ההיא הייתי, לפחות, הפשה במדה ידועה, חפשה מהכלא המשומם שבביתנו, עד אהר הצהרים, ויחד עם זאת היתה לי גם ביתר שעות היום עבודה קבועה בהכנת השעורים לבית־הספר; אולם שתי אלה פסקו, ואני קצתי פשוט בחיי מפני הבדידות והבטלה, אשר הביאוני יהד לידי שעמים כבה מנשוא...

מהשעמים הזה לא הצילה אותי גם הקריאה הנפרזה בספרים, גם ההשקעה בדמיונות, מדה ישדבקה בי מקצת מהמת אותה הקריאה הנפרזה עצמה ומקצת — מהמת ארח־חיי, היים בלי חליפות, בלי שום

שנים רעות.

לב אני מסתלקת תמיד ממנה...

אולם העובדה הממשית, המציאות ההוה — מאלה אין אני יכלה להסיח את דעתי; אינני יכלה לראותן, כאלו אינן, כאלו לא היו מעולם!...

אז הייתי אמנם רק כבת שבע־עשרה שנה, ובתמת ילדותי לא ערכתי כראוי את כל השיבותו של הצעד הזה בחיי העתידים, לא ידעתי להבחין היטב בין הרגשות, אשר העיר בנפשי אותו הצעיר, שהובא לפני בתור התן — ובין הרגשות, אשר סערו בי למראה צעיר אחד... היא הוא האיש, אשר בעת ההיא הכרתיו רק מעט, ראיתיו רק במקרה פעמים לא רבות, — וכשהכרתיו יותר, כשהתחלתי רואה אותו כמעט יום יום, כבר עבר המועד, כבר נועד יום התתונה, וכבר קרב היום...

ההגבלות הקשות הוסרו מעלי, אך — לאחר זמן!

נקרא לי דרור מחיי־הכלא, נתנה לי היכלת לבוא באנשים, להכיר רבים מהם; אך כל אלה נתנו לי רק בשעה, שכבר היו האסורים על ידי, — בשעה שכל המתנות הטובות האלה לא יכלו עוד להיות לי לברכה...

אולם הורי לא ידעו כל מאומה מהנעשה בקרב נפשי פנימה, הם שמחו בכל לב, כי בתם הצעירה היכה בכל את הבכירה.... לא גרמה להם צער כל שהוא... מלאה את תקותם היותר גדולה...

וכעין גמול בשביל זה היתה אותה הנשיקה ההמה והארוכה...

ראשי סבב, גופי נדמה כרעוץ, הורת־לאות כסתה את לחיי, פני היו הפורים —

ואמי הדובקת אותי בזרעותיה ומאמצת את גופי הרועד אל לבה — עוד נשקה ונשקה...

I

צציליה סמוילובנה נפרדה במבוא המסדרון מעל אורחתה האחרונה. המשרתת סגרה את הדלת, שלשלה לתוך כיסה את המטבע, שתקעה האורחה לתוך כפה, וכשהלכה לה גם היא, נשארה הגבירה לבדה. היא עמדה רגעים אחדים בלי־תנועה, כאלו קפאה על מקומה, ורק אחרי זמן מה, כשנפער פיה בפיהוק רחב וממושך, ננערה מקפאונה, הניעה ראשה ותכונן צעדיה בעצלתים לעבר אולם־האורחים. בדרכה עברה על יד חדר־העבודה, שהיה פתוח למחצה. שם ישב אדון הבית, מואיסי אהרונוביטש שיפרין, ואתו שנים שלשה אורחים, מן הידידים המקורבים ביותר, שזאת הפעם לא באו בלוית־נשיהם ועל כן יכלו לשהות פה כהפצם. באפה של צציליה סמוילובנה עלה עשן סיגרות, לעיניה נגלו תמרות־עשן מתאבכות בדמות ערפל עב ולאזניה הגיעה שיחה עליזה בקול רם, תרועת צחוק בצהלה גדולה ופרועה קצת יותר מן הרגיל. היא נעצרה רגע ועל פניה נגלתה מין העויה של אי־רצון; אך העויה זו חלפה מהרה, וצציליה סמוילובנה הלפה לה הלאה.

באולם־האורחים והחדר־האוכל הסמוך לו היה אותו אי־הסדר, שהוא מצוי אחרי משתה, אחרי אספת אורחים רבים; ביחוד רבה הערבוביה על השלחן הגדול שבחדר־האוכל. צציליה סמוילובנה עמדה על הסף המוביל אל תוך שני החדרים האלה והביטה אל סביבה בעיון, כאלו בקשה להקיר דבר־מה, להוכח באיזה דבר, שהוא מוטל עוד בספק.

— ומדוע לא? — לחשו שפתיה כמו בתשובה על שאלה נעלמה, שעלתה במחשבתה. — ערב כשאר הערבים... לא גרוע כל כך... ובאמת, האם תיק הוא, שדוקא כך וכך צריך להיות תמיד?!...

ובכל זאת לא יכלה להשתחרר מאותו הרגש הבלתי־נעים, שהסתתר במעמקי־נפשה וכאלו לחש לה בלי־הפסק:

— לא כן הדבר!... לא כן היא!...

עיניה נמשכו כמו מאליהן, בבלי־דעת, אל הכסאות הרכים והדרגש המרופד אשר באולם־האורחים. שם היתה דולקת עוד מנורת־הקנים הגדולה והאירו עוד מנורות־הקיר; אך לה לא היה שום צורך באור הבהיר

יקרה ומגוהצה כל כך!

והערב ההוא...

זה היה הראשון, וכאלו ערכו אותו רק על פי מקרה. קנית הבית, הלוף המעון, רכישת המערכה החדשה של כלי־בית, שיבת מואיסי ארונוביטש, שהלך למסעיו במשך הדשים אחדים, הביתה, — כל אלה, שנזדמנו יחד בעת ובעונה אחת, עוררום לקרא אל ביתם את הידידים המקורבים ביותר. במחשבה תחלה צריכה היתה להערך רק חגיגת־ערב פשוטה, להבורת־ידידים קטנה; אך בפועל נערך משתה גדול, הוהגה חגיגה מפוארה ונאספה הברה רבה ועליזה...

ומאז נהיה זה כעין מנהג בביתם לערוך משתה־ערב מדי שנה בשנה; אולם אחרי המשתה הראשון לא היתה אפילו פעם אחת השמחה שלמה כמו שהיתה אז, בפעם הראשונה, על המשתה הראשון, שנעשה בהיסח־דעת גמיר!

והשנה הזאת...

דעתה של צציליה סמילובנה לא היתה נוחה ביותר מן הזכרון הזה, אך להסתלק ממנו לא יכלה עוד. למרות רצונה עלו על זכרונה המסבות של הימים האחרונים. למרות כל זהירותם היתרה, למרות הסתלקותם מעסקים ספקיים ובלתי־בטוחים, — לא נמלטו מהפסד, מלוים שאינם משלמים, מסחורות יורדות במחירן... גם מהכנסותיו הרגילות של ביתם נגרעה כדי שליש. מחיר המעונות ירד בכלל מפני צוק־העתים. מלבד זאת נשארו הרבה דירות פנויות לגמרי במשך שבועות והדשים רצופים, ורבים מן השכנים לא סלקו את המגיע מהם בשלמות...

לזכר הפרט האחרון זעה והתנודדה בבלי־דעת על מושבה ופניה התעיתו מרוגז. השכנים האלה, שאינם זהירים לשלם שכר־דירה במועדו, ממררים את חייה יותר מכל. הם גורמים לה פעם בפעם סכסוכים בלתי־נעימים ונוטלים הרבה מבריאותה, כי הם מרתיחים את דמה ומרגיזים את רוחה...

— ואם אין להם במה לשלם, כלום היא אשמה בזאת?! כלום יכולה היא לדאוג לכל הקבצנים שבעולם ולהמציא להם דירות הנם!?...

גם היא מונעת מעצמה פעם בפעם הרבה דברים, שהם לה צרכים הכרחיים. כל אחד מחויב לדעת ולהביא בחשבון את מדת יכלתו!...

וההלטה זו, על פי צרוף־רעיונות מיוחד, כוננה את מחשבותיה של צציליה סמילובנה עוד הפעם אל הענין הקודם. היא זכרה את חלוקי־הדעות, שהיה בנידון זה בינה ובין מואיסי ארונוביטש. דעתו היתה לבטל הפעם את מנהגם לגמרי, שלא לעשות משתה־ערב כלל, אך לזאת

הזה, כי עינה, עין בעלת־בית מנוסה, היתה רואה גם בלי זאת את כל המקומות המוקרחים שבארג הרפידה, וגם בהצי־אופל היתה מכירה כל הבל ופחתת.

— לא! — באה לידי מסקנה, שלא היתה משמחת לב ביותר. — לא, בזמן אחר לא היתה נותנת בשום אופן, שתגיע מערכת כלי־הבית של האולם למדרגת־בליה כזו!...

— וכמה שנים משמשת כבר מערכה זו? — שאלה פתאם את עצמה ותחשב רגעים אחדים.

— כן, כן היא... ארבע שנים שלמות!... בשנה ההיא נקנו כל אלה... נקנה הבית... התחלנו לנהוג.

וצציליה סמוילובנה נאנחה פתאם מבלי־רצונה. זכר השנה ההיא עורר בנפשה רגש מוזר ובלתי־ברור. היא הרגישה פתאם בלאותה, זכרה כמה היתה טרודה היום, ומיד הכירה, כי קשה לה לעמוד על רגליה וכי האור הבהיר יותר מדי מכאיב את עיניה. המשרתת, שהיתה עסוקה בחדר־האוכל והיתה מפנה את השלחן, כבתה על פי פקודתה את כל המנורות הדולקות באולם־האורחים, חוץ מאחת, שהיתה תלויה על הקיר. ובינתים צנחה צציליה על אחד הכסאות, תמכה את ראשה באפס־כח על ידה ותקפא על מושבה בלי כל תנועה.

באטיות מיוחדת סבבו הרעיונות במחה, והדמיונות בנפשה עברו בעצלתים; אך כל הרהורי־לבה סבבו על הציר האחד, על שנת־ההצלחה ההיא...

עוד בהדשים הראשונים, באחרית הקיץ, כבר היה ניכר, שהעסקים הולכים ומצליחים, מצליחים באופן היותר נעלה... ובכל זאת היו גם היא גם מיאיסי ארונוביטש נרעשים משמחה כשנגמרו החשבונות לסוף השנה ובשורה האחרונה יצא להם, כי הונם הוכפל...

הגלגל הוא להגיד: יותר מששים אלף רובל רוח נקי במשך הצי שנה אי עוד פחות מזה!

עיני צציליה סמוילובנה נסגרו למחצה, כאלו ירה עליהן פתאם אור גדול ובהיר יותר מדי. אותו הרגש המוזר והבלתי־ברור, שהתעורר בנפשה עוד קודם לכן, תקף אותה יותר ויותר... זה היה רגש ממוצע בין צער ועונג, יותר נכון — מעורב משני אלה ביחד... לה נדמה, כאלו זה שנים רבות, רבות מאד, חלפו מאז, ובאותה שעה הצטייר הכל בדמיונה בבהירות מיוחדה, כאלו רק אתמול אירע כל זה... מה עליז לבה כאשר קנו את הבית הזה! כמה רגשות־הדוה הרעישו את נפשה באותם הימים, שבהם עברו לגור במעון מרוה ומפואר כזה, בתוך מערכה

שמה נכנס האיש הצעיר, היה כבר חשך ולולא היה רגיל כל כך במקום הזה, כי עתה היה נתקל בודאי על המש או שש המדרגות מן המפתן עד קרקע־החדר. אף על פי כן לא נמלט מלנגוע בדרך־הלוכו באיזה חפץ, שנעתק ממקומו ברעש; ובאותו רגע נאצל מן הקיר בקרבת החלון מין צל לא־ברור ונשמעה באחת הפנות שריקת ספת־עץ רעוצה, הנגרה תחת כובד־משאה, ומאותה הפנה עלה קול אשה זקנה גונחת ומשתעלת בשעה שהיא זעה, כנראה, ממקומה ומתעוררת לקום... בינתים חלף הצל, שנאצל מן הקיר, ועבר לרוחב החדר, ובמקום שעמד נשמע כעבור רגע קול שחיקה דקה ונגלתה להבת כחולה־אדמדמת של גפרור מדלק...

עששית של נפט לא־גדולה, שהמכסה אשר עליה היה שבור ומטולא בפסת־ניר, האירה את החדר. אך האור הזה לא היה בהיר כל צרכו, ורבו של חלל החדר נשאר בחצי־אופל, בו הסתמנו באופן בלתי ברור כל החפצים השונים שבחדר: מכונת־תפירה מכוסה במפת־שלחן או בסדין: ארון־בגדים רעוע מאד ונטוי הרבה הצדה, מטת־ברזל מוצעה וספת־עץ מרופדה שק של תבן, שעליה ישבה אשה זקנה, עטופה עד ההצי במין מטפחת עבה, או שמיכה בלה ופרומה מאד...

הזקנה נשארה על מושבה, ואת האורח קבלה נערה כבת עשרים שנה ומעלה, אשר לפי רשמי־פניה לא היתה רעת־מראה כלל, אך פניה הדלים, אשר מין עיפות־של־שנה היתה נסוכה עליהם הפעם, עיניה השקערוריות, שהביטו נכהן במבט קהה, שער־ראשה הפרוע ומטפחת־הצמר הקרועה, שהתעטפה בה, מתכוצת כלה כזקנה בלה, כל אלה לא הוסיפו לה חן ולא שפרה ביותר... היא התכווצה עוד יותר כשהתחיל האורח לדבר. הענין, שהביא את האורח הזה הנה, לא היה נעים ביותר; והדברים שהשמיע הפעם לא היו רכים כלל. הוא היה אגנט למכירת מכונות של תפירה וגובה כסף מאלה, שקנו בהקפה לפרעון קימעה קימעה.. זה לו יותר מששה שבועות — כך טען אל הנערה, — שדוחים אתו פה מיום ליום, משבוע לשבוע, — היתרש עוד?... וכי אין הם יודעים כלל, שהיכולת בידו לקחת מהם את מכונת־התפירה בכל עת ובכל שעה שירצה?!... עוד מהר יעשה זאת, אם לא יתנו לו כסף!...

יקירות הבית רעשו מדפיקת־הדלת החזקה, שהאורח סגר אותה אחריו כשנדחף מן הבית בחרי־אף גדול.. הזקנה, אשר ישבה כל העת דומם, התחילה נוהמת בקול צרור, ברוגזה, ומתוך הנהם המבולבל הזה נשמעו לפעמים פרזות ברורות יותר, מובנות קצת: „לעבור ב ב י ת אותה נפש ה„יחסנית שלי"!... מכונה־כמונה היתה צריכה לה... תרפ׳ט

לא הסכימה היא בשום אופן. דעתה הכריעה אמנם, אולם להכין הכל ביד רחבה, כמו שנהגה בשנים הקודמות — כזאת לא יכלה עוד להרשות לעצמה. מן ההכרה היה לותר על כמה דברים, להסתפק במועט, במינים יותר זולים; ובאותה שעה הן לא נכחד ממנה, שהאורחים, וביחוד האורחות, ירגישו היטב בצמצום זה, ובמדה שירשה הנמוס ישתדלו בודאי להטעים לפניה בשיחתם מה שהם מכירים...

בזכרונה התחילו חולפים כל אותם הרמזים הדקים, כל אותן ההערות הקלות, שהשמיעה פעם האחת ופעם השנית מן הקרואות כאלו לאחר־יד, כאלו בלי שום פניה, בשעה שבאמת היו כל אלה עקיצות מסותרות בכוונת־זדון כדי להרעים ולהכאיב, להטט בפצעי הלב הדואב... תחת עינג ושעשועים שבעה רק ממרורים וכעס... כל משושה הרעל... ולא אחת ושתים במשך הערב, ברגעי התמרמרות מיוחדה, נתנה בלבה צדק למיאיסי ארונוביטש, ומאד מאד התחרטה על שלא שמעה לעצתו הנכוחה...

— לא עת היא להכין ערבי־משתה, לא עת — בשנים רעות כאלה!...

ומהשבות צציליה סמוילובנה כאלו קופאות בנקודה זו. היא נשארה עוד זמן רב על מקומה בלי תנועה, ובמוחה סובבות בלי־הפסק שתי המלים:

שנים רעות... שנים רעות...

II

באחד מן הרחובות הצרים והמרופשים ביותר עבר איש צעיר, שבגדיו לא העידו כלל וכלל על עושר מיוחד, אבל נקל היה להכיר בהם הפיץ הסר־אונים להתהדר, לחקות ככל האפשר את מודת־היום. תחת אציל־ידו נשא תיק של סופרים בכריכת בד־אנגלי שחור, וכפי הנראה גרם תיק זה תענוג מיוחד להצעיר הזה וספק את אהבת־עצמו. הוא כונן את צעדיו אל אחד הבתים, שאמנם התנשא בגבה ארבע מכפלותיו, אך היה קודר כלו במראה כתליו, שלא נטוחו זה כבר, במראה לבניו החשופות, אשר שחרו מרוב ימים...

כשעבר הצעיר את המבוא המקורה והארוך, נכנס לתוך חצר לא רחבה, המוקפה מסביב בנינים שונים, ויט לעבר בנין בעל שתי מכפלות, שהיה נכר על פי כמה סימנים, כי נבנה מתחלה לשם דיר של עצים, ורק אחר כך הוכשר למעונות של בני־אדם...

בחוץ היו עוד דמדומי אור של בין־ערבים, אך בתוך המעון, אשה

היא רעדה פתאם בכל גופה. בו ברגע, שבדמיונה הצטייר מחזות־אביב וערבי־קיץ נחמדים, — ברגע זה חלפה פתאם זרם של אויר קר, אשר פרץ אל החדר בעד הדלת הפתוחה לרוחה. איש עטוף כלו ועמוס סלי־נצרים כפף את קומתו והתפתל באופנים שונים כדי להכנס בפתח, מבלי שיהא נתקל באחת המזוזות. באותו רגע נשמע עוד הפעם נהמה הצרוד של הזקנה מפנתה. כפי הנראה, זרם האויר הקר לא נעם ביותר גם לה...

ובינתים הצליח הבא לעבור בלי פגע את המפתן והספיק לסגור בעדו את הדלת, ואחרי שהוריד מעליו את הסלים, המכוסים מלמעלה בסמרטוטים משונים, לא אץ להסיר מעליו את הקרעים, שהיה עטוף בהם, אלא נגש ראשונה אל התנור ונלחץ אליו בפניו ובשתי ידיו, ורק אחרי חצי שעה לערך חלץ מעט מעט את המטפחת הכרוכה מסביב לראשו וצוארו, פשט את אדרת־המוך הקרועה והסיר את הסמרטוטים העבים. המתותלים סביב נעליו...

בכל העת הזאת שררה דומיה שלמה בחדר ושום איש מן הנמצאים בו לא הוציא הגה מפיו. רק כאשר נפתחה הדלת עוד הפעם ואל החדר בא עלם כבן שבע־עשרה שנה, גבה־קומה ודק־בשר, בעל פנים דלים וגב כפופה קצת — הפנו כלם את פניהם אל הבא וכמעט בבת־אחת שאלו: „ומה?״...

העלם הזה, הניך של חייט, כבר הלך בטל כשלשה שבועות, מפני שלא נמצאה עוד עבודה בשבילו. אך מאדונו הקודם היו מגיעים לו שמונה רובלים; ואם מלא זה את הבטחתו — לתת היום את הכסף במלואו, — אפשר היה לסלק את דמי־הדירה בעד החודש שעבר, אפשר היה להפטר לזמן־מה מן האגנט הנוגש וגם לקנות פחמי־אבן לשבוע תמים... בעת אחרת לא היה העלם מסכים לתת את משכורתו בשלמות לצרכי־הבית, ביחוד — כדי לשלם להאגנט, שזה אינו שייך לו כלל, אלא לאחותו; אך עתה, כשהוא הולך בטל, כשאין לו גם תקוה להשיג עבודה כל כך מהרה והוא נזקק להוריו, — עתה לא יסרב ביותר. עתה יתן הכל, אם רק קבל...

והוא קבל, אפס לא שמונה, אלא רק חמשה רובלים. האשה ירדה מעל ספת־העץ, האיש עזב את התנור החמה, ושניהם, יחד עם הבנים, התחילו נמלכים בדבר, איך לחלק את הסכום הזה, שאינו מספיק כלל וכלל... פתרון נכון לשאלה המורה זו לא נמצא כל כך מהר.

ובינתים הוצא מן התנור קנקן־פחים מעושן מאד והוצג בקצה השלחן, מכורך היטב באלונטית מטונפה.. כעבור רגע היה מונח על השלחן חצי־

אלפים תהא משתכרת ה„בריה שלי"... הנה היא משכורתה!..."

שעול כבד וממושך, מעורב בגניחות תכופות, הפסיק את נהם הזקנה. אולם הבת לא הרגישה גם בתרעומותיה גם בגניחותיה של הזקנה: בכל אלה כבר התרגלה וכבר הורגלה להתיחס בשויון־רוח גם אל כמה פרטים אחרים... היא נגשה במתינות אל החלון, לקחה מעל ספו את הספר הזרגוני הפתוח ותניחהו לפניה על השלחן. לפני שעה קלה התענינה מאד לדעת, כיצד יתברר סוף סוף בין רוזליה האמללה ומכס הנהמד כל אותם הדברים המסובכים, אשר סכסכום האנשים הרעים בכוונת־זדון להפריד בין הנאהבים, לעורר בלב האחד השד אל השנית... היא קראה עמוד אחרי עמוד בלב חרד מאד, לא התבוננה כלל, איך חשך היום יותר ויותר... האותיות התחילו נבלעות זו בזו, השורות התחילו משתפכות יחד לכתם אחד כהה, והיא אמצה את כל כח־ראיתה והוסיפה לקרוא...

אולם עתה לא יכלה עוד לקרוא בחשק כזה. כל השתתפותה החמה בצערה של רוזליה האמללה, כל הסימפתיה, שהיה בלבה אל מכס הנהמד — כלן חלפו, נסחו מנפשה פעם אחת, והיא לא יכלה עוד להשתחרר מן המחשבות האחרות, מן הדמיונות האחרים, שעלו על לבה למרות רצונה ושלטו ברוחה יותר ויותר...

לא תמיד היה קמינסקי (זהו שם־משפחתו של האגנט) מתיחס אליה באפן כזה. היו עתים, שהיחס הזה היה אחר, אחר לגמרי. היא עבדה אז בבית מלאכתו של גוטליב, — היט, שהתגורר שנים אחדות באמריקה, ובשובו משם הביא אתו, מלבד איזו מאות רובל, גם מין בית־מלאכה חדש: עשר מכונות של תפירה, שבהן עובדות עשר נערות, מלבד חמש וששׁ נערות, העושות ביד כל מלאכה, שאינה נעשית במכונה... ושם נפגשו יחדו. שם התחיל מחזר אחריה ומסובב אותה, התחיל מלוה אותה בלכתה הביתה; אחר כך נעשה יוצא ונכנס בביתה ומדבר על לבה, שאין כדאי לה „לעמול בשביל אחרים", שעבודתה בבית תכפיל את משכורתה...

על כל הפרטים האלה דבר מפורש, ועל הרבה פרטים אחרים רמז לה באופן שלא קשה היה לה כלל להבין... היא, אמנם, לא האמינה לו ביותר: היא שמעה מספרים על האגנטים האלה, שדרכם בכך, שמעה מרננים אחרי קמינסקי ביחוד, שהוא מושך אליו את הקונות באמצעים כאלה; אולם בכל זאת נעמו לה מאד סבוביו של הצעיר המגוהץ הזה... העבודה היתה נעשית בזריזות כפולה, כשהיה הוא יושב על ידה ומבדחה בשיחותיו ובהתוליו... הטיולים היו נעימים פי שבע, כשהיה הוא מהלך

עמה...

שנים רעות...

קנקן־הפחים המעושן כבר הורק עד משקע־הציקוריה השחור והעבשבשוליו, מככר הלחם נשארו רק איזו פרוסות קטנות, והמסובים עודם יושבים איש על מקומו בלי־תנועה, בלי אומר ודברים...

דממה כבדה מסביב. ובמחותיהם של כל המסובים סובבות בלי־הפסק שתי המלים:

שנים רעות... שנים רעות...

ככר לחם שחור. לפני כל אחד מן המסובים היתה כוס של זכוכית ירוקה, מלאה ציקוריה שחורה, ובצד כל כוס היה מונח גזר סוכר לא גדול...

הסעודה התחילה. באכילת הבן היה ניכר תאָבון בריא של אדם צעיר, שלא טעם מאומה למן סעודת־השחרית הדלה עד עתה. גם האב נהנה מאד מן הציקוריה החמה ויגמע ממנה בעונג מיוחד אחרי ענותו יום תמים בקרת־החוץ, שהרעידה את כל עצמותיו וכאלו הקפיאה גם את קרביו. אולם האם והבת, כנראה, לא מצאו שו סנחת בסעודה זו. פני הראשונה התעותו לכל גמיעה וגמיעה, שגמעה מן הציקוריה המרה, אשר עוררה גועל בגרונה וגרמה לה שעול תכוף; פניה של האחרונה אמנם לא הפיקו סימני אי־רצון מיוחד, אך אכילתה ושתיתה היו כאפתיה גמורה, באיזו עצלות־של־שנה...

האמנם זהו העיקר?... וכי רק על זה היא מצטערת, שאין להם היכולת להכין יום יום תבשיל? וכי רק זה מדכא את נפשה, שהם מוכרחים להיות ניזונים במשך שבועות וירחים בלחם יבש וציקוריה שחורה?!...

היו ימים, שהכל היה באופן אחר לגמרי... והימים ההם לא רחוקים מאד, רק כשלש שנים עברו מאז... עוד גם לפני שנתים... אביה, צובע על פי אומנותו, היה משתכר במשך הקיץ הרבה והיה מותיר אז מאה רובל ויותר מן ההוצאות על כלכלת־הבית בכסף זה היה שוכר לו מרתף בימות־הבציר ומכין שם תפוחי־אדמה, בצלים, כרוב ולפת לממכר בימות־החרף. ובכל ימות השנה היו לאָמה פרה אחת או שתים, אשר את חלבן היתה נושאת אל בתי קוניה התמידיים... בימות הקיץ היתה, כמובן, הרוחה יתרה, הפרוטה היתה מצויה בביתם יותר; אולם גם בחורף לא היה להם מחסור כל דבר... כל מה שנצרך נמצא בעתו... היתה יכולת להכין מעט מעט גם מה שיהיה נצרך רק בעתיד...

אולם הזמנים נשתנו! קיץ אחד לא טוב ביותר, אחריו עוד אחד, גרוע הרבה יותר, ובאחרונה — קיץ, שלא היה כמוהו לרוע, קיץ, שלא נבנה בו אפילו בנין חדש אחד, גם התקונים בבתים ישנים נתמעטו בו מאד... עוד בחורף שאחרי הקיץ הראשון כבר הורגש הדחק מאד, אך רק בראשית החורף השני הגיע הדחק לאותה מדרגה, שהיו אנוסים למכור את פרותיהם ולהוציא מן הבנק גם את הכסף ההוא...

והכל ירד לטמיון!... בקיץ האחרון לא היתה משכורתו של אביה מספיקה אפילו לצרכי הבית בלבד. בימות־הבציר לא היתה עוד שום יכולת לשכור מרתף, והתגרנות בחוץ, על יד הסלים — וכי הרבה יכולה היא לתת?... האם כבר הצטננה, והאב, הקופא יום תמים על פני החוץ, מביא בערב רוח של איזו עשרות פרוטות — —

צרת רבים.

מיהם־הנחשת הגדול, המוצב על השלחן בחדר־האכל, לא העלה עוד תמרות קיטור, לא הרתיח עוד את מימיו בשאון, אך מתוכו פנימה עלה עוד רחש קל של מים מתבעבעים ונשמע לחש דק של גחלים מועמות. זולתי המשק הרפה הזה לא הפריע דבר את הדומיה העמוקה, אשר שררה בחדר מסביב, אף על פי שאל השלחן היו מסובים כמעט כל בני־הבית. אבי המשפחה, אפרים בהייטמן, היה שקוע בקריאתו מתוך גליון העתון, הפרוש לפניו על השלחן, בשעה שבלומה אשתו, אשר ישבה ממולו ותעסק בתקון איזו שמלת־ילד, הפסיקה זה רגעים אחדים את מלאכתה, כי נשתקעה מבלי־משים במחשבות ועיניה הביטו נכחן בבלי־דעת. על יד האם ישבה הבת הבכירה, אניוטה, עלמה כבת עשרים ושתים שנה, אשר עשתה בעיון רב מלאכת־רקמה; ומעבר השלחן השני, לפני כוס טהא שהצטננה כבר, ישב נער כבן שלש־עשרה שנה, תלמיד בית־הספר למסחר, ועסק בלמוד שעוריו.

במרחק מעט מהשלחן, בפנה שבין ארון־המזון והספה, התעסקה ילדה כבת עשר שנים בצעצועתה. היא הקריבה שני כסאות זה אל זה, ערכה שם משכב מרוה, וכשהשכיבה בזהירות ותלט היטב את „ילדתה" בשמיכה ההמה, התחילה מדברת אליה בלחש, אך כרצינית רבה, „שאסור לצעק עתה", ש„צריך לשכב במנוחה, לישן תיכף כשמשכיבים אותה"...

ודברי־המוסר הנכוחים האלה אף על פי שלא פעלו, כנראה, על הילדה־הצעצועה, כי עוד זמן רב היתה האם־הילדה מטפת מוסרה; — אולם תחת זאת פעלו כראוי על שני הילדים, בן שלש ובן חמש שנים, אשר ישבו על כסאות־ילדים גבוהים אצל קצה השלחן. הם כבר כלו לשתות הקס, ונשענים על ידות כסאותיהם השגיחו בשימת־לב רבה אל כל תנועות אחותם, עד שתקפתם שנה מעט מעט...

בינתים נפתחה דלת החדר ועלם כבן שמונה־עשרה שנה נכנס. זה היה גרישה, אחי אניוטה הצעיר. בידו נשא חוברת חדשה ובלתי־מכורכה של ירחון רוסי; אך בשבתו אל השלחן לא אץ לפתוח את הספר,

המרגעת ומסגלת את הנפש יותר להתרכז בקרבה פנימה. עיניו כמו עה ההצי בשמורותיהן, ראשו נח מבלי משים על כף ימינו, הסמוכה בארבתה על השלחן, ובמצב הקופא הזה שקע יותר ויותר במחשבות — דמיונות...

הוא איננו מביט לאותו הצד, אך לו אין צרך כלל במראה־עינים, כי יודע הוא גם בלי זאת את היחס, שבין אניוטה והצעיר האורה, י— יחס, שלא תמול הוא ושלא היה עוד סוד לשום איש, אף על פי שבאופן רשמי לא החלט עוד כל דבר... הכל יודעים והאב המאושר מרגיש זאת בענג מיוחד, שה„בנים" אוהבים מאד זה את זה, מסורים זה לזה בכל נפש, ובשעה שהם נדונים בהתפעלות גדולה כל כך ונראים כרבים בהקפדה עצומה — באותה שעה נכון כל אחד לותר בפעל על הרבה,, הרבה מאד, בשביל צחוק־רצון של השני, ושניהם יחדו היו חשבים את עצמם לאמללים מאד, לו היה האחד מסוגל להפגע באמת מדברי השני...

— זוג מתאים ומכון כל כך זה לזה קשה למצא!...

המסקנה הזו, שהוא בא אליה לא זאת הפעם הראשונה, מביאה לנפשו ענג רב; אולם יחד עם זאת מתעוררת בקרבו כמו מאליה מחשבה אחרת: מתי יזכה לראות את הזוג הנעים הזה יחדו? — והמחשבה החדשה מטה בבת אחת את כל מהלך־מחשבותיו לעבר אחר, — דוקא לאותו העבר, שבהפץ לב היה מסיח את דעתו ממנו ברגעי הנחת האלה...

אפרים בריטמן קם בהשאי ממקומו. הקסם, אשר היה נסוך עליו זה מעט, הלך מהמגע הקל הזה בלי־רצון אל המציאות, אל הפרוזה היבשה של החיים, ושיחת הצעירים העליזה לא הרחיבה עוד את דעתו, אך הפריעה אותו ממחשבותיו, לא נתנתו להתרכז כראוי במערכי־לבו...

אמנם, כל המחשבות האלה, כל מערכי־הלב לא יתנו, לא יוסיפו לו מאומה; אך מכיון שהתעוררו, שוב אינו יכול להסתלק מהם, ונגד רצונו הולך הוא ונשקע בהם יותר ויותר...

הוא איננו כלל מאותם הזקנים, המתרעמים תמיד על הצעירים, מפני שאלה אינם מביטים על החיים כמותם. מבין הוא היטב, שכך הוא סדר־העולם, שלכל תקופת־חיים יש בדין זכיות מיוחדות, ובדין הוא שיהיו הצעירים מסתפקים יותר ברגעי ההוה, מבלי הטריד את מוחם כל כך במחשבות על דבר העתיד... ליבש את מוחם ונפשם במחשבות טורדות כאלה עוד יספיקו כשיזקינו יותר, כשיכבד עליהם בשעתם עול החיים, כשיגיע תורם לדאג בעד הדור, אשר הקימו...

הנחלה היא: לגדל בנים, לעשותם לאנשים, לכונן להם מצב בטוח בחיים!

ובשעה שאחותו מלאה למענו כוס טה׳, לקח בידו את מעשה־הרקמה, אשר הגיהה היא מידה... כשנפנתה אניוטה אחרי רגע ותשב למלאכת רקמתה, הוהלה בין האח והאחות שיחה בלחש והפסקות תכופות; והשיחה הזאת ענינה, כנראה, גם את האב, אשר התראה עוד אמנם כשקוע בקריאתו, אך נכר היה בו, שמשגיח הוא בסתר אל בניו ומטה אזן להקשיב לדבריהם...

כחצי שעה אחרי כן נוסף אל המסובים אורח, צעיר כבן חמש ועשרים שנה, ונכר היה מהסקירה הראשונה, כי גם הוא עצמו, גם האחרים אינם חושבים אותו כזר פה. הוא בא, ובאותו רגע פסקה הדומיה, התעוררה תנועה, מלא החדר שאון דברים. האב סלק אל הצד את גליון העתון ויכנס עם האורח בדברים על הדשות פוליטיות שונות ושמועות מעולם־המסחר הקרוב והרחוק. האם התבוננה בתוך כך לשני ילדיה הקטנים, כי נרדמים הם על כסאותיהם, וכשקרבה אליהם לפשטם ולהעבירם אל חדרם, התעוררו שניהם, ובשעה שהאחד התחיל מתרגז ובוכה — התחיל השני, להפך, צוחק ומשתובב...

ובתוך שאון הילדים הזה הוהלה שיחה עליזה. התעורר, מבלי אשר התבונן איש איך ועל פי מה — וכוח הם וסוער בין אניוטה, גרישה והאורח, — וכוח על איזה ענין מפשט, אחד מאלה, שהיו מתעוררים בחבורה זו בכל פעם והיו נמשכים כפעם בפעם שעה ושתים, עד שנהר גרון המתוכחים ועד שנלאו להתוכח...

במשך כרבע שעה הקשיב אפרים בהיטמן אל השיחה הזאת בשימת־לב רבה. נכר היה בו, כי מאמץ הוא את מחו לתפוס את מהות הדברים, שעליהם דנים הצעירים; אך בכל חפצו הטוב לא עלתה זאת בידו. לו נדמה, שכלם מדברים אחת, רק שכל אחד מהם משתמש על פי מקרה במלים אחרות, ומה תמוה הדבר, שהמתוכחים מקפידים דוקא על המלים השונות האלה, ובהן הם נחלקים יותר מכל!... מעט מעט נשמט ממנו חוט הוכוח, הדברים הסתבכו יותר ויותר, צרוף הענינים זה לזה נעשה פחות ופחות מהור, ולבסוף היה שומע עוד רק קול דברים, פרזות בודדות, בלי יחס הגיוני וקשר ביניהן...

ובמדה שנעשתה לו שיחת הצעירים פחות ופחות מובנה, — בה במדה הוקל לו לשמעה ובה במדה גדלה אותה ההחבת־הדעת המיוחדת, אותה הנאת־ההורים השלוה, הממלאה את נפשו בכל פעם, כשהוא שומע מסביב לו את השאון העלז הזה ומרגיש בו שפע חיים בריאים, שפע כחות־עלומים, קולחים בעז ופורצים חוצה... קולות המדברים לא הרגיזו מנוחתו, לא הפריעוהו ממחשבותיו, אך להפך, פעלו עליו כזמרה נפלאה,

לא נעימות, שפע דמיונות, שאינם משמחים את הלב כלל... „שנים רעות... שנים רעות"... לוחשות שפתיו, ובדמיונו חולפת שורה ארכה של פגעים שונים, צרות ומכאובים... לא רק מערכי־לבו בנוגע לסילומן תבלו, — וגם ההכל הזה מרגש לו עתה מאד, — כי גם מצבו שלו התמוטט הרבה בשלש השנים האחרונות. הון, פחות או יותר הגון, לא היה לו מעולם. כל מה שהיה מכניס, היה מוציא תדיר להספקת הבית, הבולעת שנה שנה מבלי־משים סכומים הגונים; וכשבאו השנים הרעות, כשנצערה המשכרת, לא נתמעטו בכל זאת הצרכים, שרובם הכרחיים...

ובמה נחשבה העזרה הפחותה, שגרישה ואניוטה משתדלים להמציא לו!... לפני שנים אחדות לא היה מרשה להם בשום אופן לעסוק בעבודת ההוראה בשכר... עוד פחות מזאת היה מרשה לעצמו ליהנות משכרם, לקחת מזה לצרכי הבית... ואחרי כל אלה עוד הולך הלחץ וגדול. מצד אחד הולכים החובות ומתרבים, ומצד אחר גורם רע־העת להמעיט את מדת האמונה של המלוים, להכביד יותר ויותר את ההקפה.

...ה„בנים" כבר נלאו להתוכח וישתתקו לזמן מה, אחר שבו לשוחה, ושיחתם היתה הפעם מבודחה יותר, מתובלה בהתול קל ומעורבה בשחוק תכוף; אך האב, השקוע כלו במהשבותיו, לא הרגיש בכל זאת. הוא ישב בלי תנועה על כסאו ליד החלון ועיניו היו נטויות אל השכת־הלילה שבחוץ, כאלו בקשו שם נקודת־נגה מזערה, קרן־אורה קטנה, מבשרת קץ קרוב, קץ השנים הרעות...

עיניו נמשכו בבלי־דעת אל בניו, היושבים ליד השלחן, ואל הצעיר האורח, הנחשב לו גם הוא כבן. הוא הביט אליהם, ובזכרונו חלפה שורה ארוכה של טרדות שונות, שהיו לו בבניו אלה, שהוות עוד גם עתה... אחרי כל היגיעות, שיגע במשך שנים אחדות, לא עלתה בידו להכניס את גרישה לאיזה בית־ספר בינוני, וכמה רגז, צער והרדה גורמת העמידה־למבחן זו שנה שנה בתור לומד מחוץ לבית־הספר!... ואם היה מאושר יותר בנוגע לבנו השני, כי נכנס זה לבסוף אל בית־הספר למסחר; אך בכמה עמל והשתדלות עלתה לו כניסה זו!... קלה בערך היתה לו רק כניסת אניוטה אל הגימנזיה; אולם תחת זאת...

אמת הדבר, גם פה עמדה לה הצלחתה. הדברים נסתבכו באופן רצוי מאד. אניוטה לא הספיקה עוד להסיר את תלבשת הגימנזיה, וסולומון (הצעיר האורח) נקרה לפניה, מתחלה — רק בתור מורהו של גרישה, אך אחרי זמן מועט כבר נכר היה, שהיחס הזה הולך ומשתנה משני הצדדים...

מצד זה היה הכל טוב ומתוקן. אך עוד תנאים אחדים, חשובים מאד, היו חסרים. סולומן הוא אמנם בעל כשרונות טובים מאד ובו כמה מעלות משובחות, המסגלות אותו לעתידות נכבדים, להצלחה בחיים; אך כרוב בני־הנעורים עודנו נוטה יותר לשגיה־בדמיונות, כרוך הרבה יותר מכפי הראוי אחרי האידיאליות המפשטה, המסתירה מעיניו כמה צדדים חשובים של המציאות הפשוטה, של חיי־המעשה, כמו שהם בפעל... הוא לא הבין זאת, וצריך היה להוכיח לו, שאומנות ההוראה, אשר הוא אוחז בה, עניה יותר מדי, מגולה מאד ואיננה בטוחה כלל; צריך היה להבינו, שהאיש הנוטל על עצמו הספקת משפחה, מחויב לכונן לו מקודם מצב בטוח בחיים, ורק אחרי כל אלה אפשר היה לבאר לו את תכנית־הפעולה, המכונה לתכלית הרצויה...

והתכנית הזאת היתה מחושבה היטב לכל פרטיה, מפולסה כראוי מכל הצדדים. לא היה כל ספק שסולומן, על פי אפיו ודעותיו הקודמות, מסוגל יותר מכל לעסק הסוכנות, ומה גם שבמקצוע זה יכולים לסיע לו אנשים הרשי טובתו, אם בפרוטקציה הגונה, כשיהיה צורך בה, ואם בעצה טובה, התלויה בידיעת תנאי־המקום, בבקיאות תגרנית, או באיזה מקרה אחר..

ומעשה נעשה. ההתחלה היתה טובה, מצליחה מאד. הצעדים הראשונים הוכיחו, כי לא מוטעים היו ההשבונות המוקדמים, כי אמנם תקוה טובה נשקפה לעתיד; אולם...

פני אפרים ברויטמן מתקדרים מאד; נפשו נמלאה שפיו מחשבות

אַךְ מקרה..

... הלא אך מקרה היה זה בלי כל ספק —

אולם לא הכל בנידן זה היה רק על פי מקרה; כמה וכמה דברים היו טבעיים מאין כמוהם, מחויבים פשוט מטבע הענין...

האם לא היה טבע הענין מחיב, שאני, יליד הדרנישק, אהיה שומע כפעם בפעם עוד מקדמות ילדותי על דבר „הכוכב, אשר דרך" מעירנו הקטנה, על דבר העלוי המצוין, אשר על ידו זכתה עירנו להתפרסם כל כך, בהיות שמה הפחות לשם־לוי מכובד ומפורסם כזה?!...

„העלוי הדורנישקי!".

ואני זוכר עוד עתה באיזו הרדת־קדש, באיזו יראת־כבוד והדות־גאון היה איש איש מבני עירנו נושא את השם הזה על שפתיו. לא אם אחת היתה מאמצת ברגע כזה את ילדה־יקירה אל לבה, ומקרב הלב החם היתה מתמלטת מבלי־משים אנחה כבושה ועמוקה, מעין תפלה מסתרה, שאין הפה מוצא די עז לו לבטאה... לא אב אחד, מדי שוהו הרש אל ערישת ילדו המנמנם, או בראותו את שביב־הבינה הראשון מבריק בעיני עוללו, — העלה באותו רגע על לבו מבלי־משים, כי היה בדורנישק אב מאושר כזה, אב, אשר זכה לגדולה כזאת...

העלוי —

ובטרם עמדתי על דעתי, כבר למדתי להעריץ את השם הזה; עוד בטרם ידעתי את פרוש המלה הזאת, כבר הסכין לבי להרוד רק לשמע צלצולה... ובמדה שגדלתי, במדה שהתפתחה בינתי והתרהב חוג מושגי, — בה במדה גדל בקרבי רגש ההערצה זו, שכל סביבתי היתה אז מלאה ממנה...

יותר מכל הצטין בנידן זה הדרו של רבי שמעיה מלמדי. רבי שמעיה, למדן מופלג בבקיאותו, אחד ממלמדי־הגמרא היותר מובהקים בעירנו, היה בן־גילו והבר־ילדותו של העלוי, ובמשך עשרות שנים היה מספר וחוזר ומספר בהדוה שאינה פוחתת כלל את הנפלאות הגדולות, אשר זכה לראות בהברו לשמע ממנו ועל אדותיו... מלמדי המצוין והמתון בטבעו, הבלתי־מתונן בכה־דבור מיוחד — כאלו היה נהפך ברגעים

עירנו קבלו בכל עת ידיעות מדויקות על כל פרטי היו בבית הגביר האדיר רבי שבתיל ליזר־ברכ׳ס... „פלאי פלאים ממש" ספרו על דבר החתונה המפוארה, אשר לא רבים אמנם מבני דורנישק זכו לראותה בעיניהם אך כלם ידעו להתברך בה, „שיהיה — ולו רק החלק האלף ממנה על כל התונה יהודית... ככה ספרו, כי העלוי יושב ולומד יומם ולילה בבית־המדרש המיוחד, אשר בנה לו רבי שבתיל בחצרו, ואף על פי שמערים ג׳הילות רבות כבר פנו אליו כדי להכתירו בכתר הרבנות אך היא, מרוב ענוה ועוד יותר — מפני שאינו חפץ לבטל מתורתו, — מסתלק מהכבוד הזה, כמו שהוא מסתלק גם מכבוד־מחברים ואיננו חפץ בשום אופן להדפיס את „הידושי־התורה" הנפלאים, אשר „אתו בכתובים"..

והספורים האלה פעלו על נפש־הילד הרכה שבי פעולה נמרצה, השאירו רשמים חזקים, אשר לא נמחו כליל גם ברבות הימים. הרבה אמנם, הרבה מאד שויתי במשך הזמן. שנוי מהלט בא בהשקפותי על החיים ועל ערך כל הדברים, אשר מסביב לי, והרבה הרבה מזה, שהיה קדוש, יקר ומרומם בעיני מקדם — נעשה אחרי כן חולין, פחות ושפל; אולם במעמקי־הנפש פנימה נשארו עוד, כנראה, שרידים רבים מרשמי־הילדות, שגרמו לי להרגיש ביהם לכמה דברים את ההפך ממש ממה שחיב ההגיון....

מה, לכאורה, היה לי ולהעלוי הדורנישקי? ובכל זאת, כאשר נתגלגלתי באחרית הימים לעיר־הפלך נ., שבו והיו בנפשי לשמע השם הזה זכרונות רבים, אשר לא האמנתי כבר במציאותם, ויחד עם זאת התעוררה בקרבי תשוקה גדולה להתבונן מקרוב אל האיש ואל אורח חייו.

הדבר הזה לא היה קשה ביותר. גם העלוי הדורנישקי עצמו, גם משפחת אשתו היו מפורסמים למדי בעיר, ובלי כל עמל נודע לי המשכם של הדברים, אשר שמעתי ראשיתם עוד בילדותי. בתוך שאר הדברים נודע לי, כי אבי־המשפחה הזקן, רבי שבתיל ליזר־ברכ׳ס, כבר הלך לעולמו, ובמותו נפלגה גם משפחתו לשתים: רק בתו היחידה, היא אשת העלוי, נשארה נאמנה למסרות־המשפחה העתיקות; אולם משלשת אחיה לא היה גם אחד, אשר התקים מנהג אבותיו בידו....

ולאחר זמן מועט נסתבכו הדברים, באופן כזה, שהייתי אני עצמי נכנס ויוצא בבית העלוי. אז גם התבוננתי, כי התהום הרבה, המפרדת בין ביתו ובתי גיסיו, היה אף אם לא באופן גלוי כל כך — גם בקרב הבית פנימה, בין הבנים והוריהם, רק שהעלוי עצמו, העוסק יומם ולילה בלמודו, איננו רואה ואיננו מבין מאומה מכל הנעשה מסביב

כאלה לאיש אחד: רוחו היתה מתלהבת ודבריו היו שוטפים כנחל בלי כל מעצור במשך שעה ושתים...

הוא היה מספר, ואנחנו, תלמידי החדר, היינו מקשיבים בשימת־לב רבה. עשרות פעמים כבר שמענו, ובכל פעם היינו שומעים בענג חדש את הספורים האלה, איך הצטין העלוי־שלעתיד עוד בהיותו כבן שלש שנים מכל הילדים אשר כגילו, איך התחיל ללמוד בהיותו בן ארבע שנים, וב„זמן" הראשון כבר עבר ל„חומש עם רש"י"... בן חמש נכנס לגמרא, ורבי שמואל־יוסף, רבה הזקן של עירנו, אשר בהגהו פעמים אחדות, נשתומם, „יצא, פשוט, מן החושים" למראה ה„כלי הנפלא" הזה... „כלי נפלא" הכירו בו רבי יודלה, ראש הישיבה הס—מי, רבי מרדכ'לה „חריף", ה„גדול הפ— ני" וכמה רבנים גדולים ולומדים מפורסמים אחרים, אשר נזדמן להם להיות, בימים ההם בדורנישק... כלם ענו פה אחד, כי עלוי כזה יקר למצוא, — נבאו לו עתידות גדולים..

ורבי שמעיה מלמדנו היה מוסיף ומספר לנו, איך נתקימו בעתן הנבואות האלה, איך יצא שם העלוי הדורנישקי ב„כל העולם" ואיך רבו הקופצים עליו מקרוב ומרחוק, עשירים מופלגים, אשה בקשו לזכות בה„סחורה היקרה" הזאת...

וכשהיה רבי שמעיה מגיע לנקודה זו, היה מסתלק בכל פעם קצת אל הצד והיה מתחיל מפליג בשבחיו של רבי שבתיל ליזר־ברכ'ס, אחד הגבירים האדירים מהדור הקודם, אשר אין עוד דוגמתם בדורנו: זקן מופלג בתורה ויראת־שמים, גדול ביחוס־משפחתו ומפורסם בנדבנותו, בצדקתו הרבה, שהיה עושה בסתר ובגלוי... ורבי שבתיל זה בא „בעצמו ובכבודו" דורנישקה, עמד במרכבתו המפוארה על פתחו של הבית השפל והדל, אשר גר שם ליבל אופה הכעכים, אבי העלוי, אף גם נכנס לתוך הבית וישהה שם כשתי שעות בודאי. לאחר ימים מועטים נעשה ליבל, אופה־הכעכים העני, המטפל בשלש בנות בוגרות, למחותנו של הגביר האדיר רבי שבתיל, אשר התחיב מצדו לתת נדוניא הגונה לשלש הבנות, ובזכות זאת נקנה לו העלוי, אשר היה אז בן שלש־עשרה שנה, בתוה התן לבתו היחידה...

כאן פסקו הדברים, שהיה רבי שמעיה מסיחם לנו בתור עד ראיה. העלוי נלקח עוד שנים אחדות לפני חתונתו אל בית המיועד־להיות־חותנו בעיר הפלך ג., אך בדורנישק לא חדלו מהתענין בו גם אחרי כן, ובני

מקוסם מהמראה הנפלא הזה, הנורא בהודו המיוחד, ישבתי כחולם ואדמה את נפשי בתוך עולם אחר, זה ואינו־דומה כלל לעולם המצוי והרגיל. רק על אזני רפרפו ואל מוחי לא נכנסו דברי מכרי, אשר ישב אתי יחד בסירה

— אך זה שפע־עושר אובד! כמה אור, כמה חום הולך לאבוד בלי כל תועלת! והלא אך מקרה היה זה, כי דוקא באותו ערב נזכרתי על דבר העלוי הדורנישקי, ובמוחי נקרה בלי־הפסק השאלה הארורה:

— על מה כלו חיי האיש המצוין הזה וכשרונותיו הבלתי־מצויים? כן, אך מקרה היה זה!

לי...

— אבל איזה הפיק יש בלמוד הזה, שאינו נושא פרי לאיש? כמה כלי חיי האיש המצוין הזה וכשרונותיו הבלתי־מצויים, אם גם בקרב ביתי אין השפעתו נכרת במאומה?

על השאלות האלה, אשר היו עולות לפעמים על לבי מבלי־משים, לא מצאתי תשובה.

והשנים עברו כסדרן. מסבות חיי הגלוני מעיר־המלך ג., טלטלוני מעיר לעיר, ובאחרונה — הטילוני אל הבל מכרות־הנפט מעבר לים־הכספי. שם בתוך הערבה הקודרה והשוממה, אשר תלאה את העין בגבעותיה החשופות והכהות, ביער צריחי־העץ, המתנשאים בראשיהם המחודדים ממעל לכל מכרה־נפט, ובשכבת החול החום, אשר לא יעלה בו כל צמח, — שם גם המחזה הנאדר האחד, מעין־הנפט־המקלה, איננו מרהיב ומרומם את הנפש, ואדרבה מעיק הוא עליה ומדכא אותה במראה תמרות עשנו התומות, הנזרקות למעלה ברעש־שברים, כגשימות כבדות ומקטעות של ענק נורא, המתפרץ לעלות מתחתיות־ארץ, מעמקי־שאול..

ובתוך תמרות־העשן התומות נזרקות בכח עצום גם אבנים כבדות, נתזים רסיסים רותחים למרחוק וגשם־נפט חם יותך ארצה, והוא משתפך וממלא כל הריק בין הגבעות —

— אך זה שפע ברכה! כמה איר, כמה הון יביא המעין־המקלה!

והמראה בכל זאת מעיק ומדכא את הנפש... רק אז יהיה לנפלא, לנורא־הוד, אם יפול שביב־אש אל הקלוח, ובין־רגע אחד יהפכו תמרות־העשן התומות, הערפל הכהה והכבד — לשלהבת גדולה, ללהבות־אש הנזרקות בכח למעלה — — — — — — — —

— — — — — — —

ואני זוכר עוד את הערב ההוא. סירתנו התנענעה לאטה על פני הגלים הזעירים במי הים, אשר נראו במרחק רב מסביב כזהב מותך, הרהש ונרתח באש לא גדולה. מראש גבעה תלולה על שפת הים נשקפה לנו לבת־אש גדולה, הצרה למטה והולכת ומתרחבת למעלה. לרגעים נראתה הלהבה כמשתברת בתחתיתה, אמצעיתה ורומה; וברגעים כאלה היתה אשה נעשית מבהיקה הרבה יותר, ומאות לשונות־אש, גדולות וקטנות, היו נזרקות לכל עברים, נתזות מסביב בדמות כדורים, רציצות וחצים אין מספר...

רצועת אורה.

מתהלה, בעת הראשונה כשבא לדור אצלם, היתה מתיחסת אליו יותר בבוז, וערכו היה פחות בעיניה מאד.

לזאת היו סבות נכבדות למדי.

בשעה שהביא את הפציו אל „דירתו" ההדשה, משכה דלותם של אלה גם מבלי־משים את העין עליה

כל „רכושו" היה בסך־הכל: סל־נצרים ישן ורעוע כלו, משורג בעבותים, מפני שהמכסה נתק כבר מפתותיו; שמיכת־צמר פשוטה ובלה, כר לא גדול במהלצה, לא נקיה ביותר ואדרת־חרף ישנה ופרומה בכל שוליה...

סמני־דלות אלה לא היו מסוגלים כלל לטעת בקרבה רגשות־כבוד מיוחדים לדיר החדש.

לא מעט הועיל בנידון זה גם יחס ה„גבירה".

כשהתהילה זו בוררת משאר ההדרים כלי־בית שונים לחדרו של הדיר, בהרה בכונה את הגרועים והנפסדים ביותר, ונכר היה בה, שהיא כאלו אומרת לעצמה: „לכעין זה די יהיה גם באלה!"

„לכעין זה" —

והיא היתה רואה לבקרים, כשהיתה מגשת לו מים לרהצה, ששרולי כתנתו פרומים בקציהם, מטולאים הרבה מאד ולפרקים גם קרועים לגמרי.

גם שאר לבושיו לא היו טובים ומתוקנים הרבה יותר מלבניו.

נעליו היו גם הם בלים מאד וממולאים טלאי על גבי־טלאי.

בכלל, כל מערכתו מסביב היתה כל כך דלה: מטה מרוסקה, שלחן מתנודד, כסאות צולעים, המשמיעים שריקה לכל תנועה קלה, אשר יתנועע היושב עליהם...

אפילו הספרים, זה המין האחד, אשר היה לדיר במדה הגונה, — אפילו אלה היו על פי רוב לא מכורכים, מקומטים מאד, פרומים, מלוכלכים...

ואחרי כל אלה, האמנם אפשר היה לה להתיחס אליו ברגשות־כבוד מיוחדים?

ל׳ בגמגום.

ועוד זמן רב אחרי צאתה מחדרו הרגישה בנפשה דבר־מה בלתי־נעים מאד, מעין מבוכה פנימית, שלא ידעה לבאר אותה בדברים, ואולי גם לא יכלה להבין אותה בפני עצמה מה היא.

איזו קטעי מחשבות נתרוצצו במוחה לא אחת ושתים במשך היום ההוא.

מרוב־עבודה, מחסר־פנאי לא היו המחשבות האלה שוהות במוחה זמן רב, ועל פי רוב לא היו גם נשלמות.

ובכל זאת הספיקה להתבונן, ש ה ו א עולה והוזה ועולה בכל פעם בתוך המחשבות האלה...

לעגה הרגיל ל׳ ולהנהגותיו הזרות — היה ביום ההוא רק מן השפה ולחוץ, גם זה מתוך יותר אונס.

באה מיכלה חברתה, המשרתת בדירה שממולם, וכמנהגן מקודם היו צריכות להתקלס מעט ב ו, להקות מעט את דבורו והליכתו, להתבדח ברמזים והצאי־רמזים על הקרע שבכתנתו, על העקבות הנמוחים של נעל ו ועל שאר פרטים בדומה לאלה.

ואיזה רגש, אשר לא יכלה לבאר אותו גם לעצמה, מנע אותה מהראות לפני מיכלה, עד כמה אין הדבר הזה נעים לה הפעם...

אותו הרגש הכריחה גם ללעג בפיה למרות הפצה.

והוא נמנעה גם מספר למיכלה, כמה נתן לה ה ו א בבקר...

רק בקרב נפשה עמוק נעורו והזרו ונעורו מחשבות, אשה לא ידעה כמוהן מקודם.

ל„הרויה קצת מהשוק" — דבר זה נחשב בעיניה, כמו בעיני הרוב הגדול של חברותיה, רק כ„משכרת צדדית", המותרת בלי שום פקפוק. ורגילה היתה ל„הרויה" גם מ„קניות" למענו...

מ א ל ה עוד נקל היה יותר: הגברים בכלל אינם בקיאים כל כך בהשבונות המשק, אינם מדיקים כל כך בפרוטות, והוא גם לא היה דורש „חשבון", לא היה שומע כמעט, איך היא פורטת אותו..

עתה היתה אובדת־עצות.

בפעם הראשונה בחייה הרגישה, שגם ב„רוה" זה יש קצת אסור...

אם לא תמיד, במקרים ידועים — לפחות.

אולם גם לחדול לא יכלה

חוששת היתה, שמא יבהין בשנוי, שנעשה פתאם במקחים.

שמא יבהין, — אף על פי שנראה הדבר, כאלו איננו מתבונן כלל לקטנות כאלה...

היא לא היתה רואה גם צורך מיוחד להזדרז באותה השרות, שהיתה מתיבה לו, והיתה עושה כל אלה כלאחר־יד, רק כדי לצאת קצת ידי־חובתה.

מה שהוא מצדו אינו תוקע הרבה, מה שהוא מותר תמיד על שלו, — זאת לא חשבה לו כלל לצדקה, לנדיבות־רוח מצדו..

להפך, מי יודע, אולי גם גרמה זאת לה, שתתיחס אליו בבוז יותר גדול עוד.

האם לא שחוק הוא? לדקדק בנמוס עם איש, המדבר תמיד בשפה רפה כמתחנן? ע סאיש, שצווייו דומים יותר לבקשות?

וכשממלאים למענו איזו שרות קלה, הוא מגמגם כעין תודה במין מבוכה מיוחדת.

גם לפנות אליה בכנוי „את" אין הוא יכול, והוא מדבר אליה ב„רבים".

לנהג כבוד כך במשרתת, שאפילו התינוקות מדברים אליה בכנוי „את" ויודעים לצוות לה: „ע ש י כך וכך", — האם לא מגוחך הוא הדבר

ומה שנראה מגוחך אינו יכול עוד להיות מכובד

היא בזה לו, מבלי הרבות כלל במחשבות.

ראשונה התעוררו בלבה מחשבות על אודות זאת בסוף החדש הראשון.

על פי עניו של הדיר החדש וארח־חייו המסכן שערה, ששכר־טרחתה מאתו לא יהיה מרובה, לכל היותר — כחצי רובל לחדש.

היא היתה בטוחה כל כך בהערכתה, עד שברגע הראשון, בראותה רובל שלם מושט לה, — נבוכה מאד ולא ידעה מה לעשות בו...

רגע חששה, שמא טעתה בדבריו, שמא לא הבינה את כונתו, „צריך לשאל אותו עוד הפעם. בודאי מבקש הוא לקנות דבר־מה למעני בכסף"...

אולם ז א ת דוקא היתה טעות מצדה.

היא שנה עוד הפעם, שזה שכר־טרחתה הוא

והפעם היו דבריו מגומגמים עוד יותר, מאשר בפעם הראשונה...

במבוכתו הגלויה האדימו גם פניו קצת...

גם היא הרגישה איזו מבוכה, פניה האדימו קצת, ותודתה הביעה

„...רק אלה, שדעתם פנויה, שאין להם ענינים השובים אחרים, — יכלים להתעסק כל הימים בקטנות, בענינים של מה בכך"...

ואותם הספרים המרוטים והסחופים, אשר היתה מטלטלת אותם לפני כן בשאט־נפש, מדי פנותה את החדר, — נערצו עתה בעיניה מאד, נעשו לה כעין כלי־קדושה, שצריך לנהג בהם כבוד, להסיעם ממקום למקום בזהירות מיוחדת...

רגש כבוד מיוחד, כמעט הערצה — נטע בלבה גם לאותה ההבריא, הבאה א ל י ו כפעם בפעם.

מקודם בזה מאד בלבה להבריא זו.

לא מעט לעגו לה אז היא ומיכלה חברתה.

„הבר־קבצנים", השופי־עקב" — כנוי אחר לא היה בפיהן להבריא זו...

ועתה היתה שומעת במין הרדת־קדש, איך הם מדינים זה בזה, מתוכחים על איזו ענינים, שאין לה מהם כל מושג.

לפעמים היתה מתחילה מקשבת לשיחה זו בשים־לב ומשתדלת להבין, לפהות, על מה משוחחים האנשים הללו.

לשוא!

מדברים הם, לכאורה, בשפה מובנה לה, בשפה שמדברים בה הכל מסביב —

רק שהעניגים הם, כפי הנראה, למעלה מבינתה הפשוטה.

המסוגלה נערה נבערה ובלתי־מלומדה כמוה להבין ענינים גבוהים כאלה!

נערה כערכה, משרתת פשוטה כמוה אינה רשאית גם להתאוות לדבר כזה.

ואף על פי כן היתה תאוה משונה כזו מתעוררת לפעמים קרובות בלבה, — מתעוררת יחד עם עוד איזה רגש משונה, שלא יכלה כלל לבאה איתו, שלא ידעה גם מה השם, אשר תקרא לו...

בהבריא, שהיתה מבקרת במעונו, היו גם נשים אחדות..

אלה לא היו דומות כלל לרוב הנשים הנהרות.

מנהגן היה שונה גם כן לגמרי ממנהג הנשים המצויות.

ואחת מהן, וירה איזראֵילבנה, כאשר היה קורא בשמה, היתה מצויה א צ ל ו יותר משאר הברותיה.

יפת־מראה לא היתה וירה איזראֵילבנה זו בודאי: קומה שפלה, פנים שהרהרים, עינים חצופות, קול גס...

לא מעט גילה אותה גם ההתרשלות המיוחדה, שנכרה באופן

ובכל זאת, מי יודע?...

ומי יודע, אם לא הרגיש כבר בדבר?...

כמה התחרטה בלבה על שעבר: אילו ידעה זאת קודם, לא היתה מתהלת כלל...

לא ביום אחד, ביומים — אך מעט מעט נפטרה משתי הצרות: מהלעג, שהיה לה עתה למורת רוח, וגם מה„רוח", שגרם לה מכשול-לב...

וגם בזאת, גם באהרת הזוקקה מקודם לערמומיות הרבה, ערמומיות קטנות, אך תכופות מאד מאד.

מאיזה טעם, אשר לא ידעה אותו ברור גם בעצמה, לא היתה רוצה בשום אופן, שיכיר מי בשנוי זה, שנעשה אתה...

ביחוד היתה נזהרה, שלא יכיר הוא באותו שנוי...

והדבר הזה לא היה קל ביותר.

שלא להזדרז בשהותה לו — לא יכלה עוד, וזריזותה הגמורה עתה, אחרי התרשלותה המיוחדה מקודם, היתה מושכת עליה, כמו שנראה לה, את העין מבלי משים...

ובסתר, כשלא היה הוא מרגיש בזאת, היתה מסתכלת בפניו.

מסתכלת היתה, כמו שהחליטה לא אחת בפני עצמה, רק למען הוכח על פי הזות-פניו, שאין הוא מכיר בשום דבר.

רק שאגב אורחא התבוננה יותר בקלסתר הפנים האלה.

התבוננה, שאם גם איננו יפה-תאר ביותר, אך יש בו דבר-מה מלבב מאד, מושך ומהבב...

כמושכים ומהבבים נראו לה עתה כמה פרטים בו, שלפני כן היתה חושבת אותם לדוחים מעליו, למתעבים אותו...

לו נראו הפרטים האלה נאים ביחוד.

לו נאה דוקא שער-הראש הגדל פרע...

נאה דוקא אותה ההתרשלות הגלויה בנוגע ללבוש, לכל הדוח היצוני...

ושכלה לא השיג עוד כלל, איך זה יכלה ללעג לפני כן על שעניבת צוארונו איננה לפרקים במקומה הראוי, על שצוארון בגדו מופשל לפעמים לעמת ערפו, או על זאת, שמפזור-נפש אין הוא יכול לזכר ברגע הראשון, מה אמר לבקש ממנה זה מעט...

„מוהו עסוק בדברים נכבדים קצת-יותר מ„הבלים" כאלה!"

לתפור כראוי לא ידעה, אך לאַחות קרע, להניח טלאי על גבי כתנת ולהכב כפתורים — כל אלה מלאכות, שאינן קשות בּוּהר גם לאינו־רגיל.

הרבה יותר היה קשה לה לעשות את הדבר באופן שלא תרגיש בו הגבירה, אי מיכלה הברתה.

חששת היתה, שלא תתרעם האחת, שלא תלגלג השנית...

ועוד יותר היתה חוששת, שלא ירגיש הוא בדבר, כמה היא טורחת בשבילו —

מה יהיה חשב עליה, כשיראה אותה עושה למענו מלאכות אלו, שאינה מחויבת בהן כלל?...

ואף על פי כן הרגישה הנאה משונה, כשהכיר פעם בטרחתה המיוחדה בשבילו.

המלה „תודה" נראתה לה באמת זרה קצת: מי זה אומר תודה למשרתת? —

אלא שהוא נוהג כך כבוד בכל אדם ואינו חושב אותה כלל לגרועה משאר בני אדם רק משום שהיא משרתת פשוטה...

ומאותה שעה לא חששה שוב, מה יהיה חושב עליה, והתחילה מטפלת בכל עניני־הבית שלו

מטפול זה היתה לה הנאה מרובה.

שעות כאלה היתה מרגשת מין עונג מיוחד, מעין הרחבת־דעת של „בעלת־בית" אמתית...

וכמה היתה מענגת אותה ההכרה, שוירה איזראַילבנה אינה מסוגלה כלל לדבר כזה:

בנידן זה יש לה בלי שום ספק מעלה יתרה על אשה זו...

ומעט מעט, מבלי שהכירה זאת בעצמה ברור, התחילה מוצאת בעצמה עוד מעלות אחרות על וירה איזראַילבנה..

היא ידעה עוד לפני כן, רק שעה עתה לא השגיחה כל כך על זאת, שאינה מכוערת כלל...

וכשאינה לבושה לפי צרך מלאכתה בחדר־המבשלים, בשעה שהיא נפנית מעבודת־הבית ולובשת את בגדיה הנאים, — אין היא צריכה להתביש כלל גם בפני איזו נערה בעל־ביתית יפה..

והיא התחילה מדקדקת יותר בלבושה. ביחוד — בזמן שהיתה

תלבשתה.

שולי שמלה מגוללים ברפש, שרולים קרועים, לולאות נתקות, כפתורים הסרים, — כל אלה דברים, שאינם מוסיפים חן לאשה...

ואף על פי כן, בכל פעם שהיתה וירה איזראילבנה באה א ל י ו,— היה תוקף א ו ת ה הרגש המשונה ההוא, ושוב לא היה מרפה ממנה בכל העת, שאורחה זו היתה יושבת בחדרו...

וירה איזראילבנה היתה על פי רוב מאחרת דוקא לשבת.

שאר האורחים היו הולכים להם — והיא היתה נשארת לבדה אתו...

ישיבתם ביחידות היתה נמשכת לפרקים שעה ושתים אחרי חצות לילה.

והיא לא היתה יכולה לישן בשום אופן כל אותה העת.

מיני רגשות בלתי־רגילים, מיני הרהורים משונים היו מסערים את נפשה וגוזלים שנה מעיניה...

נגד רצונה היו עולים על זכרונה קטעי שיחה אחת, שנזדמן לה פעם לשמוע באותה החבריא.

שיחה זו לא היתה מחורה לה כל צרכה גם בשעה ששמעה אותה; היא לא הבינה פשוט משמעותם של כמה וכמה מבטאים.

ואף על פי כן נקלטו היטב בזכרונה המלים הבלתי־מובנות כמו שהן.

היא הזרה וזכרה אותן, הזרה והפכה בהן פעמים רבות אחרי כן. וכשצרפה לאלה עוד כמה דברים, ששמעה באותו ערב ופעמים רבות אחרות, — התחיל מוחה תופס מעט מעט את הענין, שנראה לה מתחלה זר כל כך...

לידי הבנה שלמה לא באה בו, אך כמו בחוש טבעי הכירה את מהותו —

בו נתבארה לה גם זאת, מדוע מנהגן של וירה איזראילבנה וחברותיה שונה כל כך ממנהגן של שאר הנשים המצויות...

וכשהיתה הוגה בזאת, היה רגש משונה תוקף אותה כלה ומעביר חם עצום, רעד חזק בכל גופה...

בחמה היתה מגוללת מעליה את השמיכה עד ההצי ופושטת זרועותיה החשופות ממעל לשמיכה, כדי שתתקררנה.

ובאותה שעה היתה מרגישה מין נעם, מין ענג מיוחד משתפך בכל איבריה יחד עם הזרם ההם...

אפשרות.

והיא הבינה היטב, מפני מה החליט פתאום לעקור את דירתו מאיתו הבית...

התרעם עליו — לא עלתה גם על דעתה.

רק שמאיתה שעה נראה לה כל הבית משומם מאד, משולל ענין לגמרי...

והיא לא הצטערה כלל על שפטרה אותה הגבירה ממשמרתה.

היא לא הצטערה הרבה גם על זאת, שעה שתים ושלש גבירות, אשר באה לשרת בביתן, פטרוה מהרה ממשמרתה...

באמת לא ידעה גם להבחין בזה, אם פטרוה הן, או היא עצמה התפטרה מהן...

לפי שעה היה עוד בידה מעט מכסף־פקדונה, אשר חשכה ממשכורתה בשנות־שרותה הקודמות, והסרסורית שלה נתנה לה פנה קטנה בהדר מעונה, אשר היה באחת המרתפים האפלים למחצה...

כל עבודה, גם הליכה פשוטה ותנועה — נעשו לה קשות יותר ויותר...

היא ישבה בלי־תנועה, — ישבה והסתכלה שעות רבות וארוכות בהצללים הכהים ההולכים ומתארכים כפי אשר תטה השמש לעבר מבואה — — —

הצללים התארכו, התפשטו — — —

מעט מעט כהתה גם רצועת האורה שם מאחור — —

— — — — — — —

.... הכל מסביב הלך ושקע באופל.

———————

נכנסת לחדרו והוא היה יושב שם...

באותן השעות נזהרה היתה, שלא להכנס שמה בפנים מלוכלכים, פרועת־ראש, בשמלה קרועה ביותר...

היא התחילה נזהרת בדברים אלה עוד יותר משעה שהכירה בו, שהוא מסתכל בה לפרקים בהשאי...

והוא התחיל מסתכל בה לפרקים תכופים יותר ויותר.

ביחסו אליה לא נכר לכאורה שום שנוי, אך היא הרגישה, שאיזה דבר נשתנה בנידון זה, ואותו השנוי גורם לכך, שהוא מסתכל בה יותר באופן מיוחד לגמרי...

במבטיו יש דבר־מה, שאין היא יכלה לבאר כלל אפילו בפני עצמה.

רק שהיא מרגישה אותו היטב...

וכשהיא מרגישה זאת, זרם דם רותח צף אל לבה ומעביר הם עצום, בעד־קדחת הוק בכל איבריה...

בעת הראשונה, במשך חדשים אחדים, היתה מרגשת את עצמה מאושרה מאד, מדושנת־ענג.

כנגד הפרטים הבלתי־נעימים, אשר גרמו לה לפעמים צער גם בפרק־הזמן ההוא, היו לה די שלומים ברגעי נחת, עונג ואושר משכר...

למה שיהיה אחרי כן לא השגה, לא חשבה אפילו על זאת כלל...

היא לא השבה, לא חפצה לחשוב גם אז, כשנראה כבר סוף הדבר קרוב לגלויו...

הגבירה התחילה מתאנה לה, התחילה מצערת אותה ומסתוללת בה יותר ויותר... לפעמים היו נשמעים בתרעומותיה של זו גם כעין רמזים על איזה ענין, שלכאורה לא היתה יכולה כלל להרגיש בו, ואף על פי כן הרגישה, כנראה...

אך היא נשאה הכל הימם, סבלה הכל בארך־רוח מצוין...

עוד הרבה יותר היתה סובלת בחפץ לב מצד זה, אילו היה היחס מצדו נשאר כמו שהיה קודם לכן... אלמלי התחילו מסתמנים ביחסו אליה מעין קרירות, אי־רצון, נטיה להשתמטות...

וסמנים אלו נעשו נכרים יותר ויותר.

מר היה הרעיון, אך להטיל ספק בדבר לא היתה עוד שום

הפעם הראשונה.

בעקרו של דבר אין שום ספק, שרק במקרה, בלי שום כונה, יחזור על פי שגיר־הלשון נזרקה אותה אמרה מפיה של הוה־בתיה..

ערב־חרף, ארוך כגלות, הלך ונמשך בלי־סוף; —

שלהבת כתומה והטופה מתוך זכוכית פקועה של מנורת־נפט קטנה הפיצה אור מועט והרבה עשן, סרחון.

איזו צנה להה הלכה ומלאה יותר ויותר את ההדר הצר.

ויבבה בלתי־פוסקת, בנגינה אחת, פעם משלשה פיות כאחד, פעם מפה אחד, משנים, — הלכה ונשמעה מתוך גל הסחבות שעל המטה היחידה בחדר...

סוף סוף לא יכלה עוד לסבל יותר אותה יבבה.

פקעה סבלנותה, והיא קפצה ממקומה, קראה מתוך כעס, מתוך התמרמרות קשה:

— מה אתם תובעים ממני, פגעים רעים שלי! ואם אין לי מה לתת לכם, האלך ואחטוף בשבילכם מהעריבות?!

ודוקא צריך היה להזדמן, שתוציא מפיה ב„שעה רעה" דבר כזה! נשתתקה פתאום היבבה.

דממה עמוקה, דממה של מרה־שחורה נוראה היתה מסביב.

ולהוה־בתיה נדמה באותו רגע, כאלו איזו „קלפה" נכנסה פתאם לתוך נשמתה, דבקה בה, נכרכה עליה כנחש ושוב לא רצתה בשום אופן להרפות ממנה...

איזו שעה היתה, — לא ידעה ולא היה לה שום צורך לדעת.

את המנורה אפשר לכבות בכל אופן: גם כשהיא דולקת, עשנה וסרחונה מרובים מאורה...

וזה כמה העה־בתיה רגילה, שלא להתפשט כלל בלילות, מפני שבחדר לא חם ביותר...

היא חלצה רק את נעליה, התירה את קשרי שמלתה, השכיבה באופן רגיל את שלשת הגופים הקטנים, שאחרי הפסק היבבה נשארו מוטלים כמו שהיו במקרה באותו רגע.

תיה־בתיה היתה רואה את עצמה שטוחה על הקרקע, נופלת מתוך היצה, ועליה מתנפלים — פעם עדת כלבים, שאינה יודעת כלל, מאין באו פתאם, פעם — קהל אנשים גדול, שאין היא מכרת אותם כלל, מי הם ומה הם חפצים, ופעם — חבילה גדולה של חפצים משונים, ובעוד שהיא מפרכסת תחתיהם בכל כחה, מתאמצת להטילם מעליה, הם נופלים, והוזרים ונופלים בלי הפסק...

הם לוהצים, מחנקים אותה.

איזה שאון נורא הולך וגדל.

הכל צועקים, קוראים בקול גדול...

ורוצה היא לצעק גם היא, אלא שאינה יכולה בשום אופן...

דומה, שפיה פעור, שהיא צועקת בכל מלוא ריאתה,

אלא שאין שום קול נשמע...

רק איזה אד יוצא מפיה בלחש נמוך, נמוך כל כך, עד שאינו נשמע גם לאזנה...

וכשנעורה פעם מתוך חלום כזה וראתה אור־בקר קלוש, דמדומי־שחרית כהים מבעד לשמשות, שהלבינו כשלג מהכפור העב המכסה אותן, — לא שכבה שוב, אף על פי שמאד — מאד היתה רוצה עוד לישון.

דומה היה, שכל איבריה רעוצים, מרוסקים.

הראש כבד מאד, כאלו היה מלא כלו עופרת.

אך איזה דבר, שהיא עצמה לא ידעה ברור, מה הוא, — הרים אותה בלי־רצונה מעל משכבה, דחפה לרדת על הקרקע, להזדרז בלבישה, בנטילת־ידים...

ואף על פי, שבאותה שעה היה עוד איזה דבר, שלא ידעה גם אותו ברור, מה הוא, — ואותו הדבר, להפך, היה מעכב בה יותר, מונע אותה מהזדרז, מושכה לאחור;

אך הכח הדוחף היה חזק, כפי הנראה, מהכח המעכב:

נגד רצונה נשמעה יותר לזה, שהיה חזק מהשני.

נשמעה — והזדרזה יותר ויותר.

אלא שעוד רגע אחד פקפקה.

רגע זה היה, כשנצרך לה לקחת את אדרת־המוך שלה ואת המטפחת ואת המטפחת הגדולה....

בעקרו של דבר נוח היה לה יותר, שהם ישנים עוד.

רק שהכל היה לטול מהם בשעת שנתם את אדרת־המוך ההמה ואת המטפחה הגדולה...

הגופים הקטנים הזדעזעו, בשעה שנגעה בהם, אף על פי שמגעה היה בזהירות־אם מיוחדה.

היא הרגישה עוד פעמים אחדות את הזדעזעותם המיוחדה והתכ פה של הגופים האלה, כששכבה ביניהם.

ועד כמה שהספיק גל הסחבות, משכה אותו מתחתיה, מעליה, כדי לכסות אותם יותר, להליט אותם מכל צד....

אך היא עצמה כמעט שלא הרגישה בתנועותיה אלה.

יודעת היתה, ובאותה שעה — כמעט אינה יודעת, שהזדעזעות זו באה לא רק מהמת צנה גרידא...

וה„קלפה" הרעה, שנכנסה בה, לא הניחה לה לישון.

היה־בתיה התכונה להקשיב, איך הומה הרוח בחוץ, איך עכבר מגרד שם באחת הפנות בקיר.

בכונה התהילה מצירת בדמיונה, שמהר יבוא מכתב מ מ נ ו... היה עתה... איה?... נו, בפולטבה... לא, באודיסה... כן, באודסה... הוא שם... כמה?... אחת היא. שלשה, ארבעה שבועות. לא כתב מפני שלא מצא עבודה תיכף... המשכרת טובה מאד... רק לעת עתה מעט כסף... בקרוב ישלח יותר...

וכשראתה, שכל האמצעים האלה אינם מועילים ביותר, התהילה מאנסת את עצמה, שלא להשב כלל, לישון במהרה ולהסתלק על ידי כך מכל אותם ההרהורים המשונים, שהתעוררו פתאם בקרבה נגד רצונה.

דומה היה, כאלו היא ישנה באמת.

אלא שגם מתוך שנתה ראתה רק מהרהורי לבה בהקיץ...

שנה זו היתה הטופה, נפסקת על ידי יקיצות תכופות

ובינתים, בין יקיצה ליקיצה, היו נמשכים והולכים מיני הלומות משונים, כבדים ומענים.

מיני הלומות, שקצתם זרים ותמוהים מאד, שלא כדרך הטבע כלל.

וקצתם, להפך, ממש מעין המציאות, משתלשלים באופן טבעי כל כך, עד שבשעת יקיצה היתה היה־בתיה עצמה מסופקה איזה זמן, אם היה זה הלום, או עובדא ממשית בפעל...

על פי רב לא היתה מספיקה גם לברר אתו הדבר כל צרכו, מפני שהיתה הוזרת ושוקעת מהרה בהצי־שנה זו, ושוב היו חוזרים ונמשכים אותם מיני ההלומות המשונים, הכבדים ומענים כל כך...

ומאלה היה הלום אחד תכוף ביותר.

הוזר היה ונשנה בכל פעם בתמונות שונות, באפנים שונים זה מזה. אלא שבעקרו היה אחד, מיוחד בתכנו הכללי.

כן, כן, בודאי יזדמן היום!

והיא הולכת ושונה בפני עצמה הבטחה זו, אף על פי שהיא יודעת בנפשה ברור, שמהמת הקר החזק אין מביאים כלל ביצים מהעירות בימים האלה;

יודעת היא כמו כן מראש, שתמצא את מרתפו של רבי ליב סגור עתה;

אלא שנצרכה לה איזו תשובה להונות בה את עצמה...

היא מוסיפה עוד להונות כך את עצמה גם ברגעים האחרונים, כשהיא מהלכת כבר בשוק בין שורות הספסלים, השלחנות והעריבות, בתוך הדחק הרב של התגרנים והתגרניות, הקונים והקונות....

יודעת היא היטב, מה יקרה בעוד כמה רגעים.

והיא מתעקשת עוד, אינה רוצה להודות בשום אופן על האמת...

רק שלבה הפק בה בחזקה ונשימתה נעשית כבדה יותר ויותר.

גופה רועד, ברכיה כושלות.

עיניה משפילות לארץ, ידיה מתכנסות נגד רצונה יותר ויותר מתחת להמטפחת הכרוכה עליה...

רוצה היא להתעכב, לעמוד סוף סוף אצל אחת העריבות.

אלא שאיזה כח נעלם הולך ודוחפה בלי־רצונה הלאה, הלאה.

— — — — — — — —

ואותו הרגע עצמו אין היא זוכרת כלל..

איך נסתבב הכל, — גם זאת אין היא יודעת.

דומה היה, שהיא שוכבת עוד הפעם על מטתה, והחלום הרע והמענה חוזר ונראה מחדש...

איזה שאון נורא הולך וגדל.

איזה קהל אנשים גדול, שאין היא מכרת אותם כלל, סובבים אותה, צועקים, קוראים בקול גדול...

ובתוך המהומה דבר־מה לה ורהב סוטר פתאם על פניה...

ממש כמו בחלומה מתחילים נופלים עליה איזו דברים קשים.

הולמים הם כתפיה, שכמה, חזה, זרועותיה.

והיא כמעט שאינה מרגישה שום כאב.

אינה מרגישה כאב גם כשהדבר הלח והרהב סוטר וחוזר וסוטר על פניה — — — — — — —

— — — — — — — —

מכל השאון, מכל ההמולה — רק קריאה אחת נהרתה במוחה, נקרה בו כמסמר...

ורגעים אחדים הסתכלה בלי רצונה בגופיהם המכונסים של היענים, —
הסתכלה והתחילה מפקפקת פתאם...

הסתכלה עוד ונזכרה ביבבה עצורה וממושכה....

נדמה לה, שהיא שומעת כבר יבבה זו מחדש...

ויותר לא פקפקה עוד.

אך גם כשהיתה מהלכת כבר ברחוב, לא יכלה עוד להודות אפילו נפני עצמה על האמת...

בעמקי נפשה פנימה כבר מכירה היתה בנצחונה הגמור של ה„קלפה" הארורה, שנכנסה בה אתמול באותו הרגע, שנזרקה מפיה בלי־רצונה אותה האמרה;

ואף על פי כן היתה משתדלת עוד להונות את עצמה.

יודעת היתה, שנסים אינם מתרחשים, ואף על פי כן היתה משדלת את עצמה, שמציאות מזדמנות לפרקים...

הרי יום־שוק היה אתמול.

מקרה מצוי הוא, שאכר שכור אינו משגיח בסמרטוט, שהכסף צרור בו, והסמרטוט נשמט מידו, נופל ומונח על הארץ, מפני שאין איש משגיח באיזה סמרטוט מתגולל...

ושוב מזדמן לפרקים, שאיזה תגרני, או תגרנית, בשעה שהם עסוקים בתגרנותם, אינם משגיחים כלל, שכיסם קרוע. והמטבעות נופלות ומתגוללות על הארץ...

ובשעת הליכתה היו עיניה סוקרות באמת את הדרך לכל הצדדים, סוקרות ובודקות בלי־רצונה כל סמרטוט מתגולל, כל שבר זכוכית, שבר פחים, או הרס לבן...

בחפוש זה הסיחה אגב־אורחא את דעתה מאיזה ענין, שלא היה לה נעים כלל להשב עליו.

זה היה גם כעין תשובה על השאלה: אנה היא הולכת ולאיזו תכלית?...

אלא שתשובה זו לא היתה מספקת כל צרכה, והזה־בתיה מצאה בבלי־דעת עוד תשובה אחרת.

הרי הולכת היא באמת אל מרתפו של רבי יצחק סוחר הביצים.

רבי יצחק זה — יהודי כשר, יאריך ה' שנותיו, — נותן לה לפרקים מקום להרויח על ידו.

כשמביאים לו סחורה מהעירות, נותן הוא לה לפרקים את הביצים הפקועות והטרופות, שתמכרן לאופים, והיא מרויחה מזה זהובים אחדים,

והאם אי־אפשר הוא, שיזדמן לה היום רוח כזה?

י. ברשדסקי.

כתבים אחרונים.

תולדותיו מאת פ. הפלי.

ועם מסה ספרותית „י. ברשדסקי בתור אדם ובתור מספר"

מאת בן־אביגדור.

חלק שני

הוצאת „תושיה", ורשה.

הממכר בחברת „צנטרל" ורשה, נובוליפקי 7.

— אַהאַ, ז א ת היא... היא כבר ידיעה לנו... לא הפעם הראשונה זאת לה...

והיא לא ידעה, מי קרא את הדברים האלה....
בשאון הגדול נטרף הכל, התבלבל.
הכל צועקים, קוראים בקול גדול.
ורוצה היא לצעק גם היא, לקרא בכל מלוא ריאתה:
— לא, לא ידועה!... זאת רק הפעם הראשונה!... הראשונה, הראשונה!!!...
אלא שממש כמו בחלומה רק פיה פעור וקולה איננו נשמע כלל...

———————

תכן החלק השני:

ספורים וציורים

שרטוטים.

מעולם הילדים.

DRUK. SIKORA i MYLNER WARSZAWA NOWOLIPKI 6.

לא כך...

אגדה ודמיון.

רסיסים.

קטעים.

כתבים ישנים.

תכניות ליצירות.

———

איתו זוכרת היא מכבר, מכירה היתה אותו עוד כשהיו קוראים לה בביתם נדינקה, נדיושקה ולו — האדון גרינגמוט, פיליפ בוריסוביטש.
באותו זמן לא היתה שמה אליו לב ביותר, מפני שבביתם היו שכיחים הרבה אורחים כמותו, סוחרים שהיו באים אל אבא לשם עסק.
אלא שבגרינגמוט היו נוהגים כבוד קצת יותר מבאחרים, וכשהיה סועד לפרקים על שלחנם, היתה אמא מקפדת ביחוד, שתהא המפה לבנה ונקיה כל צרכה, ושלא כדרך שאר ימות־החל היו מונחות אצל כל פנכה מפות קטנות לקנוח הפה...
שוב היתה מצטינת הסעודה בזאת, שעל השלחן היה עולה גרפין קטן מלא יין־שרף מבושם במשרת־קנמון, ובסוף היו מוגשים גם בקבוקי שכר אחדים...
ומשום כך כאלו היתה מחזקת קצת טובה להאורח החשוב, שבזכותו מקבלת סעודת־חול פשוטה צורה של סעודת יום־טוב מהודרת.
ילדה היתה בה, שנהנתה כל כך מהידור־סעודה...
אך בינתים גדלה קצת יותר, הגיעה לשלש־עשרה שנה.
ופעם באותו פרק נזדמן, שהסתכלה תמהה כלה בגרינגמוט זה, כאלו לא הכירה אותו כלל.
רגילה היתה לראות אותו כשהוא מבודח ומספר בשעת סעודה בקלות־ראש, בבת־צחוק של התול על דבר ענינים מגוכחים שונים מהכרך שהוא יושב שם, או מהערים והעירות, שהוא עובר בהן לרגל עסקיו.
ובאותה פעם היו דבריו מועטים, גם מה שדבר היה בכובד־ראש מיוחד, ואיזו עצבות מיוחדת היתה שורה על פניו, שנראו לה גם חורים קצת יותר מהרגיל...
ואף על פי שסבתה של עצבות זו היתה ידועה לה: בביתם דברו הרבה על דבר ה„אסון", שקרה לגרינגמוט לפני חדשים מועטים, כשמתה עליו אשתו הצעירה, — אף על פי כן עוררה עצבותו הבלתי־רגילה בקרבה מין רגש רחמים, הבה, כבוד, שגברו עוד יותר בסוף הסעודה, כשהתחיל מדבר ב„אסונו", ב„יתומים" — האפרוחים העזובים,

ותמהה היתה, איך ליזה ואחרים בביתם קוראים לו פשוט ב"ם אף היא מדבר אל ליזה „אַתְּ" ומנשק לה...

תמהה היתה על שום מה כל אותה החגיגה, בשביל מה שכנים ושכנות, מיודעים ומיודעות באים תדיר לביתם ומברכים את אבא, אמא וליזה, ואלה מגישים להבאים יין ומאפה־סוקר, מפצירים הרבה בהאורחים שיטעמו, ובאותה שעה הכל מספרים רק בפיליפ ומונים איזו מעלות מיוהדות שיש בו...

כל זה נראה לה תמוה מאד, מאד

ועוד יותר תמוה נראה לה מה שליזה עוזבת את ביתם, את אבא ואמא, שהיו תמיד כל כך טובים לה, ונוסעת עם פיליפ זה לאותו הכרך הזר והרחוק, שהוא דר בו...

אמא בכתה אמנם כמה פעמים באותו יום, וכמה שבועות אחר כך היתה עגומה שלא כרגיל, נאנחה בכל פעם כשהיתה מזכירה שם ליזה..

אלא שאבא היה מתרעם על כך, ובגערה מתוך הבה כדרכו היה אומר לאמא:

— שטיה, שטיה, על שום מה את דואגת? הרי יודעת את, שליזה שלנו מאושרה, ברוך השם, אינה הסרה שום דבר שם..

נו, קראי נא בעצמך, שטיה שלי — היה אומר בכל פעם, כשהיה מתקבל מכתב משם. — כלום לא אמרתי לך מקודם, שתהיה, אם ירצה השם, מאושרה, מאושרה מאד?... הרי פיליפ שלנו כל כך טוב, כל כך מחבב אותה!

וכשבאה ליזה לאחר הדשים מועטים להתראות עם אבא ואמא, היתה כמו כן משבחת תדיר את פיליפ שלה ומספרת עליו, שהוא כל כך טוב, כל כך חביב.

אלא שנדיה היתה שומעת כל זאת ומניעה רק ראשה הקטן בהשאי.

— לא, לא כך היא הדבר כלל! — היתה לוחשת בפני עצמה, כשעיניה הבוהגות היו נטויות בסקרנות ספקנית אל פני אחותה. — בדאית את, בדאית...

— הוא אינו טוב כל עקר, אינו יכל כלל להיות טוב!

וקולו היה כל כך רך, רועד קצת ומרווה, כמו שנדמה לה, בדמעות כבושות...

לא רק היא, אלא גם כל בני־ביתם הקשיבו לדבריו בשימת־לב רבה, בהשתתפות המה...

כמדומה, נשמעו באותם הרגעים איזו אנחות עמוקות, מתמלטות בבלי־דעת...

ודוקא אותו הרושם הנעים והמלבב, שעשה עליה גרינגמוט בשעת הסעודה ההיא, גרם לה שתתרעם עליו יותר, כשבא שוב אליהם לאחר חדשים מועטים.

מפני מה התרעמה עליו כל כך — לא הכירה מתחלה ברור גם בעצמה. באמת לא הבינה בימים הראשונים שום דבר.

אלא שכך, בלי־דעת מדוע, לא נעים היה לה באותה שעה לראות אותו שוב מכובד, נוהג ומדבר כמין קלות־ראש, שנראתה לה גם כאלו היתה גדולה קצת מכפי הרגיל...

וכמו כן בבלי־דעת, כלל, לא נעים היה לה לראות אותו חוזר כל כך הרבה על אחותה הבכירה, ליזה, — מספר, מטיל עמה ושוהה בחברתה הרבה יותר מכפי שהיה רגיל קודם לכן...

על טעמו של הדבר לא עמדה באותה שעה.

אלא שבנפשה הרגישה היטב, כמה דברים אלו פוגמים את הרשם המלבב, ושעשה עליה בפעם הקודמת באותה העצבות מתוך אבלות...

וכשנודעה לה לאחר ימים מועטים מטרת בואו באמת, כבר נמחה הרשם הנעים הקודם מלבה לגמרי.

בנפשה נשארה רק אותה התרעומות, שעורר בלבה גרינגמוט על עצמו בימים האחרונים.

ואל אלה נוספה עוד הקפדה אחת חדשה, חזקה וגדולה הרבה יותר מהקודמת, אף על פי שהיא עצמה לא יכלה כלל לבאר באותה שעה מהותה של הקפדה זו בבירור.

הואה היתה לכאורה, שאבא, אמא וליזה שמחים על הדבר... אלא משום מה נדמה לה, כאלו אין שמחה זו אמתית כלל...

שוב נדמה לה, שהאחד השמח באמת — זה רק גרינגמוט... ודבר זה הרעימה יותר מכל.

יותר שהיה נראה שמח — יותר ויותר התחילה שונאה אותו.

יותר שהיה נעשה קרוב אצלם, שהיה מראה סימני קרבה אל כל בני־הבית, אליה עצמה — יותר ויותר היתה מתעבת אותו, מרגשת אתו יותר ויותר נכרי להם...

המיועדת להיות...

(מחיי הנפשות האובדות)

תקה נולדה וגדלה בשפולי ההר, באותו חלק הכרך, ששם רק סמטות קטנות וצרות מתפתלות בין טורים עקומים של בתים דלים, נמוכים ודהויים...

מיום שהתחילה מכרת כל שהוא את הנעשה מסביב, היתה רואה תדיר בסביבתה רק קדרות של דלות עגומה, נוולות של עניות מזוהמה.

יחידי היה בסביבה זו אותו הבית הגדול, שהיו בו שתי דיוטות ושעמד נבדל מהכל באמצע חצר רחבה ונקיה, המוקפה גדר של שבכת־ברזל.

ביום דומה היה, כאלו אין נפש היה בכל הבית. על חב ההלונות היו מורדים וילונים לבנים עד שעה מאוחרת אחר הצהרים, ודלת־הזכוכית הגדולה עם ידות־הנחשת הממורטות שלה — היתה נשארה סגורה כמעט כל היום...

רק בשעת בין־השמשות היתה מתחילה מסתמנת איזו תנועת־חיים בהדרי־הבית מבפנים, בחצר מחוץ.

ומשחשך היום והודלקו שני הפנסים הגדולים לשני צדי האכסדרה המפוארה, היתה תנועת־החיים הולכת ומתרבה, הולכת וגדולה משעה לשעה...

בטור החלונות הגדולים של הדיוטה התחתונה מימין לדלת־הזכוכית היה נגלה אור בהיר של מנורות רבות...

פלגי־אורות גדולים היו שוטפים משם וממלאים את החצר הרחבה...

מקצתו של אור זה היתה מגיעה גם עד איזו מהבתים הדלים והקודרים שבסמטה הקרובה והאירה קרן־זוית של זה, שפולי־גגו של אחר....

וזמן מועט אחר כך היו מתחילים נשמעים בתוך הבית ונשאים ברוח מסביב צלצלי מנגינות עליזות, מנגינות־מחול רועשות.

באותה שעה היו נראים מבעד לארג השקוף של הוילונים המשורגים צללים סובבים במהירות, צלליהם של זוגות מחוללים...

ובהפסקות שבין מחול למחול, היתה בוקעת ועולה תרועת שחוק

ולפרקים, בלילות־הקיץ החמים, כשהחם הכבד והאויר המעפש והמחניק אינם מניחים לה לישן בתוך הבית הקטן והנמוך, והיא קופצת מעל משכבה ויוצאת להוץ לבושה רק כתנת וכסות קרועות ובלות, — עיניה נמשכות בלי־רצונה ובלי־ידיעתה אל אותו הבית הגדול, שמהחצר הרחבה המקפת אותו נושב עליה רוח קלילי קריר קצת...

זמן רב מסתכלת היא, מקשבת בשימת־לב רבה.

ובתוך ההרהורים המשונים והבלתי־ברורים, המתעוררים בנפשה כמו מאליהם, בלי ידיעתה כלל, — הולך ומסתמן יותר ויותר איזה רעיון מסוים, שמעביר חום־קדחת חזק בכל אבריה...

לבה מתחיל מפרכס, ראשה סובב, רקותיה דופקות.

ומתוך הבית הגדול בוקעת ועולה מנגינה עליזה, מנגינת־מחול סוערת, רועשת.

גדול.

מאחורי דלת הזכוכית היו נראים זוגות הבוקים עולים ויורדים במדרגות־השיש הרחבות.

בדיוטה העליונה היו נשמעות דפיקות של דלתות נפתחות ונסגרות בשאון, ובאותה שעה היו אורות מופיעים ומתעלמים פעם בחלון זה ופעם בחלון אחר של דיוטה זו...

ובמדה שהיתה השעה מאוחרת יותר — היו המנגינות, המחולות והשחוק נעשים רועשים, עליזים וצוהלים יותר ויותר...

פוסקים היו רק סמוך לאור היום...

ומשעה שעמדה חוקה על דעתה — מבטת היתה במין רגש משונה, שאי־אפשר כלל לבאר בדברים, אל החיים המיוחדים הללו שבתוך אותו הבית הגדול.

מפני מה הם משונים כל כך מזה שבסביבתם — לא יכלה לברר מתחלה לעצמה היטב.

דבר זה הוברר לה רק מעט מעט, במשך שנים רבות.

אלא שאפילו אחר כך, כשידעה כבר, מה עסקן של הבריות הללו, — לא היתה יכולה להסתלק מההרהורים המשונים, שהיו מתעוררים בקרבה בלי־רצונה...

הרבה, הרבה מחשבות היו מזדעזעות ורוחשות במסתרי־נפשה, כשהיתה עומדת בערבי הקיץ לפני ביתה הקטן ובערבי־החרף — בתוך הבית אצל החלון, — עומדת ומסתכלת בבית הגדול ההוא, שבתוכו כל כך הרבה הדר...

כלום „אלה" הפרות שום דבר?

לעבד ולעמל אין הן צריכות כלל...

כל היום הן ישנות, ובלילות — רק מחול ושחוק, אכילה ושתיה...

וכמה נאים הם המלבושים הללו, שהן לובשות תדיר!

מלבושים מגוהצים ומקושטים כל כך אינם נראים כלל בסמטות הללו, ואפילו ברחובות הנהדרים אפשר לראות כמותם רק לעתים רחוקות בערך, רק מבעד לחלונות של איזה אולם־התונות...

דבר זה מעורר יותר מכל את דמיונה של חוקה.

חושבת היא הרבה על ענין זה בשעות היום הארוכות והמשועממות, כשהיא יושבת עם עשר נערות שכמותה בחדר הצר והנמוך ומדבקת בלי הפסק את הקופסאות של ניר העגולות והרבועות.

חושבת היא לפרקים על ענין זה בשעת בין־השמשות כהה של קיץ, כשהיא חוזרת לביתה עם חברותיה יגעה ורעוצה מעבודתה.

„לא זו ...

כמה פעמים אהבתי, נאהבתי אחר כך בחיי, אך רגש מעין זה, שהרגשתי באותה פעם, אל נהמיקה זו, לא הרגשתי שוב לשום אשה אחרת...

אני הייתי אז עלם כבן־עשרה או שמונה־עשרה שנה, והיא — צעירה ממני כשנתים, שנינו — תמימים למדי, רחוקים מכל הרהורים לא־טהורים —

ותמימות זו הטביעה חתמה המיוחד על כל יחסנו, שהיה דומה יותר ליחס של אח ואחות אוהבים ואהובים...

להתעלם, להסתיר רגש הבתני מאחרים — לא היה לנו גם כן שום צרך.

הורי שנינו, שגרו בשכונה אחת והתחשבו כקרובי־משפחה קצת, היו מתיחסים אלה לאלה בידידות רבה ומביטים בעין יפה על זאת, ש„ילדיהם" מחבבים כל כך זה את זו...

כשהיינו צעירים יותר, היו רגילים גם לכנות אותנו בדרך־הלצה בשם „החתן־כלה", וכשהדלו אחר כך מהלצה זו — לא הדלו אלא משום שלא חשבו עוד, כפי הנראה, דבר זה להלצה גרידא...

וכך הלך והתפתח רגש הכתנו בלי שום שטן ומפריע.

נעימים ביחוד היו לנו ערבי האביב והקיץ, שבהם היינו מטילים הרבה ויושבים אחר כך יחד במשך שעות שלמות על הספסל הקטן בגנת־הדובדבניות, שהיתה אצל בית אביה...

בשעות כאלה, כשהיינו יושבים סמוכים זה לזו, אוהב הייתי להחליק בידי את שערות הזהב שלה, שהיו רכות כמשי ונופלות מעל ערפה בשפע, במחלפה ארוכה, — אוהב הייתי להרגיש תחת ידי את רכותן ועדנותן של גבי ידיה, שהיו נחשפות עד פרקי־הזרוע מבעד לשרוולים הרחבים של שמלת־הקיץ הקלה, להחזיק בתוך כפי את כפיה הקטנות והענוגות עם האצבעות הדקות והמארכות...

כל זה היה באפל הערב, בצל העב של עצי הדובדבן —
אך כשהיינו נפגשים ביום, אוהב הייתי יותר מכל להסתכל בעיניה

מבלי חשב כלל על אפשרותן של איזו תוצאות רעות, — היתה גורמת לי לחץ־לב נורא, דכדוך־נפש קשה ומר מאד....

ביחוד היתה מצערת אותי ההכרה, שנהמיקה סובלת יסורים קשים, שענוייה גדולים כל כך.

יקרה למדי היתה לי גם קודם לכן, ומשחלתה נעשתה לי משום מה, שלא הוּתר לי לעצמי כל צרכו, — יקרה והביבה עוד הרבה יותר...

מי יודע, אולי גרמה לזאת במקצת אותה ההכה היתרה, שהראתה היא מצדה ביחס אלי?...

אפילו לאביה ולאמה לא היתה נשמעת בשעת מחלתה, כמו שהיתה נשמעת לי.

ובאותן השעות, כשהיה יורד קצת חום גופה, והיא היתה חוזרת ומכרת מה שנעשה מסביב לה, — היתה דורשת ברגזנות הרגילה אצל חולים, שדוקא אני אשב אצלה וכמעט רק מידי היתה גומעת את סמי־הרפואה, את כפות החלב...

יושב הייתי אצל מטתה רוב שעות היום והלילה, — יושב ומסתכל בהכה מיוחדת בפניה הקודחים, בזרוע ידה, המופשלת בלי־כה על השמיכה, בכתפיה ובחלק העליון של הזה, כפי שהיה נחשף בתומה מבעד לשמיכתה.

לפעמים היתה צונחת השמיכה למרגלותיה והושפת קצה כף־רגל קטנה ועדינה עם אצבעות ורדיות, קטנות, דקות, מעוגלות וכפופות קצת, עם צפרנים זעירות הורורות — ורדיות...

וכשהייתי נוגע בה, כדי לתקן משכבה, כדי למשוך עליה את השמיכה, — היה החם הרך והעדין של גופה הצעיר מעביר הם נעים בכל איברי.

לא אש של תאוה מרתחת, מרעישה, מגרה היתה זאת...

זו היתה הרגשה נעימה של הבת־אחים טהורה, — נעימה ויחד עם זאת — מרגעת, מעדנת, מרככת...

וכך לא הרגשתי בעצמי, איך עברו עשרה ימים בלי־מנוחה, עשרה לילות בלי שנה, — לא הרגשתי, איך הלך המצב ונעשה מסוכן מיום ליום, עד שהתרגש לבסוף המאורע הנורא...

באותו הלילה דוקא גברה עלי לאותי והוכרחתי ללכת לביתי לישן שעות אחדות —

וכשמצאתי את נהמיקה למחר בבקר שטוחה על הקרקע ונרות דולקים למראשותיה ונשים סובבות אותה ומקוננות עליה בקול יללה נוראה, — עמדתי רגע קטן כהלום רעם, ואחר רגע קפצתי אליה, גחנתי

הכתלות־כהות, שהיתה להן גזרת שקדים, — במצחה הלבן עם השריגים של גידים דקים וכחלחלים, בחטמה הנראה כמהוקצע, בורדי להייה, באלגומי שפתיה. ביחוד — כשהיו שוחקות, כשהיתה מתהוה יחד עם זאת גומת־חן נפלאה בשפולי סנטרה הקטן....

מזין הייתי עיני ביפי־עלומים רענן זה, והעין לא היתה שבעה מראות;

עיני היתה נהנית הרבה מיופי הכיב זה גם באותו יום־הבציר המעונן, כשבאה אמה בבקר לביתנו וספרה לנו בפנים עגומים, שנחמיקה חלה קצת.

אמת הדבר, ברגעים הראשונים הרגשתי מין כאב, מין לחץ מיוחד בלבי; אך כשבאתי אחרי זמן מעט לביתה וראיתי אותה בעיני, נחה דעתי עלי.

רק עיניה היו מועבות קצת ועל פניה נכר הירון־לאות קל, אך בשאר הפרטים לא נראה אצלה שום שנוי נכר....

ובעצם הדבר כמעט שהייתי שמח על מחלה קלה זו, שלא הייתי חושש כלל לאיזו תוצאות רעות ממנה, כי באותה שעה הזמינה לנו מקרה טוב לבלות יחד כל אותו היום והערב באופן הדש, כשהיא שוכבת על מטתה, מרגשת את עצמה רפויה קצת ומתחטאת, מתפנקת לפני במין התפנקות מיוחדת של ילד הולה, המכיר בזכיותיו היתרות, שנתן לו מצבו המיוחד; ואני מצדי הוזר עליה בשימת־לב מיוחדה, ממלא כל תביעותיה ומשתדל לפזר את דעתה.

כך היה הדבר נוהג עוד ימים אחדים, אף על פי שבינתים נעשתה מחלתה כבדה יותר, חומה הלך וגבר והרופא נקרא אליה פעם ושתים.

באותם הימים, כשהייתי קם בבקר, היה לבי אמנם דואג והרד קצת בכל פעם, אך בשעות הארוכות, שהייתי יושב אצל מטתה של נחמיקה ושומר עליה ומפטפט עמה בלי־הפסק היתה דאגתי מתמזמזת מעצמה, ואני הייתי שוכח כמעט, שהולה מוטלת לפני, שיש להשוש לאיזה דבר...

אני התחלתי חושש ודואג רק ביום החמישי, או הששי, כשהתחילה החולה מדברת בערב דברי־הבאי מתוך חומה, ולמחר הכיר בה הרופא סמני טיפוס...

יודע הייתי כבר, שלטיפוס יכלות להיות תוצאות רעות.

האפטימיות של הנער אמנם עשתה את שלה, לא נתנה לי להשתקע כל כך במחשבות של יאוש —

אלא שבכל זאת מכיר הייתי בסכנה, וסכנה זו, כשהיא לעצמה,

חזרה ונתעוררה

והפשלתי את השמיכה, שהיתה מכסה אותה כלה, מעל פניה...
באותו רגע נרתעתי לאחורי.

לא, לא... זאת לא היתה כלל אותה נחמ'קה, שהיתה הביבה עלי כל כך תמיד, שנעשתה הביבה עלי עוד הרבה יותר באותו רגע!

מסתכל הייתי בזו, שהיתה שטוחה לפני על הקרקע, ועיני כאלו היו מהפשות את האחרת, אותה שהייתי מכיר מקודם...

זו לא היתה דומה כלל לאותה האחרת.

זרה היתה לי זו לגמרי...

כדוהים נראו לי אותם הפנים המשוכים, הירוקים-עפרוריים, עם השפתים השתימות-כהות, החוטם המחודד ושמורות-הדונג הסגורות במקום עיני-השקדים הכחולות...

גם אותו הצואר הדק עם הגרגרת הבולטת והגומא העמוקה, כתילה-כהה בשפוליה, הכתפים המהודדות, שני חצאי-הקשת הבולטים של עצם-החזה. שתי הזויות המהודדות של עצם זו באמצעיתה, כנגד הציאר, וכפות-היד הקמוצות קצת עם אצבעותיהן הכפופית ומעוקמות, — כל אלה נראו לי זרים לגמרי, ויחד עם זאת — לא מלבבים כל עקר.

מזדעזע הייתי כלי בכל פעם, כשהיתה הזרת ומצירת בדמיוני אותה הקרה האי-נעימה, שהרגשתי במגעי הארעי...

ובמדה שהסתכלתי יותר בזו, שהיתה שטוחה לפני על הקרקע, הקבע יותר ויותר בלבי הדמיון, שלא אותה נחמ'קה, ההביבה עלי כל כך, מוטלת לפני...

אותה נחמ'קה, נדמה לי, איננה הוה עוד כלל...

מה, מתה?... אחת היא, ובלבד שאיננה... איננה עוד כלל — ובשעה „שטהרו" את זו, בשעה שקוננו עליה, שהוציאוה מהבית, הניחוה על „המטה", נשאוה לבית-העלמין והורידוה אל הקבר, — לא הייתי מיצר כלל, לא הייתי חש כל עקר בזאת...

באותה שעה כאלו היו עיני מהפשות אותה האחרת —

איה?... האמנם איננה עוד?!... איננה?!

והלב הצעיר היה שותת דם מפצעו העמוק, מתכוץ והוזר ומתפוצץ מכאבו האנוש, הנורא...

זעזועיה הראשונים של אותה תולעה הרגשו לאהרן מנוסיביטש עוד בערב התנאים.

הזדעזעה לה תולעה זו שם עמוק עמוק, באיזו פנה נסתרה של נפשו, — הזדעזעה לה פעם ושתים לאטה, באופן קל, בלתי־נכר כמעט, ומיד התכנסה שוב, התקפלה ושקטה....

אך מיום ליום, במדה שגם לבו יותר בליזה שלו — התחילה התולעה מזדעזעת בתכיפות יתירה, באופן נכר יותר ויותר. מתחלה רק בערבים, בשעת ראיונותיו עם ליזה, ואחר כך — גם בשעות אחרות, באותן השעות הארוכות והמשועממות, כשהיה יושב על גבי הספרים העבים והגדולים עם טורי המספרים הארוכים —

מפסיק היה פתאם מעבודתו ויושב לו רגעים אחדים דומם, בלי־תנועה, מרוכז כלו בקרבו פנימה, כאלו היה מקשיב באותם רגעים למה שנעשה שם עמוק עמוק בתוך נפשו...

וכשהיה נזכר אחרי איזה זמן בעבודת־ההובה שלו וחוזר אליה בהכרח, לא היה יכול להשתחרר עוד זמן רב מאותה ההרגשה הבלתי־נעימה...

מהרגשה זו לא יכול היה להשתחרר פעמים רבות בערב ההתונה, ביחוד — כשהיתה ליזה מהוללת עם איזה צעיר ממכריה.

מיצר היה באותו ערב מאד, שאין הוא עצמו יודע להולל....

מיצר היה כמה פעמים אחר כך ומתרעם על מזלו, שצריך הוא לעבוד משעה קדומה בבקר עד שעה מאוחרת בערב מחוץ לכתלי דירתו, רחוק ממנה, בלי שום אפשרות להניח את מלאכתו פתאם, לא בשעה הקבועה, ולבוא לביתו ברגע שאין מחכים לו כלל...

בשעות הבקר, עד סעודת־הצהרים, לא היה לבו נוקפו כל כך: יודע היה שליזה עסוקה באותה שעה בהכנת הסעודה... בכלל אין אורחים מצויים בשעת־יום זו...

רעיון זה היה מרגיעו הרבה.

לא כן במחציתו השניה של היום, מזמן סעודת־הצהרים עד שעת

במשך כמה שבועות לא היה מסוגל בכלל לפנות לבו למחשבות ורגשות בטלים.

כל רוחו ונשמתו, כל מהשבותיו ורגשותיו התרכזו באותו פרק הזמן מבלי־משים במאורע חשוב אחד, שעתיד היה להתהוות, בשעה אחת רבת־ערך, שצריכה היתה להתרגש בקרבו..

ואותה שעה, כשהתלבטה ביסוריה הנפש האחת, שהיתה חביבה לו כל כך, שנעשתה הביבה ויקרה לו אז עוד יותר, —

אותה שעה, כשהורגשה פתאם מציאותה של הנפש האחרת, נפש לא יהיעה לו עוד, אך חביבה ויקרה מאד, —

כמה רגשות תקיפים שונים סערו נפשו במשך השעות המעטות האלה!.....

שעות רצופות היה יושב ומסתכל אחר כך בכסת הקטנה והמקופלה, שבתוכה היה עטוף גלמה הקטן והאדום של הנפש החיה הזעירה, — יושב ומסתכל בפנים החביבים, שהיו חורים כל כך ומפיקים לאות רבה, אך יחד עם זאת — גם מין מנוחה מיוחדת, שובע־נחת מיוחד...

מנוחה ושובע־נחת כאלה היו ממלאים גם את נפשו.

וכשבא פעם לסעודת־הצהרים אל ביתו מצא את ליזה יושבת — שוכבת למחצה על הספה, כשידיה המבהיקות בהורונן המיוחד מונחות בלי־נה על ברכיה, ועל לחייה החורות עוד פורה חכליל־שושנה קל. הוא עמד והביט שעה קלה אל המראה הזה במין הדוה מיוחדת, שאין לבאר בדברים....

כמה מעדנת היתה באותה שעה נשיקתה, נשיקה רפה, אך המה, מלאה געגועים עצומים.... מין תשוקה טמירה, שאי אפשר היה להבחין אותה בדעה, בהבנה, ואף על פי כן הורגשה לו היטב, הורגשה והעבירה בכל נפשו איזה חום עדין מיוחד....

מסתכל היה בה... זמן רב ורואה אותה כמו שהיתה לפני כמה הדשים, רק שעוד רפת־כה היא מעט, חורת־פנים קצת.

וכששב באותו היום אחרי סעודת־הצהרים למלאכתו בבית־המסחר, הרגיש פתאם מהדש בעמקי נפשו פנימה מעין עקיצה קלה, שהוא עצמו לא ידע כלל טיבה.

הזדעזעה לה אותה התולעה, ושמציאותה לא היתה נכרת במשך כמה הדשים, שם עמיק עמוק, באיזו פנה נסתרה של נפשו, — הזדעזעה לה פעם ושתים לאטה, באופן קל, בלתי־נכר כמעט, ומיד התכנסה שוב, התקפלה ושקטה...

אך מיום ליום, במדה ששבה ליזה יותר לבריאותה, במדה ששבה

השביתה ממלאכתו והחזירה לביתו, בשעות היום הללו היתה התולעת מנקרת כמעט בלי־הפסק בלבו, מוצצת ומוצצת לה שם בעמקי נפשו...

ומנקור תמידי זה, ממציצה זו, שאינה פוסקת — נמאסו עליו חייו, היו לו למשא...

הרבה, הרבה היה נותן, אילו יכול היה להפטר מצרה זו!

והיא פסקה פתאם כאלו מעצמה, פסקה באותו יום, שנרשם כל כך היטב בזכרונו —

יושב היה לו באותו יום על גבי הגרוס־בוך, יושב ורושם רשימותיו הרגילות באופן מיכני לגמרי, ופתאם היתה ידו פוסקת מהתנועה המיכנית, ובשעה שעיניו היו נעוצות בלי־ידיעתו באיזו נקודה שלפניו באויר, היה לבו שם בקרבו מתחיל דופק באופן משונה, דופק, מזדעזע ומפרכס פרכוסים משונים ובלתי־רגילים לגמרי...

מין הדוה כזו, שהנשמה כלה סולדת בה, הנשימה נעצרה והגוף כאלו מתנשא מעצמו ומתעורר לקפץ ממקומו, — מין הדוה מרעשת כזו, שהרגיש באותם הרגעים, לא טעם מעולם קודם לכן.

ולמחר, בימים שאחרי זה, לא היה עוד לבו נסער כל כך. חדושו המרעיש של אותו הדבר הנעים נושן קצת, ומכיון שנושן לא היה עולה עוד על דעתו של אהרן מנוסיביטש לעתים קרובות כל כך; לא היה עושה עוד רושם כל כך חזק ולא היה מסער את הנפש במדה מרובה כזו.

ואף על פי כן דיה היתה הרגשה זו, שתדחק לגמרי מפניה, שתשתיק אותה התולעה, שהיתה מנקרת ומוצצת קודם לכן בנפשו.

מיצר היה אמנם ומתרעם עכשו גם כן על שאינו פנוי ממלאכתו כל היום, אלא שצער זה, תרעומות זו היו מסבה אחרת לגמרי...

מין רגש חדש, שהוא עצמו לא ידע טיבו בברור, הלך ונוצר בנפשו, התפתח וגדל בקרבו מיום ליום.

הוא עצמו כמעט שלא הכיר בשנוי זה, שנתהוה בו, אלא שהרגיש את עצמו מאיזה זמן שוקט לגמרי, בטוח ושבע־רצון מאד.

ובמדה שהסתמנו יותר ויותר אותם השנויים המיוחדים בליזה, במדה שנתפתחו הפנים החביבים הללו, במדה שנעשו הצעדים הקלים והתנועות המהירות כבדים יותר והובלטו יותר ויותר שאר הסימנים, — באותה מדה הלך וגדל הרגש החדש, שנוצר בקרבו, ובאותה מדה מלאה נפשו יותר ויותר מנוחה גמורה, שקט ושובע־רצון גמורים...

הוא לא זכר כלל במשך החדשים רצופים מציאותה של איזו תולעה מנקרת ומוצצת.

כן יאבדו.

להיות יותר ויותר כמו שהיתה לפני כמה הדשים, — התחילה התולעה מזדעזעת בתכיפות יתירה, באופן נכר יותר ויותר.

אהרי הפסקה של כמה הדשים חזרה ונתעוררה מחדש בכל עוזה, בכל תקפה הקודם.

רב, רב מאד היה בעירתנו מספר אלה, אשר אררו עוד מאז את רחל'ה, בתה של הנה־איטקה החובשת. מתרעמים היו עליה על במה וכמה דברים, אך יותר מכל — על שקפחה פרנסתן של אלמנות עלובות, של כמה נשים עניות אחרות.

הרי גם בלאו הכי כמה עלובה היא הפרנסה של אריגת פוזמקאות בהרנישוק! הזמנותיהן של בנות ישראל מוטב שלא להזכיר, מפני שכולן מומחות לאותה מלאכה, והן אורגות ומתקנות בעצמן את פוזמקאותיהן... איזו מהנשים הצעירות, איזו מפונקות מבנות הדור החדש, מתביישות אמנם לטפל במלאכה זו, או שהן מתעצלות פשוט לעבוד; אך גם על הסרונן של אלה אין להצטער הרבה... אולי הטאת שפתים היא זו, אך האמת נתנה להאמר, שבעבודה שנעשית בשביל בן־ישראל אין הברכה מצויה כלל וכלל.

ענין אחר היא לגמרי אותה העבודה, שהם נותנים. לא רק כשמזדמנת איזו „פריצה" עשירה, אשת אחד האופיצירים מהבאטאַליון החונה בעירה, או הכומרת, אלא גם אצל הערליות הפשוטות, שבאות ליום השוק מהכפרים הסמוכים, יש מקום להרויח כהוגן.

אמת היא, שגם הערליות הללו נעשו בעת האחרונה פקחיות יותר מדי, התחילו מבחינות במשקל ואינן נותנות שוב את הצמר הטוי באופן הסמוי מן העין; אף על פי כן נשאר עוד מקום לאיזה „יותר", ויתר זה היא הוספה בעין יפה להמעות, שהללו משלמות בשכר העבודה...

וכאן באה הצופה זו, רחל'ה, בתה של החובשת ומקפחת פרנסתן של בנות־ישראל כשרות בהמכונה שלה לאריגת פוזמקאות!

המבינים אתם, זוהי המצאה הדשה, שהביאה עמה מווילנה לאחר שישבה שם שש שנים. שם, מספרת היא, כבר שכחו הכל, איך אורגים פוזמקאות בידים; בווילנה, שוב מספרת היא, אריגת הפוזמקאות זהו עסק גדול. שם קונים מכל מיני מטוה ולוקחים מכונות־אריגה אחדות (המכונות הללו נותנים, כפי שהיא מספרת, בדמים מועטים, בתנאי לפרוע קמעא קמעא, הכל כמו שנהוג במכונות־התפירה של החיטים)

הרי בעל מלאכה הִיא, ולו תהי זו מלאכה נאה, כמו מלאכת שעונים,– הרי זה ענין אחר לגמרי...

אבל בני בעלי־בתים הגונים, כמו יואל, בנו של זלמן בר״ב לימה, כמו שואליקה, בנה של רבקה הבריסקאית, או גם ליפה, בני של חיים־כיר בן־הרב,–מה לאלה בּכאן?

בנאמנות, ראויים הם אבותיהם ואמותיהם של אלה לרחמים רבים, שנגזר עליהם לראות בעיניהם עובדות יפות כאלה מצד „התנאים" שלהם!

וכמו הקולר תלוי, אם לא ברחל׳ה זו גופה? ואם יש פרצוף יפה לבתולה – מה בכך? וכי צריכה היא בשביל כך לבלבל את מחותיהם של כל הבחורים, לבלבל את מוחה שלה עצמה?!...

* *
*

כבר, הוא הקדוש ברוך־הוא, סבלן וממתין לרשע, עד שמגיעה השעה. כשמגיעה שעת־השלמים, הרי הוא נפרע מרשע זה כדי רשעתו.

לפני שנים רבות, כעשרים וחמש שנה, היה בעירתנו איזה לבלר, שנקרא בשם מיכל־היד. זה היה מ„צדיקי הדור" עוד בימים הרחוקים ההם: עזב לו אצלינו אשה ושלשה בנים קטנים ונסע למרחקים. לאן? – השטן ידע אותו...

בין כך וכך היתה אשתו גועת פה ממש ברעב, אלמלא היו נדיבי־לב מרחמים לפרקים עליה ותומכיה אותה קצת, וכמו שאומרים – נשא להחזיק נשמתה בה; עד שנודע לה לאחר שש או שבע שנים, שבעלה היקר נמצא באיזה מקום בסביבות קישינוב, וכמו שאומרים – נשא לו שם אשה חדשה.

כשהגיעה שמועה זו להאשה העלובה, קמה ונסעה עם שני ילדיה הצעירים למקומות ההם; כאן נשאר רק הבן הבכור, יוסילה, שהיה לומד את מלאכת ההייטות אצל אברהם־משה ההייט.

יוסילה זה נעלם גם כן פתאום מהעירה, כשהגיע לשנת השבע־עשרה, וכשחזר עכשיו, לאחר שתים עשרה שנה, לא היה איש מכירו בודאי, אלמלא היה מגיד על עצמו, מי הוא.

חזר לו יוסילה זה כבן־פרתמים גמור, במלבושי כבוד כאחד הגבירים, מקושט בטבעות יקרות, בשעון זהב יקר־ערך ושרשרת־זהב גדולה וכבדה על חזהו. אבני־היקר בכפתורי־הזהב שעל כתנתו הרהיבו עין, ותיק־הסיגרות שלו מכסף מוקשה היה מפואר בחותמת־זהב נהדרה...

וכך מכינים כמה וכמה תריסרים של פוזמקאות וגרבים, שנשלחות אחר כך משם לכל קצוי ארץ.

לו יהי כן, נניח שזהו עסק באמת, הרי יכולה היתה להשאר שם, ומשום מה באה דוקא לכאן, כדי לקפח פרנסתם של אחרים?!

מה יש לדבר? וכי יכולה מלאכת-יד, ואפילו היותר זריזה, להתחרות עם מכונה? זו נותנת עבודה כפלים, ובאופן כזה יש אפשרות להוזיל הרבה מחיר העבודה, עד שאין שום בריה יכולה להתקיים בפניה.

ורהל'ה בתה של הנה-איטקה עצמה, מוזילה באמת על ידי המכונה החדשה שלה את מחיר העבודה ומושכת אליה את כל המזמינים. המפונקים והאמידים ביותר נמשכים אליה בשביל שהמלאכה יותר יפה ומתוקנה; הפשוטים והבלתי מפונקים כל כך מבכרות את מלאכתה על פני מלאכתן של אחרות, מפני שהיא בזול יותר. גם הערליות הפשוטות, האכרות מהכפרים הסמוכים, נעשות תדירות יותר ויותר אצלה.

בנידן זה מסייעת הרבה הנה-איטקה עצמה. מלבד מה שיש לה, בתיר חובשת, מכרות הרבה בין הערליות, שבאות אליה להתרפא, הרי היא מחזרת עליהן תדיר בשוק, וכיון שהיא רואה איזו ערלית נושאת מטוה, היא מושכת אותה מיד אל בתה.

וכי ממדת היושר היא, שתהא האחת נבנית מהורבנן של עשרות? וכי לא מהדין הוא, שיהיו הכל שמחים על מפלתה של הצפה כזו?

שרהל'ה, בתה של הנה-איטקה, היא מלבד זאת גם חצפה גדולה — זה הוא ברור כשמש.

הזרה לה מווילנה כ„אריסטוקרטית" גמורה, במגבעת משונה על פי המדה היותר הדשה, בנעלי-צבעונים, בנעלי-יד מגוהצים, והנהגתה — פשוט בזיון וחרפה.

רק שטפשית זקנה זו, אמה, אינה מבינה זאת. אילו היתה אחרת במקומה, היתה בוחרת להקבר היים מחרפה ובושה, או היתה קורעת כדג את בתה על הנהגה יפה כזו!

אבל מה יש כאן לתבוע מהאם, אם האחרים אינם טובים הימנה. באמת, יפה הוא הדבר, שהבחורים שלנו, בני בעלי-בתים נאים, כביכול, אינם יודעים עסק אחר, אלא להזור על בתה של החובשת!

לשוליא דהייט, כמו לייבלה, בנו של מוטיל שואב-המים — נאה בודאי מעשה כזה. נאה הוא זה גם לבן-היקיר של ציפקה היד-העקומה, מה יש לדבר, — כאמא כך „קדישה" הנחמד!

אם רוצים אתם, הרי גם לפישל עושה-השעונים אין דבר זה קשה כל כך... אמת היא, שאביו שלו היה אדם הגון, אף-על-פי-כן

אך לאחר הרשים מיעטים חזרה היא עצמה לדורנישוק, ומראה —
הלואי שיהא מראיהם של כל שונאי־ישראל כמראה!....
גם היא, גם אמה התביישו במשך חדשים רצופים להראות בחוץ—

— — — — — — —

ומה אתם סבורים, וכי לא היתה ראויה באמת לעונש כזה?
סבלן הוא הקדוש ברוך הוא, סבלן וממתין בענשם של רשעים,
אך נפרע הוא מהם, כשמגיעה השעה הכשרה לכך...
יגיעה גם כן שעתה של הצפה זו

—————

מה היא אמיריקה זו בימים האלה! הימים הטובים כבר חלפו שם ואינם... הוא התגורר אמנם גם שם שנים אחדות, אך אין גם לדמות את אמיריקה אל טראנסבאל!

טראַנסבאל — זוהי עוד ארץ־הזהב היחידה שבעולם. אלמלא המלחמה, שפרצה פתאום בין האנגלים והבורים, לא היתה עולה מעולם על דעתו לנסוע משם... ועכשיו יש לו אל הריפובליקה „תביעה" גדולה, שמתנהלת על ידי הקונסול האמריקני. כשיתברר הענין, יקבל כמה אלפי דולרים בעד המחסן שלו, שהיה צריך להפקיר מפני המלחמה...

והכל בדורנישוק היו מסיחים ביוסילה זה. במשך שבועות רצופים לא פסקו מלספר גדולות ונפלאות ממנו.

רבים היו הקופצים עליו. לא רק הבנות, אלא גם האבות והאמות היו חושקים מאד להשיג חתן רב־אוצרות כזה.

אמת היא, שאינו מצטיין כל כך ביחוס־אבות, אך מי מקפיד כל־כך בימינו אלה על יחוס־אבות?

ולרבים חרה מאד הדבר, שרהל'ה, בתה של חנה־איטקה, זכתה דוקא לשאת חן בעיניו של יוסילה זה. דומה היה, כאילו אסרה אותו אליה בעבותות. כל הימים לא זזה ידו מתוך ידה. ויומם ולילה היה שוהה בביתה, יושב אתה ומסיחה.

אט מלתא זוטרתא היא הצופה שכמותה! היא לא היתה חוששת כלל לכך, שהכל ספרו בה וגינו את הנהגתה הפרוצה, שלא נראתה כמותה בעירתנו...

וכי יש להתפלא על כך, שהכל נהנו אחר־כך ממפלתה ושמחו על עלבונה?

התנאים נכתבו אצלינו, אך החתונה נדחתה לאחר זמן, כשיגיעו להתם.

הכל יודעים, שבשעת נסיעתה היו אצלה כמה מאות רובלים, אך מה שאירע אחר כך, מה שנעשה ביניהם מאז — אין איש יודע בעירתנו עד היום.

אמת היא, שעוד בשבועות הראשונים לאחר נסיעתם התחילו מסבבות בעירתנו איזו שמועות, שאינן מחוורות, אך איש לא האמין בהן. חושדים היו, שאלה הן רק בדותות מחמת קנאה, מצרות־עין...

כאשר פקד האל.

היא, קודם שנזדמנה עמו, נוסתה בכמה וכמה „ראיונות" לא עם חתן אחד ושנים. ה„ראיונות" הוכנו לא על פי הנוסח הישן, לא באופן הפשוט, כשהתריסים מוגפים, כשהיא יושבת מקושטה על פי מקרה, וכשהיא קוראה, גם כן על פי מקרה, באיזה ספר, ובינתים נכנס הוא עם השדכן או השדכנית, לבוש מעיל שחור, בא זה עתה מביתו של הגלב, מגולח למשעי, שפמו עשוי כהוגן, למעלה בשתי קצותיו; אל השלחן מגישים תיכף טהי ומרקחת, והם מתחילים משיחים מיד זה עם זו ובוחנים זו את זה...: לא, ראיונותיה עם החתנים היו מוכנים לא באופן פשוט, גם ומגושם כזה, אלא באופן אחר, יותר נימוסי, יותר יפה ויותר קרוב להמנהגים המקובלים בזמננו; ואף מקומם של הראיונות הללו לא היה כלל בבית ההורים הזקנים, אלא בדירתה ושל אחותה הבכירה והנשואה, שהוא היה נכנס לשם פשוט בתור מכרו של גיסה, והיא מצדה — לבקר את אחותה, כשהיא לבושה כדרכה, כמנהגה תמיד בשעת טיול ובקור. הוא והיא מזדמנים כאן כמו על פי מקרה לגמרי, מסיחים זה עם זו כל אותו הערב בשעת שתית הטהי, ולבסוף הוא מלוה אותה עד ביתה, כמו שהיה עושה ומחויב היה לעשות כל צעיר מנומס במקומו....

הוא מצדו, קודם שנזדמן עמה, נוסה גם כן בראיונות הרבה עם כמה וכמה כלות אחרות, והראיונות הללו הוכנו בכל מיני האופנים השונים; פעם — על פי הנוסח הישן היותר פשוט, ופעם — על פי האופן היותר חדש שבחדשים, עם כל הנימוסים היותר מדויקים של התור החדש. הרי בחור הוא, ומה איכפת לי אם הראיון נעשה באופן זה או אחר? אם היא אינה כשרה בעיניו, או אם הוא אינו נושא חן בעיניה, — שוב אינם מזדמנים יותר. ואם בפעם הראשונה שני הצדדים רצויים לפי שעה זה לזה, הרי הם מזדמנים פעם שנית ושלישית, — ומה הוא מפסיד? קבלת הפנים יפה היא, הערב עובר באופן נעים למדי, וכשנמלכים אחר כך, שהענין אינו עולה יפה, שאינו כדאי, אם מפני שה„קרן" אינה מעולה ביותר, או מפני שסכום הנדוניא היא פחות יותר מדי, או גם מפני שיחוס המשפחה אינו משובח כל כך, — הרי אין איש מכריח אותו להסכים ולומר: „רוצה אני"...

לשאל. האולם, המנגנים, המבשלות ומערכת השלחן – כל אלה היו מהמעולים שבעיר; מספר הקרואים היה גדול, וכולם מיקירי העיר, מהחשובים שבה; הצעירים באו גם כן במספר הגון, לא היה מחסור בזוגות של מהוללים, ובשעת הסעודה נקראו ונקראו, כמעט במשך שעה שלמה, טלגרמות של ברכה, שהגיעו ממקומות שונים...

אחרי החתונה היה הכל נוהג גם כן כשורה. הזוג הצעיר שכר לו דירה יפה של שלשה חדרים, שנים לצורך עצמו ואחד כדי להשכיר לשכן חק – כך נוח יותר: הדירה עולה לבעליה בזול יותר ומיני הרחבות מרובות בה... השכן היה אחד מחבריו, שעובד עמו יחדו באותו בית-המסחר, אדם שאינו צעיר ביותר, שאינו יפה ומחוכם גם כן יותר מדי. שכן שכמותו היה נוח להבעל יותר: הרי הוא עצמו היה רוק עוד לפני זמן מועט והיה זוכר היטב, איך התיהם בעצמו, איך מתוססים אחרים ממכריו, מאותם הבחורים הנאים, אל בעלת-בית צעירה, שהם מתאכסנים אצלה....

מנהג ביתו של הזוג הצעיר היה לא בדוחק, אך יחד עם זאת גם בלי פזרנות יתירה, בחשבון וזהירות. הרי אנשים צעירים הם עדיין ולפי שעה, כשההוצאה בלתי מרובה עוד, ראוי להשוך ככל האפשר יותר, כדי להגיע בזמן מן הזמנים לאיזו תכלית. ובנידן זה היה גם כן הכל על צד היותר טוב. כעשרים או עשרים והמשה רובלים לחודש היה נמשך פשוט מהמשכורת (להתונתו, כמו שנהוג, הוסיף לו אדוניו על שכרו, ועכשיו ככר היה מקבל שבעים והמשה רוכל לחודש). מלבד זאת היו להם כשני אלפים רוכל במזומנים, ומדיסקונטות קטנות ובטוחות, שהיו עושים, על פי רוב – ברבית של אחד ורביעית, ולפרקים, בשעת כושר מיוחדת – ברבית של אחד וחצי. מדיסקונטות אלו היו מקבלים גם כן מזומן לזמן איזו עשרות רובלים ריוח.

יחוסם זה לזו היה גם כן טוב, יפה והגון מאד. רק לפרקים, וגם זה רק לעתים רחוקות מאד, יש שעולה עננה קלה ומעיכבה לרגע קטן את האופק הבהיר – או שמזדמנת רוגזה קלה בשביל איזו סבה פחותת-ערך, או שנופלת קטטה בשביל איזה ענין חשוב יותר, – אך אם כה ואם כה, בכל אופן הרי הם חוזרים ומשלימים לאחר זמן מועט, ומה שחשוב ביותר – מעולם אין הדבר מגיע עד כדי זלזול בעיני הבריות...

לא נעים ביותר היה רק ההריון שאינו-רצוי עוד בשנה הראשונה לאחרי התונתם. דבר זה, כשהוא לעצמו, אינו נעים ביותר מפני שאינו נותן שוב להזוג הצעיר ליהנות כל צרכו מכל אותם התענוגות והנעימות, העשויות על פי רוב את השנים הראשונות האחרונות שאחרי החתונה

לבסוף נזדמנו הוא והיא. הם נראו פעמים אחדות, מצאו חן זה בע ני זו, ולאחר שחקרו ודרשו היטב משני הצדדים ונתבררו המעלות הטובות, שיש בזה ובזה: שלה יש נדוניא בכסף של שני אלפים רובל, מלבד מלבושים ושאר צרכי החתונה, ושלו — משמרת הגוגה בשכר של ששים רובל לחודש, — נעשו בשעה טובה ומוצלחת לחתן־וכלה, הוכנה סעודת תנאים יפה, הוזמנו כרטיסי־אירוסין הדשים ומודירניים, עם מונוגרמה מפוארה, ונשלחו הכרטיסים האלו; מצדו —לכל קרוביו ומכריו, ומצדה — לכל קרוביה ומכרותיה.

בתור התן וכלה אהבו, כמובן, זה את זו, ועד כמה שהורשה זה מצד הנימוס — הראו הבה זה לזו בנשיקות, הבוקים וכדומה. בפרק הזמן זה היה אילי מסתלק לגמרי מכל אותם ה„הבלים" הקודמים, ולא היה מבקר כלל יהד עם חבריו באותם ה„בתים", אלא שזה — כך היה מרגיש בעצמו היטב, — היה מפסיד הרבה לבריאותו. בהיותו כל כך מקורב עמה, הרי זה מגרה לפרקים קרובים מאד את יצרו, אך להרשות לעצמו הירות יתירה ביהס אליה — כזאת לא תעלה, כמובן, על דעתו: הרי כלתו היא, עלמה הגונה, — ובעל כרחו אפוא מחויב הוא להשתיק רתיחת־דמיו במקום אחר.... אך כנגד זאת הוא זהיר וזהיר מאד, שלא תארע לו שם הלילה והס איזו „תקלה": הוא זוכר היטב, שעכשיו אין זה עוד כלל מה שהיה קודם לכן, ומטעם זה נזהר הוא לעשות הכל במדה הראויה.., בכלל הביט על הליכתו לשם כמו על ספוק צורך גשמי וטבעי, שאין לו בעצם שום שייכות אליה, או אל יחסם ההדדי בתור התן־וכלה...

היחסים הללו היו כבר מתחילתם ברורים למדי וקצובים. ארבעה ערבים במשך השבוע בדיוק, — בימים הרגילים לסירוגין, ובערבי שבתות ובמוצאי שבתות — שני ערבים בזה אחר זה כסדרם, — היו מבלים יהדו; מארבע הפעמים האלה היו הולכים פעם אחת בדיוק אל התיאטרון, אל איזה קונצרט או ערב־חגיגה (רק לא בערב שבת ובמוצאי שבת, מפני שאז הולכים כל השוליות של היטים ושל רצענים!); פעם אחת במשך הזמן הזה נתכבדו בסנדקאות, שלש או ארבע פעמים היו קרואים יהדו אל התונות אצל קרובים ומכרים מצדה ומצדו, ובאופן כזה התודע הוא אל כל מיודעיה וקרוביה, והיא — אל כל קרוביו ומיודעיו... כמה שגדול יותר מספר המכרים והמיודעים בשעה כזו, הרי זה מוטב יותר: גם החתונה מפוארה יותר, גם מתנות־החתונה מרובות לבוא יותר בשביל כך.

החתונה עלתה באמת יפה, לעילא מכל מה שהלב יכול היה

הקינים. בכלל אינם דומים כלל רוחים של איזה עסק למשטורת קצבה. כשיש לאדם עסק על חשבון עצמו, הרי הכל תלוי בברכת ד׳: יש ששנים־שלשה סיזונים מבורכים עומדים לו כנגד כמה שנים ממוצעות, גרועות יותר...

ולאחר סיזון של חורף מבורך אחד, כבר היתה היא יכולה להרשות לעצמה הוצאה יתירה של מעון־קיץ לא יקר ביותר. זה היה מועיל מאד לשני הילדים, אך עוד יותר נחוץ היה זה לה לעצמה, מפני שבמשך כל החורף הרגישה את עצמה לא בטוב מאד, אף היתה חולה איזו פעמים. מאז נעשה מעון־הקיץ לצורך הכרחי בכל שנה, ולאחר שנים מועטות התחילה נוסעת לפרקים גם אל מעינות הרפואה שבחו״ל.

יחסם זה לזו היה עדיין טוב, יפה ומנומס מאד. אמת הוא, שבמשך הזמן נצטננה קצת ההבה הקודמת שביניהם, ואמת הוא גם זה, שמעת שנעשתה הולנית, התחיל מתרעם לפרקים קרובים על רגזנותה, על התרשלותה הן בנוגע לעצמה והן בנוגע להנהגת־הבית; והיא מצדה היתה מתרעמת לעתים קרובות, קתבות מאד, על חסר שימתרלב מצדו אליה, על מיעוט השתתפותו במצבה, בצערה, ביסוריה.... אך גם הוא, גם היא לא הרשו לעצמם דברים חריפים יותר מדי, תוכחות עוקצות ביותר, ומה שהשוב יותר מכל — הם נזהרו תמיד, שלא ירגיש מי מן החוץ במה שנעשה בינו לבינה.

ואפני־היהם נעשו עוד יותר שוקטים ויותר מנומסים מעת שהיו לאהינים בפני עצמם, מעת שהתחילה היא לנסוע למעונות־הקיץ, למעינות־הרפואה, והוא מצדו — לעשות במשך השנה המש או שש נסיעות, שכל אחת מהן ארכה שבועות אחדים. בתור אדם מיושב, סוחר השוב, אין לבו הולך אמנם אחרי אותם ה„הבלים״, ואין הוא רודף כלל, כמו שעושים זאת ה„קומי־וויאזורים״ הרגילים, אחרי „אבנטורות״ שונות; אך גם צדיק הרבה אינו רוצה להיות, ועד כמה שמרשים זאת לעצמם מיהרים השובים אחרים, יכול גם הוא להרשות לעצמו...

כנגד זאת שולה הוא לה מן הדרך מכתב־חבה חם מאד, ובחזירתו לביתו הרי הוא מפתיעה באיזו תשורה יפה..

והיא מצדה, כשהיא מתגוררת במעון־הקיץ, במקום מעינות־הרפואה שבחו״ל, מרגישה בעצמה קורת־רוח מיוחדת, תסיסת עלומים, כחות רעננים, צהלה, תשוקת־חיים; וכשהיא רואה מנהגן של נשים צעירות אחרות, הגונות מאד, — מרשה היא גם לעצמה איזו מנהגי־חירות, „תמימים״ פחות או יותר... אמת הוא, שאין לה שום הוכחה מוחשית, אך כאילו באופן אינסטינקטיבי מרגישה היא את האמת, שבשעת נסיעותיו

לתקופת־החיים היותר טובה והיותר נעימה.... אולם מלבד כל אלה, הרי זו הזכרה על כמה וכמה הוצאות יתירות, שתתוספנה בקרוב. צריך יהיה לשכור משרתת, ולו תהא לא גדולה, בשכר שנים־שלשה רובלים לחדש, אך יחד עם מזונותיה הרי זה עולה לשמונה — תשעה רובלים בודאי.... אחר כך מתחילה פרשה של יולדה, מילדת, רופאים, סמי־רפואה... וכשיש ילד בבית, הרי נתוספות עוד הוצאות מיוחדות, אף בזמן שהאם מינקה את הילד בעצמה...

אך מה לעשות? חרטה לאחר זמן אינה מועילה כלום, רק על־כן היו נזהרים יותר. היא נעשית גם כן בקיאה יותר באיזו ענינים: האחת, השנית ממכרתיה הצעירות, מרעותיה הבכירות והמנוסות ממנה — להשות לה איזה סוד.... בעתים הללו לא טוב, לא נכון הוא להוליד בנים הרבה, גם זה לאשר גדול יחשב, כשיש ספוק להגך ילד אחד או שנים כהוגן!... מלבד זאת לא יפה הוא זה כלל לאשה צעירה: הריון וינקה, ושוב הריון והינקה — ואימתי תהיה לעצמה? אימתי תיהנה בעצמה מהחיים....

המה היה, שנזהרו היטב, ואף על פי כן שוב נכשלו פעם שנית: לאחר שנים מועטות נראו שוב סימני הריון. צריך היה להשתמש באמצעים שאינם נעימים ביותר... אחר כך היתה חולה במשך שבועות אחדים, וכשירדה לאחר איזה זמן מעל המטה, הרגישה עוד את עצמה זמן רב לא בריאה כל צרכה והיתה מוכרחת לדרוש ברופאים, להשתמש בסמי־רפואה....

ולאחר איזו שנים נולד להם עוד ילד אחד. ההוצאה הלכה וגדלה. אמת היא, שבין כך וכך קבצו להם כארבעת אלפים רובל במזומנים ומשכורתו לחדש כבר עלתה עד מאה רובל; אף על פי כן לא היתה זאת התכלית האמתית. וכאן נזדמן להם ענין טוב מאד.. התחיל משא ומתן בינו ובין אחד מחבריו, שהיה עובד עמו יחדיו באותו בית־המסחר. הלה היה מומחה בקנית הסחורה ומכיר היטב את כל הפבריקנטים; והוא מצדו היה מכיר את הקונים והיה מקורב עמם מאד. זוג מתאים ביותר. את חברו כבר השיאו הפבריקנטים לא פעם אחת ושתים להעשות אדון לעצמו, אף הבטיחו לו קרדיט הגון מצדם; וגם הוא מצדו שמע כמה פעמים הבטחות טובות מאד מהקונים מכריו.

שניהם התפטרו בשעה אחת ממשמרותיהם, יסדו בית־מסחר הגון על השבון עצמם והתחילו מתחרים עם מי שהיה אדוניהם. עסקיהם הצליחו. מאנשים צעירים שכמותם, הבקיאים היטב בענינם ועוסקים בו באינרגיה מרובה שבעים רצון מאד גם הפבריקנטים — המוכרים, גם הקונים —

בשעת חירום.

אין הוא צדיק הרבה... ואף על פי כן מרגישה היא את עצמה אשמה קצת ביחס אליו, וכשהם נפגשים שוב, מראה היא לו סימני חבה ושימת־לב מיוחדות, כמו שהיה זה כמעט בהחדשים הראשונים לאחר התונתם.

סימני חבה ושימת־לב אלה מצדה מעוררים מצדו גם כן יחוסים חמים לאלה. ובמדה שנסיעותיו נעשות תכופות יותר, במדה שהיא מבלה את העת בנעימות יותר במעון־הקיץ ובחו"ל, — באותה מדה מתחזקת ההבה ביניהם ובאותה מדה נקשרים הם יותר ויותר זה לזו...

לא רע הוא לעת עתה גם מצב עסקיהם.

עד השנה השש עשרה להייה לא עזבה קאטיה מעולם את מולדתה את הכפר הנדח שם במרחקים, באחד הפלכים הרוסיים הצפוניים. אך הנה באה אותה שנת־הרעב הנוראה, הנה בא אותו החורף האכזרי בקרתו האיומה ושלגיו הנוראים. גבעות גבעות שלג נערמו מכל ארבע רוחות הכפר וגבעות השלג הגבוהות כאילו הפרידו אותו מעל כל העולם. בתוך הכפר מתו שתי שלישיות מכל הבקר והצאן, ובני־אדם נהלכו כצללים מכובד רעב, מקור והלים רעים... וכמה מהם גועו ברעב, נספו כלי עת מחליים קשים!...

ומקץ החורף הנורא ההוא, אחרי אשר שלשה מבני ביתם — אחותה הבכירה, אמה ואחיה הצעיר — השיבו אל האלהים רוחם, — בראשית האביב ההוא, כשרפה מעט הקור, ביום מעונן, אך המים קצת יותר — הבש לו אבא את צרורו, הפשיל את זה על כתפו והלך לו יחד עמה אל ה„תחנה“.

בימים הראשונים, כשהיו מהלכים ברגל ואף כשהיו ניסעים בעגלת־הקיטור, היתה פוגשת עוד בפרצופים מיודעים פחות או יותר והיתה שומעת מסביב אותה השפה הידועה לה היטב, אף על פי שהתוך הדבור לא היה אצל הכל כך בדיוק, כמו שהוא אצלם בכפר־מולדתה.. אך במדה שהרחיקו לנסוע, במדה שהאויר נעשה חמים יותר, במדה שנפחת השלג ונתרבה הירק על פני השדות והעצים, שהלפו לעיניה מבעד חלון העגלה, — באותה מדה התהילו נשמעים יותר ויותר בתוך העגלות ובתחנות שפה אחרת, דברים אחרים, שהיו זרים לה, שלא הבינה אותם, שלא שמעה כמותם מעולם. „זוהי חוחלית“ — באר לה את האחה אבא, שהיה כבר פעם אחת במקומות הללו; „זוהי אשכנזית“ — קולוניסטים אשכנזים הם הללו“, — הראה לה על אחרים, — „וזוהי יהודית— היהודונים והיהודוניות הללו מגרגרים כך בלשונם“...

כשבאו לעיר־הפלך הגדולה, שעל הדניפר, כבר היה שם חם, היתה תקופת אביב בכל מלואה. אבא נכנס תיכף לתוך ארטיל של פועלים בנאים, ואותו הקבלן, פחקופייב, שעבד אצלו אבא, אסף גם אותה אל ביתו בתור אומנת להילדים הקטנים.

אין לכחד, כי בעת הראשונה הרגישה את עצמה כאן זרה ובודדה

עכשיו מי יודע, אולי כבר השיב אל האלהים רוחו...

כשבאה למקום המעשה, לא מצאה שם עוד את אבא, כי הוליכו אותו כבר לבית־החולים, והיא רצה לשם. כשראתה אותו בבית־החולים, כמעט שלא הכירתהו: ראשו כולו והצי פניו היו הבושים בתחבשות לבנות, ותחבשות כאלה היו על ידיו, על רגליו ועל חלק מחזהו; והמקומות הגלויים של גופו, של הצי פניו, שלא היה הבוש — היו מצבע שחום־כהה, כמראה האדמה הלהה שמתחת למחרשה בתחלת האביב...

לדבר עמה לא יכול, אך מסתכל היה בפניה זמן רב, וניכר היה, שבתוך העינים הללו, המעוממות למחצה, לא נכבה עוד לגמרי זיק הבינה האחרון — הוא מכירה עוד...

וכשבאה אליו למחר, שוב לא היה יכול להכיר אותה. עיניו היו סגורות למחצה, בשרו השחיר עוד יותר, רק לפעמים נאנק קשה, גנח בקול רפה ונפסק.

יותר לא ראתה אותו עוד בחיים — באותו יום לעת ערב מת. עוד במשך שבועות אחדים אחר כך היתה מצטיירת תמיד בדמיונה התמונה הנוראה של הגוף הרעוע, שהשחיר כאדמה, ובאזניה צללו בלי־הפסק הגניחות הנפסקות; אך במשך הזמן נטשטשה יותר ויותר התמונה המהרידה, נטמטמו יותר ויותר צלצוליהן של הגניחות הרחוקות, ומכיון שנפסק על ידי מותו של אביו ההיבור האחרון בינה ובין כפר־מולדתה הרחוק, מכיון שנפסק ההיבור עם הקרובים והמיודעים המועטים, שנשארו שם, — השתקעה עוד יותר בחיים החדשים ולא התעניינה בשום דבר חוץ מאלה.

תנאי חייה לא היו רעים כלל. במשך השנים המועטות, מעת שהשתקעה בעיר, למדה לבשל כהוגן, על פי מנהג העשירים, נעשתה בקיאה בכל מיני מלאכת־בית, ובאופן כזה הגיעה למדרגת משרתת עירונית הגונה שמקבלת בשכרה שבעה — שמונה רובלים להודש ומשרתת תמיד בבתיהם של אנשים אמידים. קודם לכן, כשהיה אבא הי עוד, היתה משכורתה פחותה הרבה מזה, וממשכורתה הפחותה היה אבא נוטל עוד הלק הגון בכל פעם, כשהיה מכין את עצמו לנסוע לביתו. עכשיו היתה כל משכורתה משמשת לצרכי עצמה, והיא התחילה מהדרת במלבושה, כדרך העירונים, ובימי החגים בלתה את הצי־היום שלאחר סעודת־הצהרים באופן נעים מאד בגן־העיר, ששם מנגנת כל העת להקת־מנגנים ובערב מתנשאות רקיטות כל כך נפלאות, כל כך נהדרות, או במשתה־ערב, ששם שוחקים, משוררים ומתהוללים דים בחורים ובתולות יחדיו, או

למדי. האנשים הזרים והבלתי־ידועים כאילו הטילו עליה אימה, ומתוך הסביבה הזרה והבלתי ידועה התגעגעה הרבה, הרבה מאד על כפר־מולדתה הרחק והמשומם... אך יחד עם זאת מצאה כאן, בנכר, כמה וכמה מעלות טובות, שאין הגמתן שם, במקום־מולדתה. לא רק להם בלבד — ואיזה להם, להם לבן באמת, שלא טעמה מעולם כמותו! — היה לה לשבע, אך גם בשר, טהי וסוקר לא חסר לה; ומלבד כל אלה הרי השיגה לפרקים על ידי הילדים מיני תרגימא, שמעולם לא ראתה אפילו כמותם בכפרה... וכשעבר איזה זמן, כשהספיקה להתרגל אל האנשים החדשים ואל הסביבה החדשה, הרגישה כאן את עצמה בטוב מאד ושוב לא התגעגעה כלל על כפר־מולדתה.

בתקופת הבציר המאוחרה, כשפסקה מלאכת הבניה מפאת הקור, נסע לו אבא לימי החורף לביתו, והיא נשארה כאן, בביתו של הקבלן פחקופייב, שהרגישה בו את עצמה בטוב מאד...

* *
*

השנים עברו כסדרן, ובמדה שהתרגלה קאטיה יותר אל העיר ואפני חייה, באותה מדה נעשה לה כפר־מולדתה הרחוק והמשומם זר ורחוק יותר ויותר.

במשך שלש — ארבע שנים היה אבא בא לכאן לימי הקיץ. הוא היה בא בראשית האביב כמעט שהתחילו נושבות הרוחות הקלילות והחמימות הראשונות; ולסוף תקופת הבציר, כשהתחילו הביבים קופאים בלילות ובשוק נראו הירבוזים הקטנים והירוקים שלא הספיקו להתבשל כל צרכם, — היה חוזר ונוסע לביתו.. זה היה החוט היחידי, שהיה מחבר אותה במדה ידועה עם כפר־מולדתה הרחק. כשהיה בא אבא, היה מביא לה פריסת־שלום מחברותיה הקודמות והיה מספר לה כל אותן החדשות, שהתרגשו שם, בכפר־מולדתה הרחוק, במשך העת הזאת...

אך הנה נתק גם החוט האחרון הזה. פעם בסוף הקיץ בא מתוך ריצה אנטושה, בחור צעיר וטוב מהארטיל של אבא, פניו היו נרעשים ומזיעים, וכשהוא נושם בכבדות, בטא ברוב עמל: „מהרי, קאטיה, אסון קרה את אבא!"... ורק בדרך, בשעה שהיו רצים שניהם בחפזון, נודע לה, שחלק ממעלות־הבונים אצל הבנין, שעבד שם אבא, נהרס פתאום, ואבא יחד עם עוד שלשה פועלים נחבלו, נפצעו קשה... לפני חצי שעה, כשמהר אנטושה לרוץ אליה, עוד היתה נשמת חיים באבא;

מתחלה היה „דבר־מה" חדש ובלתי־רגיל זה כמעט בלתי ניכר: רק שעצביהם של הכל מסביב היו מתוחים מאד, בני־האדם התלחשו לעתים תכופות יותר מהרגיל, ודברו בינם לבין עצמם על איזה ענין בחשאי; ובאותה שעה היה נראה בעיניהם ברק משונה, ופניהם הנגרשים מאד היו מביעים מין רגש של שמחה ופחד מעורבים יחדו.... אך במשך הזמן הגברר יותר ויותר, נעשה ניכר יותר, וקבל צורה מסוימה ובולטת יותר ויותר. ובמדה שהוברר והחור יותר הדבר החדש והבלתי־רגיל, שהלך ומתרגש בכח עצום ונורא כל כך, באותה מדה נעשו הרוחות סוערים יותר ויותר מסביב, ובאותה מדה נראו כל המעשים מסביב זרים ומתמיהים יותר ויותר.

מעולם לא היו הרחובות הומים, סוערים ומלאים חיים, כמו בהימים האלה. הימה היה, כאילו מאות אלפי אנשים, שהיו חבויים במשך ימים ושנים באיזו חורים ופנות אפלות, פרצו פתאום ממחבואיהם, הציפו את כל הרחבות ומלאו אותם חיים שואנים, רעש והמולה... ובאותה שעה עצמה, שהרחב נעשה הומה, סוער ומלא חיים יותר, באותה שעה כאילו התחילו החיים מסביב פוסקים מעט מעט ממהלכם התמידי והטבעי. קודם כל פסקה התנועה במסלות־הברזל, לאחר זמן מועט פסקה מלהפליג אניות־הקיטור על פני הדניפר, ולבסוף פסקו מלחזור בעיר גופא עגלות הטרמוי; בכל הפבריקאות שבעיר פסקה העבודה בזו אחר זו, וכשבא הערב היה ברחובות חשך ואפלה, מפני שפסקה העבודה בהתחנה האלקטרית... בשוק, באיטליזים, בבתי־האופים ובחנויות היתה כל היום מהומה גדולה; בני אדם קנו להם לחם, בשר ושאר מיני מזון וסחורה לימים אחרים; למחר, כך אמרו, אי אפשר יהיה להשיג ולקנות שום דבר.... ולמחר היו כל החנויות והמחסנים סגורים באמת, כאילו היה זה יום חג מהיותר גדולים; אפילו עגלות הרכבים לא נראו ברחוב. מראה הרחבות בעצמם היה משונה מאד: בצדי הרחבות נדחקו המוני בני־אדם, ובאמצע הרחוב התהלכו בלי־הפסק, הלוך ושוב, כל מיני פטרולים שונים של שוטרים ואנשי־צבא, רגליים ורוכבים, בקול תופים, בלוית להקת מנגנים, אי גם בלי כל שאון, ברובים מוכנים ליריה...

קאטיה הסתכלה בכל הנעשה מסביב בעינים פקוחות לרווחה מתמהון, מבלי שהבינה כלל, מה טיבם של כל המעשים הללו. מיחלקה שלה, שהיה בא עכשיו לעתים תכופות, היה מדבר אמנם עמה הרבה בנידון זה והיה משתדל לבאר לה את כל הדברים האלה היטב; אך מכל טענותיו הבינה — וגם זה לא באופן ברור ביותר — רק אחת, שבני־אדם הללו מורדים ב„אבא־מלכא", ולפיכך יראו להם „עבדיו הנאמנים" של „אבא־

בתוך הקרקס, ששם הנשמה נמוגה מהדוה למראה תנועותיהם המהירות והמפליאות של הקומידיאנטים...

מלבד זאת היתה בתולה לא מכוערה כלל, וכמו שנהוג, הזרו אחריה תדיר בחורים הגונים מאד, במגפים משולשלים להפליא ומגוהצים היטב, עם הרמוניקות מתחת לבית-שחים. יותר מכל היה רצוי בעיניה מיהלקה, רכבו של הפריסטב ייבדוקימוב, החול צעיר, שקווצת שער נאה נעבה על ראשו, ואשר שפמו העב בשתי קצותיו, העשויות למעלה, נותן לו מראה בן-חיל; גם הכתונת המלורוסית המרוקמת והאזור המלורסי האדום והרחב — היו יפים לו מאד ומוסיפים לו לוית חן... אמת הדבר, כשהיה מבוסם, וזה אירע לפרקים קרובים מאד, — קשה היה לסבול אתו: הוא היה מחרף אז במלים היותר גסות, היה מכנה אותה בשם של גנאי: „קצפיה ארורה״, ולפרקים לא היה מונע ממנה גם מהלומה; אך כנגד זה, בשעה שהיה פכח, לא היה דומה לו; שום איש לא ידע להשמיע הזהדים הריפים כמותו, לטלטל קווצתו באופן מגוהץ כל כך, לנשק בחום עצום כזה, להבק ולגפף בעוז, באומץ כמותו...

* *
*

ימי־הקיץ הלוהטים והערבים ההמים מאד עברו, ובמקום אלה באו ימי־בציר המימים וערבים קרירים קצת. על מקצת עצים מתנועע עוד פה ושם איזה עלה מוצהב, איזה פרי נובל שחום; ומסביב לשאר העצים מתגלגלים על פני האדמה צבורים צבורים של עלים כתומים-כהים ישהומים. וכשמתחיל נושב רוח עז יותר, הוא קורע עלים מעל העצים, מרים מעל פני האדמה מלוא הפנים עלים כמושים וזורע אותם מסביב...

במשק־הבית מורגשת הכנה של הפזון להורף: בחצרות מסביב להמשאבות נראות עריבות והביתין ממדות שונות, שכאן שוטפים ומנקים אותן, מתקנים בהן מה שצריך תיקון ועושים להן הישוקים הרשים; בשוק, אצל עגלותיהם הגדולות של האכרים המלאות ירבוזים, ובמקום מעמד האניות, אצל הספינות השטוחות, המסובלות תפוחים אנטונו־ביים, — הומה וסוער כמו בתוך נחיל של דבורים....

ויחד עם ההכנות הנהפזות והרגילות לחורף במשק־הבית, הורגש בשנה הזאת באייר עוד דבר־מה, הדש לגמרי, שאינו רגיל כלל, דבר־מה, שלא היתה עוד דוגמתו, שגם עכשיו לא ידע איש לקרוא לו בשמו הנכון...

במתל־התופפת הפראי הזה אבדה בינת האנשים, נבלעה דעתם, ולא ידעו עוד, מה נעשה בהם, מה הם עצמם עושים...

במשך שני הימים, הראשון והשני לשבוע, יהו לא פעם אחת: פעם — ברחוב זה, פעם — ברחוב אחר... עשרות פעמים פרצו קוזקים, דרגונים, או שוטרים־רוכבים אל תוך קהל האנשים ברחוב, הכו והכלו ברציעות ובחרבות, הפילו אנשים בסוסיהם, רמסו אותם ברגלים... היו הרבה הרוגים, הרבה פצועים... ברחובות עברו לעתים תכופות המרכבות של ה„עזרה המדיצינית המהירה", עגלות־רכבים מיוחדות, שבהן נסעו סניטרים מתנדבים.... דומה הוא, שבני־אדם צריכים היו להתירא להראות ברחוב, ששם היתה סכנת־מות בכל רגע; אך הפחד הרגיל מפני המות כאילו עבר מן העולם, והזרם העצום של מאות, אלפי אנשים הציף בלי־הפסק את הרחובות, כנהר איתן, אשר גאה באביב, עבר את גדותיו והשתפך על כל סביבותיו...

ביום השלישי לשבוע, מאז הבקר נראה הכל זר ומשונה עוד הרבה יותר. שוב הציפו אלפי, רבבות אנשים את הרחובות, אלא שבפעם הזאת היו הכל שמחים שלא כרגיל, ומין הדוה מרעישה הבריקה מתוך כל העינים, השתקפה על כל פנים. מכרים וזרים נפגשים יחדו, לוחצים איש את ידו של חברו, מודיעים איש להברו את הבשורה הטובה ומברכים זה את זה על הבשורה... ויש גם שהם מחבקים זה את זה, מנשקים זה לזה בתוך הרחוב...

אחרי זמן מועט מופיעים ברחוב חצאי־גליונות גדולים מודפסים. בני אדם חוטפים את הגליונות הללו במין תשוקה מיוחדת, נאספים ברחוב לכנופיות גדולות וקטנות וקוראים בקול רם את ההדשה הנכבדה...

לאחר איזה זמן מתחילות עוברות ברחובות תהלוכות גדולות, שלא נראו מעולם דוגמתן.. באויר מתנפנפים דגלים אדומים, שעליהם כתבות שונות; נשמעה מנגינה עליזה, היוצאת מפיות אלפי אנשים, העוברים ברחובות כטורים מסודרים, ולולאות אדומות כרוכות על זרועותיהם ותחובות בשולי בגדיהם מלמעלה... ובאותה שעה מאות אלפי אנשים ממלאים את המעקות שמשני צדי הרחוב, נדחקים על יד החלונות מפנים, וכל אלה מברכים גם כן את התהלוכות העוברות עליהם בקול רם, מלוים אותם בקריאות צוהלות.

אחר הצהרים עברה ברחוב תהלוכת־לויה בלתי־רגילה. שוב התנפנפו דגלים אדומים ושחורים, אחרי אלה התנענעו לאטם ארונות שחורים על כתפי אנשים נושאים, ובין הארונות, לפניהם ומאחריהם, נראו עשרות זרים גדולים וקטנים, מקושטים ופשוטים, שכתבות שונות על

מלכא" את ידם, למען ידעו וייראו למרוד עוד....

מיחלקה גינה למדי את כל ה„מורדים" בכלל, את כל אותם הפועלים, הסטודנטים וה„אדונים" — כל אותם הדוקטורים, האינז׳ינרים והאדבוקטים, שמעיזים למרוד באלהים ובפספקידים; אך יותר מכל גינה והרן את היהודים הארורים, את ה„כופרים" הללו, שמתכונים להוריד מעל כסאו את המלך הפרובוסלבי, כדי להקים תחתיו מלך מתוכם... ואת כל אלה, את כל ההאשמות הללו כנגד היהודים, לא הבינה גם כן כראוי. משום מה מאשימים אותם כך? במה הם גרועים מהאחרים? הרי הם, כמדומה, אנשים כשאר בני־אדם.. הן היא משרתת בבתיהם של יהודים ואין היא רואה שום הבדל בין בעלים עברים ואינם־עברים. להפך, בכמה פרטים מוטב ונוח יותר לשרת אצל יהודים. כזאת הוכיח לה נסיונה של עצמה, ועל זאת מעידות גם כן כל מכרותיה, שנסו לשרת אצל אלה ואצל האחרים. הבעלים היהודים מתיחסים באופן טוב יותר למשרתותיהם, אינם ממצים עמן כל כך את חמר הדין, אינם תובעים עבודה מרובה כל כך, גם תשורה מקבלים מהם לעתים יותר תכופות... אף גם במה שנוגע לעניני דת, כמו הבקור בבית־התפלה, שמירת הצום והגיגת יום־טוב — גם בנידן זה כמעט שמוטב יותר אצל יהודי, מאשר אצל אחר...

כל זה, כמדומה, נכון מאד, אך לשונו של מיחלקה היא תער מלוטש, וכשהוא מתחיל לטעון במשליו ופתגמיו ההוחליים אין היא יכולה כלל לעמוד כנגד טענותיו. והוא מוסיף לדבר כדרכו, מוסיף להמטיר „אש וגפרית" על ראשי היהודים הארורים, שלפי דבריו הם מקור כל הרעות והפגעים; ובשעה שקאטיה שומעת את דבריו, הכל מתבלבל במוחה, הכל מסתבך באופן מבהיל כזה, עד שאינה יודעת עוד בעצמה עם מי הצדק באמת.... וכאן נעשים עוד בעיר מסביב לה, מעשים זרים ומשונים כל כך, מתרגשים מאורעות מפליאים כל כך, עד שהיא מתבלבלת לגמרי; היא מביטה תמהה, נדהמה על כל הנעשה ואינה מבינה כלום...

כמה זר ומשונה היה שבוע זה! כמה איומים ונוראים היו ימים ולילות אלו! דומה הוא, כאילו סופת־שלג עצומה ונוראה פרצה פתאם בכל תקפה האיום, חלפה בכל עזוז מרוצתה על פני העיר, השפה בדרך עברה אלפי רבבות אנשים וסבבה עמם יחד במחול־תופת פראי ונורא....

עבתו ותיקף לבית־המלון, והאחז עם הבן הבכור — למחר בבוקר.

היא נשארה יחידה בבית, ומתוך שעמום של בטלה יצאה איזו פעמים אל הרחוב. שום דבר מיוחד לא היה ניכר; החנויות והמחסנים היו פתוחים כדרכם, בני אדם הלכו ורצו כפי הרגיל ברחובות, ואף על פי כן הירגשו באויר מעין אי־מנוחה ואי־בטחון טמירים.., בכל זאו עבר יותר מהצי היום, עד השעה השלישית אחר הצהרים, במנוחה שלמה; וכשראתה קאטיה, ששעה אחר שעה עוברת בשלום, נטתה להאמין, שמיהלקה פטפט אתמול רק מתוך שכרות ולא יותר, ושבעליה פחד שוא. היא יצאה עוד הפעם אל הרחוב. בכל מסביב שררה מנוחה שלמה, אך פתאם התהוללה מהומה נוראה; מאיזה רחוב צדדי באו במרוצה איזו אנשים בצעקות נוראות, וכהרף־עין התהילו מאות אנשים להיץ לכל עברים בקול צעקה ובכיה; ובאותו רגע התחילו מגיפים את החנויות, את הדלתות והתריסים בהקומות התחתוגות. בכמה חצרות התחילו נועלים את השערים, ואת דלתות השערים...

מה אירע בפועל, לא ידעה בעצמה, אך כשראתה, איך הכל רצים בבהלה, נבהלה גם כן ונסה במרוצה לביתה. כשהגיעה עד שער החצר, נרגעה מעט ועמדה רגע על מקומה. באותו הרגע התבוננה בפישה ההנונית, כשהיא מיבבת בקול ורצה לכאן ולכאן מבולבלה כולה מפחד... רגע היא זורקת בהפזון כל מה שמחוץ לחנות אל תוך ההנות, ואחר רגע הוטפת היא פתאום את מוט־הברזל, שמבריחים בו את דלת ההנות מהוץ; אך מגודל בהלתה אין היא יכולה לעשות שום דבר, ופתאום היא נשארה קופאת טולה על מקומה, כשהיא פורסת ידיה ומביטה על סביביה במבט פראי, מלא יאוש נורא, ובאותה שעה עומדת מיכלה, ילדה כבת חמש שנים, ומחזקת בשתי ידיה בכנף כסותה של אמה, כשהיא מיבבת בקול...

ברגע הראשון התעוררו רחמי קאטיה מאד על האלמנה האומללה, אשר אבדה דעתה כמעט מבהלה. היא נסתה לעזור לפושה, אך באותו רגע נשמעו עוד הפעם צעקות נוראות, מיעת אנשים נבהלים עברה במרוצה על פני הבית, ועל קאטיה נפלה עוד הפעם אימת מות גדולה. היא נסה בהפזון לתוך החצר, עלתה במרוצה על המעלות ונסגרה בתוך הבית. באותו רגע נזכרה באיזה דבר, ששמעה פעם באיזה זמן ותיכף נכנסה אל ההדר הקטן שאצל הדר־המבשלת, לקחה מהזוית שמעל למטתה את האיקונין והציגה אותו על סף ההלון; בשני ההלונות האחרים שאל הרחוב הציגה את שתי תמונות הקדושים, שהיו בהדרה, וברגע זה הצטערה הרבה מאד על כך, שאין ברשותה עוד דברים שבקדושה

רציעותיהם הרחבות...

יאף על פי שהיתה זו תהלוכת-לויה של עשרת צעירים, שאבדו בלי רחם, ועוד איזו עשרות אנשים — קרוביהם ומיודעיהם של הנהרגים, — היו דוויים ומבכים, אף על פי כן היה מצב הרוחות של י הקהל הגדול הזה יותר מרומם, יותר עליז ומלא־בטחון, משהיה נדכה, נכאה חעף... אף גם בהנאומים, שנשאו בבית־המועד לכל הי, על יד „קבר־„האחים" הפתוח, נשמעו לא דברי־אבל מלאי־יאוש, לא אנחות מרוח וקורעות לבבות, אך להפך — אמרות מעודדות ונמרצות, עליצות נצחון ובטחון עז בהנצחונות ההדשים הקרובים לבוא.

וההדוה הכללית גדלה עוד יותר למחר, ביום הרביעי לשבוע, כשנפתחו מהדש כל בתי המסחר, כשהתחילו לחזור עגלות הטרמוי ברחובות ומגדלי־העשן הענקיים של הפבריקאות התחילו מקיאים שוב מתוכם עננות עבות של עשן שחור ושחום. היום היה בהיר נפלא. שמש עליזה זרחה ושפכה את אורה הבהיר על הרחובות ההומים, על התגיות הפתוחות ועל אלפי האנשים החוגגים ברחובות.

אך ההדוה השלוה לא ארכה הרבה. עוד למועד הצ רים הורגשו באויר מסביב איזו אי־מנוחה משונה, איזו סערת־רוחות שאינה־מצויה. ושוב מתלהשים בני־אדם, שואלים זה את זה בהשאי, מספרים זה לזה דבר מה בדאגה ורגזה, ופניהם נגרשים, מביעים בהלה, הרדה.

איזה כובד זר ומשונה יורד ולוחץ הכל מסביב, מקדיר כל פנים, תבץ כעננה שחורה ומעיקה על כל והכל.

* *
*

את המלה „פוגרום" שמעה קאַטיה ברור בפעם הראשונה לפנות ערב. בא מיהלקה, כשהוא מבוסם קצת, אך רותי צוהלה מאד, הוא נהגה מאד מאיזה דבר. לשונו אמנם התלבטה, ודבריו לא היו מהורים ביותר, אך דבר אחד היה ברור למדי: בערי הסביבה הרחוקות והקרובות מתהללים פוגרומים, וכאן מהכים גם כן לפוגרום... „העם מתנקם על פי דרכו בהמורדים, ביהודים, בסטודנטים"... „פקודה יצאה, שבמשך שלשה ימים מותר להרוג, להשמיד ולבוז"... „מהר יתהילו כאן גם כן — השמחה תהיה שלמה!"...

היא לא ידעה אם תאמין, אם לאו, אך באותו הערב הבשו בעליה את ההפצים היותר יקרים שבבית, הגבירה והילדים הצעירים

מידידיה של מיהלקה...

„נו, מה את מתיראה כך? ראה את, כל אלה אנשים משלנו!" — מנסה מיהלקה להרגיעה, כשהיא רואה את פניה ההורים והנבהלים; אך פניו הנלהבים, קולו הצרוד והמבוסם ועיניו הפראיות, המלאות דם — אינם מסוגלים כלל להרגיעה. היא עמדה והסתכלה בהחבורה הפרועה. לפעול על אלה בדברים, להטות לבם לעזוב לפחות את המקום הזה, לבלי השחת פה לפתות, — זה יהיה, כך הרגישה היטב, רק עמל שוא...

„נו, קאטיה, הן תקבלי בודאי את פנינו בכבוד, בודאי תמצאי במה לקדם פני אורחים יקרים כמונו!" — בטא מיהלקה בעמל רב בלשונו המתלבטת. הוא קרב אליה, כשגופו כולו מקולע מתוך שכרות, ומנשימתו הכבדה נודף על פניה ריח חריף של יין; רוצה הוא אגב אורחא להבקה בזרועותיו, מבקש הוא את שפתיה, כדי לנשקן, אך היא מתעותת כלה למראהו הפראי ונסוגה בלי־משים אחר צעדים אחדים.

„הה, הדלי נא מגודל־לב!" — מתרעם הוא ושוחק שחוק פרוץ.

„הה, הה, חה, הביטו נא! — קורא אחד מהחבורה כשהוא מראה על האיקונין ותמונות הקדושים שעל ספי החלונות. — הנה היא המגינה על היהודים... רוצה היא להגן על רכושם... לרמות את העם, כדי שיאמרו, הנה היא דירה של נוצרים... הה, הה, חה, בתולה נאה!"...

בינתים עברה קצת בהלתה הראשונה, ובראשה חולפות מחשבות שונות, מה יש לה לעשות. כן, בכמה דברים צריכה היא למלא רצונם של בני החבורה, כדי שתוכל למנוע אותם אחר כך מהשחת בבית. מטעם זה אין היא מסרבת הרבה ומביאה לבני החבורה איזו בקבוקים גדולים מלאים יין־משרה, קופה של תיבות מלאות מיני בשר ודגים כבושים, מאלה שהכינו בעליה לימי־השביתה, כשלא יהיה מקום לקנות... וכשבני החבורה מסבים ברחבה על הכסאות היקרים שבחדר־המזון, כשהם לוקחים מתוך המזנון את גביעי־היין הנאים והיקרים, וכשהם מטנפים מתוך אכילה וסביאה גסה את מפת־השלחן של בד טהור — עושה קאפפיד את עצמה כלא רואה, אף על פי שבלבה מרעים אותה הדבר מאד מאד...

היא אינה מסרבת גם כן יותר מדי ומשתתפת בסעודתם ושתיתם. היא משתדלת אמנם להמעיט ככל האפשר בשתיה, אך בני החבורה מיבאים כל כך הרבה, עד שבכל זהירותה אין ביכלתה לשמור את המדה הראויה. מתחלה מרגשת היא, שראשה סובב, מתעטף במין אד משונה; אך מעט מעט פוסקת אצלה גם הרגשה זו, היא פוסקת מלהכיר ברוה

אחרים....

במשך איזה זמן לא נשמע מצד הרחוב שום דבר; מסביב היתה דממה שאינה־מצויה. רק לפרקים רחוקות היתה עוברת ברחוב עגלת־רכבים, ובתוך דממת־הרחוב, הבלתי־מצויה נשמע זמן רב שאון המרכבה העוברת, ובאופן זר ומשונה מאד. איזו פעמים נדמה לקאַטיה כאילו שומעת היא מרחוק איזה רעש כבוש, אך כשהקשיבה בשימת־לב יותר, ניכחה פעם בפעם בטעותה. ברחוב שררה עוד זמן רב דממת־מות, אך דממת־מות שאינה מצויה זו גופה היתה נוראה ומבהילה עוד יותר...

לבסוף נשמע בפועל איזה רעש רחוק, כבוש, שהולך וגדול הולך ונעשה ברור יותר ויותר. הרעש נשמע מקצה הרחוב, והוא הולך וקרב יותר. האוזן מבחינה כבר קריאות פראיות בודדות, מהלומות חזקות, כמו בשעה שמפוצצים אבנים, כמו צלצול של שמשות מנופצות... הנה שוררת רגע דממה, ובאותו רגע נשמע כעין קול יריות,, ואחר רגע— קריאת־הידד עצומה ושריקה נוראה... נשמעות שעטות רגלים, כמו סיעת אנשים עוברת במרוצה את הרחוב; ושוב נשמעות יריות אחדות מקרוב, ומקרוב מקרוב מאד נשמע הרעש הנורא יחד עם המהלומות, הדומות לקול מפץ אבנים, עם הצלצול של שמשות מנופצות, עם קריאת־ההידד הפראית והפרוצה ועם תרועת־השחוק הפראית והפרוצה עוד הרבה יותר...

קאַטיה עומדת כמאובנה באמצע החדר ומקשיבה בלב דופק מאד. „אהה, אלי, העביר נא את הסכנה!" — מתפללת היא בהשאי בפני עצמה, כשעיניה מחפשות את האיקונין, המוצב על פני החלון ומפנה לצד הרחוב... תפלת שוא! צלצול שמשות מנופצות נשמע מקרוב, מקרוב מאד, כפי הנראה — מהדיוטה התחתונה; נשמעות מהלומות חזקות של מוטות־ברזל — אלה הם, כפי הנראה, הפורצים את שער־הברזל של החצר... הנה התנודדו הקירות מקול נפץ נורא, נשמע קול נפילת דבר־מה כבד, ואחר רגע קטן נשמעים כבר צעדים כבדים של עשרת אנשים על המדרגות, עוד רגע וקול דפיקה נשמע בהדלת של החדר־המבשלת.

קאַטיה עומדת מבולבלה ואינה יודעת מה לעשות, אך פתאום היא שומעת מאחרי הדלת קול ידוע לה: פתחי נא, קאַטיה, אל תתיראי!"... זהו קולו של מיחלקה. היא מתיראה אמנם עכשיו גם ממנו, אף על פי כן הרי אין זו החבורה של אנשים זרים לה, הרי זה מכר בכל אופן, ודבר זה מעודד קצת את רוחה. היא פותחת את הדלת, ואל החדר נכנסים כעשרה אנשים, כמעט כולם ממכריה,

הִכָּךְ אוֹתה בכה בשתי זרועותיו, הרים אותה מעל האדמה בכונה להפילה, אך באותו רגע חש אליה מיהלקה לעזרה והתנפל באגרופים מהודקים על הלז... התחוללה מלחמת אגרופים... אל השנים התחברו עוד כמה מבני־החבורה... עוד רגע והכל נצנץ בפקעת אחת... אחר רגע נעלם הכל מעיני קאַטיה.

סבואה מאד, יגעה ממלאכת ההרבה ישנה תיכף במקום שנפלה.

*   *
*

כשנעורה קאטיה כבר היה ליל. כל איבריה היו רעוצים, ראשה — כבד, כאילו היה ממולא עופרת, וברגעים הראשונים לא יכלה בשום אופן להבין, איפה היא נמצאת ומה זה אירע. בחדר היה הושך, רק מבעד החלון בקע נוגה קל מצד הרחוב, ולנוגה הרפה הזה היה נורא ומשונה מאד מראה החדר עם שבכות חלונותיו הפרוצות והחורבן ואי־הסדרים הנוראים שמסביב. מלבד זאת שררה עוד מסביב דממה נוראה, לא נשמע כל שאון, לא הורגשה מציאותה של שום נפש חיה מסביב, ועל קאַטיה נפלה פתאום חרדה גדולה, איזו אימה אינסטינקטיבית, שהמריצה אותה לקפוץ מעל מקומה במהירות, והיא נשאה רגליה ללכת, מבלי דעת בעצמה, אנה תלך...

על המדרגות, בהדירות של הדיוטות התחתונות שררה גם כן דממת מות, לא נראתה נפש חיה מסביב, ועל כל מדרך כף רגל נראו אותם הסימנים הנוראים של חורבן מבהיל, של רוח־משחית הסר־דעת — כלים מנופצים, הפצים קרועים, הלונות פרוצים ודלתות הרוסות, שמבעדם נשקפים הדרים אפלים כמחילות קודרות של קברים....

קאַטיה רעדה כולה, כמו מתוך קדחת עזה, ורגליה כשלו בלכתה, אך היא אספה ושארית כחה כדי לרדת מעל המדרגות. כשהגיעה עד החצר עמדה רגע מבלי דעת, אנה תלך? בכל מסביב שררה דממת קבר, ואור לא נראה משום מקום... היא צעדה צעדים אחדים לצד השער, אך פתאום קפצה אחור בבהלה ונשארה על מקומה כמאובנה. אל בית האבנים הגדול בעל ארבע הדיוטות היה נשען מצד אחד בית קטן בעל דיוטה אחת; מצד הרחוב היתה בבית הזה חנות המכולת הקטנה של סושה, ולצד החצר — חדר קטן, מטבח ופרוזדור, שארבע מדרגות מספו עד קרקע החצר. ועל המדרגות הללו נגלה פתאום לעיני קאַטיה איזה גוף כהה ומכווץ, השוכב בלי שום תנועה... לב קאַטיה נסער מאד, וכאילו

את הנעשה מסביב, ורק כמו מתוך שנה, באופן לא ברור, מטושטש מאד מצטיירים במוחה כל אותם הדברים, שאירעו כאן אחר כך...

הנה התנשא אחד מבני החבורה באמצע הסביאה מעל מקומו, הרים את הכסא, שישב עליו זה מעט, ובנחת, ברוח־טובה, בלי שום קצף זרק את הכסא כלפי החלון. נשמע צלצול שמשות מנופצות, יחד עם זה — תרועת־צחוק פראית ופרוצה, ובזה אחר זה התנשאו האנשים מעל מושבם, לקחו איש איש מכל הבא בידו והתחילו שוברים ומנפצים, מתחלה בנחת, במתינות, כאדם שעושה מלאכת־מחשבת נחוצה. אחר כך — בחשק והתלהבות שהולכים וגדלים, בתרועת־צחוק, בשריקה, בקריאת־הגרה, שהולכות ונעשות פראיות ופרוצות יותר ויותר...

דומה הוא, כאילו דבר־מה דחף פתאום את קאטיה, העתיק אותה ממקומה, כשהיתה יושבת ומסתכלת בכל בעינים קפואות. על ידי משיכה אחת בקצה מפת־השלחן זרקע על הקרקע את כל הבקבוקים, הצלוחיות הגביעים והקערות, שהיו על השלחן, וברגע שהגיע לאזנה הרעש המשונה של הכלים המנופצים תקפה אותה פתאום איזו תאוה פראית ומשונה לשבר ולנפץ, לקרוע ולהשחית.... בקפיצה אחת קרבה אל המזנון, קרעה את דלתותיו והתחילה זורקת מתוכו קערות, פנכות, כוסות, גביעים וצלוחיות... היא זרקה את כל אלה בכח גורא על הקרקע, רמסה ברגליה והדקה לרסיסים קטנים את כל אשר לא התפוצץ די מתוך נפילתו, ובאותה שעה פרצו מגרונה קולות פרועים ומשונים תרועת־צחוק פראית ופרוצה... היא נזכרה בכך, כמה מתרעמת הגבירה, כמה אשמה היא מרגישה את עצמה בכל פעם, כשנשברת קערה, פנכה, צלוחית הה, חה, הה, הא לך עכשיו!... הנה לפניך צבור גדול של קערות, פנכות, צלוחיות, הה, חה, הה!...

עוד פחות הרבה מזה הבינה, קלטה בזכרונה כל מה שנעשה אחר כך. הנה סבבו כל האנשים הללו באופן משונה מאד בכל החדרים, ועשו שם איזו מעשים משונים. הנה עשתה היא גופא גם כן איזו מעשים משונים יחד עם האחרים. איזה בן־אדם שבר את הארגז הגדול, איזה בן־אדם אחר קרע את דלתותיו של ארון־הבגדים. אלה קרעו בגדים שונים, רמסו אותם ברגלים, ואחרים התחילו מחליפים בגדיהם באותו מעמד.... מי מבני החבורה לבש את מכנסיו של האדון ועוד אחר — את מעילו השחור של זה... היא עצמה חטפה את לבוש המשי של הגבירה עם הרקמה הצהובה וכאן באותו מעמד, לעיני כל, התחילה מחלפת לבושה. פתאום קפץ אליה זה שלבש את מעילו השחור של האדון... צוארו ופניו היו ממולאים דם באופן מבהיל ונשימתו היתה קצרה ונפסקה... הוא

* *
*

ביום השבת, מאז הבוקר, כבר היתה בעיר מנוחה שלמה. בעליה של קאַטיה חזרו מבית־המלון למעונם. וכשעמדו כאן בפנים עצובים, מביטים בדמעות על ההורבן שמסביב, לא יכלה עוד קאַטיה להתאפק. היא התנפלה לרגלי הגבירה, התודתה בדמעות מרות על כל, ספרה כל מה שראתה בעיניה, כל מה שעשתה בעצמה...

———

שערה בעצמה, מה טיבו של דבר זה; אך הנה נענע הרוח את הפנס האילקטרי שברחוב, שהיה מכוון כנגד המקום הזה מעבר לשער החצר, והחצי־עיגול של אור בהיר מאד נפל פתאום על אותו השטח בדיוק...

ברגע הראשון כאלו ניטל לגמרי כחן של ידיה ורגליה מגודל הבהלה, ולא היה כלל ביכלתה לזוז ממקומה; רק אחר רגע היה בה כח לנוס, והיא התחילה רצה בנשימה נפסקה, נדפקה מאימה גדולה, שתקפה אותה... ברוב עמל הגיעה עד דירת־המרתף הצרה והאפלה של השוער, ושמה השה מפלט לה.

השוער עצמו לא היה בבית, אך על המטה שבזוית שכבה אנושקה, בתו של השוער, ילדה כבת שתים עשרה שנה, שרעדה גם היא כולה מאימה ופחד. קאטיה שמחה מאד, כי נמצאה לה נפש חיה אחת, לפחות, ובדממה, מבלי הוצא הגה מפיה, קרבה אל אנושקה ושכבה אצלה... הן נלחצו מאד זו אל זו, טמנו את ראשיהן עמוק, עמוק בתוך הכר והתעטפו היטב בשמיכה, וכששכבו רק שתיהן יחדו צפופות מאד, רעדו שתיהן כולן והתנודדו בכל גופן מפחד ואימה...

„הה, קאטיה, איזו מוראים נעשו פה היום! — לחשה אנושקה בחשאי, כמעט שנשמע קולה. — נורא הדבר, מה נעשה פה היום!".

„נורא, נורא הדבר!" — דובבו שפתי קאטיה באופן מיכני אחרי אנושקה. מחשבותיה התבלבלו באופן מבהיל מאד, בראשה היתה ערבוביה נוראה... פעם הצטייר בדמיונה הגוף הכהה והמכווץ בתוך החצי־העיגול של האור הבהיר, אותו הגוף עם הקדקוד הרצוץ, עם השערות השחורות והפרועות בתוך הכיב של דם קרוש למחצה, עם השד החשופה והנתוקה, עם הרגל האחת תלויה־הנעל והמורמה באופן בלתי־טבעי למעלה... פעם נתגלתה לפניה האשה הפורשת ידיה מתוך בהלת־מות, יחד עם מבט־היאוש הפראי שבתוך עיניה ויחד עם הילדה המיבבת, האוחזת בשתי ידיה בכסותה... ופעם עלתה לפני עיניה העצומות תמונה נשכחה למחצה, שראתה באיזה זמן, היא תמונת גוף אדם רעוץ ונתוק באופן מבהיל, שחצי בשרו שחור כאדמה וחצי פניו והזהו מעוטף בתחבשות לבנות... וכל התמונות האלה מתבלבלות פתאום יחדו, מתערבבות, מסתבכות ונצפות יחדו לפקעת אחת, יחד עם איזו המולה נוראה, איזו תרועת־שחוק פראית ופרוצה ואיזו צלצול הזק של שמשות, קערות וכוסות מנופצות...

חלומות קשים מעיקים על לבה, והיא נעורה לפרקים קרובים מתוך שנה כבדה וכשהיא כולה רועדת, רטובה מזעה קרה.

אירע

ברגע הראשון, כשאירע זה, לא הרגיש כלל בדבר, כמעט לא התבונן, כי קרה מה.

עוד במשך המשה — ששה ימים לפני זה היו עצביו כל כך מתוחים והוא כלו — נבלע ברעיון אחד, והיה מסור בכל חושיו להמטרה האחת; והנה זה בא היום האחרון, יום של עצבים מתוחים עד להנתק, יום של צפית קוצר־רוח ושאיפה טמירה אמנם, אך עזה ונמרצה מאד, כי יושם פעם אחת קץ לכל אלה...

לכאורה, הרי זה רק יום־חורף קצר, קצר מאד, ולו — נחשב היום כשנה תמימה, הלך ונמשך בלי סוף ובלי אחרית.

ויש שהוא מכיר בעצמו, שרעידת־קדחת פנימית חולפת אותו, ואז הוא מתבייש בפני עצמו, כועס מאד על ה„עצבים הארורים" הללו, עד שהוא מתגבר סוף סוף על חולשת עצמו ונעשה שוב שוקט ובטוח.

מתקבלת הידיעה הראשונה: הלה כבר נסע מביתו לבית־הנתיבות.

בשעה שהוא כבר ברחוב, נתן לו אות חדש: הלה נוסע מבית־הנתיבות בחזרה.

פתאום מרגיש הוא בעצמו שלוה וקרירות־רוח מפליאות. הוא מטייל לו במנוחה שלמה, בהרחבת־דעת, כאילו אין שום דבר צריך להתהוות עוד מעט, רק בעוד רגעים מעטים.

במתינות שלוה מביט הוא אל צמד הסוסים האבירים, כשהם פונים יבאים לתוך הסמטה הצרה, ותיכף ננעצות עיניו בהאדרת האפורה־הבהירה, המתגלה מבעד לכתפי הרהבות של הרכב שם בעגלת־החורף הזעירה.

הוא צועד צעדים אחדים מצד הרחוב לאמצעיתו, ימינו הטמונה בצלחת אדרתו מקמצת בכח את הברזל הקר של האקדח, ובאותו הרגע, כשצמד הסוסים המהירים חולף כברק על פניו, מתלקחת פתאום לשון־אש קטנה וקול רעם חזק נשמע...

רגע — הרף עין...

צמד הסוסים הרועשים נוטה בבהלה הצדה, מתנגש בקיר החומה; הפרש, הרוכב מאחרי העגלה, מריץ פתאום את סוסו, וזה נתקל, כפי הנראה, בהיפן העגלה, כושל וכורע ברגליו הקדומות על ברכיו, והרוכב נדחף ונשמט ממעל לראש סוסו על האדמה... אולם הוא רואה לפניו

אולם מחשבותיו היו עסוקות בענין אחר לגמרי. כשהגיע בשלום עד החצר המפולשה מספר שבעה, עבר אותה בחפזון ונכנס לרחוב שוקט, שלא ידעו שם, כפי הנראה, משום דבר; ופה התחיל מהלך במנוחה, במתינות, כאילו לא קרה דבר. אחרי זמן מועט, כשנזדמנה לפניו עגלת רכב, עלה וישב בה וצוה לנסוע לקצה העיר השני. שם יצא מעגלה זו, ואחרי זמן מועט שכר עגלה אחרת, שנסע בה להמקום הדרוש...

בכל העת הזאת היה לבו טוב עליו מאד. הוא הרגיש שובע־רצון מיוחד מעצמו ומ„מזלו הטוב". כשבא אל בני החבריא, כבר היו לאלה ידיעות נכונות על דבר עצם המעשה, איך הצליח, וכשראו אותו לפניהם חי, שלם והפשי — היתה השמחה במלואה. מהרה הביאו יי"ש ופרפראות, ובשעת שתיה ולגימא נדברו הכל בצהלה, התלוצצו שחקו...

הוא לא רצה להודות על זאת בפני עצמו, אך בסתר לבו נהנה הרבה מזאת, שהכל התחילו מתיחסים אליו פתאם בכבוד מיוחד והכל דברו בהכרת־ערך על אומץ־לבו, על קרת־הרוח יצלילות־הדעת המצינת, שהראה בשעת סכנה כזו.

— במלה אחת, בן־חיל! — הסכים גם וולודיה. זה היה הגדול שבהבריא, גבה־קומה ובעל פנים שד־חרים, רצינים־קודרים, אשר דבר תמיד רק מעט, ותחת זאת היה תמיד לדבריו הספורים ערך מיוחד...

בלי משים נזכר, איך הביטו אליו בני החבריא, ואותו וולודיה בעצמו, לפני שתי שנים, כשהיה לבוש עוד בגדי תלמיד של בית־ספר למסחר ורק זה מעט התודע אליהם. הם הביטו עליו כעל נער, לא הרשו לעצמם לדבר בפניו על דבר ענינים השובים ביותר... ואפילו זמן רב לאחר זה, לפני שנה, לפני ששה הדשים, עוד חשבו אותו לנער, אמנם — נער חרוץ וזריז, אך בכל זאת נער, שאין לסמוך עליו ביותר...

„במלה אחת, בן־חיל!" — כך אומר וולודיה עכשיו, וכמה היה מתרעם בלבו לפני שבוע — הוא הרגיש היטב בדבר! — על שמפקידים בידו דבר נכבד כזה! אילו היה הדבר תלוי בדעתו של וולודיה, לא היה זה סומך מעולם עליו; עתה, נוכח כבר, עד כמה טעה בו קודם לכן...

בהיות רוחו צוהלה כל כך וכלו — שבע רצון מאד מעצמו, מכל והכל מסביב, לא הרגיש שום ליאות גופנית, רק ראשו סובב קצת מכוסות היי"ש האהדות ששתה, ועוד יותר — מכל אשר עבר עליו

רק את לבוש האדרת האפורה-הבהירה, אשר קפץ מתוך עגלת התורף ויעמוד רגע זקוף מלא קומתו באמצע הרחוב.

עוד קול רעם אחד ושני — שניהם כמעט בעונה אחת. לבוש האדרת האפורה-הבהירה הגיע ביתו, כאילו בקש להסיר את טבעו, ותיכף אחר זה נטה לצד אחד, נכפל והתפתל באופן משונה...

כשנשמע קול הרעם ברביעית, כבר היתה האדרת האפורה-הבהירה שוכבת פרוהה על הארץ, ולמרות דמדומי בין השמשות האפלוליים, הכיר בעיני ההדה שני כתמים כהים על האדרת האפורה-הבהירה...

הוא עשה את שלו, עשה כהוגן, בהצלחה; עכשיו — דעתו כל כך צלולה! — רשאי הוא להשוב על אחות עצמו. יכול ומחויב הוא להציל את חייו...

עתה היא העת הנכונה. כבר קם שאון חזק בסמטה. מכל עברים רצים אנשים, קוראים וצועקים בקול. הפרש, אשר נשמט ונפל מעל סוסו, כבר התעורר, וזה יחד עם הרכב רצים וקרובים אליו... הוא נס במרוצה. בקפיצות אחדות הגיע עד קרן הסמטה הצרה, ומשם הוא רץ בתפזון דרך הרחוב הפטרבורגי הרחב.

גם פה קם מהרה שאון, מתעוררת מרוצת בהלה; אולם השאון והמרוצה מועילים לו במדה ידועה. עוד מעט והגיע עד ככר התיאטרון. משם נפרדים רחבות אחדים ושם שוקק תמיד אדם רב, ערבוביה של מרכבות ועגלות מכל המינים... לו רק יצליח לבוא עד הרחוב החירסוני, ושם להתצר מספר שבעה — הצר מפולשת, והוא נצל!

ברחוב אפלילות, האלקטרון לא הודלק עדיין — וזה נוח לו מאד. אך פתאם — דעתו צלולה כל כך: הוא מרגיש בכל פרט קטן שבקטנים!— מתחיל ממצמץ פנס-רחוב אחד, לשון-אש קטנה וכחולה מתגלה, וכהרף עין מוצפה כל הככר ומתמלאה אור אלקטרי בהיר ומבהיק...,

באותו רגע רואה הוא שוטר-רחוב רץ מפנת התיאטרון, כשהוא מתיר תוך כדי ריצה את הנרתיק של האקדה שלו. השוטר רץ באלכסון ומכוון פניו כלפי קרן הרחוב החירסוני. הוא איננו מתעכב במרוצתו, אלא הוזר ונוטל את האקדה, שטמן כבר בכיסו. הנה הוא רואה כבר את הפנים המאדמים והמזיעים מריצת הבזון, ואת העינים הבולטות והמלאות דם; הנה הוא שומע כבר את שעטת רגליו של הלז, את נשימתו הכבדה, וכשבין שניהם נשאר רק שטח קטן, מרחק בשלשים צעדים, מבריקה פתאום עוד הפעם לשון-אש קטנה ונשמע קול רעם אחד, שני...

באותו רגע אירע הדבר.

ומסמר את גופו. עוד רגע ודעתו מתבלבלת כל כך, ראייתו מסתכסכת במדה כזו, עד שאין עוד ביכלתו לצייר לעצמו בבירורות מספיקה, אם היתה שם, בקרן הרחוב, הילדה האחת, בעלת שער־הראש הכהה, או האחרת, זו ששער־ראשה צהוב־מזהב ?...

ומה הם מבקשים עוד ממנו? משום מה אינם נותנים לו מנוחה? למה מבלבלים את ראשו בשאלות טפשיות כאלה: מה זה היה לו? מדוע פניו חורים, נגרשים כל כך?

רוצה הוא להוציא מגרונו גערה פראית, להבריח את כלם מעל פניו, אך אין בו כח לפצות פה, להניע יד, והוא מסתכל בהם דומם, במבט קופא...

הנה הולכים ונעלמים מעיניו האחד, השני והשלישי, והוא רואה לפניו רק אחת, כמדומה — פוליה... הוא אינו יכול לגרוע את עינו ממנה.. כמה זר ומשונה מראה!... מה היא עושה?.. הנה עשן נודף מפיה, מתוך נחיריה... כמה מגוחך פרצוף טפשי זה! כמה מגוחכות העינים הבולטות והטפשיות הללו!

מרגיש הוא בעצמו, שצריך הוא לסלק פניו לצדדין, שאינו רשאי להסתכל בה יותר; באופן אחר תפרוץ תרועת צחוק מפיו...

תרועת צחוק מכיר הוא, לא בעתה היא.

אך שלא להסתכל בה אינו יכול גם כן.

הוא מאמץ שארית כחותיו, מתאפק זמן רב, אך לבסוף אין ביכלתו להתאפק עוד; ופתאום פורצת מגרונו תרועת־צחוק פראית, נוראה, שהולכת וגוברת מרגע לרגע, הולכת ונעשית פראית יותר ויותר...

רגע מסתכלים הכל בפניו דומם, משתוממים, נבהלים; ואחרי רגע מתעוררים הם פתאום ממבוכתם ומבינים את הנעשה.

מסביב רעש, המולה, מרוצת הפזון. רק וולודיה לבדו נשאר במנוחתו; ברוח קרה ומתינות מעיר הוא:

— סוף כל סוף לא עצר כח! אולם אין רע... התרגשו קצת העצבים — מהרה יעבור זה.... אין רע!..

במשך היום; ובעונג מיוחד, בהרהבת־דעת מיוחדת, השתרע על הדרגש ישכב כך בעינים סגורות למחצה.

הוא התחיל מנמנם קצת; אך באותה שעה בא קוליה מהרח"ב והתחיל מספר ידיעות חדשות, שנודעו לו בנוגע לה„ענין". הלה קבל שני פצעי־מות קשים, הוא הובל אל בית־החולים הקרוב, וגסיסתו ארכה כחצי שעה, אך דעתו לא שבה אליו בכל העת הזאת... ושוב ספר קוליה, שברחוב תפסו שנים שלשה אנשים, צדדיים לגמרי, שאין להם שום שייכות אל הענין. לבסוף ספר עוד, שבתוך המהומה נהרגה במקרה, בקרן הרח"ב ההירסוני וככר־התיאטרון, איזו ילדה כבת עשר, או שתים־עשרה שנה, שפגע בה, כפי שאומרים, כדורו של שוטר...

כמעט שהתחיל קוליה מספר, פקח הוא את עיניו והתחיל מקשיב בשימת־לב רבה. המעשה על דבר פצעו ומותו של הלה, ואפילו — על דבר האנשים הנקיים שנתפסו ברחוב, העביר רק בת־צחוק של לעג ובוז על שפתיו; אך כשהתחיל קוליה מספר על דבר המאורע שבקרן הרח"ב ההירסוני וככר־התיאטרון, חלפה פתאום רעדה בכל גופו. הוא קפץ במהירות הברק מעל משכבו ונסה לעמוד על רגליו, אך אלה פקו, התמוטטו, והוא נפל בלי כח עוד הפעם על הדרגש ונשאר יושב על מקומו בלי תנועה, קופא כאבן.

איך קרה זה, שלא הרגיש בדבר עד כה? עתה מצטייר בדמיונו כל כך בהיר, איך שם, בקרן הרחוב, בשטח הקטן שבינו לבין השוטר, עומדת אותה הילדה, שמגבעתה, צוארין אדרתה והידונית בידה מעור־טלאים אפור הם... הנה מבריקה האש הקטנה ונשמע קול הרעם הראשון... הילדה נשארה עומדת רגע קטן כמאובנה, אחר כך היא כורעת לשום מה על ברכיה, מחזרת באופן משונה את ראשה, ובאותו רגע נופלות ומתפזרות מחלפות שער כהה על הצוארון האפור...

הוא מהדק את שניו בכל כחו, תופש את ראשו בידיו, ולוחץ בחזקה, בחזקה מאד את רקותיו, אך התמונה מוסיפה לעמוד נגד עיניו בבירות מבהילה, בבהירות מחרידה כל כך!...

הוא אינו מכיר כמעט בעצמו, איך בשורה אחת עם תמונה זו מבצבצת ועולה לפניו תמונה אחרת. זו היא גם כן ילדה כבת שמונה שנים בעלת שער ראש צהוב־מזהב ולחיים — שושנים ורדיים... הנה היא פורצת הביתה רעננה, עליזה, כשהיא לבושה אדרתה ועל ידה הידונית הקטנה, והבית מתמלא צלצלי צחוק־כסף, כשהיא מתרפקת על אמא ומנשקת לה, כשהיא משתערת על אבא ומצחקת עמו...

כברק חלף במוחו רעיון זר ומשונה מאד, המקפיא את כל דמו

נשמה אינטיליגנטית

ידידתי היקרה!

זמן רב נמלכתי בלבי, אם לכתוב, אם לאו, ואם לכתוב — למי, אליך, או אל מי זולתך? סוף כל סוף החלטתי לכתוב, ודוקא — אליך. זה היא לא רק משום כך, שאת יקרה לי, קרובה ללבי יותר מכל האחרים, לא רק משום שרוצה אני, שתביני יותר לרוחי, שלא תטילי את כל האשמה, לפחות, על ראשי, — לא, לא רק משום כך, אלא משום שמאמין אני, [illegible] דוקא מסוגלה להבין אותי יותר מהאחרים. ובהיותך מבינה היטב את כל הסרונותי האמתיים, את כל הולשותי הטבעיות, תמנעי בשביל זאת מלזרוק אבן כבדה ביותר על קברי... שלא לזרוק אבן כבדה ביותר על קברי — יותר מזאת איני מבקש, ליותר מזאת איני ראוי!...

אמת היא, את היא ההיפך הגמור ממני, ובהקבלי לאופיך, שהוא כלו שלימות והתאמה מוחלטה, נבלטים עוד יותר כל השניות וכל הנגודים שבאופיי שלי; אך דוקא את, בהרגשתך הדקה ובנשמתך העדינה, התופסת הרבה, מסוגלה להדור לתוך עמקי נשמתו ולהבין, שאיני אשם כל כך בזאת, שבכל תיכף רצוני לשנות את עצמי, לא היתה ביכלתי לעשות זאת....

מה יש לעשות, כשנולד אדם בעל נשמה אינטיליגנטית רקובה ונפסדה, כלו קומץ עצבים נרגזים, נפש חלושה בתוך גוף הלוש? מה יש לעשות, כשמקבל אדם שלא מדעתו חנוך כל כך גרוע, שטותי ומפסיד, כשזוכה דוקא להורים אינטליגנטיים, שאוהבים כל כך את ילדיהם והושבים לעשות את הילדים הללו למאושרים באמת על ידי כך, שהם נוטעים בלבם של אלה את כל אותם החסרונות וההולשות, שיש בהם בעצמם?... כשנעשה אדם למפונק כל כך מנעוריו, כשהוא מתדבק כל כך בכל אותם ההרגלים השטותיים, הרי טבע הדברים מחייב, שגם אחר כך, כשהוא מגיע לבינה, אין הוא שליט יותר בעצמו, אלא נשאר עבד כפות להולשותיו של עצמו, שנטעו בו מילדותו.

מעטים הם המאושרים, שכמותך למשל. הם גדלים ונעשים בכל זאת לאנשים בריאים, תקיפים בדעתם, מתנגנים ברצון חזק, — על המאושרים המועטים הללו, היוצאים מהכלל. איני יכול להחשב בודאי.

לי, — במקרים כאלה לא הייתי אמנם פורש מן הצבור, אך כמה היה מצערני זה: מכוון הייתי להיות שוכב מן הקצה, אף על פי שדפני הכסאות היו מכאיבים בשרי, וכל הלילה הייתי מתהפך מצד אל צד...

אך כל אלה קטנות הן; הנשמה האינטליגנטית הרקובה והממוזמזת היתה מתגלה, ובאופן בולט עוד יותר, בכמה פרטים אחרים יותר השובים.

נזכר אני במאורע, שהיה לפני שתי שנים בערך. כלוא הייתי אז חדשים אחדים בבית־הסוהר הב—י, ודוקא נזדמן, שהפוליטיים שלנו הכריזו באותו זמן רעבון. כמה פעמים קודם לכן בא לידי לשמוע ספורים שונים על דבר שביתות של רעבון; לא פעם אחת ושתים נזדמן לי קודם לכן לדבר בענין זה עם אנשים, שנסו בעצמם לרעב המשה־ששה ימים. וכשהייתי שומע את כל הספורים והתיאורים הללו, היה מתעורר בי כמה פעמים החשק לעמוד בנסיון כזה בעצמי... מלבד זאת הרי הכניס זה איזה שינוי מבדר בתוך חיי־הכלא המשועממים ומחוסרי־ענין. באחת, הכל טוב ויפה! אך הנה עובר יום אחד, שנים, שלשה ימים. בן־האינטליגנטים המפונק מרגיש שלבו נחלש, רעידת קדחת תוקפת כל גופו, והוא מתהפך מצד אל צד על משכבו הקשה... מכל התלהבותו הקודמת לא נשאר עוד זכר, לבו נפל, ידיו רפו, והוא מתחזק עוד רק מתוך רגש בושה, רק משום שאינו יכול להחליט בנפשו לפרוש מן הצבור....

רגש בושה, יראה לפרוש מן הצבור — זה היה מין שוט מיוחד, שהיה הופך אותי בכל פעם ומעוררני למעשים שונים נגד רצון עצמי. את בנשמתך הזכה ואומץ־רוחך המרומם אינך יכולה גם לשער, כמה פחדנות פנימית שפלה היתה מסותרה תחת המסוה החיצוני של אומץ־לב מעושה, של גבורה מזויפה! לא פעם אחת ושתים ראית אותי ברחוב, כשאני צועד בגאון, בלי שום פחד, בתוך השורות הצפופות הראשונות מסביב להדגל, ובודאי לא עלתה מעולם על דעתך, שדוקא ברגעים ההם, כשהייתי מרגיש מסביב התרוממות־רוח נאדרה כזו, התלהבות עצומה של כל החברים, של כל אותם הפועלים הפשוטים, שאינם מפותחים ביותר, — באותה שעה הייתי אני רועד כולי, בכל איברי, ופני היו חורים כשיד... בדמיוני היו מצטיירים מחזות אימה, אשר העבירו רעד בכל עצמותי... וכשנראו מרחוק חזותיהם הרהבים של הסוסים, השולים האדומות של המכנסים וקווצות־השער הפרועות מבעד לכובעים השמוטים לצד אחד, כסתה זיעה קרה את כל בשרי, ואלמלי היראה מפני מה שיאמרו הבריות, הייתי נס מהרה כאחד

יש עוד כמה וכמה אנשים בעלי נשמות שלימות ובריאות, כמו שהוא הרוב היותר גדול של החברים שלנו; אולם אלה הן חונכו באופן טבעי, בילדותם לא היו להם אפוטרופסים רחמניים, שהבלו וקלקלו אותם, שרצו לעשותם למאושרים על ידי השגחתם המיוחדת, על ידי שמירה מעולה, פינוק ועידון יתירים... על אלה אין מה לדבר — וכי יכול אני להשתוות להם?

אמנם, לא אכחד, יש עוד כמה וכמה בני־אדם שכמותי, או אולי גם גרועים הרבה ממני; אך... בני־אדם הללו דוקא שבעים טולם רצון מאד מעצמם, אילי הרבה יותר ממי זולתם... רק אני עומד לי באמצע: מאלה התרחקתי, ועד האחרים לא הגעתי... מי ומה אני? למי, למה יש בי צורך?...

היו עתים, לפני איזה זמן, שנתתי לרמות את עצמי; רוצה הייתי להאמין וגם האמנתי באמת, שמסוגל אני לאיזה מפעל הגון. זה היה לפני איזו שנים. צעיר הייתי אז, מחוסר־נסיון; הכל נראה לי כל כך בתה, כל כך קל. סבוה הייתי, שהוא להכיה איזו אמת, לקבל איזו דעות קבועות, והכל טוב ומתוקן, הכל נעשה מאליו על צד היותר טוב.... הי לו אדם בשלוה על פי הכרתו הפנימית, והכל נעשה בדיוק, כמו שמחייב לעשות השכל הישר, ההגיון הבריא...

רק אחר כך הכרתי בטעותי המרה. את זאת הרגשתי על כל צעד וצעד, בכל הפרטים היותר פחותים, בלי שים לב להתקרבותי המלאכותית, לא הייתי יכול לסבול באמת את נימוסיהם של החברים שלנו. האינטליגנט המנומס והמפונק שבי היה חזק יותר מדי, כדי שאוכל להתיחם בשויון גמור אל כל מיני פועלים פשוטים שונים... כמה פעמים הייתי מקנא בך מאד. הרי גם הנוכך לא היה שונה הרבה משלי, ואף על פי כן לא הרגשת את שום מבוכה, שום להץ בכל אותם המקומות והמקרים, שאני מצדי לא הייתי יכול לעמוד בהם. כמה פעמים הייתי מסתכל בך ברגשות קנאה והתפלאות מסותרות, את אוכלת ושותה במנוחה, בשויון־נפש גמור, יחד עם כל האנשים הללו, בשעה שאני לא יכלתי להשתחרר בשום אופן מרגש תיעוב, וכל נתח, כל לגימה עמדו בעצם בגרוני... אותי תוקף רגש תיעוב נמרץ למראה הידים המזוהמות עם אצבעותיהן העקומות וקצות צפרניהם המושחרים והמסואבים, ואת לא השגחת כלל בכך....

וכשהיה מזדמן לי להשאר ללינת לילה באיזו עלית־גג שוממה, באיזו מרתף לח, כשהיה מזדמן לי לישון על הקרקע המסואב בכיה ורוק, או יחד עם עוד איזו חברים על דרגש רעוע ושלשה כסאות סמוכים

שהייתי ובכל מעשה שעשיתי הייתי מרגיש בעצמי, שאין זה המקום הראוי והמעשה הנאות לי. ובאותה שעה לא הבנתי, יותר נכון — עשיתי את עצמי כאילו איני מבין, שהסבה האמתית מונחת עמוק, עמוק בי בעצמי ולא מחוצה לי, — ומכיון שלא הבנתי, או שלא רציתי להבין את זאת, הייתי פונה לכאן ולכאן, אוחז פעם בזו, פעם באחרת, ולא הייתי פוסק מלקוות, שעוד יוטב לי, שעוד ירוח לי באיזה מקום אחר.

הלימות בטלים, שטותיים! הרי מכבר צריך הייתי להבין, שלפני פתוחה רק דרך אחת יחידה, שלאנשים שכמותי אין בזמן הזה עצה אחרת, אלא זו.... אך אילו הייתי מבין זאת קודם לכן, הרי לא הוצרכתי, לפחות, לעמוד בהנסיון האחרון, באותו הנסיון היותר קשה והיותר מר שבחיי; וברגעי חיי האחרונים, בשעת חשבון־הנפש האחרון שלי לא היתה, לפחות אבן אחת כבדה ויתירה מוטלת על לבי!

הרי שום איש לא דרש כזאת ממני, ורק אני בעצמי נטלתי עלי אותו הדבר. מי יודע, אולי שלא מדעתי, מבלי שנתתי לעצמי השבון ברור בכך, רוצה הייתי להוכיח שאם גם רקובה ונפסדה היא מאד הנשמה האינטליגנטית שבי, אף על פי כן מסוגלה היא לאיזה מפעל הגון... ובאמת הרי הייתי במשך הימים המועטים, מעת שההלט הדבר, שבע רצון מאד מעצמי, מהמנוחה המצוינה שלי, שלא שערתי אותה בעצמי. ברגש של רצון וגאון מיוהדים הכרתי בעצמי, שאיך שלא יהיה סופו של הדבר גופו, אם יעלה יפה, או לאו, בכל אופן לא אתבלבל אני בעצמי, ואם לא יעלה בידי לברוח, הרי אותו האקדה מזומן בעד עצמי...

ובטוח כולי מצד זה, האם יכולתי לשער איזה דבר מצד אחר לגמרי? לאמתו של דבר הרי גם עכשיו איני מבין עוד מה עלתה לי באותו רגע...

רגע — הרף־עין אחד. באויר ביני לבינו כעין עננה קלה של עשן אמיץ... העננה מתפשטת, נבקעה במקומות אחדים... מתגלים פני־אדם הדים, פה פעור למחצה ופתיל אדום, שמתחיל מגב העין ויורד למטה על גבי הלחי עד הסנטר... רעידה קונבולסיבית הולפת על הפנים הללו, מזועזעת את השפתים, ושתי עינים רחבות מאד, פקוחות באופן משונה, נועצות בי את מבטן...

לא, מבט כזה אין לשכוח במשך ימים ושנים! כמה פחד, תחנונים, תוכחה במבט אלם יחידי!

באותו רגע כאילו נתק איזה דבר בתוך לבי. מהרתי לנוס, רצתי

הפחדנים מהמין הייתר שפל וגרוע...

לנוס לבדי אמנם לא יכולתי להחליט בנפשי, אך מחכה הייתי בקוצר־רוח נמרץ לאותו הרגע המאושר, שיתחילו האחרים לנוס, וכשאלה — לא פחדנים כמותי! — לא נחפזו כלל לעשות זאת, הייתי מרגיש להם בלבי כעין שנאה...

אלמלא היתה נשמתי כל כך פעוטה ושפלה, היה בי, לפחות, די אומץ־רוח ויושר־לב להודות גלוי לכל על האמת, שאינני מסוגל אפילו לדבר כזה; אולם גם את זאת לא יכולתי להחליט בנפשי, ושוב רמיתי הכל מסביב, שוב התחפשתי באמנות מצוינה באותו המסוה המזויף של אומץ־לב, מסירת־נפש לאידיאה, ובאופן כזה נהלתי את הכבוד, שאיני ראוי לו, כבוד אדם אידיאלי, המסוגל להקריב הכל, להקריב גם את חייו על מזבח האידיאלים הקדושים שלו...

להקריב את החיים — איזו אירוניה מרה היא זו! שוב אני נזכר נגד רצוני בדימונסטרציה אחת לפני איזו שנים. כשלשים איש מחברינו נתפסו אז והובלו אל בית־פקידות־הרבע. הרוב הגדול שבהם כבר הובאו מחובלים ופצועים. אך בהצר בית־הפקידות התחילו שוב מכים והובלים אותם בלי רחמים; רק בי ובעוד שנים־שלשה „אינטליגנטים" כמעט שלא נגעו.... וכמה שלא כעסתי על הרשעים הללו, על שהם מכים באכזריות כל כך את הפועלים האומללים, כמה שלא גדל בקרבי הרוגז על השוטרים הפראים, אף על פי כן ניהגיתי בסתר לבי מאד על שבי, לפחות, אין נוגעים... יותר מזו, בסתר לבי כמעט שהייתי מכיר תודה ל„הפראים" הללו על כך, שבכל גסותם ואכזריותם, הרי הם נוהגים בכל זאת קצת כבוד במלבוש של סטודנט — — — — — — —

— — — — — — — — — — —

... זרקתי את העט מידי וברחתי מתוך החדר. איני יודע בעצמי כמה, אך נראה הדבר, שזמן רב הייתי רץ כמשוגע ברחובות. הכל בי היה כמרקחה, תוסס, רותח. נגד רצוני עוררתי בקרב עצמי על ידי כתיבתי זכרונות ישנים ונשכחים למחצה; וכעין נחשול גדול ועצום התנשא, עלה מתוך תהום עמוקה ואפלה, התנשא ברעם, ברעש וסערה, עלה והתרומם, עלה והתרומם בלי השך...

איני יודע זאת בעצמי בבירור, אך קרוב הוא מאד לשער, שאי־ספוק פנימי זה בי בעצמי היה דוחף אותי תמיד בכח עצום כל כך ממקום למקום, מסיעה אחת להברתה, מפעולה אחת לשניה. בכל מקום

בפעם הראשונה בבירוּת מספקת, באופן בולט למדי אותו הרעיון, שזה כמה היה הכוי באיזו זוית טמירה של נשמתי. כהודו של סייף משהו הבריק רעיון זה במוחי, ירד ונזר בהולכה חטופה אחת כל אותה הפקעת המסובכה..

ברגע אחד נעשה הכל כל כך בהיר — ברור וקר כיום חורף צליל וקריר.

כשאין אדם יכול להיות כהגון, הרי צריך הוא לדעת, לפחות למות בשעה הראויה!

וכי גם זה יהיה למעלה מכחי?!..,

———

בכל כחי, אך לא כדי להמלט — על זה לא השבתי כלל באותם הרגעים! — אלא כדי להתרחק ככל האפשר יותר מאותן העינים, הפקיחות באופן מבהיל כל כך, מאותו המבט האלם, הנורא עוד הרבה יותר בשביל שהוא אלם...

שני ימים רצופים הייתי יושב כגוף בבית ושותה בלי הפסק. מתירא הייתי להתפכח, לשוב לדעתי הצלולה, ואפילו רק לרגע אחד. אך גם השתיה לא הועילה ביותר... באמת הרי הבנתי היטב עוד מהיום הראשון, מה יהיה סופו של הדבר, אלא שמאיזו סבה בלתי־מובנה פקפקתי עוד ונמנעתי מלקבל אותה ההחלטה היחידה שמוכרח הייתי לקבלה סוף סוף...

בין כך וכך לא נתנו לי מנוחה. חברים יקרים הרי כונתם היתה טובה בכל אופן! ראו שסובל אני יסורים נוראים ובקשו אמצעים להקל קצת את יסורי. עצתם היתה, שאסע לאיזה זמן מכאן; הם היו טוענים עמי כל העת, שסכנה היא לי להשאר בכאן, אך עיקר כונתם היה, שבמקום חדש ירוח לי יותר, יקל לי הרבה לשוב למנוחתי...

כמה תמימים הם האנשים הללו! חברים טובים ונאמנים, אך תמימים כל כך, תמימים עד כדי גיחוך.

כמה נבהלו, כשעלה פתאם על לבי הרעיון הזר ללכת אל הלויה! בשעת הלויה הרי נקל הוא כל כך שיכירוני ויתפסוני... הרי זה עלול להביא סכנה גם על אחרים....

במה שנוגע לטענה אחרונה זו הייתי מוכרח להודות בעצמי, שצודקת היא במקצת, ואף על פי כן לא הייתי יכול בשום אופן להסתלק מהחלטתי — זה היה למעלה מכחותי...

והכל, הכל כמעט היה בדיוק כך, כמו שציירתי בדמיוני מקודם. הארון, המרכבה והסוסים העטופים כולם שחורים, הזמרה הדתית העגומה, הפנים התורים והרטובים מבכי של האשה עם צעיפה השחור והארוך, הכל היה כאן, כמו שציירתי מקודם. רק שבמקום ילדה אחת לבושה שחורים היו בפועל שלשה ילדים...

זמן רב הייתי מהלך אחריהם כמקוסם, ומה שהתחולל בתוך נפשי במשך העת ההיא — זה אין לתאר בדברים... זה היה מין רגש מוזר ומשונה, לא מעין חרטה, לא מעין האשמה־עצמית, אלא איזה רגש אחר, שאי אפשר כלל לסמנו במלה אחת, בתואר מכוון לו, מפני שבאמת אין זה רגש מסוים אחד, אלא ערבוביה של מיני רגשות שונים, הפכיים וסותרים....

ובתוך ערבוביה נוראה זו של כל מיני רגשות משונים הסתמן

שרטוטים.

I

משיחת בעל־העגלה שלי:

התחנה האחרונה של מסלת־הברזל עד העירה שהייתי צריך לנסוע שמה בעגלה, היה רק כחמש ועשרים וירסטאות; אך בתקופת גשמים זו היתה הדרך מקולקלה מאד, וסוסי הכחוש של בעל־העגלה שלי הניע רגליו ברב עמל: מראש יכולתי אפוא לשער, שלא אגיע עד העירה קודם חצות לילה.

הטלטול עד חצות לילה בליל־גשמים לא היה נעים בלל, כמובן. אך עגלה אחרת, טובה מזו, לא הזדמנה לי, ואצל התחנה הקטנה והשוממה לא היה מקום ללינת לילה.

מוכרח הייתי אפוא לנסוע. לאשרי נוכחתי במהרה, שאם גם סוסו של בעל־העגלה שלי איננו משובח ביותר, הרי בעל־העגלה עצמו משובח ומשובח מאד. ניכר היה בו, שאינו שתקן מטבעו, וכשהכיר בי, שאני מתענין בשיחה, התחיל מספר לפני בחשק, ודבר זה עמד לי, שלא תארך לי השעה יותר מדי...

— מה? שואל הוא, משום מה אין בעלי־עגלה אחרים נוסעים מהעירה אל התחנה? ולשם מה יסעו? בנאמנות, רוחים גדולים יש למצוא בכאן! יש שאתה נוסע שתי פעמים ביום אל התחנה, פעם אתה מרויח שני זהובים, ופעם שגם זה אין...

— א, מכיר הוא את עירתנו משנים קדמוניות? וכי יודע הוא, מה היא עירתנו עכשיו? חורבה, חורבה גמורה! את מי ימצא אצלינו? מי ומה נשאר? והמועט הזה שנשאר, איך הוא הו, מה עלתה לו!

— איני מדבר בזה שהיה לפנים, לפני עשרים שנה, כשהיינו נוסעים בכל שבוע ושבוע אל עיר־הפלך בהעגלות־המקורות שלנו, הרתומות לשלשה וארבעה סוסים.... בנסיעתנו לשם היתה העגלה מלאה גבינה, חמאה, ביצים, דבש, בד ועוד, ובחזירתנו משם היתה אותה העגלה מסובלה בכל מיני סחורה של כרך, בכל מה שהפה יכול לדבר.... הוסף על זה עוד את הנוסעים, בשכר שנים־שלשה זהובים לגולגולת...

I משיחת בעל העגלה שלי.

II מעשה שטן.

III לא קבצנית.

IV „לאהב לב"...

V האחת והשנית.

VI אחד ושני.

VII ברח.

וכשהתעורר מחדש לאחר איזה זמן והתחיל שוב מספר, ניכר בקולו שנוי גדול: הוא היה קק יותר עגום, ומלא מעין איזו געגועים..., הדמה היה, כאילו הוא מדבר יותר אל עצמו משהוא מספר בפני אחרים...

— איה הן עתה כולן? נשאן הרוח ופזרן בכל קצות הארץ... זו במזרח וזו בצפון — מי זוכר עוד אותן?...

— מדמה היא, שהיו רוצות בכך? מדמה הוא, שבנקל כל כך עלה להן להחליט בנפשן לנדוד למרחקים?... היו יללות לא מעטות... די דמעות נשפך... אך מה מועילות כאן בכיות ויללות? אך התגברה האחת, השנית על פחדה, ובפני האחרות כבר היתה דרך כבושה...

— כך נדד הכל, ועירתנו נשארה שוממה, עזובה, חרבה גמורה, בית־עלמין, שמתנודדים בו צללים — מתים מועטים.

— חרבה גמורה... בית־עלמין... — חזר בעל־העגלה שלי עוד פעמים אחדות כאילו בפני עצמו, בלחש יותר ויותר, ולבסוף נשתתק לגמרי.

מהלך היה דומם, לאטו על יד העגלה, ורק לפרקים היה מגבה בסוסו הכחוש, שהניע רגליו ברב עמל.

מה יש לדבר — עירתנו של הימים ההם! מי היה דואג אז אצלינו לפרנסה? מי לא ראה אז חיים טובים? זה היה עוסק במסחר יערות, זה — בתבואה, — והנויות, בתי־מרזח ואכסניות? וכי מעטות הן הפרנסות שהיו אז אצלינו? והפרנסה היתה מצויה בכבוד, בשלוה, עד שלא נצרכו בני־אדם לנוד לכל המדינות, לפזר את הבנים על כל שבעת הימים, כמו שאנו רואים בימינו אלה...

— שואל הוא, אם נוסעים מהעירה? מוטב שישאל, אם נשאר מי במקומו... נשארים בכאן רק הזקנים, שאין להם מקום לנסוע, והדור הצעיר, כמעט שגדל מתחילה פרשת: „לך לך!" לאמריקה, אם לאנגליה, או סתם למרחקים, לאן שישא הרוח, ובלבד שלא להשאר בבית...

— וכי מתקבלים כספים? הרי זהו המעשה, שבשנים האחרונות כמעט שפסק גם זה לגמרי. ואם מקבל לפרקים איזה אב חלוש, איזו אם זקנה והולה עשרה או המשה־עשר הכלים לפני החג — מה בכך? וכי יש בזה כדי ספוק איזו צרכים?.. .

— לפני עשר, שתים עשרה שנה — היה זה ענין אחר לגמרי. השנים לא היו טובות ביותר, אפשר להגיד, שהיו רעות כבר... אך, יודע הוא? הנה אני עצמי לא הייתי נוסע עוד אל עיר־הפלך, צמד סוסים אחד כבר מכרתי, עגלה־מקורה לא היתה לי גם כן, ואף על פי כן — הלואי שהיה לו עכשיו ולו רק החצי ממה שהיה לי אז! כמו שהוא רואה אותי, הייתי נוסע אז שתי פעמים בשבוע אל עיר־המחוז (התחנה הארורה לא היתה אז עדיין!), ויש שהיו מזדמנים נוסעים אחדים. תדיר היו איזו „רשימות" מהחנונים שלנו לקנות ולהביא בעדם מיני סחורה שונים. אך העיקר היתה הפוסטה...

— כן, מתפלא הוא, אינו מבין פוסטה זו מה היא? דבר פשוט הוא. אצלינו היה בשנים ההן מין נשים מיוחד, שקראו להן בשם „אמריקניות", או גם — „עשירות אמריקניות". אלה היו נשים, שבעליהן נסעו לפני איזו שנים לאמריקה, והן עצמן נשארו בכאן והיו מתפרנסות בסכומי הכסף, שהיו בעליהן שולחים להן מהתם. בעד העשירות האמריקניות הללו הייתי מקבל בהפוסטה שבעיר־המחוז מכתבים והזמנות, ומזאת — היאמין לי? — היתה לי הכנסה יפה...

כאן נשתתק בעל־העגלה שלי לזמן ארוך. מהלך היה כמקודם לאט על יד העגלה, אך היה כפי הנראה, שקוע כל כך במחשבותיו, עד ששכח אפילו לזרז בסוסו. דבר זה לא היה שוכח אפילו באמצע שיחתו, וכאן שקע כל כך במחשבות, עד שלא הרגיש כלל בסוסו ובעגלתו...

וכל מלאכות אלו היו רק הכנות קודמות; הרחיצה, חפיפת הראש וההלבשה נטלו עוד ממנה זמן רב, וכשהשלימה כל אלה כבר היו כל בני־הבית מסיבים אל השלחן ומזומנים לאכל את „האה־הה" השניה, בעוד שהיא לא טעמה עוד אפילו את פרוסת „המוציא"...

אכילתה היתה אכילה הטיפה, ולסוף הסעודה, בשעת ההפסקה בין הבשר והלפתן, היתה לה כבר שהות להפסיק גם כן קצת באכילתה.

באמת, מיהלת היתה בשמחה על חלקה בלפתן, אלמלא יראה מפני הערתה העוקצת של „הדודה" —, ואחרי שצריכה היתה להמתין על כרחה עד סוף הסעודה, קרבה בינתים אל החלון הקטן והציצה בעד להוץ...

וכשחזרה אחרי רגע קטן אל מקומה, לא היתה לה עוד מנוחת נפשה הקודמת.

נכר היה בה, שהיא דואגת, חוששת לאיזה דבר, שאינו נעים לה כל עיקר.

מבטיה נפני בכל רגע שלא מדעתה לצד החלון, ותיכף אחרי הסעודה מהרה ויצאה להוץ.. .

עומדת היתה ומסתכלת בהעננה הכבדה, ההולכת ומתעבה, ונפתוליהם המשונים של הברקים הדקים והארוכים, שהתחילו משתלשלים לרגעים בקצה האופק —

רוצה היתה לקוות, שהעננה תעבור מעל להעיר ותשתפך רחק, רחק מזה, שם בשדה...

אך הברקים הרחוקים נעשו קרובים יותר ויותר...

וברק אחד, גדול ורחב, האיר פתאום את חצי השמים בשלהבתו הלבנבנה־כתמתמת; תיכף אחר זה עף כחץ שלוח בהצי השמים ברק דק ועקלקל, וכמעט בעונה אחת עמו נשמע רעם אדיר וחזק.

רחוקה הזדעזעה, הזרה צעדים אחדים לאחוריה.

באותו רגע התחילו נופלות טפות גשם גדולות ובודדות, שהכריחו אותה להזור עוד צעדים אחדים לאחוריה, עד הפתח...

— מעשה שטן... ערב הפשי יחידי זה — כמה מחכה היא לו!..

וטפות הגשם הולכות ונעשות תכופות יותר ויותר: מטר סוחף נתך ארצה ברעש...

———

ח׳

„מעשה שטן"...

סוף סוף זכתה רחקה לשמוע, שקרא הבוכהלטר מתוך הרשימה הארוכה בשמה, והגזבר מנה ומסר לידה את הרובל ושלשים הקופיקות — שכר עבודתה לשבוע.

היא קמצה את הכסף בכף ידה השמאלית, מפני שבידה הימנית החזיקה הבילה קטנה — פת לחם, שהשאירה מסעודתה, ואיזה כלי־הרס שהביאה בו מביתה קשוא מלוח ומי־משרה של קשואים, — שני אלה כרוכים במטפחה — סמרטוט...

להתעכב יותר, עד שתכרוך את הכסף בהסמרטוט המיוחד לכך שהיה מוכן בכיס שמלתה, — לא רצתה, לא היתה לה שהות.

וכשנכנסה לתוך הסוכה הצרה שאצל השער, והשומר התחיל ממשמש כמנהגו בבגדיה ובודק בהבילה שבידה, שמא מעלימה היא ומוציאה בהסתר מהפבריקה פפירוסים או סיגרות, — נראה לה, שבאותה פעם היקא מאריך הוא בבדיקתו יותר מהרגיל, ומשום כך התרעמה עליו בלבה מאד.

כמה רע בר־נש זה, שמעכב אותה דוקא בשעה שהיא נחפזת כל כך!

החמה שקעת כבר; עד שתעבור אותו המרחק הרב, מהפבריקה עד ביתה, ידליקו בודאי את הנרות, — והמלאכה המרובה, שהיא צריכה עוד לעשות עד סעודת־הערב, מתי תהא נעשית?

היא היתה רצה כל הדרך, וכשנכנסה לביתה, מיד התחילה מתעסקת במלאכתה בזריזות מיוחדת.

קודם כל היתה צריכה להביא דלי מים מהבאר הקרובה, כדי שלא לתת פתחון־פה „להדודה" לקבול עליה, ששופכת היא את כל המים, המוכנים לצרכי הבית —

וכשהביאה את המים, התחילה מטפלת בקערת־ההרס הגדולה.

קערה זו משמשת בכל ימות השבוע לצרכי שופכין בבית, ובערבי שבתות וימים־טובים, כשרחקה צריכה להשתמש בה לרחיצת הראש, מוכרחה היא בכל פעם להקדים ולשפשף הרבה את הקערה המזוהמה, כדי להכשירה לתשמיש הדש זה.

היא התחילה מבדחת אותי על פי דרכה, התחילה מעוררת בקרבי את התאוה... באותה שעה נסיתי אני מצדי להשיאה לשיחה של ידידות, נסיתי לנגוע באותם הגימים הדקים והעדנים, ההכויים עוד בודאי שם עמוק עמוק באיזו פנה אפלה של נשמתה, ולעורר בקרבה באופן כזה את הרגשות האנושיים היותר טובים והיותר נאצלים...

— ומה? אולי עת היא כבר...

היא הוציאה מפיה שתים שלש מלים כל כך גסות ומנוולות, ובאותה שעה צחקה בצחוק כל כך פרוץ, חצוף, מחוסר־בושה, עד שהרגשתי פתאם בעצמי, כאילו שפכו עלי קיתון של מים קרים...

וכשנסיתי שוב לבאר לה, שלא לכך התכוונתי כלל, שלא כדרך זכר ונקבה, אלא כדרך אדם וחברו קראתי אותה אלי, — שמעה את דברי באי־סבלנות גלויה, בהעויות של אי־רצון ברור על פניה.

— לאיזה צורך אפוא קראת אותי אליך?!... מה היית רוצה ממני?..

ועיניה הבריקו משנאה וכעס, בשעה שהתחילה מתלבשת במהירות.

— מה, וכי קבצנית אני?... נדבה הוא נותן לי?!... — התקצפה פתאם מאד, כשנסיתי להגיש לה שטר של שלשה רובלים.. היא הזדקפה, הרימה את האשה בגאון והביטה רגעים אחדים ישר בעיני כרגש בוז עמוק ושנאה איומה.

כשנדהמה בסערה מהדרי סגרה אחריה את הדלת ברעש, עד כי רגזו קירות החדר.

———

III

לא כבעָנית:

למה עשיתי זאת — איני יודע בעצמי. מהלך הייתי בשעת ערבית ברחוב. בחוץ היה קור וטחב, גשם של בציר דק, קר, עגום וממושך הסתנן בלי הפסק מלמעלה, כמו מתוך נפה דקה, ומלמטה התבוסס רפש דק לכל מדרך כף רגל... לשהות יותר בחוץ לא היה נעים כלל, ובבית היו צפויים לי ארבעת כתלי חדרי הקודרים והאלמים יחד עם בדידות כבדה ומעיקה...

בבואה קודרת של אשה — אחת ושניה פגעה בי, קראה איתי אחריה — ואני עברתי על פניהן בלי משים· אצל השלישית, איני יודע בעצמי משום מה, התעכבתי.

— לא רחוק מזה, החצר השלישית...

— לא, אתי אל ביתי.

ורק כשהיינו מהלכים כבר שנינו יחד, התחלתי מבקש אמתלא. „בחוץ כל כך קר, הטחב כל כך אי־נעים.... עניה זו סובלת קור, רעב, מרגישה את עצמה גרועה אפילו מכלב נדח — תתחמם אפוא קצת, תסעד את לבה, תשמע מלת־חבה, דבור אנושי... תטעים אפוא פעם אחת, לפחות, טעמה של התיחסות טובה, מלבבת, לא גסה, בהמית איגואיסטית".

מאכילה לא הסתלקה, אלא שגם שתיה נוחה לה. שלחתי להביא יין־שרף, שכר, כרכשאות, סרדינות.

בינתים פשטה מעליה את מעילה, הסירה את מגבעתה. היא היתה עוד צעירה למדי ופניה — נאים, לא בלים ביותר, רק קולה היה צרוד קצת ומתחת לעיניה נראו תפוחות כחולות, כהות.

בעסקי הבית היתה בקיאה, כנראה: היא ערכה את השולחן כהוגן, סדרה יפה את הקערות והכוסות.

— לחיי שנינו!

אופן הברכה והרקת הכוס לתוך פיה — עשה עלי רושם כבד, לא נעים.

— אה, מה זה אתה יושב עגום כל כך!... מה לך?... צריך לבדח דעתך קצת, לעורר אותך!...

עיר ארון אחר עטוף שחורים זוחל ויוצא לאטו. עובר רגע, עוברים עוד רגעי צפיה קשים אחרים... לא, לא נראה עוד!...

אך בחוץ נמשכת השורה הארוכה של הארונות, העטופים שחורים ומתנודדים לאטם מעל לראשי הנושאים־המתנדבים.

ים־האנשים הגדול והנורא הולך ומתנועע גם הוא לאטו, לאט, לאט מאד, וכמעט שלא נכרה תנועתו...

* *
*

שוב נסחף אני ונשא בתוך הנחשול העצום של בני־אדם חיים. הים הרחב, אשר זה לא כבר השתפך על כל סביבי וגליו העצומים והרחבים קולעו והתנועעו אנה ואנה, — הולך ומשנה צורתו מעט מעט, הולך ונהפך ליאור איתן, הזורם ברעש לעבר אחד בתוך התעלה, אשר התוו לו משני עבריו גדותיו התלולות — שני הטורים ההסומים של הבתים וההומות...

ויש שנדמה, כאילו לא האנשים מתנועעים והולכים לפנים, אך הבתים משני עברי הרחוב הולכים ונסוגים אט, אט לאחור...

וכשמשתפך זרם־היאור מהרחובות הרחבים אל הסמטות הצרות יותר, הולך הוא ומתמתח כדמות רצועה שחורה ארוכה. ארוכה מאד, בלי ראשית ובלי סוף...

* *
*

הרצועה השחורה הולכת ונמתחת בלי סוף.

היא נעתקה כבר מתוך רחובות־העיר הצרים, וקצה הקדום מתחתל על פני הנתיב הנפתל בין גבעות־החול הגבוהות, — על פני הנתיב הצר, המתפתל ועולה מעלה מעלה ומגיע עד השערים הקודרים של בית הקברות שם בקצה גובה הגבעה...

בשפולי ההר מלמטה משתרעים כבר צללי־נשף רחבים והאופל הולך ועב, אך שם מלמעלה מבהיק עוד הנוגה ההכלילי של יום־ההורף הקצר, ולאור הנוגה ההכלילי והגווע על פני הנתיב עם נפתוליו המשונים בצלע הגבעה, מקבלת שורת הארונות השחורים, שעליה מלמעלה מרפרפות הרצועות המגוונות, — צורה פנטסטית נפלאה. המרהבת את העין במראה המשונה.

IV

„לאהוב ג׳ב״...

באיזה אופן הגעתי עד המקום ההוא. איך נדחקתי בתוך המון צפוף כזה – איני יכול להגיד בעצמי בבירור... חומה הוא, כאילו לא רגלי נשאוני, אך נחשול, נחשול של בני־אדם חיים, תקפני פתאום, הרימני בכח אדיר ונשאני הלאה, הלאה – שלא בידיעתי... נשארתי עומד רק אז, כשהשתפך הנחשול עצמו והתערב בתוך הים של בני־אדם, שרתח וסער מסביב.

כאן היתה לי שהות להסתכל במה שנעשה מסביב.

זה היה באמת ים סוער של בני־אדם, אשר על פניו התגודדו והתנופפו כדמות גלים כובעים, מגבעות, מצנפות ומטפחות מכל מיני גונים וצורות... והים הזה הציף את כל הרחוב הרחב משורת הבתים האחת עד השניה, מהקצה האחד עד השני, לכל מראה עיני.

באויר הורגש כעין זמזום של נהיל דבורים גדול ועצום מאד, ובזמזום שאינו־פוסק זה נבלעו, אבדו קריאות רמות בודדות: נכרה מרחוק רק זאת האחת, איך איזה בן־אדם פוער וסוגר פיו, מתנועע ומניע ידיו בחזקה...

פתאום משתתק קצת הרעש, ובאותה שעה נעשה הדחק מסביב יותר גדול. נדחקים יותר כאן, כדי לעשות ריוח קצת שם, להלן.

בתוך הדממה כל העינים נפנות לנקודה אחת, שפלי־הקומה מתנשאים על בהונות רגליהם, מותחים צואריהם, כדי לסכות מעל לכתפי חבריהם.

קצה אחד של ארון עטוף שחורים נראה לאטו מבעד למזוזת הפתח; לאטו זוחל ונגלה הקצה האחר.

— אחד, — מונה אני בפני עצמי במין שלוה משונה של דכהון־נפש מיוחד. מאחרי אני שומע קול קורא בשם.

— שנים, — מוסיף אני למנות בפני עצמי; אחרים בקרבתי קוראים את השם.

— שלשה... ארבעה... חמשה

עוד ועוד — האין קץ לאלה?

אמנם לא לעתים קרובות מאד זכו לכך; לא בכל עת תמיד היו יכולים ליהנות מאשרם הפרטי... כשהיה האחד מתהלך הפשי, היתה האחרת כלואה בבור, וכשהזדמנו עתים, שהיו שניהם מתהלכים הפשי, לא היתה שעתם פנויה בכל פעם בעה עצמם...

ואף על פי כן, באותם הרגעים המעטים והיקרים, שהיו מזדמנים יחד, היו שנות־העלמים עושות את שלהן. לבות שניהם דפקו בעוז, בתוקף יותר, ושתי הנשמות התקרבו, התלהבו יותר ויותר.

תקוות, הזיונות, הלומות נעימים — מי לא טעם אותם בתקופת־חיים זו?

ופתאום...

מה כח של זר דל, כחן של מלים פשוטות היורדות על רצועה שתירה — להביע אותם הרגשות הטמונים עמק עמוק, התבויים בסתרי הנפש?... — — — — — — — —

— — — — — — — — —

מסביב שלוה, דממת־תוגה עמוקה, רק מרחק, מבית־הקברות שם בקצה גובה הגבעה כאילו נשמע הד יללה עצורה, יבבה הרישית.

מי יודע, אולי דמיוני מתעה אותי.

———

בלי משים נצמדים המבטים אל הארונות עטופי־השחרים, המתנודדים שם לאטם, ואל הרצועות הארוכות, המרפרפות ממעל לראשי המלים בכתבותיהם השונות...

ויהה עם צללי־הגשף הקודרים, הזוחלים מאחרי כל תל, מאחרי כל שיח, והולכים ומשתרעים על פני כל מסביב, — יהה עם הצללים העגומים הולכת ומשתפכת מסביב איזו תוגה השאית ועמוקה — השאית ואלמת כצללי־הנשף גופם....

*   *
*

זה כבר עומד אני בדד.

פתאם קצה נפשי בכל הנהול הטורד הזה של דבורים — בני־אדם, המזמזם ומזמזם מסביב בלי־הפסקה. מה לי ולכל אלה? מה לכל אלה ולי? מה לכולנו ולאלה שם, אשר נאלמו לנצח וטסו שהוים בתוך הארונות הצרים?...

ואם אולי קרובים היו היום ללבבנו, האם לא ישובו מחר להיות זרים לנו, זרים בהחלט?!

גם היום אין אנו מרגישים, שהם הסרים לנו, שבמותם נשאר מקום פנוי בלבנו, שחלק מנשמתנו נקטע יחד עמם...

ואלה המעטים?... זו?...

זרים רבים אחרים יפים מזה, מקושטים בפרחים מרהיבי עין יותר, ברצועות רחבות עם כתבות נמלצות יותר, — האפילו כמעט לגמרי, עשו לבלתי־נכר כמעט אותו הזר הפשוט והדל עם כתבתו הפשוטה והענותנית; אף על פי כן הרגשתי בו, וגם עתה איננו מש מנגד עיני.

„לאהוב לב...“ — על רצועה צרה אחת, על השנית — שם־אשה עניתני, בלתי מפורסם כלל.

על פי מקרה מכיר אני את שני השמות הללו ויודע את המעשה הקצר והפשוט.

זהו מעשה פשוט ומצוי בשני לבבות, שהתחילו דופקים זה בעד זה בעז יותר ויותר, מעשה רגיל בשתי נשמות מקורבות, שנהלצו לפרקים ממחשכי העוני, מענויי המחסור. והתענגו שעות מעטות על אור ואושר....

VI

אחד ושנ

את האחד ידעתי לא מאתמול. יום יום, במשך שנים רבות, בהיותי עובר ברחוב, ראיתי אותו כפעם בפעם זוחל על המפשעה. שתי רגליו היו קטועות עד הארכובה; ובעברו ממקום למקום, היה מסיע את גופו בידיו, אשר שני דפי־עץ מרבעים היו קשורים אליהן ברצועות. מתחתיו היה כעין כר, מין אמתחת־בד, ממולאה מוך ומהודקה בחבלי־פשתן אל שוקיו הקטועות...

ויום יום ראיתיו זוחל ככה, — זוחל ומוציא כפעם בפעם מגרונו הגה משונה, הדומה יותר לקול בהמה גועה מאשר לקול אדם. הדבר הזה הועיל לו לעורר את רחמי העוברים, כי ישפילו להביט אל היצור המדוכא, הזוחל לרגליהם, וזרקו לו מטבע קטנה....

חליפות קיץ והרף, חום וצנה, גשם ושלג — כל אלה לא עצרוהו מזחל. פעם דומם, פעם בקול געיתו המיוחדה — היה זוחל וזוחל, זוחל והוטף כל מטבע קטנה, אשר אנשי־חסד זורקים לו...

ומראה הקטע האמלל עורר את לבי להקור: איך בא לידי כך?

... נכר היה הדבר, כי זה ימים רבים, אשר לא היתה לו הזדמנות להשתמש במתנת־הדבור: דבריו היו מבולעים, ומובנים רק בכבדות רבה...

ובכל זאת, על פי דברי ספורו המבולעים, נודעו לי פרטי כל המאורע אשר הפך את הפועל הבריא, הנהנה מיגיע כפיו, לקטע מדוכא, הזוחל ברפש לאסוף נדבות... הסכנה היתה גדולה, רק כפשע היה אז ביני ובין המות...

ואחרי שנים רבות זכר עוד לטובה והודה מקרב לבו את האנשים הטובים אשר פדוהו מרדת שחת, ואת הרופא החכם אשר הציל את חייו בקטעו את רגליו...

כן הוא, זה היה משפט האחד; והשני?

השני היה הטוב בידידי, חברי מנוער, צעיר יפה תאר, בעל מוח חריף ולשון מלוטשה. הוא היה במבחר שנות עלומיו, כלו מלא כחות

V

האחת והשנית.

גם האחת, גם השנית קשורות אליו בכל נפש, מסורות לו בכל לב, בכל חום הנשמה.

האחת — זקנה, כפופת־קומה, בעלת פנים כחושים, מקומטים, — הורבה הרוסה למחצה, נר הולך ודועך.

השנית — בעצם העלומים הפורחים, פנים רעננים, קומה זקופה בגאון, מלאה חיים, אש תאוה, שלהבת חשק.

האחת לו נחלת העבר, והשנית — משאת־נפש של עתיד.

להאחת יקרה נפשו על פי קרבנות קטנים וגדולים לאין מספר, על פי שירה ארוכה בלי סוף של לילות־נדודים, ימי־עמל, רוגז ודאגה... השנית דבקה בו מתוך שלשלת ארוכה של רגשות משותפים, דעות ומחשבות משותפות, מתוך ערבים של צפית קוצר־רוח, לילות־שכרון של הלומות נעימים, תקוות נפלאות, שאיפות נמרצות...

אך האחת מתקנאה בחברתה, עין האחת צרה באשרה של רעותה, כשנזרק לה מבט מלא אהבה מעיניו, כשמופיעה בת־צחוק של ידידות על שפתיו. כל אחת היתה רוצה שיהי כולו שלה; לכל אחת כאילו צר על ההמימות המעטה של נשמתו, שהוא מחלק לפרקים לאחרת...

ארוכה, עזה ומרה היתה המלחמה החשאית בין שתי אלה.

אילם לו היה מלבד שתי אלה עוד דבר־מה, אשר לא נתן לו להיות מסור בכל לב גם אל זו, גם אל האחרת, — דבר־מה, אשר עשק אותו פעם בפעם גם מהאחת, גם מהאחרת...

דבר־מה נורא הוא, אשר נזרקה שיבה ממנו לפני עתה לא בקדקוד שהור אחד, אשר מגר לארץ לא אלון חסון אחד והוביל דומה לא נפש היה אחת בלי עתה — — — — — — —

— — — — — — — — —

וכשהן נפגשות לעתים יחדו על יד האבן הקרה, הלהה והקודרת, עומדות הן ומסתכלות זמן רב זו בזו מתוך צעיף־הדמעות העב שעל עיניהן המאדמות והרטובות מבכי.

לא עוד קנאה מרה, אך רגש תודה עמוקה השוות הן זו לזו.

———

VII

יֵדֶד.

תוקף עלי שעמום מתוך בדידות, ואני נכנס לי לריסטורן - מסביב אותו הרעש, המצוי בריסטורנים, — אותה הערבוביה המיהדה של קולות שונים, המתבוללים יחדו.

ובני־החבורה, שמסובים אל השולחן ממולי, משיחים וצוחקים בקול; ומתוך קטעי שיחתם, ושמגיעים לאזני, מתוך צלצלי צהקם שומע אני בדיחות־דעת של קצת־מבוסמים....

פתאום פוסקים הם משיחתם, מרימים כוסותיהם, משיקים אותן זו לזו.

דברים אחרים בלשונות מתלבטות קצת, בקולות משתפכים של מבוסמים במקצת — וצלצלי נשיקות נשמעים...

...רק אני יושב לי בדד בפנתי..

מתוך שעמום של בדידות בורח אני לבית מי ממכרי.

מכרי, איש־מעשה, יושב ודן עם חבירו, איש־מעשה שכמותו, בעסק של שותפות חדש. מערים האחד על השני, ומערים השני על חבירו עוד יותר; וכך הם מתגוששים בערמומיות, עד שהם מנצחים זה את זה ומתפשרים וגומרים את הענין.

עומדים הם על רגליהם, מחבקים זה את זה ונושקים זה לזה...

„בשעה מוצלחת!"...

.. ופורש לי אני לזוית מדוקה...

מטפס אני ועולה במעלות רעיונות, צרות ואפלות, ונכנס להירה דלה, צרה ושוממה.

רעננים; החיים היו מסכים בו כמעין מים כבירים, ובכל תנועותיו נראו עליצות רבת־אונים, הדות־חיים בלי מצרים.....

לא רבים היו המצליחים כמוהו גם בין ידידי־ההצלחה!...

ויום בא בחיי המצליח הזה — — —

ההיתה זאת תוצאת אהבה נכזבה? האם פגע אחד מהמון פגעי־החיים הקשים הראה פה את פעולתו?...

ואני זוכר, כי בערב ההוא היה צוהל ומתהולל עוד הרבה יותר מן הרגיל, ומחר בבקר...

אנכי לא האמנתי לשמועה, עד אשר ראו עיני!...

נפשי מאנה להאמין עוד ימים רבים אחרי כן...

ועוד במשך שנים רבות, בהיותי עובר ברחוב, ראיתי יום יום את הקטע המדוכא זוחל בידיו על המפשעה ונוגע למטבע קטנה, אשר יזרק לו איש־חסד...

מעולם הילדים.

וילוז עב מורה על החלון היחידי, בני־החבורה נכנסים בחשאי ומדברים בחשאי...

ולכל קול בחוץ, לכל זעזוע בחצר – הכל נפנים לצד הדלת, מטים אוזן להקשיב.. .

... הערב עבר בשלום

והלילה?... ויום המחרת?...

הבלים, מי שם לב לקטנות כאלה!

הם נפרדים זה מעל זה: כל אחד יוצא יחידי, כמו שנכנס יחידי. מספיקה היא לחיצת היד של חברים מסורים זה לזה, מסורים לענין אחד...

... ואני עומד לי גם פה בדד!...

בדד... בדד...

לפני בוא המורה.

ציור.

ולודקה לוקח את הספר, המונח פתוח לפניו על השלחן, ומניח אתו על ברכיו באופן שגב הספר נסמך על מסגרת השלחן. לפי האופן החדש הזה הוא מכון גם את גופו: נוטה לאחוריו, סומך את ראשו על גב הכסא ועוצם את עיניו למחצה.

כן, באופן הזה נוח לו יותר לשנן את השעור; במצבו הקודם גבר עליו השממון, פהוק אחר פהוק יצא מפיו נגד רצונו, ובמקרים כאלה שנוי אופן הישיבה היא תחבולה בדוקה ומנוסה.

רגעים מעטים הוא מביט נכחו ומתאמץ לצמצם את מחשבותיו בדברי הספר, אך הדבר הזה איננו עולה בידו: סמיכת הראש על גבו של הכסא הקשה גורמת לו מהרה כאב־להץ. הוא מנסה להשען פעם כך ופעם כך, וסוף סוף אנוס הוא להזדקף... בין כך וכך ומלאכתו איננה נעשית, והוא איננו משנן עוד את שעורו, מפני שמוחו עסוק בינתים בענין אחר, בחפוש אופן־ישיבה חדש.

פתאם הבריקו עיניו ופניו האירו: הוא מצא מה שהוא מבקש. בלי שום דחוי לוקח הוא את הספר בידו, הולך לו ישר אל החלון מסיע קצת ממקומו את הכסא הסמוך, נותן עליו את רגליו ויושב לו מסבה על סף החלון הרחב... כך נוח לו יותר מכל, הכל מכון לתכלית הרצויה, — ומעתה ישנן את שעורו בלי כל מפריע...

אמת היא: כל מפריע אין עוד, ואף על פי כן אין ולודקה יכול לשנן את שעורו. בהיסח־דעת גמור נמשכות עיניו לעבר החלון ומשם — הלאה אל החצר, אל אגף הבית האחרון, אל הרפתים והמזוים שבקצה החצר.

לכאורה אין הוא רואה שם שום דבר חדש: כל הפרטים היותר קטנים ידועים לו מכבר, ואף על פי כן רעיונותיו כאלו נגררים מעצמם אחרי ענינים שונים: רגע מענין אותו צנור־המרזב המקולקל בקצהו, והוא נזכר בדבר, שבורינקה יגרישה עשו קלקול זה כשהיו מנצחים

I לפני בוא המורה
צייר.

II מספורי דוד זקן.

א. הסיגרה של זקני.

ב. חשבון מדויק.

את עיניו, איננו מביט כלל לאותו צד, ואף על פי כן אנוס הוא להתאפק בכל כחו, אנוס לנשוך את שפתו התחתונה. נגד רעיוני מצטירים בדמיונו איתם הפרטים המגוחכים, שגורמים לו לשכוח ברגע אחד את כל מיסר כליותיו, הרטתו והתרעמותו... כל אלה נשכחים מלבו, והוא רואה רק מצח מקומט ומכוסה טפות זיעה גהולות זקן דק ופרוע, הנראה כמזדעזע ורועד, חוטם ושפתים מתכוצים ומתקמטים כמו אצל מי שמתחיל בוכה בעוד רגע.

כן הוא, אפילו בגערה זו, שאותו המורה גוער, אין כל איום, כל תקף ועוז, רק תחננים ובקשת־רחמים, כמעט — גם דמעות. הוא איננו יודע כלל להשמיע גערה נמרצה, תוכחה עזה, נוקבת ומכאיבה... מפיו יוצא גם דבור קשה רך כל כך, שאינו מכאיב כלל...

ואף על פי כן ולודקה עצמו איננו יודע מדוע, אך מכיר הוא היטב, שנגדו מסוגל הוא להעיז־פנים ולענות בחוצפה יתירה, מה שאין כך ביחס לאחרים. על האחרים כשהם מוכיחים אותו הוא טועס אפילו, אך יחד עם זאת מרגיש הוא גם יראת־כבוד להם, ועליו — להפך — אין הוא כועס כלל, רק מתעב הוא אותו מאד, מבזהו בלבו ונהנה מאד, כשהוא מרעים אותו יותר...

— וכי אני אשם, שהוא בזוי ומתועב כל כך?! — מתאמץ ולודקה להתנצל בעיני עצמו על עול זה — מדוע איננו דומה גם הוא לאחרים ואיננו נוהג כמוהם?!..,

— וכי רק אני בז לו כל כך? — מוצא ולודקה פתאום טעם חדש להצדיק את עצמו, והוא נזכר, שכמה פעמים ראה צחוק־לעג וקלסה על שפתי בני־הבית, כשאותו המורה היה עובר עליהם..

כמה מבטי־בוז פוגעים בו, מלים אותו בכל פעם כשהוא נכנס לביתם!...

ובאמת הרי מגוחך הוא מאד באותה שעה: כשהוא נכנס צריך הוא לעבור את הדר האוכל. בשעה שאין שם איש הוא נכנס בשלום ויוצא בשלום, בלי שום תקלה; אך כשיש מי, ביחוד איזה אורח בחדר, הוא מתכויץ באופן מוזר, נוטה בהליכתו לצד אחד, הולך ונתקל, הולך ופוגע בחפצים שונים כמוכה בסנורים — באמת מגוחך, מגוחך הוא אז מאד.

מגוחך מאד הוא גם באותו יום, כשהוא מתכון לבקש כסף מאבא. בכל פעם יודע ולודקה ומכיר בדבר זה על פי השאלה, שהוא ישואל אותו בסוף שעת הלמוד: „הבביתו הוא אבא"?... והוא ולודקה מתגנב ויוצא אחריו בהשאי מסתכל בו ורואה איך הוא צועד בזהירות יתרה

שלשתם זה את זה בזריקת אבנים ממעל לגג המזוים... רגע מסתכל הוא בזוג צפרים שמקפצות קפיצות משונות זו כנגד זו ומנקרות בינתים בין אבני המרצפה והוטפות בחרטומיהן איזה דבר שאין הוא מכיר בו מרחוק. לאחר רגע נפנה לבו לאותה השפחה המהלכת שם לרחבה של החצר ונושאת צרור עצים: נדמה לו כאילו שני הגזרים התחתונים נשמטים ונכונים לנפול ארצה—

— איך זה? וכי אפשר הדבר שכבר הגיעה השעה הראשונה? האפשר שהמורה זה בא?...

הוא מקפיץ מעל סף החלון, עומד דומם בלי תנועה ומקשיב. צלצול הפעמון איננו נשמע עוד, אלא שבלי שום ספק נשמע לפני רגע. קול צעדים נשמע לצד הפרוזדור, בריח הדלת נעתק, הדלת נפתחה ונסגרת... לא! האיש הבא שואל, השפחה עונה, הדלת נפתחת ונסגרת שוב: איזה איש שאל בלי ספק לאבא...

ולודקה שואף רוח ברוחה ודעתו מתישבת עליו קצת, אלא שלבו מהסס עדה; הרי אין הוא יודע כלל כמה זמן עבר בינתים וכמה עוד נשאר... זוכר הוא אפילו היטב שאבא אסר עליו לרוץ בכל רגע כדי להסתכל בשעון; אך בבית אין איש מלבד השפחות, ולדעת את השעה בדיוק נחוץ לו מאד —

הוא פותח בזהירות את דלת חדרו, עובר בחפזון את החדר הסמוך ואינו מתעכב אפילו רגע בחדר האוכל... „עוד רק חצי שעה — חושב הוא בהזירתו ומניע בראשו — וכי יש ספוק עוד להכין את כל השעור?!"

„יהי החצי—משדל הוא את עצמו—יהי לפחות מקצתו של השעור!"

אלא שגם מקצתו של השעור אינו יכול עוד לשנן. אותה הפרזה עצמה, שהוא רגיל לשמוע תדיר מפי אחר, מעוררת במוחו בלי רצונו מערכה שלמה של דמיונות הדשים שנאחזים זה בזה ונגררים זה אחר זה עד לבלי תכלית —

נדמה לו כאלו רואה הוא עתה בעיניו את הזות-פניו של המורה באותו הרגע, שהוא משמיע פרזה זו. כמה עליבה, מדכאה ומעוררת המלה הזות-פנים זו... כמה מרירות ותחנונים בקול הרועה והעצוה הזה!...

כן הוא. ולודקה מרגיש את עצמו חוטא מאד, כשהוא רואה זאת הוא מכיר את אשמתו, ומתחרט עליה בלב נשבר, מתרעם על עצמו מאד ונכון כמעט לבכות מצער והמלה, — אלא שבאותו רגע מוכרח הוא להוריד את עיניו ארצה ולהמנע מהסתכל בפנים האלה. מרגיש הוא בעצם היטב שסקירה אחת היה להביא אותו לידי צחוק. והוא איננו נושא

כשהתרשלותו ואי־השקט גוברים על כונתו הטובה... בכל פעם מתחרט הוא בלבו על שעבר ומקבל על עצמו לבלי התרשל עוד להבא — אלא שבכל פעם...

פתאום קופץ הוא ממקומו ומתעורר ממחשבותיו: בהפרוזדור נשמע קול צלצול הפעמון.., עכשו אין שום ספק עוד, שהמורה בא — והשעורים שוב אינם מוכנים...

עַל הרצפה ההלקלקה של אולם האורחים, איך הוא נכנס כרטט, בראש מוטה אל חדר העבודה ויוצא משם אחרי רגעים אחדים בפנים מאדמים ומזיעים —

— גם בנידון זה — חושב ולודקה — נבדל הוא משאר המורים. הם אינם צריכים להזכיר, שכרם מקבלים הם תמיד מאמא; רק הוא מקבל מיד אבא...

— ומפני מה הוא כך.

שאלה זו עולה על דעתו של ולודקה לא בפעם הראשונה; אך תשובה ברורה עליה איננו יכול למצוא. משער היא רק, שלענין זה יש איזו שיכות למה שהכיר מכבר, היינו — שמורו זה איננו קובל עליו מעולם לפני אמא, אלא לפני אבא דוקא...

וטעמו של דבר זה גלוי וידוע היטב לולודקה. כמה פעמים שמע בפירוש מפי אמא שהלמודים האלה מיותרים לגמרי — ובלי ספק יודע גם הוא המורה, שרק אבא רוצה בכך -

- אלא משום מה אבא רוצה דוקא בכך?... משום מה אין אבותיהם של גרישא, בורינקה, מושקא ושאר הבריו דורשים כלל דבר כזה?... ואבא גם כן הרי אינו דורש כזאת כלל מטניושקה ומרוסיה?...

שאלות אלה מתעוררות בקרבו בכל פעם, כשהוא חושב באותו ענין, ולפרקים מזדמן שהוא מתחיל מתרעם על אבא בשביל כך. נוטה הוא להאמין, שאבא עושה לו זאת בכונה, רק כדי לקפחו ולצערו, ומשום כך מתרעם הוא מאד, רואה את עצמו עלוב ומחליט בדעתו, שלא יכין להבא את שעוריו בשום אופן... יעשה לו אבא מה שלבו חפץ, והוא יעמוד במריו, לא ילמד שוב עברית!

ההלטה זו יפה בעיניו של ולודקה כשהיא לעצמה. אמת הדבר, גם למוד השעורים האחרים איננו נעים ומענין ביותר; אך השעורים הללו קשים לו ומצערים אותו. ביחוד מפני, שאנוס הוא, אנוס הוא ליגע את מוחו בקריאת דברים, שאינם מובנים לו כלל, לכתוב ולחזור ולכתוב מיני משפטים משונים ולזכור מיני כללים זרים וחוקים שונים, שאינם נקלטים בשום אופן במוחו —

ואף על פי כן איננו עושה כמו שהוא מחליט, לא מפני שהוא ירא מאבא, מפחד מענש אלא מאיזו סבה אחרת, שאין הוא עצמו מבין אותה כל צרכה... דבר בלתי מובן לו מעוררהו להתגבר על התרשלותו, על אי־השקו, ואותו הדבר גורם לו אחר כך מוסר כליות וחרטה בכל פעם

הסיגרד של זקני.

א.

כאשר קרה הדבר הזה, הייתי ילד בן ארבע, או חמש שנים. גם אני, ככל הילדים, הייתי מקנא אז בגדולים קנאה גדולה מאד, ותמיד הייתי מתאוה להדמות אליהם. יותר מכל לקחו את לבבי מנהגיו של זקני, אבי אמי, אשר ישב בבית הורי. הוא היה זקן זקן מאד, מיום זכרי אותו, לא היה עוסק עוד בשום מסחר ולא היה יוצא לשום מקום; רק פעמים ביום, בבקר ובערב, היה הולך אל בית־המדרש הקרוב ובשאר שעות היום היה יושב בית, בחדרו המיוחד. ומה אהבתי את החדר הזה! פה אמנם היו עלי הרבה גדרים1) קשים, אשר במקום אחר לא היו נעימים לי כלל. פה היה אסור להקים כל שאון, אסור לרוץ ולקפץ, כי הכל היו מחיבים להתנהג פה בנמוס, להזהר מאד מהפריע מנוחת הזקן. אולם כל אלה לא היו קשים עלי במקום הזה כלל; להפך, לו גם צוה לי איש להתנהג פה באפן אחר, מספקני מאד, אם יכלתי לעשות כזאת.

כן הוא, חביבי! אף על פי שבילדותי לא הייתי שוקט כלל, ומאד מאד הייתי אוהב להתהולל; אולם בשעה שהייתי נכנס אל החדר המיוחד של זקני, הייתי נהפך לילד אחר ממש. וחדרו של זקני היה שונה מכל חדרי ביתנו. פה היה האור מעט וכהה יותר, מאשר בשאר החדרים; הגילונים היו תמיד מורדים והחלונות המשנים — סגורים ומדבקים בניר כמעט במשך כל השנה. קודר, קודר מאד היה גם מראהו של ארון־הספרים הגדול, גם מראם של שאר הרהיטים, אשר היו כלם מצבע שחור; כהים היו גם קירות החדר, גם רפידת1) הספה והכסאות, גם מפת השלחן ושמיכת הצמר, אשר על המטה; רק הכרים לבדם היו לבנים מאד בקרב כל הכהה והקודר הסובב אותם...

ובחדר הזה שררה תמיד דומיה מיוחדה. זקני היה מתהלך לפעמים בחדר, אך קול צעדיו לא נשמע כמעט; כי היו ברגליו נעלי־בית רכות. ברב העתים היה יושב על כסאו הגדול והרך, יושב ולומד בלחש מתוך ספר עבה וגדול, שהיה מונח פתוח לפניו על השלחן.

ברגעים כאלה הייתי אוהב מאד להסתכל בזקני. הוא היה על פי רב עמיק בלמודו כל כך, עד שלא היה מרגיש בי כלל, ואני

II

מספורי דוד זקן.

המכירים אתם אותי, ילדי החביבים?

לא? אינכם מכירים אותי עוד? ואני דוד זקן, האוהב לספר מעשיות ומקרים, שהיו בחייו הוא, או שראו עיניו בחיי אחרים. המקרים האלה רבים, רבים מאד; כי זה ימים רבים, אשר אני חי על האדמה; והאיש אשר חי הרבה, הלא גם ראה הרבה בחיים — האין זאת, חביבי?...

ובין המקרים האלה יש רבים המעוררים רק צחוק; ובשעה שאני זוכרם בפני עצמי, בשעה שאני מספרם לאחרים ובשעה שהאחרים שומעים אותם מפי — גם אני, גם הם צוחקים, צוחקים הרבה מאד.

בין אלה יש עוד רבים, שאינם מעוררים צחוק כלל, ובשעה שאני מעלה אותם על זכרוני, בשעה שאני מתחיל מספר אותם לאחרים ובשעה שהאחרים יושבים ושומעים אותם מפי — כלנו נעשים עצובים, הלב מתחיל דואב מאד, ואנחנו נאנחים בדממה ומוחים בסתר דמעה קטנה מעל ריסי עינונו...

ואני מציר בדמיוני את אזניכם הנטויות ואת עיניכם הפקוחות מאד, בשעה שלבכם הקטן נסער מראשית הספור ונפשכם התמימה צמאה לשמוע אחרית הדברים... את אלה אני מציר בדמיוני, ונפשי נכספה מאד, כי תכירו אותי במהרה, במהרה, למען תשמעו בשים-לב את הספורים והמעשיות, אשר אני אומר לספר לכם מעתה.

הבה, חביבי, נחל נא את הספור הראשון!

———

קשה לעמוד בנסיון גדול כזה. עוד רגע התבוננתי בפני זקני, הישן הוא באמת, אחר מהרתי אל הכסא הגדול והרך ואטפס עליו.

לבי מקפץ בקרבי משמחה, אך גם יראתי מאד, פן יקיץ זקני פתאם...

וכשטפספתי כבר על הכסא, הייתי רגע אחד קרוב ליאוש, כי לא הגיע חטמי גם עד דף השלחן; אולם לצרה הזאת מצאתי לי עצה, כי לקחתי את הספסל הקטן, אשר היה החום לרגלי זקני, ואעמידהו על הכסא; וכשישבתי באפן כזה, כבר היה קצה סנטרי למעלה מדף השלחן. עתה חסר לי עוד רק זקן לבן וארך, אשר אחליק אותו בידי, כמו שזקני עושה בשעת-למודו; אך במקום הזקן קשרתי לי מקצה סנטרי עד מעל למצחו את מטפחת-אפי הלבנה, וכשהעברתי ידי בנחת על המטפחת הזאת, צירתי לי בדמיוני, כאלו זקן ממש היא.

וככה היה הכל טוב ומתקן, הכל כמו שצריך להיות. אני לא יכלתי גם להפך אחרי זמן-מה בספר עד הדפים האחרונים ולקמט את מצחי כפי האפשר; אולם אחרי שעשיתי את כל אלה עוד נשאר לי דבר אחד, חשוב מאד, והוא: להבעיר את הסיגרה. ואמנם היתה לפני חצי סיגרה, אשר הניח זקני מידו לפני שנתו; בכל זאת הייתי מפקפק רגעים אחדים בדבר. באותה שעה יראתי מפני סיגרה בוערת.

אולם, מה אני לכם, חביבי, ואתם הלא ידעתם, מה קשה הוא לפעמים לעמוד בנסיון! אני הרגשתי בנפשי, כי בלי הסיגרה, לא אוכל להדמות בשום אפן לזקני, וגם חפצתי מאד לטעם פעם אחת טעם הסיגרה.

הגפרור הדלק, ומקצה הסיגרה עלתה רצועת עשן דקה...

ואותי תקף פתאם שעול חזק... ראשי התחיל סובב מאד... הספסל הקטן התנודד תחתי... דבר־מה נעתק ממקומו ברעש גדול... ידי אחזה בלי־רצוני בדבר־מה רך, אך אותו הדבר הלך ונמשך אחרי — —

זאת היתה מפת-השלחן, אשר סחבתי אחרי בנפלי, ואתה התחילו נופלים כל החפצים, אשר עליה...

ולקול הרעש הגדול הקיץ זקני משנתו ויקפץ בבהלה מעל הספה.

———

הייתי נכנס בהשאי, עומד לי בקרן ארון־הספרים ומסתכל הזמם בפני זקני. פעם כפעם הייתי תואה אותו עוזב את הדף שהוא עומד בו בלמודו, ומהפך בספר עד הדפים האחרונים. בדפים האחרונים האלה, אשר אותיותיהם היו קטנות ודקות מאד, היה מחפש זמן־מה, וכשהיה מוצא את המקום הנצרך לו ומתחיל מעין בו — היה קולו נפסק לגמרי ומצחו מתקמט מאד. ואחרי כן היה מרים את ראשו מתוך הספר, חוזר ומגלה את הדף, אשר עמד בו קודם לכן, ועל פי רב היה מפסיק לזמן־מה מלמודו. בשעת הפסקה כזאת היה לוקח את מטפחת־אפו הגדולה ופורש אותה על הספר עד החצי, אחר היה נוטה לאחריו, נסמך בגבו על גב הכסא, מסיר את משקפיו מעל עיניו ומבעיר לו סיגרה עבה. וברגעים כאלה, כשהיה שואף במנוחה את עשן הסיגרה וחוזר ומשיב אותו מפיו ונחיריו בדמות שלשלאות וטבעות, היה מתבונן מסביב ורואה אותי עומד בחדר. על שפתיו תראה אז בת־צחוק של רצון, ותכף היה רומז לי באצבעו, כי אגש אליו. אני הייתי נגש אליו בחפץ־לב, עומד לי בין ברכיו ועיני נשאות אל פניו, והוא היה מאמץ את גופי הקטן בין ברכיו ומתחיל מחליק הזמם את שער ראשי בידו השמאלית... לפעמים היה גם שואלני, מתי זה נכנסתי אל החדר, ובשאלה הזאת לא היתה שום תוכחה נשמעת, רק להפך — מעין שבח לי על שקטתי ונמוסי היפה...

ומה נעימים היו לי, חביבי, הרגעים האלה! בעדם הייתי נותן בחפץ לב הרבה שעות של הוללות סואנת, הרבה שעות של שעשועים צוהלים, של מרוצה ודלוגים... ועוד הרבה יותר הייתי נותן, לו יכלתי אני בעצמי להפך לזקן כזה ולהיות יושב על מקומו...

התשוקה הזאת מלאה אז את כל נפשי, ואני הגיתי בה פעם בפעם. פעמים אחדות נסיתי גם למלאותה; ובשעה שלא היה איש בחדר־הילדים שלנו, הייתי לוקח לי כסא ומקריבו אל השלחן, גם ספר הייתי פותח ופורש עליו מטפחת־אף. אולם גם הכסא, גם השלחן והספר לא היו כלל כאלה של זקני, גם כל מראה החדר לא היה דומה אף במעט למראה החדר ההוא, והעקר — כי חסרה לי הסיגרה, שהיתה צריכה להעלות עשן בדמות שלשלאות וטבעות.

ועל זאת הייתי מצטער הרבה מאד. ועתה שערו נא, חביבי, מה גדולה היתה שמחתי, כאשר נכנסתי פעם בהשאי אל חדר זקני וארא, כי הוא ישן לו במנוחה על הספה וכל מכשיריו, ממטפחת־האף הגדולה עד הסיגרה ותבת־הגפרורים, מנחים במקומם וכאלו מחכים רק לי, שאבוא ואשתמש בהם. שעת־כשר כזאת איננה מזדמנת בכל פעם, ולו היה

ועכשו, שלא היה הוא בבית, לא היה מי שיוכל לפעל עלי, שלא אעמיד במריי. אמי השתדלה לפעל עלי בתחלה בפיוסים, אחר כך — באיומים; אך כל זה לא הועילו. לא הועילו גם כל האמצעים, שאחזו בהם אחי ואחיותי הגדולים לשדלני להוכיח לי, שצריך אני להסתלק מתביעתי, אחרי שהנני היאה בעצמי, שאין שום אפשרות למלאותה...

סוף סוף פרשו הכל ממני, ואני נשארתי יושב לי חציי מפשט, והציי לבוש על קצה מטתי הקטנה, — יושב ומיבב, במקצת מתוך רגז על שלא נעשה רצוני, במקצת — כדי להרעים את בני־ביתנו על שהם מסרבים לי כל כך, והעקר — כדי להכריח את אלה ביבבתי שאינה פוסקת למלא סוף סוף את תביעתי...

ילד קטן הייתי אז, ואף על פי כן הייתי יודע כבר מפי הנסיון, שאמצעי כזה מועיל על פי רב יותר מכל.

ובאותה שעה בא אחי הבכור הביתה.

אחי זה היה אז כבן שבע־עשרה שנה, אך לפרקים אהב עוד להתהולל ממש כמונו, אחיו ואחיותיו הצעירים, ועל כן אהבתי אותו מאד, ופעמים רבות נשמעתי לו מרצון יותר מאשר לאחרים מתוך אונס...

וכשנכנס הביתה ושמע את יבבתי, נגש מיד אלי ושאל אותי בקול, שנשמעו לי ממנו השתתפות גדולה בצערי ונתינת צדק גמורה לתביעתי, מי זה עלבני כך?

— ראה נא, — קבלתי לפניו מתוך בכיה, — ראה, איזה חלק־נר קטן הם מניחים לי... אני מבקש מהם נר גדול, שיהי בו כדי לדלק כל הלילה, והם אינם רוצים... רוצים הם דוקא, שאהיה ישן כל הלילה בחשך...

באותו רגע מתכון הייתי להגדיל את בכיתי יותר: במדה שערכתי את טענותי לפני אחי נוכחתי יותר ויותר בעצמי, כמה גדול העלבון מצד בני־ביתנו בנוגע לי.

רק שמסתכל הייתי עוד בפני אחי וממתין לראות, איזו פעלה פעלו טענותי עליו.

ושערו נא, חביבי, מה גדול היה תמהוני, כשראיתי את אחי תומה כלו ומושך בכתפיו.

רגעים אחדים היתה הדמיה שלמה: הוא הסתכל בפני ואני הסתכלתי בפניו; סוף סוף פתח:

— אָה, שטיא, שטיא! וכי אינך רואה, שהלק־נר זה יהיה דולק לא רק כל הלילה, אלא גם כמה שעות למחר בבקר?!...

ב.

חשבון מדויק.

בּוֹשׁ אני להודות בפניכם, הביבי, אך אמת היא, שבילדותי הייתי פחדן גדול מאד.

איזו סבה גרמה לי, שאהיה פחדן כל כך, אינני יודע בברור, אך משער אני, שהרבה גרם לזאת המעשה בגנבים, שבאו פעם לביתנו בלילה. הגנבים נתפשו בטרם שהספיקו לשאת מביתנו דבר; אך הבהלה שהיתה בשעת מעשה, פניהם החורים של בני־ביתנו, שקפצו בחפזון מעל משכביהם והתהלכו פרועים, לבושים רק למחצה, בחדרי הבית, לראות ולהתבונן, מאין נכנסו הגנבים ומה התכונו לעשות, — כל אלה פעלו, כפי הנראה, פעולה נמרצה על הדמיון־הילדה שלי, ונטעו בקרבי מדה מגנה זו של פחדנות.

ביום לא היתה מדה זו נכרת בי כל כך; אך בלילה, בתוך החשך שמסביב, היה דמיוני מציר לי תמיד מיני מחזות־בלהות משנים; ותמיד היה נדמה לי, כאלו מי מסתתר שם בפנה האפלה, מי שוכב ואורב בחשכה שתחת המטה, מי מציץ מתוך בעד החלון הזה, בעד החלון האחר...

ביחוד הייתי מפחד מפני חדר אפל, אם גם בחדרים הסמוכים לו היה אור רב ואנשים רבים היו יושבים שם.

וכשהייתי שוכב לישן, הייתי דורש דוקא, שיהי נר דולק באותו הדר כל הלילה. הורי היו מסרבים למלא דרישתי זו, מפני שהיו חוששים לדליקה, אך אני מצדי הייתי מתעקש כל כך, עד שהיו מכרחים למלא רצוני...

והנר, שהיו מניחים אצלי, צריך להיות היקא גדול כדי שיהיה מספיק, על פי חשבוני, לכל הלילה. כך הייתי דורש, ובני־ביתנו, שהיו מפנקים אותי ביותר, היו ממלאים על פי רב גם את תביעתי זו.

אולם פעם נזדמן, שלא היה בביתנו נר שלם מן המוכן, ובאותו ערב נזדמן גם כך, שלא היה אבי בבית.

לאבי הייתי נשמע יותר, וכשהיה הוא גוזר עלי דבר לפרקים, לא הייתי מתעקש שוב כל כך.

אגדה ודמיון.

השתוממתי, לא האמנתי למשמע אוני, והוא עומד לו על דעתו במנוחה שלמה ושוחק עוד עלי, שאינני יודע דבר פשוט כזה.

— הרואה אתה את הקו הזה הבהיר יותר? — אמר אלי ויורני קו כרבע במדת רחב אצבע בקצה נר־הסטיארין הדולק, קו בהיר יותר במראהו מצבע כל הנר.

הגני מודה על האמת, שעד אותו רגע לא התבוננתי כלל בקו הזה, ועל כן התענינתי מאד בדברי אחי והייתי נכסף מאד לדעת במהרה, מה מוכיח דבר זה, שאחי מראה עליו בבטחה גדולה כל כך.

ואחי הוסיף בינתים:

— בכמה פעמים, לפי דעתך, גדול כל הנר מאותו הקו, שאני מראה לך?... מה, היגדל בשש או בשבע פעמים?

חשבתי, ערכתי, שערתי, ואחר רגע עניתי:

— בשבע פעמים בודאי, ואולי עוד יותר.

— טוב. נניח, שרק בשבע פעמים גדול כל הנר מהקו... וכמה זמן לפי דעתך, ידלק הנר עד שיכלה הקו הזה... הידלק כשתי שעות?

שתי שעות? בשום אפן לא יכלתי להאמין בזאת. לכל היותר — רבע שעה, עשרים רגעים... יותר אי־אפשר בשום אפן!

ואחי לא ענה דבר, רק הוציא מכיסו את שעונו, הניחו לפני על השלחן וצוני למנות את הרגעים.

ובאמת, פלאי פלאים! רבע שעה עבר ומהקו הבהיר שבקצה הנר לא נפחת כמעט כלום...

— ומה, — שאלני אז אחי, — התאמין עתה, כי בשתי שעות לא יכלה עוד הקו הזה?... עתה חשב: אם החלק הזה יהיה דולק כל הנר?

נגד חשבון מדיק וברור כזה לא היה לי מה להשיב.

הדבר אמנם נראה תמוה קצת; קשה היה להאמין, אך גם לבלי האמין אי־אפשר היה...

וכשהתפשטתי את בגדי ושכבתי על מטתי, הסתכלתי עוד זמן רב באותו הקו הבהיר של הנר הדולק והייתי מתפלא, שאיני נפחת כמעט כלום...

מעט מעט נסגרו שמורות עיני; אני ישנתי, והקו הבהיר לא נפחת כלום כל זמן שלא כבו את הנר.

———

I

כליל אי־השלמות.

אלהים, עצם השלימות ומקור כל שלימות, יצר את יצירותיו הראשונות כדמותו, עשה אותן שלמות בתכלית השלימות.

אם יום ברא אלהים, ויהי היום ברור כלו, בהיר ומבהיק מאין כמוהו. בלי שמץ צל, בלי שמץ אפלולית. מאות אלפי שמשות, מבהיקות בזהר שבעתים, שפכו פלגי אורה גדולה על כל מסביב, על כל הר ובקעה, על כל יער ושדה; ותחת העצים העבותים, תחת סלעי־המגור הנוראים ובקעי התהומות העמוקות היתה אורה רבה, כמו ברחבי השדות, כמו על פני פסגות ההרים הרמים והנשאים...

ולילה כי יצר האל, ויהי הלילה חושך ואפלה כלו, ליל־אמש מלא צללים שחורים, עטוף קדרות כלו, בלי שמץ נוגה, בלי קו זוהר...

ובין שני אלה, בין היום הברור והמבהיק ובין ליל האמש והחושך, לא היה כל רגע בינתים. הוה הבהיקו שמשות בהירות לאין מספר, וכהרף־עין, כברוק הברק, — ויאסוף אורו, כבות כל השמשות פעם אחת בפקודת האל, והשכת־הלילה פורשת את כנפיה השחורות על פני כל מסביב.

וכמשפט היום והלילה, שלמות היו אז כל הצירות האל.

בתוך החום, אשר היה אז, היו נתכים ברזל ונחושת, כהמים דונג מפני אש; לעומת זאת היה נקפא הפל כאבן בתוך הקרה הנוראה, אשר היתה בימים ההם

העדן, אשר היה במרומים, הפליא כל עין ביפיו והדרו, נסך רוח קסם על כל בהמדת צבעיו, בשפעת כל יקר וחמידות, אשר מלאו אותו... כל הצבעים הנפלאים, כל ריחות־העדן הנחמדים השתפכו להרמוניה נפלאה אחת יחד עם צלצלי־שירה בת־שמים, זמרת־צפרים, אושת־צפירים קלה בין עפאי עצים רעננים ועבותים והמיה דקה, המיה מלאת־רזים, המית פלגים קטנים, הבויים בסתר העצים העבותים...

וכי היה שם במרומים גן־עדן נפלא כזה, הנה נמצא לעומתו בעמקי התהום, בתחתיות השאול העמיקה, תופת איום ונורא. אלה היו מחילות עפר עמוקות ונוראות, מלאות מפלצות איומות ומחרידות,

I כליל אי השלמות.
II עיר גמד.

ובלי משים נמשך מבט האל ההוזה אל המחזה החדש והיקר הזה, המחזה ישר בעיניו, ועל פי פקודתו נוצרה שעת־בין־הערבים הראשונה, ההתנגשות הראשונה בין היום והלילה.

היום והלילה השתערו זה על זה בכל תוקף עוזם. המלחמה הלכה וגברה, הלכה והתלקחה, אך גם זה וגם האחר לא עצרו כח לנצח נצחון שלם, ובעוד שבעמקי הבקעות, מתחת לכיפי הסלעים הגבוהים ובצל העצים העבותים רמה יד הלילה, ואור היום השך תחת כנפיה, — גבר לעומת זאת אור היום על מתנגדו ויניס את צללי האופל מעל כל הר וגבעה, מעל ראשי הסלעים הגבוהים, מעל צמרות העצים הנשאות ומעל פני כל שדה וכר נרחב...

ובין כה וכה, בתוך המלחמה החזקה בין האור והחושך, נוצרו אלפי חזיונות חדשים, חזיונות נהדרים, נפלאים, מלאי קסם. בשמים ובארץ נגלו חליפות־גונים חדשות ונפלאות לאין מספר, ערבובי־צבעים חדשים ומפליאים ושפעת נגהות ושברירי־נגהות, אשר לא היו כמוהם עד אן....

והאל ההוזה הביט זמן רב אל המחזה. געגועיו החשאיים והעגומים נמוגו לאט, בלי משים, בתשוקת־יצירה מעודדת...

היצירות הראשונות, השלמות בתכלית השלימות — שונו ושונו בלי השך.

שעת־בין־הערבים הארעית כבר היתה לחזיון מתמיד וקבוע. גם בתוך היום ובתוך הלילה הלך ונוסף ערבוב של אורה ואפליליות. ליל־האמש קושט בנגה־כוכבים רך ועדין באור־כסף עגום־דומם באור־ירח היור הוזה, ובאור־היום המבהיק שורגה רשת צללים כהים, צללי סלעים ועצים בארץ מתחת ובבואות עבים צהורות ואפורות בשמים ממעל...

מהעדן והתופת, אשר התערבו יחדו, נוצר עולם חדש, עולם שושנים סוגות בקוצים, עולם בצות מבאישות, מקושטות מלמעלה במצע פרחים נפלאים, עולם יערי־עד, מלאים זמרת צפרי־רננות ונאקות־מות, נאקות חיה ועוף מטורפים...

כאשר התמזגו באפנים שונים החום הנורא והקרה האיומה, אשר היו לפנים, נוצרו במקום אחד ארצות־החום הרחבות עם צמחיהן הענקיים, עם אדמתן הפוריה להפליא ועם מדבריות־הכל הנוראות אשר בהן, ובמקום אחר — שדות־שלג רחבי־ידים, הרי־קרח ענקיים וימי־קרח נוראים בלי גביל ובלי קץ... יחד עם אלה באו גם חליפות קיץ וחורף, אביב

אדים קשים ומחניקים, ריח גפרית וזפת בוערה; וזעקות שבר, נאקות מעונים ויללות תמרורים עולות מהן תמיד, בלי השך, יחד עם תמרות העשן הכבד וריח העצמות הנחרות ביקודן...

מעבר מזה היו מלאכי־עליון יצורים בעלי נשמות טהורות וזכות כבדולה, נשמות עדינות ונעלות, שואפות לכל נעלה ונאצל, בלי שמץ כתם, נקיות מכל חטא, רחוקות גם מכל תשוקה לחטא.

ומעבר מזה — מלאכי־חבלה, נשמות שחורות, גסות, רעות, נפסדות, מלאות כלן חטאות־שאול כבדות, שקועות עד צואר בתאוות טמאות ושפלות, רחוקות גם מכל שאיפה לטוהר, לכל נעלה ונאצל...

והאלהים, עצם השלימות, מקור כל שלימות, היה ימים רבים, רבים מאד, שבע־רצון ביצירותיו השלמות. במשך אלפי רבבות שנים התחלפו לפניו ימי־אורה מבהיקים ולילות־אמש קודרים, חום נורא וקרה קשה מנשוא; במשך אלפי, רבבות שנים היו מרחפים לפני עיניו רק מלאכי־עליון זכים ונאצלים ושדי־שחת איומים ונפסדים, רק תמונות עדן מפליאות ביפין ומוראי אבדון מתחתיות שאול...

אולם באחרונה קצה נפשו בהשנות המחזות האחדים יום יום בלי כל חליפות. לא השביעהו עוד רצון היום הבהיר להפליא, אך גם השכת ליל־האמש הקודרה לא לבבה אותו עוד.

הכל היה כל כך רגיל, שוה, תהיה יום יום, כל כך משעמם כל כך קבוע, מסודר־מקודם.

ובלבו הרחב של הבורא הכל־יכול התעוררו געגועים עמוקים על איזה דבר, בלתי־ידוע, בלתי־ברור בציורו.

מבטו העמוק והרחב קפא באיזו מהשבה, נשאר בלי תנועה...

בין כה וכה הגיע הרגע, אשר בו התחלפו תמיד היום והלילה, על פי פקודת האל. הפקודה אחרה להנתן, וגם היום, אשר באה עתו לעזוב את מקומו, גם הלילה, אשר עמד הכן לקחת מקום היום ההולך, — גם זה וגם זה לא נועזו להחליף מקומותיהם בטרם בוא הפקודה.

ככה עמדו שניהם, זה בצד זה, בלי כל תנועה, ומבלי דעת מה לעשות — עמדו מחכים במנוחה.

ופה נוצר בפעם הראשונה המחזה החדש והנפלא... על פני שטח הרקיע התערבו, השתפכו והתלכדו אור יום בהיר והשכת ליל אמש... זקי השמש המבהיקים היה פתאום נוגה הכלילי, וכנפי הלילה השחורות נכתתו בזהר מבהיק מסביב; חצי השמים מזה התעטף באדרת ארגמן בהיר, וחצי השמים מזה כוסה בתכלת כהה...

II

עיר גמד.

(לא אגדה).

לא בארץ מרחקים, לא מעבר לימים, מעבר להרי חשך.

אף לא בשנים קדמוניות, לפני ימים רבים, רחוקים מאתנו.

אך בימינו, במקומות קרובים, קרובים אלינו מאד, הנה זו העיר המצוינה, עיר גמד.

והעיר מצוינה — עיר של גמדים; כאנשים, כבתים אשר בה, גם מגדלי־המצפה, מצבת־הזכרון, עמודי־הפאר — הכל בה במדת גמדים...

ואם לא אגדה היא מה שמספרים עליה, היתה גם היא לפני שנים רבות, רבות מאד — עיר ככל הערים, ואנשים היו בה אז גדולים כפל האדם.

אך קללת צדיק קדוש רבצה עליה: אנשיה קטנו מדור לדור, ובמדה שקטנו האנשים — הלכו וקטנו כל מעשי־ידיהם, כל אשר יצרו מסביב להם...

וימים רבים לא ידעו יושבי גמד כלל, שגמדים הם.

מכונסים היו בעירם הגמדית, בתוך בניניהם הגמדים, ולא ידעו כלל, שיש מדה גדולה ממדת הגמד והזרת...

מי שקומתו היתה גמד והצי, גבוה היה מכל העם משכמו ומעלה.

בעל שני גמדים — בענקים נחשב.

על בניניו, על כל מעשי ידיו השתוממו מסביב: מה גדולים, מה כבירים הם!...

אולם באו ימים, ובגמד נמצאו אנשים שהציצו מעבר לקיר עירם.

הציצו וראו את העולם הגדול.

וכשראו גדל של אמה וקומה, לא נחשבו עוד בעיניהם ענקים של גמד וזרת...

אז רבה המבוכה בגמד.

מיום ליום רב מספר הבורחים.

ביחוד פשטה הבדיחה, נפרצה מאד בתוך ענקי גמד.

בעולם הגדול לא נחשבו אמנם בענקים, רבים מהם לא יצאו שם מכלל גמדים; —

יבציר; — נבראו סופות־שלג וזועות־קיץ בכל הוד יפין הפראי ובכל פראותן ומוראיהן היפים להפליא....

ובכל מחזות־הטבע החדשים האלה עוד לא שבעה תשוקתה הציירה המעורת והמתרוצצת.

והאלהים, עצם השלימות, מקור כל שלימות וכל אי־שלימות, שאף לברוא בריאה חדשה, אשר לא היתה ולא נראתה עוד כמוה בארץ...

הזכה והעדינה בנשמות המלאכים נקשרה יחדו עם נשמת שדה־שחת רעה, גסה ונפסדה מאין כמוה; שכל אלהי נשגב, התופס רהבי עילמות והודר עד עמקי כל רז, רזי הטבע והחיים, כפות בכבלי חמשת חושים מוגבלים ומשועבד לכל תאוה גסה ומגושמה; עדן ותופת וכל מלאם בכלוב צר אחד — לב מלא כל מיני רגשות, מחשבות ושאיפות שונות ומשונות...

זה היה כליל אי־השלימות.

שם אדם קרא לו.

רסיסים

אך נפשם קצה מאד מפני מדת הגמד והזרת...
כלכל לא יכלו הבנינים הזעירים, כל הקטן שנתתום־ מולדתם הגמדי — — — — — — —

ובגמד רבה העזובה...
מעטו בה העובדים הרוצים, כי עזבוה רבים מענקיה...
הדבקים במולדתם יושבים על הרבותיה, בוכים וקובלים:
— למה יצאנו ענקינו? למה הלכו לעבה בנחלת זרים?
והבכיה הולכת וגדולה.

——————

א.

נער בן שתים-עשרה שנה הייתי אז ובפנת־החדר אפלה התפללתי לאלהים, התפללתי בחם-נפש רב, באמונה עזה. אמי היתה גוססת, והרופאים כבר נואשו מחייה; אך נפש הנער התמימה האמינה בכח התפלה, כי מסגלה היא להלל נפלאות...

פלא לא נעשה, תפלתי לא הועילה, ולמחרת היום ההוא בבקר כבר ליויתי את אמי למעון-עולמה; אולם גם בקרב הנפש המדכאה, בתוך קדרות־היגון, כנגה הקשת בין העבים השחורים, הזהיר רעיון-נחומים: רק הבשר הנפסד ירד לשחת, אך הנשמה הנצחית עולה למרום. —

ובקריאת קדיש־היתום כונתי להמציא לנשמה היקרה הזאת מנוחה נכונה בצל כנפי השכינה!

עשר שנים עברו ואני ישבתי עוד הפעם על יד מטת גוע יקר. אבי היה גוסס והרופאים כבר נואשו מחייו; אך אני לא האמנתי עוד גם בחכמת־הרפואה באמונה שלמה: מי יודע, התנחמתי בלבי, אולי שגתה הפעם במשפטה החרוץ?...

הסר־אמונתי גם הוא לא הועיל לי, ולמחרת היום ההוא בבקר כבר בכיתי על מתי; אך בקרב הנפש המדכאה, בתוך יגון־האבל המר לא היה עוד כל רעיון־נחומים. פעולת־החיים פסקה, מן הרגע ההוא תחל „התפרדות החמר ליסודותיו" —

וקריאת הקדיש היתה בעיני מנהג הסר־טעם;

מתי פרצו המים ועד מתי ישטפו עוד — אין איש יודע: אולי מעולם הם, אולי עד עולם לא יחדלו?... רבים אומרים כי היו המים עוד לפני שנים רבות, היו עוד גם אז כאשר היתה כל העיר רק מעתת־עפר ומהלות־אדמה... רבים משערים, כי בימים הקדמונים ההם היה עוד שטף־המים הזה יותר חזק ורחב מאשר בימים האלה; ולעומתם מהליטים רבים את ההפך, ומוכיחים כי המים הולכים ומתגברים עוד...

... ואמנם עוד מכסים המים את כל מסביב: יש אשר נראה כאלו הם הולכים ומתגברים, ויש אשר נדמה כאלו הם עומדים וקופאים — ואולם אם כה ואם כה אינם הולכים הלך והסר!...

הם מציפים כל הרחובות, ממלאים את כל המרתפים, את כל הדיוטות התחתונות —

והיושבים בשפל טובעים למאות ולאלפים, טובעים ואובדים בנעריהם ובזקניהם... רבים צוללים ואובדים דומם, רבים נאבקים ומתאמצים להמלט; ואולם רק מעטים נמלטים. נמלטים והם שבורים ורעוצים כלם...

המונים המונים טובעים ואובדים —

ומראה הטובעים והאובדים, מראה הנאבקים ביאוש מר, מראה הנמלטים שבורים ורעוצים — כל המראה קורע־הלב הזה מעורר את רחמי המאושרים, השוכנים בדיוטות העליונות, ורבים מהם מתעוררים לבוא לעזרת הטובעים: אלה מורידים סלמות ומשליכים חבלים ממרום שבתם אל האמללים, הרוחשים ונאבקים בשפל, ואלה מכינים המון דליים ושואבים בהם את המים...

בחבלים וסלמות נעזרים מעטים, יחידים — ואלפים עודם טובעים ואובדים!

בדליים שואבים רק את המים אשר באחד המרתפים, בפנה קטנה אשר באחת הדיוטות — וכל המר המים הרב ברחובות לא יצער כלל!

...המים מכסים את כל מסביב ואלפי נפשות טובעות; טובעות ואובדות בלי חשך, בלי קץ —

ורבים מן העומדים במדרגות העליונות נוכחים, כי שוא עזרת החבלים והסלמות, שוא עמל השואבים — רק עצה אחת ישנה: להרוס את כל מגדי הבתים הגבוהים, להסיר פעם אחת את כל הדיוטות העליונות, אז יהיה די מרחב למים להתפשט...

...בניני־ענק נהרסים והמר־הבניה נופל בכל כבד משאו על ההולכים והנאבקים בשפל: הם נחנקים ונרעצים למאות ולאלפים —

ונאקות־המות אינן פוסקות!

ב.

עלם בין שמונה־עשרה שנה הייתי אז, ובתם־נפשי לא הרגשתי, כי צנחתי מעל מושבי ואכרע על ברכי ל פ נ י ה...

דממת ליל־אביב ועצי־פרי בנצתם היו מסביב לנו. שמים טהורים, ירח־כסף וכוכבי־ספיר — ממעל לראשינו, ובקרבי — נפש זכה בלי כל כתם תאוה, אהבה טהורה בלי כל הרהור רע ומחשבה זרה —

אז שחקה ה י א על חלומותי!

בן שלשים שנה הייתי ואחרי חשבונות רבים החלטתי, כי עת היא לכרוע ברך ל פ נ י ה ו„לבקש את ידה"...

מסביב לנו היתה גם הפעם דממת ליל, ממעל לראשינו השתטחו שמים טהורים, התהלך ירח־כסף וכוכבי־ספיר ניצצו; אך בקרבי היתה נפש מלאה כתמים שחורים, דמיון מסבל בזכרונות לא טהורים ולב מלא הרהורים רעים ופניות רבות —

אני שחקתי על כחש עצמי ו ה י א הקשיבה לדברי בכל לבה!

ג.

מי אשם?...

האשם אנכי, כי רגש היופי לא מת בי בנבול הפרח, אשר קטפו ידי?... האשם אנכי, כי בעת אשר טרפי הפרח נבלו וקסם צבעיו הנפלאים חלף — בעת ההיא לא שנה טעמי, לא שונו תביעותי?...

האשם הפרח, כי ממגע ידי הגסה קמט ויבול?... האשם הוא, כי יבש מגשימתי הבוערה וטרפיו הכמושים לא יענגו עוד את העין בצבעים נחמדים?...

ד.

...המים מכסים את־כל מסביב, מציפים כל הרחובות, ממלאים את כל המהפים, שוטפים והודרים אל כל המעונות שבשפל —

ז.

אביב נעים היה אז... כמה נצנים פרחו, כמה רוחות-עדן נשבו, כמה ימי-אורה נראו לפנינו —

והוא היה גוסס, רגעיו היו ספורים ונשימתו האחרונה קרובה!...
— אלון צעיר נגדע!... עוד לא הספיק להיות, וכבר נגזר עליו למות!

ואנחנו הבטנו אליו ברחמים רבים, ברגשות-צער עצומים:
מה נורא הדבר, למות בנוער, להאסף בעצם ראשית האביב!...
...ועל גל קברו כבר עלו עשבים... רוחות-האביב הזכים התחלפו בסערות-צרה קשות, אשר הכהידו את הנצנים הרכים בראשית-פריחתם, ותחת ימי-האורה, אשר הזינו לנו, באו ימים מעוננים, קודרים וקרים —
נלאים וזועפים, נואשים ונחשלים הננו מביטים לאחרינו, וזוכרים בימי-הבציר הקודרים את ימי-האורה החולפים:
מה נעים, מה רב האושר להאסף בעצם ראשית האביב!...

ח.

הלילה אפל בלי נגה, היער סגור בלי מוצא — ואני הולך ותועה... ממעל נשמעה רק יבבת הרוח בצמרות העצים, מעברים עולה יללת הזאבים הרעבים, המשחרים לטרף... רגלי הבצקות והכבדות נגפות בשרשים בולטים, נאחזות בסבכים סרוחים; בגדי נפרמים ופני נשרטים בעפאים כסוחים, בקוצים דוקרים; אני נופל במהמורות, נכשל בתללים וכדי הולך ואפס — אך אני מאסף שארית כחותי והנני נופל וקם, קם והולך...
אני הולך לקראת הנוגה, הנראה לי מרחוק. אני הולך, אף כי נגהות רבים כבר רמוני, אף כי פעמים רבות כבר ראיתי ונוכחתי, מה היא הנגה הזה, אשר אליו אנכי שואף —
ואני הולך והולך, הולך ומקוה, הולך ונוכח כי משאת-נפשי — נוגה עץ-רקבון!...

ט.

את ההרף אינני אוהב —
גם בזהר השמש הקר על פני מכסה השלג הצח, המשתרע ברהב אין-קץ, גם בנוגה הירח וכוכבי-הספיר בהוג שמים טהורים ממעל על בדולח-הקרה — בכל ההוד הנפלא הזה נפשי מרגשת קפאון-מות נורא.

ה.

טפה אחרי טפה נופלת מכוס־החיים המרה על לב המשורר החם; בתוך ההם מתנדפת טפה אחרי טפה ועולה בדמות אד למעלה ורסיסי האד הדקים הזרים ומשתפכים, הוזרים ומתלכדים לטפות ט־ות של דמע על עפעפי המשורר!...

וטפה אחרי טפה נופלת מעיני המשורר, משתפכת אל כוס־החיים המרה, וכל דמעה ודמעה ממתיקה הרבה מן המרירות אשר בכוס־החיים: זאת היא הסגולה הנפלאה אשר לדמעות המשורה המרות!...

* *
*

ענן כבד עולה ומריק את שפעת מימיו על פני האדמה —

רבים מאגלי הגשם יורדים על אדמה מלחה, רבים נופלים על גרעיני רקבון ונפסדים; אולם לא מעטים מהם יורדים אל חיק אדמה שמנה ופוריה, פוגעים בגרעיני־זרע מלאי־כח־חיים: אגל הלחלוחית היורד מלמעלה מעורר לתחיה את הכחות הספונים למטה — ומעפר יציץ פרח נחמד לעין, יגדל פרי נעים להך!....

ושירות המשורר כגשמי־ברכה מרעיפים —

אם אלפי רסיסי־רגש יורדים על לבות־אבן ואובדים, אם עוד אלפים נפזרים לריק — אך לא מעטים בהם פוגעים בנפשות מסוגלות ומעוררים לתחיה את הרגשות הזכים אשר היו ספונים שם במעמקים...

אכן לא לשוא יורדים גשמי־הברכה —

לא לשוא חי ופועל המשורר!!

ו.

מהלה זעומה היא השחפת —

אלפי רבבות יצורים קטנים מתמידים בעבודת־ההרס הזאת, הראה הנפסדה הולכת ונמקה בלי־חשך והכמת־הרפואה חסרת־כח היא לעצור בעד הרעה: הראה תמק ועמה יחד יתמו החיים!..

ולפני לא אדם חי, רק שהיף־עץ יבש, שלד עצמות נחרות, והשלד הזה מזדעזע ומתעות כלו בפלצות־שעול נוראה; אך כמעט יונח לו עד ארגיעה, והוא שופך לפני את שיחו ומרציא לפני את מערכי־לבו, את מחשבותיו, אשר הוא חושב לימים הבאים —

הוא מאמין בחיין, ברפואתו השלמה!...

...היועיל בטחון־הרוה העז, אם בחמר אין די־כח?!...

והכרת־האמת המרה מרה שבעתים למראה הבטחון העור!

באמונתי הייתי רואה את החיים מלאים אושר ונחת, ואת בני־האדם — מהודרים ומרוממים, נעלים וטובים מאד...

ובמדה שאהבתי את הטובים־הרבים, במדה זאת שנאתי, תעבתי את הרעים־היחידים: הם היו בעיני עוכרי־החיים, המקלקלים בתאותיהן, ברצון־רע את סדר־החיים הטוב והמתוקן!...

נפשי היתה מתגעשת, כל חושי כי היו מתעוררים, מתמרמרים מאד —

— מי יתנני נואם כביר־כח — הייתי שואל בנפשי — והייתי לקטיגור קשה!...

*

*

מאז שניתי הרבה, הרבה מאד —

הנה זקנתי וכבר הדלתי מבטוח בכחות־עצמי, הדלתי מהאמין באושר החיים, ואל בני־האדם... לא, טוב לי כי אחריש ולא אכנה בשם את הרגש אשר אני מרגיש בנפשי לאלה!...

ואני רואה יום יום לא רעים־יחידים, לא עושי־עול מעטים ויוצאים מן הכלל; אולם נפשי איננה מתגעשת עוד בקצף על הנעשה, חושי אינם מתמרמרים על העושים —

— מי יתנני נואם — הנני הושב בתוגת־יאוש — מי יתנני כביר־כח־לשון והייתי לסניגור!...

יב.

...ולי נדמה, כאלו הנני רואה עוד עתה את העינים ההן —

ההיו כחולות, אם אמוצות או בעלות־צבע אחר? — את זאת אינני זוכר עוד, ומי יודע, אולי גם אז לא התבוננתי לזאת; אך העינים ההן היו גדולות, בהירות ושוקטות, הן היו עיני־ילד, אשר נשקפה מהן נפש זכה ותמימה...

אלה העינים, התלויות בי, לבבוני והרגיזוני גם יחד, ואני לא נתתי לנפשי השבון, על מה ולמה כל זאת; אך במדה אשר נפקחו העינים, במדה אשר הביעו יותר תחנונים ופחד־תמהון — במדה זאת גברה בקרבי התשוקה לדבר עוד, להריק בשטף־דברים את כל הרעש, אשר נאצר בנפשי פנימה מהמון מסות־החיים מרות במשך שנות־צרה רבות!...

את הקיץ אינני חומד —

כחום הרב, באויר העב והקופא, בשדות המלאים כר, בעצים המסובלים פרי, בנהר השוטף לאטו — בכל שקט־הבטחה הזה, בשפע־הברכה מסביב נפשי מרגשת פניק־לאות ועיפות־תרדמה!

והליפות תכופות: קדרות עבים אחרי זיו שמש, חום צח אחרי מטר סוחף, רעמים וברקים מתהלפים בבקרים בהירים, בערבים שוקטים — את כל אלה אני אוהב, חומד בכליון נפש:

זה הקסם הנפלא אשר לאביב, המלא הוים רעננים!

•

הנפילים היו בארץ —

ומלמדנו ספר לנו, כי אלה היו מלאכי־מרום, אשר השלכו ארצה ולבשו להם גו ובשר: אכן הרבו לחטוא מכל בני האדם!...

גם רבי, גם חברי הטעימו בשמחה מיוחדה את המוסר היוצא מזה, כי מלאכי־המרום אינם טובים באמת ממנו קרוצי־החמר; אך אנכי לא יכלתי לשמוח בשמחה הזאת: נפש־הילד התמימה בי השתתפה נגד רצוני בצער המלאכים־הנפילים והגיון־הילדות הרחוק מהתחכמות לחש לי בלי־חשך:

— במה אשמים הם, כי בהיותם נבראים לשכון במרום, נתנו אחרי כן בשפל?!...

* *

*

מאז עברו שנים רבות —

ויום יום אני רואה לפני מלאכים־נפילים, שהטאם בא מאסונם כי נתנו בשפל; אך נפש־הילד התמימה כבר נהפכה לאחרת...

...בלי המלה והנינה הגני רומס והש את הנופלים האמללים!

יא.

נער הייתי אז, והרבה היה בי מה שאין עוד עתה: בטחון בכחות־עצמי, אמונה בסגולות־החיים ואהבה רבה אל בני־האדם —

בבטחוני הייתי חוזה לעצמי עתידות נכבדים, הייתי מדמה בנפשי כה להגדיל גדולות, לתקן עולמות...

הנשף בבואות לא־ברוחת כעין מגדלי־ענק גבוהים, אשר ממעל להם מתאבכים לאטם עמודי־עשן בדמות ערפל כחול וככד המעורב בנוגה תכליל...

... בכל מסביב היה שקט ומנוחה, רק מתחת לרגל נו נשאו ויקלחו המים הזורמים על פני צורים וכיפים!

טו.

רק הלק מצער, מצער מאד מהרף־עין של הנצח — וכמה מאות, אלפי ימים ארוכים, כמה רבבות שעות עמל במדת היי האדם! —

אך רק מעוף אחד קצר, טיסה אחת קטנה ברחבי אין־סוף — וכמה אלפי רבבות מילין, כמה מרחק נורא במדת העולם השפל!

ועוד מצלצלות זכוכיות נפצות... עוד שריקת הוללים פרוצה מחרישה אזנים, מדכאה נאקת חללים נמוכה.

ונשמה קלה, משוחררה מבית־המרה, עולה, מתנשאה אל על...

— — הרבה, הרבה פרכס הגוף, פרכס בכל עז ולא נתן לנשמה הקלה לצאת.

אולם כח האגרוף חזק, די אונים בו לנתק אסורי הגוף הכבד, המקשרים את הנשמה הקלה!

... והיא משוחררה, מגביהה עוף, מתנשאה.

עד כס אל־הנקמות...

„נקמה, בתי, נקמה למעניך?...

נראה היא נקמתי... מוסר קשה משאול...

הם יבינו את אשר עוללו".

... עוד רק מעט, כהרף־עין!

והרף־עין של הנצח — כמה מאות בשנים, כמה דורות ארוכים במדת היי האדם — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

ומכס אל־נקמות עד רום כסא אלהי־סליחות רק טיסה אחת קטנה במרחב אין־סוף — מרחק נורא בלי שעור במדת העולם השפל...

טז

„הסנה בוער באש".

כלו כסות ויבש... האש הגדולה להטתו, ההריבה לשונו, ד ... אותו לאוד עשן...

... ולי נדמה, כאלו הנני רואה עוד עתה את פחד־היאוש הנורא, אשר הפיקו העינים הפקוחות — יאוש ילד בוטח, אשר הבין פתאם את אשר לא שער לפני רגע...

ואני הייתי האכזר, אשר חבל את התמה הבוטחה הזאת!

יג.

היא היתה ילדה עליזה ושיחתה — פטפוט־ילד עלז וריק. דבריה נגעו לענינים פחותי־ערך: למגבעת רעותה האחת, לשמלת רעותה השנית לסכסוכי־האהבה אשר למודע האחד ולזרות המנהג אשר למודע השני... וכל המשפטים האלה היו על פי רושם־הרגע, בלי כל פלס־הגיון, בלי כל מחשבה עמוקה; אולם גם חפץ לא היה לי באלה: צלצלי הקול עצמם היו ערבים לאזני, עליצות השיחה שעשעה את נפשי ותרועת־השחוק המלאה הדות־עולמים חללה גם בי קלות־דעת ושכחת־דאגה—

אני אהבתי את הילדה העליזה הזאת!

היא היתה אשר הושבת מחשבות במשפט ושיחתה נסבה על ענינים חשובים ורבי־ערך... דבריה נאמרו בדעה מתונה ומשפטיה היו מפלסים היטב בהגיון מדויק; ואולם כל היתרונות האלה לא מלאו את נפשי מרגש שממון כבד, והשממון הזה התחלף מעט מעט בקוצר־רוח, בהתרגזות הולכת וגדולה —

רגש אהבתי כבר היה אז נחלת העבר!

יד.

שעת־בין־ערבים נפלאה אחרי יום־אביב צח ונעים היתה אז — אנחנו היינו עולים זמן רב במשעול־הול צר ונפתל, ופתאם עמדו רגלינו בקצה שפת־נהר תלולה, על כיף־סלע לא־רחב, דבולט מצלע השפה!...

מתחת לרגלינו עלה שאון מים זורמים ומקלחים על פני צורים ושברי־סלעים, אך לנגד עינינו היתה שפעת־מים נחה ושוקטה, המוזהבה כלה מנגה החמה השוקעת; ומעבר לנהר, מקצה האופק נראו ברמרומי־

יח.

— — — הם התהלכו יחדו, שניהם עמדו על ראש גבעה תלולה לתוך נהר רחב, הברוך בשפע מימיו הכבירים — —
ולזה גם לזה נפש רכה, נשמה סגולה, הנוהה להתפעל ולתפוס כל רשם דק —
אולם עיני האחד נטויות אל על, משוטטות במרחבים רחוקים—
— — — לפניו מחזה שקיעת-החמה נפלא... ירכתי-אופק מופזות, שכבות-שכבות של עבים קלים, מרובי-גונים, ושפע מי-פז כמראה גלים-רחוקים מתגלגלים בהמיה דקה, נעימה כלחש-סוד-אהבה —
ונסוך-קסם משירת-הטבע הרוממה עמד כהילם בהקיץ, הולם ומלא-חדוה —
— — — ברגעי הרדת-קדש אלה —
ובעמקי הנפש הרכה והעדינה הלכה והתרקמה, הלכה והתגלמה שירת-שבח עליזה לכבוד ההרמוניה הנפלאה, הרמונית-הטבע הנאדרה, אשר אין ערוך ליפיה, להודה — — — — — — —
— — — — — — — — —

ועיני השני נטויות למטה.
מתחת לרגליו השתרעה בשפל עיר רבת-המון, רבת-מרכולת —
ושם בשפל רחשו המונים-המונים, עבדו, עמלו —
— — — טבולות במים עד ברך, כפופות על עבודתן עמדו כובסות שוטפות לבנים... בשרן האדים, הפך כהל — וממקומן לא תמושנה... שכמן כבד, גבן כאב, שדרתן כמו התפקקה — וקומתן לא נזקפה—
עמוסי-סבל, אשר לא נראו כמעט מתחת לסבלן, הלכו כפופים, נשאו משאם בכתף —
ומושכי-עול, מעונבים בחבליהם משכמם עד מתניהם, צעדו בכבדות ורגליהם היחפות נקפות, מחוצות מחלוקי-אבנים הדים.
והמונים-המונים כחושי-גו, דלי-פנים, עטופי-סמרטוטים מביטים עוד בקנאה אל עמוסי-הסבל, אל מושכי-העול —
כמשק נהיל-דבורים עולה ההמולה; בה מתערבות, משתפכות גערות נמרצות של מפקחים, אנקות עמלים עצורות, אנחות כבושות, אנחות רעבים, המצפים לעבודה ואין — — —
ועד עמקי הנפש הנרעשה נחת צער עצום, צער רחב, עמוק כים—
— — — וברגעי הסתכלות אלה — הלכה והתרקמה, הלכה והתגלמה שירת-יגון נמרצה, שירה מרה כמרירות-החיים, אשר הוללתה.

ומסביב לו המון סנאים רעננים, מלאים לח. לשד היים — צומחים ועולים, גדלים ושוגאים...

„והסנה איננו אכל".

מאות, אלפי שנים חולפות... דורות סנאים לעשרות, למאות מתחלפים... צצים מעפר, צומחים וגדלים, חיים ונובלים.

רק זה האחד עומד...

גם צמח לא יצמח, כי זה אלפי שנים אשר להטה האש את לחו.

וגם נבול לא יבול: הוא איננו אכל...

.

הנפש מתעלפת מהחם הגדול, קשה מנשוא את האויר העב והכבד, המלא ריח גפרית...

והשמים מתקדרים ומתקדרים, העננים הכהים והכבדים נראו כזוחלים על הארץ.

זועה קרובה!

וצפה מצפים לה, כי תבוא מהרה...

כי יבריק הברק והרעים הרעם — ורעש האויר טהו...

ובדמיון מצטירים: אויר זך ומצונן, ריח צמחים רעננים, אד אדמה רטובה וקרירות קלה, משובבת־נפש.

עד מתי עוד לא תבוא הזועה? — — — — — —

— והיא התרגשה, באה...

לא מעט ההרס, רבות השמות מסביב.

אלוני־החסן מגודעי־ענף מוטלים לארץ..

גזעי־נער עקורי־רעש מוצעים מסביב...

קמת־ברכה מוכת־ברד שחה לעפר...

והחם הולך וגדל, הולך ורב השרב: האויר העב והכבד קשה מנשוא...

... על מה נגדעו אלוני־החסן, נטשו לארץ גזעי־הנער הרעננים? ושדות־תבואה ברוכים למה הכלו בזועה?!...

כ.

פרחים — רק פרחים!...

ואני מבין היטב ויודע ברור, שאם לא יבולו הפרחים ולא ייבשו ולא יכמשו טרפיהם הענוגים, אז לא יצמח ולא יגמל כל פרי עד עולם; — אולם מראה הפרחים הנובלים מאדיב את נפשי ומעורר בקרבי רגשות עצב רבים, ואני מביט במנוד־ראש אל טרפי הפרח המקומטים והנושרים אחד אחד.

פרי בשל יהיה —

ואני אוהב פרחים, רק פרחים!..

כא.

וזה הפרח, מה נחמד, מה נאוה מראהו! חן צבעיו הענוגים מלבב אותי, ריחו הנפלא עולה באפי — נפשי עורגת אליו ושואפת לקטוף אותו.

עוד רגע, וידי שלוחה אליו, עוד מעט והיא נוגעת בו.

ולבי נע פתאום, מתפלץ כלו. הנני יודע, כי ממגע ידי יועם מזהר הפרח בן־רגע, והוא יבול מנשמת אפי הלוהטת.

עיני מביטה בתאוה אל הפרח הענוג —

ולבי לא יתנני לגעת בו בידי הגסות!

כב.

עוד לא רחוקים הימים, רק זה מעט היה הדבר —

ולא דרור אחת נגלתה אלינו: הן דרור אחת, לא תביא, כידוע, את האביב!... בוא באו דרורים רבות, כלן עליזות, מלאות הדוה, ששות לפרוש כנף ולמריא במרום...

רבים האמינו, כי הנה זה בא האביב!...

ופתאם — התקדרו השמים, השכו הימים וסופות־שלג התהוללו...

אנחנו הן הרגלנו לחורף, הסכנו לסבול קרה, לשאת צנת שלג; אך הדרורים לא נסו באלה... הן הסכינו לחום צח, לאור בהיר... הן לא יכלו נשוא; קפאו יחדו מקרה...

הדרורים האמללות קפאו, — האמנם עוד לא בא האביב?

יט.

ארבעים יום וארבעים לילה ישב המחוקק — איש־האלהים על ההר;
לחם לא אכל ומים לא שתה, כי היו כל מעיניו בשני לוחות־העדות —
הנה הם לפניו, ערוכים בכל להיות נתונים לעם־סגולה —
והשב בן־השמונים מהליך כה; דמיונו כבן־נעורים עליו חיים...
בעיני־רוח צופה הוא למרחק, רואה בחזון עם־סגולה, מלא רוח דעת טהורה —
עם חכם, אשר לא יתעה בהבלי אלילים —
עם צדיק, אשר לא יחמיד איש ממנו את אשר לא לו —
אשר לא יגנב, אף לא יתאוה מכל אשר לרעו —
לגר בשעריו לא יציק, כי יזכר את הימים, אשר היה עבד בארץ מצרים —
ואת יום השבת יזכר ושמר לקדשו, למען אשר כמוהו ינוחו גם עבדו ואמתו, שורו וחמורו — — —
הקומה הגבוהה נזקפת, ראש־השיבה מורם, ומבריקות, מבריקות מאד העינים הגדולות —
„המלה לכל נברא, המלה לכל יציר, אם קטן ואם גדול הוא!" — —
וקול אדיר קורא בכח, מרעים נוראות:
„לך רד... שחת עמך!" —
ורגע אחד מתפוצצים כל מגדלי־הדמיון הנשגבים. נגוזים כל מחזות־הקסם הנפלאים —
מפסגת ההר ירד זקן כפוף־גב, נטוי־ראש לארץ... ושני לוחות־האבן מעיקים עליו בכל כבד משאם
האם לכתף איש אחד נטל כבד כזה?
רק עם כלו, עם עצום ורב יעצר כח לשאתו, להעבירו בשלום בין עמים רבים, אשר דעת לא יחפצו —
אולם איש־האלהים כביר־הרוח איננו נואש עוד מתקותו. הוא יורד ויורד, יורד ועומס משאו היקר והכבד — — —

— — — — — — — — — — —

והוא בתוך המחנה.
לפניו עגל מסכה, מסביב מחולות —
ופרוע העם, פרוע כלו; אין אחד בהם פונה אל מחוקקם, אל הרם הנשגב, אשר הביא בידיו — — —
מה כח איש אחד, כי יעמיס על כתפיו נטל כבד כזה? — — —
— — — לוחות־האבן השלכו בחמת־רוח ארצה.

הם מאמינים ברפואה קרובה — ואמונתם מאמצת ידיהם לעשות, לעבוד ולעמול; הם מקוים — ותקותם מעודדת את רוחם מעלימה מעיניהם את אשר לא יסכין להם לראות!

ואני... לבי מתכווץ מכאב אנוש — ובלתי הבין לא אוכל!

נפשי נקרעה לגזרים — ולקוות לא ימלאני לבי!... לבי לא יתנני גם לעשות עוד דבר, לבקש עוד עצה — — — — — — — —

— — — — — — — — —

והם אינם מבינים כלל, מה נוראים יסורי היאוש הקר, מה נוראה אפיסת התקוה המכהה רוחי ומרפה ידי!

כו.

„... וזה החלם לעשות — ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו!"

האמנם יבצר דבר מהאנשים, אשר נוסדו בדעה אחת, במחשבה אחת!?...

והמחשבה, אשר בלבם, מה גדולה, מה נורא גדלה! עד מרום־הקץ הם אומרים להגיע, הם אומרים לבנות מגדל וראשו בשמים!

ומה מהם יהלוך, כי ילעגו להם שוכני־השפל, האוהבים את עמק־מושבם ואינם חפצים לשאת עין אל אשר ממעל לראשם!? המעפילים לעלות השמימה יודעים, כי רוח אחת מחיה את כל אלפיהם; ורצון אלפים, המתאחדים יחד ועובדים שכם אחד, כל יוכל!

כי ימות כל הדור הזה — וקם תחתיו דור חדש להשלים את אשר החל אבותיו...

גם זה כי יאסף — והנחיל לדורותיו אחריו את המחשבה הגדולה. אולם זה החלם לעשות — וכבר גם נפוצו..

המלעיגים השאננים בשפה אחת ידברו, דברים אחדים לכלם, והבונים המעפילים, לא ישמעו איש את שפת רעהו, לא יאבו גם שמוע. רצון אחד, רק אחד לכלם, אפס כי שפתם נבללה!

כז.

וענק־הרוח — בן מעידה אגדת־קדומים — היה ענק גדול ורם גם במדה: ...היא נפלה מכל העם בהוד קומתו, ביפי פניו, אשר קרן עורו... הסן הזה ובשר בו התלכדו.

כג.

... ושם הורשה קטנה בקצה גבול יער עתיק־ימים, העצים רכים בה וצעירים, רק זה מעט עלו מעפר מטעם... גם זמיר מפליא־שיר לא שת עוד קן לו, לא אוה מושב בהורשה; רק צפצוף אפרוחים, אשר זה לא כביר נבקעו מביצתם, עולה מבין הסבכים נשמע בין העפאים.

וקול המזמרים הרכים דק מאד, שירתם אינה שלמה עוד.

אך עתידות מי ינחש? מי יגיד הבאות מראש?

ועורב זקן, עורב שחור כפחם נגלה על ראש אמיר. צוחתו המבשרת־אד ממלאה את כל ההורשה.

מות! מות! צורח העורב הזקן.

וגרון העורב רחב, קולו חזק, מרגיז־לב ומפיל־אימה...

מפניו נחתים המזמרים הרכים, נבהלים ונדמים.

...האין מי שילבין את העורב הזקן, השחור כפחם?

האין מי שיהסה את צוחתו המבשרת אד?

כד.

נרות רבים כבר כבו, מאורות גדולים נאספו; רק נר אחד, קטן וזעיר, דולק עוד, — פתילה אחת, דקה מן הדקה, מהבהבת.

„וכשיכבה הנר הזה, כשתכלה הפתילה — ותם הכל!..."

מתי שמעתי, ומי השמיע את זאת — לא אדע; אך יודע אני, כי אמת נכון הדבר.

ורוחות הזקים נושבים על הנר האחרון, סוערים לכבות את הפתילה המהבהבת... האור נע, רועד, דועך..

...האמנם יאָסף עוד מעט גם זה? האמנם הכל תם, בא קץ לכל?!

כה.

על מצח ההור כבר חרת המות:

„לי אתה — — — — — !"

...והוא קרוב גם ללבי, קרוב — אולי הרבה יותר, מאשר לאחרים; אפס כי הם אינם תואים את אשר אני רואה, הם אינם מעלים גם על לבם את אשר אני יודע ברור.

במקלסים: הכי טח עיניהם מראות, אם הכנעת־משרתים שמה בפיהם שבחי־שוא?

— מי יתן לי שופט צדק, שופט נאמן, אשר עיניו פקוחות ורוחו חפשי!

ועל פני היוצר הופיעה נהרה כדמות שמש, הזורחת פתאם מבין עבי שחקים. צו נתן ולפני כסא־הכבוד הובאה היש נשמת המשורר שלעתיד...

נשמה זו היתה עוד רכה וצעירה. הכל בה היה רק עתיד, עתיד רחק מאד. כל הכחות הטמירים בה הו נרדמים עיד, וכלוטים בערפל נראו לה מרחוק עולמות גדולים, — רפרפו ברוח, הצטירו בדמיון מחזות נאדרים, מלאי קסם נפלא, הוד נעלה.

ובפקודת היוצר התחילה מסתכלת בעולם ההוה והקים... התחילה מקרת במבט־אמן בהיר, צופה הכל והדר־כל...

ראשונה נשמעה אז תלונת נפש מרגישה על כל מה שלא היה שלם בעולם, על כל מה שהיה מעות ומקלקל בבריאה.

שמע היוצר — ופניו נהרו.

שמע עוד — ופניו הועבו.

עוד, עוד — ופניו רעמו.

מעבר מזה מלאכים מקלסים הכל, ומעבר מזה — נשמה מתלוננת על הכל. ומה נשמה עלובה זו מבקשת? כמה עולמות נבראו והחרבו, — הגם עולם זה...?!

ורוח היוצר נחה: עינו הביטה אל הנשמה הרכה ברחמים רבים ועל שפתיו רחף לגלוג קל.

— התגשמי, נשמה חביבה!

והמשורר נולד, גדל, התחיל יוצר.

איה הם העולמות הגדולים כלילי־היופי, אשר רחפו לפניו בדמיון? איה היא שלמות־היצירה, אשר נראתה לו בחזון רוחו?!

נשמתו, נשמת יוצר־אמן שואפת להגשים את חזון־הרוח הנשגב, אך יהי, יד יוצרת בפעל איננה משיגה חפצו.

והוא בורא עולמות, בורא ומחריב עד לבלי סוף!

ומסביב לו רחש עם שפל וקטן, רחשו אנשים־חגבים, גמדים נכאים, אשר היו כחגבים גם בעיניהם הם.

הענק היה יחידי ברבבות הגמדים, ורוחו הגדולה נשאה אותו להרים את כל הרבבות האלה למעלה, אל הגבה, אשר עינו תשור שם, אולם האנשים־החגבים הלא הסכיני עם השפל, ולא יכלו להתרומם לימים רבים כמעט נסתלק מעליהם מדריכם, והם שבו לעשות מסכת־זהב, שבו לעבוד לעגל...

וכל ארך־אפים הלא יקצר, יכשל כל כח־הסבל.

הרף ממני ואשמידם! — נאם אל־זועם.

הרף ממני והשמדתי את האנשים־החגבים... מאדם־ענק יקום דור ענקים... ואעשה אותך לגוי גדול!

וענק־הרוח והבשר זכר, כמה המרזהו האנשים־החגבים, כמה עצבו את רוחו הגדולה בתאוות־נפשם הקטנות!

— לו...

והמלה הנחרצה טרם תעלה על דל שפתיו, והוא זכר כל ענות האנשים־החגבים בארץ עבודתם... כל עבודתם הקשה בחמר ובלבנים.. כל מאות השנים, אשר הכו, נלחצו בלי המלה, והחיו נפשם בבצלים ושומים.

— לא, העבדות לא תגדל ענקים... גודל והסן יצמחו רק באויר החרות!

ויחל משה את פני ה'.

גם האל הזועם זכר — ויסלח!

כח.

היוצר כלה זה מעט את מעשהו.

אלפי רבבות שנים היה בורא עולמות ומחריבם. בורא — לפי הציור של תכלית השלמות, שהיה מרחף לפניו בדמיון, ומחריב בגלל אי־השלמות, שהיתה יוצאה בפעל.

לא שלם נראה בעיני היוצר גם העולם, אשר נברא זה מעט!

וגדודי מלאכים אומרים שירה, מקלסים עולם זה: מה נאה הוא... כלו אך טוב, שלם עד תכלית!

— כלו טוב, שלם!

ועל פני היוצר נחו צללים כדמות עבים קלים, התולפים בשחקים בהירים על פני שמש זורחת. שירת השבח הרעימה אותו; אפו חרה

מה רב וגדול עמלן ומה קטנה ומצערה פעולתן!

וכהיותי נד בלבי להעמלים האמללים, הייתי רועד כולי מקרה עזה...

ואך השפלתי לרדת ואתערב באלפי העובדים, המעבירים ומסיעים שביבי־עץ דקים, גבעולי תבן זעירים —

אז המותי...

אז לא התבוננתי עוד, מה רב העמל ומה קטנה הפעולה!

לב:

אך הלי היא בלי־ספק... הוש־ראיתי איננו ממלא, כנראה, את תעודתו, — הוא משונה בטבעו מהרגיל...

בשורי מרחוק, יש שאני רואה ענקים, ענקים גדלי־קומה, שגיאי־כח; אולם כמעט אגש אל הענקים, אתבונן בהם מקרוב, והם מתקטנים, נעשים זעירים.

ואל כל אשר אפנה, אני רואה רק ענקים מרחוק וגמדים מקרוב — האמנם לא הלי הוא?...

* *
*

... גם זה הלי: זכירת הכל, אי־יכולת לשכוח דבר!

אני מתאוה לשכוח — ולשכוח איני יכול!

כמה אנשים, אשר רעיהם מרמים אתם, בוגדים בהם יום יום — אינם זוכרים עוד כל דבר למחר!

כמה אנשים, אשר נשבעו אתמול שבוע־שבועה, הבטיחו אמונת־עולם, יהידות־נצח — שוכחים למחר את הכל!...

וכמה אנשים אינם זוכרים אחרי שעה את כל המעשים, אשר ראו עיניהם לפני אותה השעה! כמה מהם שבים ורואים דבר אחד אלפי פעמים — והם מרמים בכל פעם, כי חדש הדבר אשר עינם רואה, חדש שלא היה עוד לעולמים...

רק אני זוכר וזוכר...

ומה אותה נפשי לשכוח הרבה ממה שאני זוכר!

רק מעטים ידעו אותו, עוד מעטים מאלה שמו לב אליו — וחייו היו קשים ומרים, מלאים עוני ומחסור. יומם עבד עבודת פרך על פת הלחם, ובלילות — בלילות נדודי־שנה, השב, הרגיש נסער הרבה... ומעט מאשר הרגיש, מאשר סער בנפשו העלה על הגליון, כתב למען המעטים, אשר הבינו לרוחו.

וכל אשר העלה על הגליון היה מלא רגש כביר, כח אדיר. בשחקו היו דמעות, בבכיו — תקוה, בטחון, ובמוסרו — אהבה רבה לכל בני האדם.

וכל אשר הרגיש בנפשו, שבו הרגישו גם המעטים, אשר ידעוהו, אשר קראו את דבריו...

מה מלאים היו אז חיי המשורר!...

ואלפים כבר ידעו אותו, הקשיבו בשים לב לכל הגה היוצא מפיו, גם חייו היו טובים ומאשרים, מלאים עושר ורוחה. הוא כתב מתוך הרחבת־דעת, בכל עת ובכל שעה, אשר אותה נפשו.

אך כל אשר העלה על הגליון היה על פי ההרגל, הכל לפי הנוסח השגור בעטו... רוחו לא התרגש בקרבו פגימה, נפשו לא סערה עוד בלילות נדודי־שנה.

ומה ריקים היו חיי המשורר....

„.... וככל אשר תתנשא מעלה ומעלה, כן תתקפך הקרה, כן תהדר לכל גופך וכן תקפיא את נשמתך!..."

הוא הזהירני, העיד בי ככה -

אך הוא היה זקן מנוסה בחיים, גבר מלומד בצרות, רעוץ כלו ומדכא מהן, ואני — צעיר, אשר לא נסה עוד לחיות, אשר לא טעם עוד מרירות התוחלת הנכזבה...

אני האמנתי בכח עלומי...

ומה סתר בשרי כלו, מה קפאה נשמתי בי!

לא.

מראש גבעה גבוהה הבטתי אל שפעת הנמלים הרוחשות בשפל...

משתפכת בהמית פלג זך — — — — —
— — — — — — — — — — —
מסביב השלך הס!

כ״ו.

ואנחנו היינו מתהלכים בשדה, מבקשים הלקת־דשא רעננה למושב לנו —

במקום מצב רגלינו לא היתה האדמה עטופה דשא למדי, כי נראו לנו על פניה מהמרות קטנות ורכסי־תל; אולם מרחוק נראתה חלקת־דשא ירוקה כלה בלי מהמורות ורכסים...

וכאשר קרבנו, כאשר בושנו משברנו בזה — אז נראתה לנו ההלקה הנכספה מזה והלאה במרחק לא רב מאתנו...

ככה הלכנו הלאה, הלאה; פתאם הבטנו לאחרינו...

והמקומות, אשר כבר עברנו, נראו לנו עתה ירוקים כלם, נחמדים למראה מאד...

רגע עמדנו משתאים...

עוד רגע ולבנו הבין הכל...

יבנו לא היה עוד כל חפץ ללכת הלאה!

לג.

וזה היה בלי ספק אך מקרה!...

מקרה היה, כי בעדר, אשר עבר לפני, היו העתודים ההולכים בראש כלם בריאי־בשר, טובי־מראה, וכל המון הרחלים, הנוהרות אחרי העתודים — דקות־בשר, רעות־מראה, סחופות, מדולדלות ומרוטות־צמר...

ואך מקרה היה גם זה, כי כלבי־העדר, המתנפלים בעזות־נפש רבה והמתנקם עזה על כל כבשה נדחת — נסוגו אחור ברעדה, נסו בבהלה מפני כל זאב, אשר הגיח ממארבו...

הלא אך מקרה היה כל זה!

לד.

יש אשר אראה את אחי הגדול עובר עלי במרכבתו הנהדרה, ורסיסי טיט־חוצות נתזים מחשוקי אופניו על אדרתי — אז גם יתחמץ לבי בקרבי:

— במה נעלה היא עלי?

ואז אביט לעבר אחי הקטן, אשר אין גם נעלים לרגליו, והוא בוסס יחף בטיט־חוצות..

— במה נופל זה ממני?

לה.

„בתולדה אין רחמים או אכזריות, ענש או גמול, כונה ונטיה; רק הקים, הקים נצחיים וקבועים שולטים בכל, בוראים כל מהוה על פי צרופי סבות־עליות"...

„גם רצון האדם ובחירתו אינם אלא סכום תוצאות של סבות־קודמות, אשר הצטרפו גם הן על פי חקים קבועים לעובדה קימת, עובדה מוכרחת, שאין כל אדם שליט בה לשנותה"...

וזאת היא המלה האחרונה של המדע?

אך נפשי איננה יכולה נשוא את הרעיון, כי כל אשר מסביב לי, כל אשר בקרבי — כל זה מוגבל בחקים קבועים, הקים תמידים, שאינם יכולים להשתנות!

הנפש הנהלאה מבקשת מפלט לה בחיק האמונה... דמדומי נשף נעימים עוטפים אותה, תנומת עדן שאננה נסכה עליה, ואגדת־פלאים

קטעים.

ו׳.

יום אחד.

שכמי מתהיל כואב מישיבה כפופה, נעשית מורגשת לאות־מוח מעבודת־עיון ממושכה —

והוא קם מעל כסאו, מזדקף ומתמתח, כשהוא מפשיל את ידיו לאחורי ערפו; אחר כך הוא נגש אל החלון הפתוח ומוציא את ראשו, כשהוא נסמך בשתי ידיו על סף־החלון...

מהחוץ שוטף עליו זרם אור בהיר של יום־אביב צח ונעים; על פניו חולף רוח קל ועדין, מעודד־רוח, מצהיל־נפש, ומביא לאזניו מלמטה שאון צוהל, כוער ועליז.

„הם כלם כבר שם, — חושב הוא בלבו, וההנאה־הפנימית המיוחדת מסתמנת על פניו בבת־צחוק רחבה של ענג. — משחקים הם כמנהגם“...

הוא נהלץ עד החצי בעד חלונו הפתוח שבהדיוטא הרביעית, נסמך בארכבות ידיו על סף־החלון שמחוץ, וזמן רב עומד הוא כך ומסתכל במה שנעשה שם מלמטה בההצר.

החצר היא חלקה מרובעת רחבה, שבאמצעיתה גנה לא גדולה, מוקפה גדר של קני־עץ עם מעין־מקלח באמצע, ועצים רכים ומעט מטעים אחרים מסביב —

ובתוך אותה הגנה ומסביב לה להקה גדולה של ילדים וילדות, שונים אלה מאלה בשנות־חייהם, שונים אלה מאלה במלבושיהם, בדבורם—

אלא שכלם כאחד צוהלים, עליזים, משחקים בהתעוררות סוערת, בעינים מבריקות, בפנים מתלהבים...

והוא מסתכל ואינו יכול לגרוע עין מהם.

כמה שפע חיים, כמה כחות רעננים!

עיני לא תשבע מהביט אל עליזות־חיים רבה זו, עליזות שאינה ידעת באותם רגעים שום צער ודאגה

בריאות שלמה של גוף ונפש, מתעודדת בהרגשת שפע רב של כחות־נער רעננים — — —

(לא נשלם).

———

I יום אחד.
II אברשקה.
III מעבר רחיק — רחוק.

„כמעט גדולה" ישן גרישה, כשהוא מקופל כלו, ממש כעין כעך, והראש המכוסה שער שחור, קצר ומסומר תחוב כמעט בין ברכיו, שבולטות כמשולש חד מתחת השמיכה...

מה שמושך אותו יותר מכל לכאן — זהו השלחן הארוך, שמושלכים עליו בלי־סדר מכשירי בית־הספר של גרישה, ביחוד — העפרונים השונים לצבעיהם, המחוגה עם עט־השרטוט בקצה האחד והפנכה הקטנינית — קטנינית עם השחור שבה.

מתקנא הוא תמיד בגרישה על שזה הולך אל הגימנזיה ויש לו כל הדברים הנאים הללו. הוא עצמו היה מריצה בכך, אלו נתנה לו, להיות הרשות למשמש בהם בכל שעה שהוא רוצה; אך כשגרישה ער, דבר זה אי־אפשרי הוא כלל, ורק בשעת־שחרית כזו, כשהכל ישנים עדיין, יש שעולה בידו של אַברשקה להניח דעתו בכך....

נזדרז וטפס במהירות על השלחן, אלא, שלצערו, לא מצא כאן כלום; ורק עכשיו נזכר בדבר, שמסבת ימי־החגים אין גרישה הולך אל הגימנזיה.

נשאר לו אַברשקה יושב על השלחן, כשעיניו סוקרות את החדר ומוחו עסוק בשאלה המורה: מה יעשה עכשיו?... בינתים נפני עיניו שלא מדעתו לצד החלון שמאחוריו, וכשראה את האור הרב השופע בחוץ, התמתח בכל גופו לרחבו של השלחן והחזיר את פניו כלפי החלון...

בתוך כך נעור גרישה; וכשהרגיש באַברשקה, קפץ ממשכבו בפזיזות־התלהול ומשך את זה אליו, אל מטתו החמה, אל תחת שמיכתו, שמשכה למעלה מראשי שניהם.

רגעים מועטים היו שניהם מפרכסים בכל גופיהם בחשכה שמתחת לשמיכה, מחבקים זה את זה ונראים כנאבקים זה עם זה...

„ומה, אַברשינקה, הרי אין הולכים היום אל הגימנזיה, אה?"...

לא היתה כלל שאלה של מסופק, אלא ההלטה ודאית של יודע ברי, שחוזר עליה רק כדי לבטא את התענוג המיוחד, שהוא מוצא בה...

ואף אַברשקה, שלא היה הדבר נוגע לו כלל, הרגיש משום מה תענוג מיוחד בכך, ש„אין הולכים היום אל הגימנזיה", וכשהתחר גרישה וכבש באותו רגע את ראשו בכר והתחיל מפרפר ברגליו, מרוב התענוג, לא יכול אף הוא לכבוש את יצרו והתחיל מבטא כמו כן את תענוגו המיוחד בפרפור רגלים חזק — — —

3—5 1905

(לא נשלם).

———————

ב.

אברשקה:

תהלתו של אותו יום לא היתה משונה כל עקר ממנהגם של שאר הימים הרגילים.

נעור לו אַברשקה, כפי הרגלו, בשבע שעות של שחרית, — נעור מתוך איזה חלום מסֻבך ומבדה כאחת, ולפי שחשק ביותר לדעת סופו של חלום זה, נשאר לו שוכב איזה זמן במנוחה, כשעיניו סגורות והוא ער למחצה ומנמנם למחצה; אלא שהדבר לא עלה יפה: לא די, שלא בא סוף החלום, אלא שגם המשכו ותהלתו התחילו פורחים ומתטשטשים ממוחו של אברשקה...

לא הספיק להיות מיצר על כך, עד שהוסחה דעתו לגמרי מענין זה. דומה היה, שאיזו דחיפה פתאומית מבפנים, מעין קפוץ מקופל שהתמתח פתאום בקרבו, טלטלה אותו ממשכבו בכח והכריחה אותו לקפוץ ולעמוד על רגליו.

עמד לו, כשרגליו הערומות שוקעות עד קרסוליהן במצעות וידיו הקטנות סמוכות על שבכת־הפתילים היוקה, המתוחה לאורך מטת־הילדים שלו, — עמד והסתכל בחדר זה, שידוע הוא לו לכל פרטיו.

הרי כאן, אצל הכותל שכנגד ישנה האומנת, אבדוטיה הזקנה, שצעיפה הלבן עם הפתילים הכתומים צנח לצד ערפה והשף מצד מצחה מחלפת שערות פשתניות ושבות קצת. היא ישנה, ומגהיריה ומפיה, הפתוח קצת, יוצאת נחרה דקה, עמומה וצרודה...

וכאן, בשורה אחת עם מטתו, הרי ישנה בטיה, כשידיה הדקות והצחות פשוטות לרוחב מטתה, שערותיה הצהובות־הבהירות פזורות על הכר ועל כתפה הימנית השפופה, ראשה מסלק לצד שמאל וכתנתה המרקמה, שצנחה מהצד האחד, נופלת ומכסה מצד זה את פרק־הזרוע עד החצי...

עמד אברשקה והסתכל איזה זמן; אחר כך קפץ ממעל לשבכת־הפתילים היוקה, נאחז בה בכפיו הקטנות, כשהחליק למטה, וירד בהשאי על הקרקע.

זוכר היה צויה של אמא, שלא ילך יחף על הקרקע, ואף על פי כן לא יכול לכבוש את יצרו שהיה מושכו אל החדר הסמוך. שם במטה

נפצו ראשי ילדים אל אבני המרצפת.
נתזו מוחות בחורים על קירות הבתים.

והרוצחות מהלכים על שתים, שכורים מיין, שכורים שבעתים מדם, מהמתרצח — התהוללו ברחובות, פרצו אל הבתים, הפכו בכל המחביאים: בכל אשר הוסיפו להרוס ולחבל, כן גדל צמאונם לדם וכן גברה תשוקתם להשחית, להאביד, לענות ולחבל — — — — —

15-XI 1905

(לא נשלם).

ג.

„מעבר רחוק — רחוק"...

מאחרי הכותל הומה סערת־בציר, מבעד ההלון נשקפה חשכת ליל קדר, ובהדר המסוכך והחם אף טוב ונעים.

שופע חום נעים מהתנור בפנה, צף אור רך ועדין מתחת לגולת המנורה על השלחן...

ומסביב לזקן, המסב ברוחה על כסאו הרפוד, צפופים הילדים, ועיניהם נשואות בפחד ותשוקה אל פניו, אל שפתיו...

מספר הזקן, וקולו רך ועגום, נמוך ורועד.

הוא מספר:

... בעבר רחק — רחוק, לפני שנים רבות — רבות היו הדברים.

מראים כאלה אינם הוים, אינם נשנים עוד בימינו.

מתו, מתו כבר, הדלו מן הארץ אנשים — פריצי־חיות כאלה, אשר היו בימים ההם, אשר מלאו אז פני תבל.

ובימים ההם...

שנות־דמים נוראות באו אז. נלאו בני־אדם למנות את החללים, נלאו להתרגש ממראה נהרי נחלי דמים...

מעיני אמות אזלו הדמעות מלבכות את בניהן; לבות האבות הקשה, נהפכו לאבנים מאבל כבד...

ובנים היו, אשר לא נסכו דמעה על קברות הוריהם, כי יחדו נגזרו.

ואחים היו, אשר לא התמרמרו, לא זעקו המם על חרפת אחותיהן, כי יד העול, אשר הלל את תומת האחות, קפדה גם פתיל חיי האח...

בבית־מועד לכל חי נהצבו קברות־אחים, השכבו בשורה עשרות חללים: מרב עבודה נלאו החופרים לכרות קברים חדשים — — —

— — — — — — — — —

... בעבר רחק — רחוק, לפני שנים רבות — רבות היו הדברים;

מראים כאלה אינם הוים, אינם נשנים עוד בימינו...

ובימים ההם...

יומם, לעיני השמש, לעיני קהל אנשים גדול, בתוך רחבות של קריות הומיות שהדהו, נרצחו באכזריות אנשים נקיים....

כתבים ישנים.

מעצר וממשפט.

(מעשה שהיה)

(מכתר מגש לאחי הנאנחים והנדחים).

מעצר וממשפט לקח ואת דורו מי שוחח.
(ישעיה נ"ג)

בעלית-קיר קטנה כמלונת-כלבים הבנויה על גבי בית אבנים נתעב ונאלח, אשר מסביב לו חצר צר ומגואל ומלא רפש, בעלית-קיר קטנה שבה רק חדר צר אחד והלון קטן בעל שמשות עבושות וסתומות חצין בגליונות-ניר, ואשר מקירותיו נפל הטיח, ובו מטה שבורה אחת, שלחן אחד צולע על שתי רגליו, שנשארו לו לפלטה משני הכליון ושני כסאות שאין בהם מתום ורפידתם קרועה ובלה — במקום הזה אשר קר וחם משתמשים בו בערבוביא, כי גם רוח מצויה תפרץ הנה באין מעצר, התגורר איש צעיר לימים כבן עשרים בכל הימים אשר גר בעיר הגדולה ר. — לבנת פני האיש הזה, ענן הדאגה, אשר לא ימוש ממרום מצחו, רוח היגון המרהפת על פניו והיאוש הנורא הנשקף מעיניו, אף אנחותיו העמוקות המתפרצות לרגעים ממנו — כל אלה יתנו אותותיהם אותות, כי אמלה לבתו וגורלו מר. ואמנם מארת אלהים תרבץ בו ותדריכהו מנוחה, ובעת אשר לכל הצעירים כגילו מבני עמים אחרים תראה הארץ כעדן גן-אלהים והם רואים בטוב בימי הנער—ישבע האיש הזה נדודים, מרורים וכעס מרבה להכיל וכל הארץ כעמק הבכא, כמדורת תפתה נדמתה בעיניו. הה, רע ומר גורל האיש, אשר בעודו בימי עלומיו כבר נגלה לו סוד החיים הנורא כי כוזבה התקוה, כי רחוקה המטרה ממנו והלאה, כי לא בהכמה יעוז איש וכל אשר יוסיף דעת יוסיף רק מכאוב...

האיש הצעיר הזה הוא שלמה ירושלימסקי יליד עיר-המחוז ב. אשר שם כלה חוק למודו בגימנזיום עוד בשנה העברה. אז שעשעה אותו התקוה, כי עוד מעט יכנס אל האוניברסיטה, שם ילמד ארבע או חמש שנים ויצא מכתר בתור דוקטור או בתעודת עורך-דין, ואז...

I מעצר וממשפט.
II בעשן הקטרת.
III תהלת נכזבה.
IV מה נעשה לשפתנו שיהבר בה?
V. חליפות וצבא, (בקורת).

לו עוד אמנם כעשרת אלפים כסף, אך מאין יביא להמו? ע"כ מה מאד גדלה שמחתו כאשר עלתה בידו להכר אחוזה אחת בנחלת אחד האצילים הפולנים, שמצא תחבולה לעבור על החק בערמה, בתתו לר' שלום תעודה, אשר בה ימלא את ידו להיות כפקידו עושה דברו באחוזתו. ר' שלום שש מאד על המקרה הזה ולא שת לבו לזה שהוקיר האדון שכר החכירה. הן שכר יהיה לעמלו — דמה בלבבו — ואם גם מצער הוא אין רע. עוד מכשול אחד עמד לו אמנם לשטן על דרכו, כי בין חקי הממשלה, אשר הוציאה בימים ההם, היה עוד חק אחד האוסר על היהודי להתישב מחדש בכפר והדין הזה חל גם על העובר לגור מכפר אחד למשנהו. אפס גם השטן הזה הוגה היש קל מן המסלה, כי הפליא האדון עצה ויזהיר את ר' שלום לבלי תכות עד שיודע להרשות מעבירת החק, רק לקדם פניהם ולהתודות לפניהם על חטאו ולאמר: אמנם חטאתי!... והכסף יענה את הכל.

אמנם הכסף ענה את הכל, אך הכסף הוא ככל הדברים בני חלוף תחת השמש, אשר תשלט בהם יד הכליון וכאשר נגרע ממנו דבר יום ביומו יהיה בסופו לאפס. את הסוד הזה שכח ר' שלום ולא התבונן כי זרים אכלו כחו: פקידי הרשות מעבר מזה ואדון האחוזה מעבר מזה, ובעשותו השבון כשנתים ימים אחרי בואו לגור בהאחוזה החדשה, נפקחו עיניו וירא לדאבון לבו, כי כספו כעוף התעופף והוא עתה עני בלי פרוטה!... ואז... אך מי לא יבין את אשר היה אז. כאשר תכלה פרוטה מן הכיס, אז יהפכו האוהבים לאויבים; הלשון, אשר לא חדלה מהשמיע חלקות תחל לדבר פתאם קשות ולהשמיע דברים בוטים כמדקרות חרב; אז יזכרו הפקידים כי יש חק בארץ, וכמו כן ישכח האדון כי יש אמונה ויושר בארץ. אז יצא ר' שלום עוד הפעם בגולה ומצבו מר ומורה עשרת מונים מאשר בפעם הראשונה. אז למצער היו עשרת אלפים כסף בחוקו, והפעם עני נודד הוא ואין בידו אף פרוטה אחת לפרטה. המשפחה האמללה הזאת באה לגור בעיר ב. שם שכרה לה מעון צר בקצה העיר ור' שלום יצא לבקש לו מחיה להחיות נפשות ביתו. ימים אחדים כתת רגליו ויסובב מבית לבית. פנה אל מכיריו, אשר שבעו מטובו לפנים בעוד נהלתו שפרה עליו, אך מכל אלה אין מושיע ועוזר לו. סר וזעף ובלב קרוע ומורתח שב אל ביתו באחד הימים אחרי שבועות אחדים לשבתם בעיר ויפל למשכב, אשר לא ירד עוד ממנו. מעצר רעה זיגון, ממחלת לב ומרת נפש, עברה עליו מחלת עזה, ובאיז רופא לרפאות ממנו מזור הובילתהו מחלתו לשחת...

אך מי יוכל לתאר את החזיונות והדמיונות השונים אשר ימצאו קן למו בלב איש צעיר לימים בתקופת המעבר הזאת... אולם אל תשמח ישראל אל גיל כעמים" — השמיענו החוזה לפני שנות אלפים; ו„אל תקוה, בן־ישראל, לאשר כבני העמים" ישמיענו הנסיון בזמן הזה. השכחת, עלם לא לומד בנסיון, כי הק וקצב לתלמידי ישראל בבה"ס? התתברך בלבך כי תזכה כאחד מיחידי סגלה ותהיה האחד מאלף, אשר תאיר לו ההצלחה פניה?

ששה חדשים נע ונד שלמה ירושלימסקי מעיר לעיר, מאוני־ברסיטה לאוניברסיטה, אך לשוא! לשוא ירדו עיניו נהרי דמעות וישתטח לרגלי המשגיחים והראשים, כי קצרה ידם, אף אין את נפשם להושיע לו; לשוא כתת רגליו, כי בכל מקום הושבו תהגוניו ריקם... הוא נואש כבר ממצוא חפצו בשנה הזאת, אך עוד זיק תקוה נשקף לו. בשנה השניה הן יהיה לו משפט הבכורה ואולי.. מי יודע.. הלנצח יסתיר ה' פניו ממנו?

הלנצח יסתיר ה' פניו ממנו, — אך האם לא הסתיר ה' פניו מאביו, הסתיר לנצח? האם שלח לו עזרתו מקדש כאשר מטה ידו ויגיע עד שערי שאול? הה, עלם אובד, הן אביך גוע מעצר רעה ויגון וירד אבל שאולה מבלי שנמצאה לו עזרתו ממרום, ומה הבטחון הזה אשר בטחת? — אביו היה לפנים איש עשיר הוכר אחוזות במסבי העיר ב.; במסחרו זה ראה לו שכר טוב ויחי בשלום ושלוה, וה' ברכו באשה טובה ונאמנה גם בשני בנים מחמדי בת־עין: שלמה הנ"ל הבן הבכור, אשר למד בגימנזיום כאמור, ובת צעירה ממנו ונעמי שמה. שני הבנים האלה היו משוש נפש הוריהם ורכזו בהם כל חי רוחם; ואמנם לא לשוא התברכו ההורים בבניהם, כי היו לברכה בפי כל: נעמי היתה עלמה יפה וענוגה אשר לב מבין ונפש עדינה שתו עליה לוית חן, ושלמה היה למופת לכל רעיו וחבריו בביה"ס ע"י שכלו הבהיר ושקידתו על למודיו, ויחשב כאחד התלמידים הראשונים והמצוינים בבית־ספרו. כן עברו להם הימים בנעימים ואשרם פרח כחבצלת. פתאם בא עליהם שבר, כי יצא החק מאת הממשלה לגרש את כל היהודים מהסתפח בהאחוזות הידועות. אז נהפך על ר' שלום — אבי שלמה — הגלגל כי בעל האחוזה האיץ בו להחיש צאתו משם, פן יודע הדבר להרשות ומצאוהו עון. ור' שלום בא במבוכה גדולה. מלבד אשר אבד כמובן, יותר ממחצית הונו בענין הרע הזה, נוספה עוד לצרה הזאת צרה חדשה, כי לא ידע אנה לפנות ובאיזה מסחר תאחז ידו, כי כל ימיו הסכין לעבודת האדמה ועסק אחר בלעדיה היה כספר החתום לפניו. הין

מצאתו בכל מלואה, ורוחו נסערה בו מבלי דעת מוצא להליץ נפשו מן המצר...

שלמה ירושלימסקי החל עוד הפעם למוד בצעדיו את ההדר, כי המהשבות הסוערות, אשר התהוללו בוחו בכל תקף עזן, לא נתנו דמי לו ותטלטלנה אותו ממקום למקום.

— אפסה כל תקוה — הגה ברוחו הקשה: — גם זיק תקותי האחרון נדעך ויאסף; גם מאת ועד־המורים בביה״ס יצאתי וידי על ראשי. ומה אעשה עתה? אנה אפנה? אולי אנסה מזלי עוד הפעם?... אך הן כבר נסיתי אותו עשר פעמים ותושיה נדחה ממני; לא, עלי לאמר נואש ממצוא עוד הפצי.. ובמה אחיה עתה נפשי? כל מלאכת יד לא למדתי, למסחר לא אצלה כי לא נסיתי באלה, רק בצל החכמה, אמרתי להיות בשלום ושלוה, ועתה... אך מהוע זה סגרו בעדי שערי החכמה? מדוע?...

הוא ירחיב צעדיו תהתיו, רגליו תדרכנה ביתר עז ובלבו תתגבר הסערה ותוסיף הולים, הוט מחשבותיו ינתק ולפניו יתיצב כמו הי זכרון יום מות אביו.

הדבר היה בימי הקיץ לפני שנתים ימים. הוא למד אז במחלקה הששית, והימים ימי הבחינה. בערב, אחרי יום קיץ לוהט ובוער כתנור, ישב ליד מטת אביו האנוש; למרגלותיו של החולה ישבו אמו ואחותו, נעיניהן אדמו מבכי. החולה נאנק דום, רשמי פניו הלבנים כשיד גהו שקטו ואור עיניו הועם, ושלמה ישב ובידו ספר פתוח, אשר בו שנן חוק למודיו; מהשבות מרגיזות לבו הפריעו אותו לרגעים ממלאכתו, השכיהו ממנו את אשר קרא זה מעט; אפס בזכרו כי יום־הבחינה קרב לבא אסף שארית כחותיו ויגרש את המהשבות הנוגות והמרגיזות, אשר לא הרפו ממנו אף רגע. הצות־לילה. אמו ואחותו אשר זה כשבוע תמים לא נתנו כמעט שנה לעיניהן, נרדמו אישה אשה על מושבה, ואביו, אשר עיניו התועות כמו לא ראו את כל אשר מסביב לו, התנער מעט, ובקול נמוך קרא: שלמה! שלמה הניה את הספר מידו ויביט אל אביו, והלז התבונן בו זמן כביר בעינים מפיקות דאגה ודאבה. אח״כ פתח אביו את פיו ויאמר בקולו ההלש: בני, בני! הנה עיניך רואות כי קרב קצי, הצרות והתלאות הרבות, אשר מצאוני בימים האחרונים, הכשילו כחי ועוד מעט אגוע ואינני. אני הולך למות בעני והסר כל, לא אניה לכם אף אגודה אחת. הה, בני, בני! מי מלל לי לפני המש שנים, בעת שהכנסתי אותך לביה״ס, מי מלל לי אז, כי עוד בטרם תגמור הק למודך יהיה עליך לדאג למחיתך... אך מי תכן

זכרון היום הנורא ההוא, שבו נאסף אביו, עלה עתה על לב שלמה ירושלימסקי בצאתו בשעה השלישית אחרי הצהרים מבית מסחר ונשא לתלפיות. פניו חורים כשיד, עיניו מפיצות רגע אש איומה נוראה ותכף ידעך אורן וכמתעתעות תבטנה למולן; שערות ראשו פרועות, כל יצורי גוו כמו התמוללו, ובקרבו יהמו רגשותיו כהמות ים.. הוא ירוץ בהפזון נמרץ דרך הרחובות ההומים מאדם רב, מבלי דעת מה אתו; כל חושיו נדעכו, כל מהשבותיו התבלעו, אין כל רעיון בלבו, אין כל הגיון במוחו, רק תמונה אחת מרחפת מול עיניו. פעם היא כמו לוטה בערפל, ופעם יסיר האד הסובב אותה ולפניו תעמוד תמונת הדר קטן וצר, אשר שם למראשותי מת עטוף לבנים ידלקו נרות ושתי נשים מתמרמרות בבכי. עוד רגע — ויצא רשף לרגלה, אופני אש כמראה הבזק ירוצצו רצוא ושוב בעיניו, האופנים יתגלגלו, יהוגו, ינועו, ישתרבבו, יתכנסו וכל התמונה תחלוף ותעבור כחזיון-לילה... והוא ירוץ דרך הרחובות עד הגיעו אל הבית ההוא בקצה העיר. שם מבלי משים יפנה הצדה וישם פניו אל החצר המגאל והמלא רפש; יכשל פעמים ושלש באבנים ובבלויי הסחבות הממלאים כל פני החצר, והוא לא ישים לב; יעלה במעלות הרעות, יכשל עוד פעמים אחדות בלכתו והוא לא יתבונן; יפתח את הדלת ויסגרנה אחריו, והנה הוא בעלית הקיר, אשר תארנוה בראשית דברינו. שם יסיר מעליו את אדרתו וישליך את כובעו, ויחל להתהלך בחדר אחת הנה ואחת הנה...

זמן כביר התהלך שלמה בצעדי און בחדרו; מקול צעדיו נעו הקירות, וקרשי הרצפה הרעועים כמו נאנחו מכבד משאם. עיניו לא ראו את אשר לפניו, פניו היו להבים וראשו הושח פעם לארץ, והורם פעם בגאון למעלה מבלי דעת את אשר יעשה בו, כי מקור מהשבותיו דלל. פתאם התנפל באין אונים על המטה וכחצי שעה לא מש ממקומו, ואף לא הניע אחד מיצורי גוו עיניו הביטו נכהן ותפיקנה שממון נורא; קמטים עמוקים מלאו את מצחו, ופניו אשר הלבינו מעט מעט לבשו קדרות. אח״כ התנשא ממקומו ויעמד על רגליו, וכמקיץ מתרדמה הביט בעינים תועות מסביב, ומראה פניו כאיש, אשר יתאמץ לזכור דבר מה. לאט לאט שבה אליו בינתו, מעיניו נשקפה דעה צלולה, פניו התקדרו מרגע לרגע והקמטים שעל מצחו עמקו ורבו. עוד הפעם נראו על פניו עקבות סערה פנימית חזקה. אפס הסערה הזאת לא היתה עוד אחת הסערות המתחוללות ברוח אשר תכינה את האדם בשממון, תגזלנה את דעתו הצלולה ממנו ותובישנה מקור מחשבותיו, לא ולא! הסערה הזאת היתה סערת רוח איש, אשר יבין וידע את הרעה אשר

ההולה נפל באין אונים אחורנית על הכר, עיניו בחנו את בנו לראות אם פעלו דבריו את פעולתם על לבו, ויחכה בקוצר־רוח למוצא שפתיו. שלמה החריש רגעים מעטים, ואח"כ ענה ואמר בקול עז והות נכון: — אבי היקר, יהי לבך סמוך ובטוח כי בעד כל כופר לא אעשה את הרעה הגדולה הזאת להמיר בכסף את כבוד עמי ואמונתי, אף נשבעתי לך בכל קודש, בחיי הנפשות היקרות לי מנפשי, כי כל יד עמל ותלאה לא תוכל להעבירני על דעתי!

אחרי הדברים האלה נראה כמו שחוק־עדן על שפתי אביו, צל המרירות והקדירות, אשר לא סר מעל פניו כל ימי חליו, נגוז כמעט וחלף, עיניו הביטו ישר לנכחן ושפתיו נעו כמו שפך שיח לאלהים...

מה רבו אז חרדת לב העלם ואמץ רוחו בגשתו לפני מורו להבחן ביום המחרת! הוא חש בנפשו איזה רגש נפלא ומוזר אשר לא חש מעודו במצב דומה לזה בשנים הקודמות. עתה ידע כי א י ש הוא, איש, אשר בהיק הרגעים האלה יוטלו גורלו וגורל הנפשות הקשורות בו, והנה עבר את הנסיון בשלום, ומה רבה עתה שמחתו! בצעדי־און שב אל ביתו, אפס בקרבו אליו הלל לבו בקרבו ודמי עורקיו החלו להקפא, כמו נבא לו לבו, כי חזות קשה תחכה לו שמה...

כמעט צעד על המפתן השכו עיניו בארובותיהן, והוא היה לנציב־שיש... בירכתי הבית על הקרקע שכב אביו לבוש לבנים ומכסה במעיל שחור על מצע תבן יבש; למראשותיו נרות דולקים, נערים אחדים קוראים בתהלים ולמרגלותיו של המת אמו ואחותו יורדות בבכי וסופקות כפים... בעת אשר עמד שלמה על המבחן, כבדה מחלת אביו עליו ואחרי אשר נאבק עם מר המות שתי שעות גוע וימת...

כעבור ימי האבל נטל על שלמה לבקש לו מוצא למחיתו ולמחית נפשות ביתו. מרחוק נשקפה לו אמנם תקוה למצוא בכבוד את להמו אחרי כלותו הק למודו באוניברסיטה, אך היום ההוא עוד ירחק הק עליו לבקש להם תכף, ע"כ היה למורה וימצא לו תלמידים אחדים להורותם בשעות הפנויות, ובשכרו המצער החיה את נפשו ונפש אמו ואחותו.

רעים ומרים היו חיי המשפחה הזאת. האם התאבלה ותמאן להנחם על אלוף נעוריה, אשר בדמי־ימיו נגזר מארץ החיים. הבת הרכה והענוגה ישבה שוממה ונוגה בהדרה ומבקר עד חצות לילה היו ידיה מלאות עבודה בתפרה בגדים לאחרים, והבן אף הוא לא ידע מנוחה וילך קודר ושחוח תחת נטל עמלו הרב. עיני האם נגרו מבלי הפוגות בראותה את בניה האהובים הולכים תמס בתגרת יד העת, אשר קשתה עליהם,

דרכי ה׳, ומי יאמר אליו: מה תעשה? הן הוא אמר ויהי. ועתה, בני, ראה הנה אנכי מת ואמך באה כבר בימים, התלאות אשר עברו עליה הכשילו גם את כחה, ואחותך צעירה ורכה... הה, מה נכזבה תוחלתנו! עתה עליך הוטלו שתיהן, ראה אל תטשן ואל תעזבן; זכור כי אמך הורתך היא ואחותך יחידה לך... היה להן לצור מעוז, כי בך שמתי תקותי האחרונה...

מפי האב נעתקו מלים. הוא אסף כל כחות נפשו בדברו את הדברים האלה מבלי הפסק, אך עתה עזבהו כחו, לבו חלל בקרבו ולא יכל עוד להוציא הגה מפיו. עיניו הביטו בדאגה ואהבה רבה פעם על בנו, ופעם — על שתי הנשים הנרדמות כמעט. אף שלמה לא מצא ברגעים הראשונים די־אונים בנפשו לענות לאביו דבר. דברי אביו ומבטו הנפלא פעלו עליו פעולה עזה ונמרצה ויעתיקו מפיו מלים. הוא עמד שוהה, עיניו נגרו מבלי הפוגות ורק אחרי דומיה ממושכה ענה ואמר בקול דממה: הה, אל נא תואש אבי... עוד חיה תחיה... ולאמי ולאחותי אל תדאג — כל עוד נשמת שדי תחיני, וכל עוד...

— רב לך רב, בני, אל תשבע — קרא האב בהי עמל, אנכי יודע....

עוד הפעם שררה דומיה בחדר. האב שכב דומם, אולם פניו העידו בו כי עוד דברים בפיו להשמיע לבנו, ואך יחליף כח יוסיף לדבר. אחרי רגעים מספר התחזק וירום מעט על משכבו ויאמר בקול אנוש, אבל מלא עז ורגש אדיר, — בני, הנה ידעתי, כי ימים רעים הגיעו לנו, ואתה הן צעיר לימים הנך, אהבת החיים חזקה בלבך, ומי יודע... אולי בהגיע הרעה אליך יחלף רוח עליך, ותאמר להמיש צוארך ממנה — אז זכר נא, בני, את אבותיך הקדושים אשר נהרגו על קדוש השם, אשר נתנו למומתים נפשם ולא בגדו בברית אלהים ועמם..

אודם קל נראה על פני החולה, בעיניו הופיע שביב־אש, ובקול רועד ומלא רגשות קדש הוסיף לדבר:

— אז תזכור נא שנות עולם, כי צרות רבות וגדולות מצאו את עמנו, רבים קמו עליו לבלעו ולאבד מארץ זכרו, אך הוא לא נפל בנופלים ועוד היום ינון שמו; זכר נא כי אחד מבני העם הנפלא אתה, אשר ספר תולדותיו ישתרע על תקופה של ארבעת אלפים שנה, תקופה מלאה דם, רצח ואבדן... חזק בני ואמץ, היחד לא יהת מכל פגע וצרה, ובכל צר ומצוק אשר ימצאך אל תבגד באמונתך ואל תתכחש לצור ממנו הצבת..

הם? לנפשי ולטובתי אני לא אשים אמנם לב, אבל מה אעשה לאמי ולאחיותי?... אולם — האם כדבר הזה לא אוסיף הרע להן? הן נפשי יודעת מאד, כי אמי הזקנה תמאן להנחם כשתדע את אשר עולל לה בנה יהודה, ואחותי אף היא לא תתן לפעלי צדק; שתיהן יחד לא תרצינה את קרבני, כי פגול יהיה להן...

- הן לא תרצינה את קרבני... אבל אם אנכי אבאר להן סבת הדבר ואוכיח להן כי נטל עלי לעשות כזאת, ודבר אחרת לא היתה לפני; כי לא למעני אני עושה רק למענן, ולמען השבועה אשר נשבעתי לאבי לפני מותו...

פתאם קפץ ממקומו כאילו נגע בו זרם החשמל; פניו הלבינו והוא רועד כלו.

— השבועה... אשר נשבעתי לאבי... לפני מיתו.. יגמגם בלשוני ולפניו יעמד כמו חי מחזה הלילה ההוא, כאשר נפרד מאביו. בזכרונו יראה עוד הפעם את עצמו בחדר הקטן ההוא, אשר אור כהה שפוך עליו, והוא עומד על מטת אביו הגוע, המאסף שארית כחו ומדבר אליו את הדברים הנמרצים האלה: „זכר נא, בני, את אבותיך הקדושים, אשר נהרגו על קדוש השם ולא בגדו בברית אלהיהם ועמם"... ככקול אלפי פעמונים יצלצלו באזניו דברי אביו האחרונים: „חזק בני ואמץ, רוחך לא יחת מכל פגע ומכשול ובכל צר ומצוק אשר ימצאוך אל תבגד באמונתך ואל תתכחש לצור ממנו הצבת"...

— אל תבגד באמונתך ואל תתכחש לצור ממנו הצבת, דבר אליו אביו בלילה ההוא, והוא נשבע בכל קדש, בכל היקר בעיניו, כי כל עוד רוחו בו לא יעשה כזאת, לא יעשה זאת גם אם יגיעו המים עד הנפש...

— הה, אבי האוהב היש עתידות לי, הוא ראה את הצפון לי בחיק העתיד ויזהירני... הוא הזהירני אף כי לא נכחד ממנו כי בדבר הזה תלוי אשרי ואשר שתי הנפשות אשר עזב אחריו... אבל מה אעשה עתה?

— מה אעשה? אנה אפנה? — שבה השאלה הראשונה לענותו עוד ביתר שאת וביתר עז. מחשבותיו נבוכו מרגע לרגע, סערת רוחו הלכה הלך וגבר. הוא בא עוד הפעם בין המצרים, ואין דרך לנטות ימין או שמאל...

חוט מחשבותיו נתק, במוחו היתה ערבוביא נוראה, והוא שב עוד הפעם להתהלך בחדר ברעש ורגז. הוא לא עצר כח לשבת על מקומו במנוחה, בעת שבלבו התחולל סער...

והבנים אף הם נשבר לבם לראות את אמם נוגה ושוממה, כי מר לה מר... אך נחמה אחת בצרה נמצאת להם, והיא עודדה את רוחם לשאת הימם את אשר נטל עליהם ולבלי התיאש לגמרי: הנה קוו ליום, שבו יכלה שלמה הק למוחו באוניברסיטה וישוב לביתו בתור אדם־המעלה, רופא או עורך דין, ואז מפרי הכמתו ישבעו כלם ולא ידעו מהסור. אולם לא ארכו הימים ועיניהם נפקחו לראות, כי גם תקותם האהרונה עולה בתהו. שלמה כלה כבר הק למודו בגימנזיום — ואל האוניברסיטה לא נכנס... עוד זיק תקוה אחד האיר לו, כי ימצא בשנה הזאת מקום בבית־מדרש למדעים אשר בעיר נ. והנה היום נכזבה גם תוהלתו זאת: המשגיה אמר לו היום דבר ברור, כי אל יקוה עוד להכנס, כי כבר נמלא המספר הקצוב של התלמידים...

לבו כהמות ימים יהמה. מה לעשות עתה? אנה יפנה? השאלה הזאת לא תסור ממנו אף רגע, והוא מוסיף לשאול מאה פעמים ואחת: מה אעשה? אנה אפנה? מקול צעדיו תרגז הרצפה, וינועו קירות ההדר...

— מה אעשה עתה?... לו נגעה הרעה רק לנפשי כי אז הרשתי, כי אז גועתי בעניי וכאשר אבדתי אבדתי, אך עתה... הן בגורלי קשורות שתי נפשות, עיני אמי ואחיותי נשואות אלי, ואנכי נשבעתי לאבי שלא אעזב אותן, כל עוד רוחי בי. לו היה אבי בחיים...

— לו היה אבי בחיים!... אך מי הסב במותו? הלא יד ה׳ הויה בו ובי!...

הסערה העזה, אשר התהוללה בקרבו, שבה לאט לאט לדממה; הוא ישב על הכסא וישען בראשו על זרועו בצללו במהשבותיו. זמן רב ישב תפוש במהשבותיו; רבות מהשבות, תהבלות ועצות עברו לפניו, ולפי הלך־רוחו היו הליפות למראה פניו: פעם הופיעה עליהם נהרה ועיניו הפיקו נוגה כאשר נולדה ברוהו עצה הדשה, אשר נראתה לו כטובה ורצויה, אולם מיד נשתנו פניו, לבשו שוב קדרות. ומעיניו נשקפו עוד הפעם דאגה ורגזה, כאשר העמיק להקר ונוכח כי עצתו בשוא יסודה. פתאם קפץ ממקומו, פניו צהלו ועיניו הבריקו ונדמה לאיש, אשר שבלת מים שטפתהו, ופתאם מצא מעמד.

— אכן טובה העצה — אמר לעצמו — טובה ונכוהה היא... הן אם איש יעשק משפטנו, האין לנו רשות להוליכו שולל ולהתכהש לו?... האם ימצאני עון אם אקה בערמה את הברכה אשר גזלו ממנו? ולו נגע הדבר רק לעצמי ובשרי אז אולי כאיש ישר, אשר עקש ונלוז תועבה לו, יכלתי לעבור על מדותי ולותר על זכותי; אבל עתה, בהיות הדבר נוגע גם לנפש אהרים, איזו צדקה יש לי לותר על זכותם

זמן כביר היו עיניו נטויות בלי הרף אל פסת הניר הזאת. בראשו התרוצצו אלפי מהשבות והוא שב שנית להתהלך בהדר.

— האם לא צדק ביטרמן במשפטו? — השב בלבו — האם לא טוב עשה בשימו בפעם אחת קץ לכל תלאותיו, ועתה הוא שלו ושאנן, לא ידע רגזה ודאגה בעוד שאנכי מתענה עדיין תחת יד צרותי הצומחות חדשים לבקרים, קודר ושחוח אתהלך בלחץ מצוקותי, ולא אמצא די אונים בנפשי לשים קץ להי ולצרותי גם יחד בפעם אחת... למה אוקיר עוד את החיים, אשר לא יביאו כל תועלת גם לנפשי גם לאחרים?...

— לאחרים?... אבל מי יודע אם לא יביאו תועלת לאמי ולאחותי.. הן לא כביטרמן אנכי, הוא נעזב מהוריו ומכל קרוביו, ולא היתה לו שום נפש בתבל אשר תהי קשורה בנפשו והוא ידאג לה; ע״כ היה הוא השליט בחיו, ובידו היתה לעשות בהם כהפץ לבו; לא כן אנכי. היי להן נתנו ואין לי כל צדקה להשליך אותם מנגד. עלי להיות למענן, לעשות את כל אשר תמצא ידי... אבל מה תמצא ידי לעשות? כל מלאכת יד לא למדתי, לאחז במסחר לא נסיתי, כי כל ימי חיי הקדשתי ללמודים, באמרי שהחכמה תהי מעוזי, ועתה כמעט קרבתי אל מטרתי — והנה נהפכה לי תקותי למפח־נפש...

הוא עמד רגע קטן מלכת, שם את ידו האחת על מצחו וילחץ את רקתו, ובידו השניה אמץ אל לבו, כמו הפץ להשבית את השאון שקם בו...

- לא, לא — דבר אל לבו בהוסיפו ללכת — לא אשלח עוד נפשי בתקות שוא; דרכי נסתרה, החיים ככלי־אין־הפץ־בו הם לי, כי לא יועילו גם לשתי הנפשות האהובות לי. — הוא הדל מהתהלך ויעמד נגד השלחן, ופניו העידו בו כי כבר החליט בלבו איזה דבר.

— אבצע נא איפוא את מהשבותי — מללו שפתיו כעבור רגעים מכפר — ולא אענה עוד בשפק נפשי. הן אבותינו נהרגו על אמונתנו ונחשבו כצאן טבחה, ומדוע זה לא אהיה גם אנכי כאחד מהם?...

ואף כי קול דבריו השמיע כי כלה ונהרצה היא מעמו להקים את עצתו, בכ״ז רעדו ידיו בתפשו את העט ופסת־הניר. אהבת־החיים לא על נקלה תנתק מלב איש צעיר לימים המלא כהעלומים. הוא בושש עוד רגעים מעטים, כמו הסר לו אמץ־הרוח לבצע את העצה שנתקבלה אצלו, ופתאם, כמו עברה עליו רוח גבורה חדשה, עצם את העט בין אצבעותיו ויחל לכתוב בהפזון על הגליון.

הוא הודיע לאמו ולאחותו את אשר גמר לעשות...

רגע האמין כי מצא עצה איך להלץ את נפשו מן המצר, רגע האיר לו זיק תקוה אולם מיד אבדה עצתו, נדעך שביב תקותו והשכת עולמים שבה לעטות רוחו....

פתאם עלתה לפניו מים הנשיה תמונה נשכחה; התמונה היתה כמו לוטה בערפל, אך מרגע לרגע נתבלטה מן האד הסובב אותה. היא תעמוד לפניו והוא יכיר את מראה, הלא היא תמונת רעו ביטרמן, אשר יהד למדו בגימנזיום ויהד כלו שם חק למודם.

יעקב ביטרמן, יתום נעזב ועני, היה אחד מרעיו הטובים. בימי אשרו, בהלו נר ההצלהה על ראש אביו, תמך שלמה תמיד בימין רעהו, ואח״כ ברדת מצבו מטה מטה היה לו יעקב ביטרמן לעזר לא מעט, כי בהיות זה האחרון יתום נעזב מהוריו עוד בימי ילדותו ידע את דרכי ההיים יותר מכל רעיו בני גילו, ויהי לו כאח לצרה. אחים לצרה היו שניהם בכלותם חק למודם, יחד נעו מעיר לעיר לבקש מקום פנוי באוניבנסיטה, יחד ראו את תוחלתם נכזבה, אך בעוד ששלמה גמר אמר להכות עד השנה השניה ההליט יעקב לעזוב את הארץ ולנסוע צרפתה כדי להשתלם שם בלמודיו. הוא נסע בראשית ימי ההורף, אולם שב לעיר מולדתו עוד לפני בוא האביב, כי כבדה עליו שם יד הרעב והמחסור, עד שנואש מתקותו לכלות הק למודים בבימ״ד למדעים, ויגמר אמר לבקש לו מהיה אחרת... שני ירחים כתת רגליו והזר מבית לבית לבקש משמרת עבודה, אך לריק היה יגיעו ותקותו היתה מפח נפש; ויהי בראותו, כי כל תושיה נדחה ממנו ואפסה כל תקוה להגאל מעול העוני והמחסור, ההליט לשים פעם אחת קץ לכל צרותיו ותלאותיו...

בחג האביב, בליל־השמורים מצאוהו תלוי על קורת הדרו...

מבלי התבונן למעשי עצמו נגש ירושלימסקי אל השלהן ויוציא מארגזו צרור מכתבים, ומהם לקח לו פסת־ניר קטנה, שעליה רשומים טורים אחדים בעט־עופרת: „ידידי הטוב ירושלימסקי! הן לא נכחד ממך, ידידי, כי כל תקותי עלו בתהו; המטרה ,אשר הצבתי לי בחיים, אבדה, אבדה מבלי שוב; ועתה הנני צפוי לכל צרה ופגע, עני ומחסור; ע״כ קצה נפשי בעמלי והחיים היו עלי למשא. כי מה יתנו ומה יוסיפו לי החיים הנבזים האלה? לי יביאו רק עמל ותלאה וגם לאחרים לא ימציאו כל תועלת, ומה תקותי כי איחל? אין איפא עצה אחרת לאיש כמוני אשר דרכו נסתרה, כ״א לאבד א״ע לדעת, וכזאת אעשה באמת... כאשר יגיעוך דברי כבר אחשב במתים. ידידך ביטרמן״.

בעשן הקטרת.

...פתאם נדמה רעי ולא השלים את המאמר אשר החל; מפיו נעתקו מלים ועיניו לנכח הביטו על עמוד העשן הקל, אשר התאבך ממקטרתו והתפתל נפתולים שונים ומשונים ברוח־צחצחות; צללים דקים נטו על פניו, קמטים מעטים נקוו במצחו, עיניו הפיקו דאבה קלה וכל הזות פניו היתה כמראה איש הנשא על כרוב דמיונו הלאה, הלאה, —

אנחנו ישבנו יחד הרחק מאדם־העיר על גבעה מעלפה בר בין שדי־תבואות נותנים ריח. השמש ירדה עד קצוי הרקיע, על ראש הגבעה הפיצו עוד נהרה קרני־פז, ובמורד כבר השתרעו צללים ויהי אפל־נשף. כקול משק מים במרחק ישוקק רוח צחצחות מדי עברו בין גבעולים ושבלים, אשר ראשיהם יתגלגלו ויתנעעו כרצי־זהב, ריח עדנים יעלה מכל קצות שדות־התבואה המשתרעים הרחק הרחק לכל מראה־עין; ועל כל אלה שפוכה דומיה שאננה, דממת־קדש. —

עד ארגיעה יתנער רעי, יתעורר וראה את עיני נטויות אליו ומביעות שאלה. אז ינוסו הצללים ויתפשטו הקמטים: שחוק קל יחלף על שפתיו ואנחה קלה תגיח מלבו...

— לו ידעת — פתח שפתיו אחרי רגע — לו ידעת את הזכרונות, אשר יתעוררו בקרבי לעתים למראה עשן הסיגרה... אכן תוצאות גדולות וכבירות לו בחיי... בעשן הקטרת הלפו כליל אמונתי אף תמתי...

דבריו הוסיפו להפליאני הפלא ופלא. הוא החריש רגע, כמו זכה נשכחת, אחר הוסיף לדבר:

לפני ימים רבים היה הדבר... אני עודני אז ילד כבן עשר שנים ואז טרם יהיו לי הקרי לב גדולים וטרם אבין לקרא „הבל הבלים, הכל הבל!". אז האמנתי עוד לכל אשר יספר לי מלמדי, לכל אשר אשמע מפי אמי המספרת לתמה. אז התפללתי עוד בלב שלם ואמונה שלמה ושמרתי כל חקי התורה ומצותיה בלב סמוך ובטוח כי בן עולם־הבא אנכי; ולא רק אנכי לבדי, כי אם גם כל אהובי, כל בני בית אבי אך בעדן גן אלהים ימצאו מנוחתם ויחד נשב אל שלחן אחד בצל קורת בית אחד, ולא ישונה דבר מאשר בביתנו ביום חג ומועד. כן הוא, אנכי האמנתי אז באמונה שלמה, ודמיוני — דמיון ילד תמים — תאר לפני מחזות נחמדים, כי הנאהבים בחייהם גם במותם לא יפרדו, כי יחד יחיו שם בנעימים, יחד

* *
*

דרך הרחוב המוביל אל הנהר ד. עבר בחצי הלילה איש צעיר לימים. הוא הלך בצעדי און ובחפזון כמו אץ הוא לבוא למחוז חפצו בעוד מועד, וכעבור רבע שעה עמדו רגליו על חוף גבוה, אשר לרגליו שטפו מימי הנהר העזים. דומיה ושקט מסביב, אין קול ואין קשב בכל הככר; אף כל נגה לא האיר את השכת הלילה, כי גם הירח לא הפיץ אורו בלילה הזה, רק כוכבי־המרום צצו על אדמתנו ונשתקפו בראי־המים השקטים והנחים מבלי כל תנועה.

ובתוך דממת הליל הזאת נשמע קול משק המים בנפול אל תוכם דבר מה; במקום אחד נהרשו פני המים תלמים תלמים, אשר זרמו במעגלה, כמראה האופן בתוך האופן. האופנים הלכו ויצערו, הגלים שתקו ופני המים נהו כבראשונה, ולא נודע כי רק זה מעט מצאה לה בתוכם קבר נפש חיה אחת.

המצולה כסתה בלילה הזה עוד על קרבן אחד, אשר נוסף גם הוא על רבבות חללי היאוש המר....

———

— „איש בחטאו ימות" — שמעתי תשובה בחורה.

— „הגם אח לא יעלה את אחיו מעמקי האבדון?" —

— „אח לא פדה יפדה איש" —

ואמנם למה אוסיף לשאל עוד? הטרם ידעתי זאת מראש? הלא ידעתי כי אין עצה!

— „הירצה אלהים את תפלת האחד לשנות רוח רעהו ולתת בלבו החפץ לבלי ישוב לכסלה עוד?"

„הבחירה ביד האדם נתנה; לא מהאלהים צעדי גבר כוננו, כי איש איש חפשי לנפשו לבחור בטוב ולמאס ברע; הכל בידי שמים, חוץ מיראת־שמים."

אכן אובד עצות הנני, .כל חכמתי התבלעה!

ובחזון ראיתי את כל בני בית־אבי יושבים יחדו; כלנו שמחים, כלנו עליזים — ואחי איהו? מקומו נפקד בינינו, הוא לא יחד בסודנו, כי בעמקי שאול תענה נפשו, ואנחנו לא נשוב לראותו עוד לעולם — האמנם? לעולם?

ומצוקי שאול אפפוני; שולל הלכתי בתגרת יד הרעיון הזה, נשה שמחה מנפשי, וערבה לי כל מנוחה. גם בלילות לא שכב לבי; חלומות מחזיונות־לילה בעתוני, העבירו לפני כל מצרי־השאול ומצוקות־האבדן שבהם יעונה אחי.

הה, אחי, אחי! מדי ראיתי את פניו דאב לבי, דאב מאד. ראיתי את ידיו הרכות והענוגות ובמוחי חלפה מחשבה; הידים הרכות האלה תתפרקנה, תתפוצצנה ותדושינה; ראיתי את פניו המלאים ולבי השב: הפנים האלה יהפכו למשחית, יצרבו וילהטו באש.... נורא הרעיון מאד, מי יכילנו!

כמה ימים מנו לי בענויים כאלה — הדבר הזה נכחד גם ממני, אך אתת ידעתי כי עניתי, עוניתי באופן קשה ימים רבים, רבים מאד, עד— פתאם חלף כברק רעיון במוחי.... נבהלתי ובשרי אחזה פלצות, ואמהר לגרש את הרעיון הזה מלבי, לטרדהו הלאה, הלאה —

עתה חדלתי מדאוג עוד לאחי, כי נפשי ירעה לי; מבלי חשק הדריכני מגיחה הרעיון:

„מה יהלך מאלהי־המשפט אם יעלה איש מקטרתו ביום השבת?"

אנכי התאמצתי לבלי השיב עוד בדבר הזה, לבלי פנות אליו, אך למרות חפצי עלה כפעם בפעם על רוחי —

מטובד מלחמה נלאיתי, והרעיון הזה הציב לו יד ברוחי. אחריו עלו על לבי המון רעיונות אחרים:

יתעלסו באהבים ויתענגו על כל טוב, ופתאם — פתאם נסעה כעץ הקותי, נעקרה משרש!

יום שבת היה אחרי ארוחת־הצהרים, ואני שכבתי לנוח על הספה בחדר הקיצון. אני שוכב, עיני עצומות ולבי ער. פתאם נשמע קול צעדים, צעדי איש הולך ובא אל החדר. האיש עמד וכנראה התבונן אל סביביו. אחרי רגע נשמע קול הדלת בהסגרה על מסגר — ואנכי שוכב מבלי נוע. אז נדמה לי כמו שמעתי קול רעש כרעש כפיס־גפרית בהדלקו.... לבי מת בקרבי ויהי לאבן, דמי נקפא בעורקי ועצר במרוצתו. לאט פקחתי את עיני שהשכו פתאם ואנכי כלי רועד —

ראיתי את אחי, העומד על יד החלון, בפיו בוערת סיגרה, וממנה יצא עשן;

אז שבתי ועצמתי עיני, בחזקת היד גרשתי כל רעיון מלבי ובקשתי לישון —

האמנם ישנתי? העוד זמן רב שכבתי ככה? כל זה לא אזכור עוד, אך זאת אזכר אל נכון, כי בקומי ממשכבי היה ראשי עלי כגלגל, רוחי תבלה ולחץ נורא הרגשתי בלבבי. רגע אמרתי להשלות את נפשי, ולהאמין כי אך בחלום חזיון־שנה ולא בהקיץ ראיתי את המעשה; אפס עד ארגיעה שבו הזכרונות לענות נפשי וכל פרטי הדבר, אשר נרשמו במוחי בצבעים בהירים, הוכיחוני ההפך...

כה עניתי שבוע תמים, עניתי בשפק נורא מאד, ואני הרציתי להוכח, להקיר את הדבר אל נכון. ועוד ביום השבת השני הפקתי זממי — הפקתי זממי, ולבי נשבר, נשבר מאד. עתה ראיתי ברור ונפשי ידעה מאד כי אמנם חטא אחי, שאול חטא....

„מה משפט האיש אשר יעבור על אחד מחקי התורה בזדון?" שאלתי את מלמדי ודמי כמו קפא בעורקי. אמנם לבי הגיד לי מראש את התשובה אשר יענני ונפשי ידעה מאד את משפטו החרוץ. אך עוד זיק תקוה, זיק קטן האיר לי; מי יודע, אולי? אולי ירחם?....

אך אין רחמים בדין! רגע הביט מלמדי אלי בתמהון ורגע משנהו קמטו פניו ומצחו, ועיני הביטו בי כשופט קשה, אף קשות דבר אלי:

„העובר על אחד מחקי התורה — אחת דתו להשפט כל הימים במדורות הגיהנם.

כקול אלהי־המשפט ביום הדין הגדול והנורא רעמו באזני הדברים האלה; כמשפט־מות חרוץ היה משפטו לי —

רגע ישבתי משמים, ואשית עצות בנפשי.

— התמצא יד איש לזכות את רעהו? שבתי לשאל.

תוחלת נכזבה.

שלמה זיכערמאַנן עודנו חי, אך חייו אינם חיים, כי גלתה שמחה מנפשו וכל תקוה אפסה מלבו; באחרית ימיו, בנטות שמש חייו לערב ראה תוחלתו נכזבה, ותקותו האחרונה, שארית נחמתו בחלד, היתה לו למפח נפש...

אכן לא נעימים היו החיים, אשר ראה גם עד כה; ממרורים רבים וכעס שבע עוד מנוער, כל יד עמל ותלאה מצאתו בחייו, ועניותו גדלה עוד ותרב באחרית הימים; אך בכל אלה לא נפל עליו לבו ולא רפו ידיו כי תקוה אחת עודדתהו, תקוה אשר נתמלאה כל נפשו ממנה זה ימים רבים — ואם גם היא היתה לו לאכזב, היקום, היתעודד עוד?...

מורה עברי היה שלמה — העוד לי לתאר את חייו? מי גבר לא ידע חיי יצור אמלל, נדכה ונענה כזה, אשר בעוד רוחו נעלה ונשאה מעל החברה הסובבת אותו הוא שפל ונדכה תחתיה, ולהותו מרגשת עוד נפשו וידעת מאד את שפלותו ועניתו? מורה־פרטי ההוה התלוי ועומד בשגעון אבות תלמידיו, באות האמות, אלה הגבירות הכבודות המדקדקות עם המורה כחוט־השערה, וכל פגיעה קלה או גם צל פגיעה בכבודן מצדו תמיט עליו שואה ותכרית אוכל מפיו; מורה־לשעות — אשר אדונים רבים לו ולכל אחד מהאדונים האלה בנים ובנות, מיודעים ומיודעות, משרתים ומשרתות, וכלם דורכים עליו ברגל גאוה ושואטים אותו מסביב; מורה עברי — אשר לא יאמין היום במחיתו מחר, ובכ״ז ישאף להיום הבא למען הנצל מהתמרורים והכעס, אשר ישביעהו יום זה...

ואם כל המורים לא יראו בטובה, הנה שלמה מר לו מר מכלם. בכל התלאות, אשר מצאוהו, בכל המין הנסיונות, אשר נוסה בימי חייו, לא הביא חכמה בלבו איך להתהלך עם החיים, לא למד לשונו להצמיד חנף, לשית בחלקות ולהרבות כזב; על כן לא הפיק רצון מהנשים הכבודות, אמות תלמידיו, ויהי שנוא נפש כל המורים. זה שלשים שנה הוא אוחז באומנותו זאת: היא חביבה עליו ומכבדה בעיניו, אבל בני־אומנותו שנואים לו ונבזים בעיניו, ובמשך הימים הרבים האלה לא למד לאהוב אותם, אף לכלכל אותם בהכרתו. אדרבא: מיום ליום, משנה לשנה, כאשר הוסיף לראות און בהם, כאשר נגלו לפניו כל תכונותיהם הרעות, שפלות־רוחם והכנעתם הבזויה. כן הוסיף לתעב אותם ולשטות מעליו

— „מי יודע אולי לא כבד העון הזה מנשא?"

— „יום השבת יום מנוחה הוא וכל מלאכה לא תעשה בו, פן תשבת המנוחה; אולם המלאכה אשר תביא עונג לנו, איננה מלאכה".

והמון רעיונות כאלה עלו והתעוררו בקרבי וסערו להפיץ את אמונתי.

— הכמינו אמרו ככה; אבל מדוע ולמה?... האמנם כן הוא?..

— הם הכמו ממנו; אבל... מדוע? הלא...

אז ההלותי להתאבק בארון הספרים הגדוש אשר לאבי ואבקש בהספרים השונים פשר דבר, אשר אותה נפשי לדעתו. המצאתי את שבקשה נפשי? את הדבר הזה לא אזכיר עוד, רק אחת אדע נאמנה, כי כשנתים ימים אחר הדברים האלה ישבתי באחד מימי השבת בחדר הקיצון ההוא ורשמתי שיחת שני רעים הנדברים ע"ד האמונה: האחד מאמין והשני כופר — — —

רעי החריש אף אנכי החשיתי — שנינו צללנו בים מחשבות, זכרונות ודמיונות!

ביאליסטוק, 17/1 יוני, 1893.

סלותי לפניו את הדרך — אמר בלבו — ולא יהי עוד אמלל כאביו. הוא לא יצטרך לנהמא דכיסופא של המלמדות כמוני היום".

בני זה, אשר נחם בו את נפשו מעצבונה, היה בן־יחידו, אשר למד בהגימנזיה ויעש חיל בלמודיו....

בשבתו בעיר א. מתה עליו אשת נעוריו, אשר היתה ידועת־חלי כל הימים, ובמותה השאירה לו בן־יחיד, יתר הפליטה מהמשת הבנים אשר ילדה לו ושמתו בעודם באבם. לבנו זה הקדיש את כל ימי חייו, בשבילו לא לקח לו אשה שניה, ולמענו העתיק את מושבו מהעיר הקטנה א. לעיר הפלך נ. ששם היתה הגימנזיה.

תלאות החיים הכשילו כחו, ומתגרת יד הפגעים הרבים אשר מצאוהו קפצה עליו זקנה; אך רוחו לא נפלה עליו ויוסף לעבד עבודתו. הוא הספיק לבנו כל מחסוריו, עזר על ידו להכין את שעוריו ויהי שבע רצון בראותו את בנו עושה חיל ומצטיין בלמודיו. מבחר־שעשועיו היה לראות את בנו בדמיונו בתור רופא או עורך־דין, והזיונותיו אלה לקחו את כל לבו ומלאו כל נפשו עד שלא ראה ולא התבונן לכל הנעשה מסביב לו..

כשעבר בנו אל הלשכה החמישית בעת שמלאו לו שבע־עשרה שנה, בקש פעם את אביו שירשה לו להורות שעות אחדות ביום בשכר, למען הקל מעליו את עול הפרנסה הקשה; אך אביו לא אבה שמוע לו ויזהירו מאתו בהוראה. „הן זאת היא נחמתי האחרונה בחלדי" — דבר אל בנו בחמו — „לראותך בתור אדם־המעלה ולא בתור מורה עברי אובד ואמלל כמוני — התאמר איפוא להסתיר גם נחמתי זאת מעיני?"

כל עמל הבן וכל המון דבריו, אשר העתיר על אביו כדי להוכיח לו, כי בעסקו שעות אחדות בהוראה לא יבולע לו, כי רבים הם העשירים ממנו העושים ככה — כל זה לא הועיל, כי האטים אביו אזנו משמוע לו. „כל באיה לא ישובון — זו היא ההוראה" — השיב האב— „וטוב לי מותי מחיי אם אראה אותך בתור מורה"...

אז קרבו ימי הבחינה האחרונה בהגימנזיה, והחוק יצא להגביל מספר התלמידים העברים בבתי־הספר הכלליים. החק נודע ברבים והגיע גם לאזן שלמה, אך לבו לא נפל עליו וידיו לא רפו. נפשו מאנה להאמין באמתת הדבר. „היתכן הדבר?" — קרא בחמו — „הן זה לא כבר קרבו אתנו בזרוע אל ההשכלה הכללית, היתכן כי ידחונו עתה פתאם בשתי ידים?" הוא שער בנפשו, כי אם גם נתן החוק הזה בכתב לרגל איזו סבות ידועות, לא יצא בכל זאת אל הפעל ולא ישתמשו בו בתור הלכה למעשה.

– אומנות נכבדה ונשאה היתה ההוראה — היה דבריו תמיד למיודעיו המעטים — לולא תעבוה מהזקיה ופרעוה לשמצה.... אמנם גם הם אשמים; רוח חכם היה ישר, אך „נותני־להמם", הם. נשודם וכל כח דילהין, הם עותום. הן על פת להם יפשע גבר, ומה יעשה המורה האובד אם תנאי־חייו דורשים ממנו לא ידיעת אומנותו ויתרון־הכשר, אך שפלות־רוח, הכנעה יתירה ושפת־שקר? הצדק אצדיקם אמנם אך נוד אנוד להם, ובכ"ז לא אוכל כלכל אותם והכרתם לזרא לי —

ושתי אלה, שנאת בני־אומנותו ואי־רצון נותני־לחמו, הועילו להותו, ויהי שלמה עשוק ורצוץ כל הימים. פרנסתו נמצאה לו בדוחק, ומשנה לשנה, כאשר זקן וכשל כחו, כאשר נוספו מורים הדשים על הישנים וההתחרות הלכה הלך וגבור, כן הלכה משכרתו הלך ודל, וידל מאד.

אולם בכל אלה לא היה שלמה עצוב־רוח ונוגה, ויהי להפך, כי היה ששון נוספה בו תמיד, אף חמד לו לצון ויביע מהתלות. אך צהלת־רוחו לא באה מתוך זה שהיה שמח בחלקו והסתפק במועט שיש לו; לא, הוא הרגיש את מחסורו, עניו הציק לו ושפל־מצבו דכא רוחו מאד, אלא שכבר נואש מנפשו, אף הצדיק את הדין על עצמו.

– אנכי אשא ואסבול — היה דברו תמיד — אנכי עני ומדוכא, מצבי שפל ומזונתי מרורים עלי כזית. אך איני מאשים בזה איש; על ראשי, רק על ראשי יחול האשם, כי אנכי הסבותי בנפשי עצמי.

הוא היה מהמשכילים הראשונים, אשר בעת שהחל לפעם אותם רוח־ההשכלה בשנות הארבעים עזבו איש איש את עיר־מולדתו הקטנה ויבאו לגור ולבקש דעת בעיר הגדולה ו... שם נפלגו בארחות חייהם וילכו להם איש איש בדרך אשר התוה לו. רבים מהם באו אל בתי־הספר הכלליים ויהיו לרופאים, לעורכי־דין ולמודדים; והוא ועוד רבים כמוהו בקשו אף הם לעשות כמשפט הראשונים, אך בעודם עושים כה וכה, בעודם מתענגים על „זיו ההשכלה" ושוקדים על דלתותיה, עברו להם ימי־הבחרות, ואתם נגזו וחלפו גם התקוות הנעימות, כל החזיונות־הנועז ומשאות־הנפש. שלמה מלא אמנם כרסו מפרי „עץ־הדעת" אך דרכי „עץ החיים" נעו ממנו. אז יקח לו אשה ונדה והיה לסוחר, אך ההצלחה לא האירה פנים אליו, כל כספו אבד בענין רע, ואחרי מסבות שונות, היה למורה ויבא לגור בעיר הקטנה א. ובעת אשר רבים מרעיו התענגו על כל טוב ויראו עולמם בחייהם, שבע הוא עמל וכעס ויקלל את קשי־יומו.

הוא נחם תמיד על אולתו, כי לא שקד בבחרותו לכונן לו מצב איתן בחיים, אך נחמתו האחרונה היתה, כי סוף־דרכו יהיה לבני לשועה. „אנכי

מה נעשה לשפתנו שידובר בה?

רעיון „תחית השפה", אשר התעורר זה כבר בארץ הקדושה, ואשר החל לצאת שם גם לפעולות בהשתדלות החכם, אוהב עמו ושפתו, בן־יהודה עורך „הצבי", ועוד אנשים רבים אנשי שם ונשואי פנים העומדים לימינו — הרעיון הנעלה הזה מצא בימים האחרונים גואלים גם בארצנו. משכילי העיר אדיסא היו הראשונים אשר נוסדו יחד לדבר עברית, ואחריהם החרו החזיקו גם משכילים רבים בערים שונות ומגמת פניהם להקים את הלשון העברית מערמת עפרה ולהקיצה לתחיה.

השאלה הראשונה, אשר תעלה על לב כל איש המחשב דרכו ואיננו הולך בעינים עצומות אחרי כל רעיון חדש — השאלה הזאת היא: אם אפשר הדבר להפוך שפה מתה, אשר זה אלפי שנים לא דבר בה, לשפה חיה ומדוברת? שתים הן דעות העונים בשלילה על השאלה הזאת: הראשונה היא דעת הסופרים המקפידים, פוריסטים בלע"ז, המחזיקים בשטתם, שאין לסור מסגנון בן אמוץ ויתר החוזים אף כמלא השערה, ולפי דעתם כל מלה ומבטא אסופי חוץ הם כספחת לשפתנו ומשחיתים את טוב טעמה; ואחרי אשר דעת לנבון נקל, כי בהפצנו לעשות את השפה למדוברת, על כרחנו נוציאה מן החוג הצר שחגו לה הסופרים ממין הידוע ונאסוף אל אוצרה המון מלים ומבטאים לועזים, ע"כ נחשבו המחזיקים במעוז הרעיון „תחית השפה" כמתקנים על מנת לקלקל, בעיני הסופרים המקפידים, אשר בקנאתם היתרה לסגנון התנ"ך מוטב בעיניהם שתשאר השפה במצבה הזה, מחדש פניה בסגנון אשר לא שערוהו נביאינו; כי פתגם שגור בפיהם: אם יקומו משה, שמואל ובן אמוץ מקבריהם לא יכירו עוד את השפה ויאמרו: אכן שפת לא ידענו נשמע. מאריה דאברהם! — יענו להם על זה מתנגדיהם — כל סופרי עם ועם בלשונות החיות, אשר שפתם עשירה במלים ומבטאים דרושים לכל מושגיהם וחפציהם, לא יאמרו די במה שיש להם ובכל יום ויום יחדשו פני השפה ויביאו להם מן החוץ ניבים נאוים ומלים חדשות ואיש לא יאמר אליהם: מה תעשו, הלא אם יקומו הסופרים הקדמונים מקבריהם לא יבינו את שפתכם. הן חוק קים ונצב הוא בטבע, כי כל ההוי בן־חלוף הוא, לובש צורה ופושט צורה ורק הדבר אשר חדל להיות הוא יחדל גם מהתחלף ומשנות פניו מיום ליום.

זה דרך הזקנים כסל למו, כי יש אשר יתעו בדמיונותיהם ומשאות־נפשם יותר מבני־הנעורים ושתומי־עינים ירוצו אחרי התקוה המתעה, המשעשעת לפניהם בקסם־כזביה.... גם שלמה נתעה להאמין בתקות־שוא ולא חדל מלנבא לבנו עתידות טובות, עתידות גדולות ונכבדות, עד שבא היום...

זה היה יום בציר מעונן; השמים התקדרו, גשם שוטף נתך ארצה ורוח־זלעפות התגורר בחוץ; אך מבלי־שים לב לכל אלה רץ שלמה בחפזון לקראת נישא־האגרות. בנו נסע זה כחדש ימים לעיר־הבירה למען הכנס שם להאוניברסיטה ואביו מחכה יום יום בכליון עינים למכתב ממנו, שיבשר את הישועה ויודיע את ה„כניסה" בשלום...

ידיו רעדו, לבו הלם כפעם וכלו היה מלא רטט בפתחו את המכתב.. תקוה ופחד התרוצצו בו, שמחה ודאגה ערכו קרבות בלבו — עוד רגע אחד...

ובעוד רגע ישב ככר שלמה כהלום רעם, ראשו היה מוטה לארץ, פניו קודרים, על עיניו צלמות ובלבו לחץ נורא —

המכתב היה קצר ומלא יאוש נורא המהול בהתול מר, והוא הותם בדברים האלה: „עתה נשארו לפני שתי דרכים: למות ברעב, או להיות למורה — שתי הדרכים האלה אבלות מאד, ובכ"ז עלי להתיצב על האחרונה" — — — — —

... שלמה זיבערמאַנן לא מת ביום ההוא — הוא עודנו חי, אך חייו אינם חיים, כי גלתה שמחה מנפשו וכל תקוה אפסה מלבו...

ביליסטוק, 2/VII 1894.

———

וכולם כרובם דבקים בעמם ואמונתם וקשורים אליהם בחבלי אהבה, גם אינם מפוזרים ומפורדים בכל קצוי ארץ רבה, וע"כ יש לאל יד אנשי המעלה העומדים בראש התנועה החדשה הזאת לפעול הרבה ולהפיץ את הרעיון הנעלה הזה בין כל המפלגות השונות ולהכבו עליהן; גם יש להן ב"ס מזהרים, אשר הנהגתם מסורה בידיהם ואיש לא יפריעם מעשות את הדבור בשפת עבר להובה על כל התלמידים ומוריהם, ובתהבולה הזאת תמצא ידם לעשות את השפה למדוברת בפי הדור הצעיר. עוד זאת עלינו להעלות על לבנו, כי מצבו החמרי של אחב"י בארץ הקדשה שונה הרבה מאד ממצב אחינו בארצנו: שם רוב היהודים מתפרנסים זה מזה ודבר אין להם עם עם הארץ, וכמובן לא ימצא לנחיץ לפניהם ללמוד את שפת המדינה; לעומת זה ירגישו את הצורך בשפה אחת, לכולם, גם להספרדים וגם להאשכנזים, הנבדלים איש מאחיו ואשר רק באמצעות השפה נוכל לקרב אותם איש אל אחיו ולעשותם לאגודה אחת לבל יתפרדו עוד לשני מחנות הצוררות אשה רעותה. סוף דבר לרעיון הזה עתידות גדולות צפונות בארץ הקדושה, מה שאין כן בארצנו. בארצנו יעמוד לשטן לו הזשארגון המר והנמהר, אשר ברבות הימים כה העמיק שרשיו בלב אחב"י ויקדש בעיניהם, עד כי כל עמל הממשלה והמשכילים, אשר אזרו חיל לשרש אותו מלבם ולשים בם הם את שפת המדינה, עלה בתוהו ויגיעם היה מאפע. אם ש"ר האדירה והעשירה במלים לא יכלה עמוד בפני הזשארגון ולרשת את עמדתו, מה נוהיל עוד משפתנו העניה והדלה, אשר עבידה רבה ימים כבירים דרושים לה להחיותה ולעשותה לשפה, אשר יוכל איש להביע בה כל הגות רוחו, לא במליצה הידות וברמזים, כי אם בדברים ברורים ונכוחים למבין?! גם תנאי חיי עמנו בארצנו דורשים מהם דעת שפת המדינה ויש"א, ודעת שלש שפות היא תקנה שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בה. גם אל נא נשכח, כי המון העם – והוא רובו של עמנו – אשר לא יבין עברית, מעבר מזה יעמוד מנגד להרעיון הזה והמשכילים מקצה האחרון יתנגדו לו ויחבלו מזמות לבטלו ולהעבירו מן הארץ; נשאר לנו איפה רק השרידים היחידים, אשר לא נשכחה עוד ש"ע מפיהם, וגם הם יחלקו עוד לפלגות מפלגות שונות ומפוזרים ומפורדים הם בכל קצוי ארצנו הרחבה. האם מאלה השבלים הבודדות תושע שפתנו?

האיש אשר עיניו בראשו יראה, כי רק ד מ י ו ן ש ו א ה ו א לע ש ו ת א ת ה ש פ ה ל מ ד ב ר ת ב פ י כ ל ה ע ם מ ק צ ה, ועוד ימים רבים מאד לא יצא הרעיון הזה לפעולות ידים. האחת אשר תמצא ידנו

צדקו מהם דברי המערערים על הרעיון הזה ומתנגדים לו מטעם אחר, בהשבם, כי א״א להוציא את רעיון „תחית השפה״ לפעולות ויעידו להם עדים נאמנים את ספר דברי הימים, כי לא היה עוד כדבר הזה לעולמים, אשר שפה מתה ונשכחת במשך אלפי שנים תשוב ותחי, ומשפה ספרותית תהפך ותהיה לשפה מדוברת. אמנם הטענה הזאת נוסדה על אדני ההגיון וראויה לשים אליה לב, ובכ״ז איננה מופת חותך; כי אף אם עוד לא ראינו בתחית שפה מתה, נוכל לקוות כי שפתנו תשוב לתחיה, כי לא ראי שפתנו כראי השפות האחרות שהיו לעולמים ונשכחו ברבות הימים; שכל השפות אבדו ונשכחו יחד עם העמים המדברים בהן וכאשר נסחפו האחרונים בשטף הזמן אבדה גם השפה את ערכה ותרד מעל במת החיים אל אוצר שרידי זכרונות קדמונים; מה שאין כן בשפתנו הקדושה, אשר אם גם נשכחה מפי בניה ואלפי שנים היתה עזובה מכל המון העם, לא מתה בפי יחידי סגולה; אלה השרידים היחידים עמדו לה בכל דור ודור ויהיו דבקים בה בכל נפשם ומאודם. גם עמנו יקום ויחזק על מעמדו זה אלפי שנים, בעת אשר גויים גדולים ועצומים ממנו היו כלא היו וגם זכרם אבד מני ארץ.— הרוח הכביר הזה אשר יתן נשמה באף העם עתיק יומין זה, יוכל לתת גם חיים לשפתנו המתה. עוד זאת, בשימנו עין על החיל אשר עשתה שפתנו במשך התקופה האחרונה ואת התמורה הגדולה לטובה שעלתה בה בחמשים השנים האחרונות, לא יכבד ממנו להאמין, כי ברצון כביר ונמרץ ובעבודה ממושכה תמצא יד משכילנו להרחיבה ולעשותה לשפה חיה ומדוברת.

אך התהיה אחרית טובה להמפעל הזה, אשר משכילנו חושבים לעשות? הישא הרעיון הזה פרי בארצנו? התמצא כביר ידם לשרש מהמון אחינו ברוסיה את הזשארגון ולשים בפיהם ש״ע ברורה? אין את דעתי להרוץ משפט, אם בכלל ראוי ונכון לעשות את השפה העבריה מדוברת בפי כל העם או יותר טוב ללמדם דעת שפת המדינה. נניח נא, כי אין טוב לפנינו מאשר ידברו כל יהודי ארצנו בשפת עבר— אך היתכן כדבר הזה? היש גם צל תקוה להוציא את הרעיון הזה בזמן מן הזמנים לפעולות? אל נא נשלה בשוא נפשנו להדמות אל אחינו בארץ הקדושה ולשפוט על פי פעולתם הם גם על עתידות הרעיון הזה בתוכנו; כי לא ראי ארץ כנען כראי ארצנו, והדבר הראוי והאפשר „שם״ לא יתכן „פה״. שם ערש שפתנו ובפי יושבי הארץ היה עודנה השפה הערבית הקרובה לשפתנו, אשר ממנה תוכל שפתנו להבנות בהמון שמות ומבטאים חדשים לפי רוחה; שם מספר אחינו דל ומצער

הזאת — ומי יעמוד מנגד לה? — ישימו להם לחוק ולא יעבור לדבר עם תלמידיהם רק עברית, כמו כן יקבעו המלמדים — כמובן אלה אשר יבינו בעצמם את השפה — שעות אחדות ביום לדבר עם תלמידיהם רק בשפה הזאת; ג) על ההברים להפיץ את דעת השפה בין בני עירם בכל אשר תמצא ידם, ואם ידם משגת להעמיד מורים אשר יורו את בני העניים דעת השפה בלי מחיר — מה טוב.

אם זאת וכזאת יעשו, אקוה כי יצלח הפצם בידם להרים את קרן שפתנו הקדושה בכבוד ולהרבות ידיעתה בכל מפלגות עמנו.

כ"א אדר, ביאליסטוק.

———

לעשות — וראויה היא להעשות — הוא: להיות שפתנו הקדושה שפת המשכילים האמונים לעמם ודתם. להם לא יכבד הדבר יותר מדאי, בהיות להם ידיעה בשפה הזאת, וכלום הם חסרים רק להרגיל לשונם לדבר בה.

אם כזאת נעשה, אז מלבד אשר נמצא הפצנו לעשות את שפתנו הקדושה לשפה מדוברת (הן אין הדרת השפה בכתב עם המדבר בה ולא יגרע ערכה בהיותה מדוברת לא בפי אלפי רבבות, כי אם בפי איזו רבבות עם) תמצא ידינו להרבות גם דעת השפה בין בני הדור החדש, אשר הסכינו להביט בשאט בנפש על שפת מתה ושפה זקנה אשר חדל לה להיות אורח בארץ — ובראותם כי שבה שפתנו לתחיה, כי נמצאו לה גואלים המדברים בה ואין מעצור לפניהם להביע בה כל הגות רוחם, כי ימצאו בה מבטאים לכל מושגיהם ורעיונותיהם, אז ישובו לכבדה ולדעתה. בעזרת השפה נוכל להרים גם את האהבה לעמם בלבותם; הן היה בני הנעורים חי ורב פעלים, שואף למעשים ועלילות ולדברים שיש בהם ממש, ואם לא נתן להם את אלה תתקרר רוחם וזיק לאומיותם יעומם, באפס פעולות ועלילות שונות, במקצעות אחרים אשר לא לנו הם. השפה תהיה לנו גם לקשר טוב אשר תאגד את לבות המשכילים המפוזרים והמפורדים בערים שונות ותעש לאגודה אחת את כל משכילי עיר ועיר, השקועים ראשם ורובם בעניניהם, ואשר מבלי היות להם מקום מרכזי להתאסף שמה יחד יתעו איש לעברו מקצהו. בקצרה, ברכה רבה צפונה בהרעיון הזה, אם רק ידעו המחזיקים בו את אשר לפניהם ואת המעשה אשר עליהם לעשות.

אדמה, כי זאת היא דעת כל המחזיקים במעוז הרעיון „תחית השפה" ומעולם לא עלתה על דעתם לעשות את שפת קדשנו לשפה מדוברת בפי כל אח"בי ברוסיא; אך יסלחו לי אם אומר להם, כי שכחו את מאמר ח"זל „חכמים הזהרו בדבריכם וכו' ויתנו מקום בדבריהם לטעות ולטפול עליהם דברים, אשר לא עלו על רוחם, ומבלי באר את דעתם נתנו ידים לסופרים אחדים להתלוצץ בהם; ומכיון שנתן רשות להלצה, שוב אינה מבחנת בין עיקר לטפל.

טרם אצא את פני הקוראים אהשוב לא למותר לדבר דברים אחדים על המעשה אשר על מחזיקי הרעיון לעשות. לפי דעתי נחוץ, כי: א) המדברים בלשוננו הקדושה לא יבנו להם כל אחד במה לעצמו, כי אם יהיו אחוזים וקשורים איש באחיו, למען ברר את המלים והמבטאים החדשים ולבחון אותם; ב) מורי ש"ע אשר יספחו אל החברה

שבו אליהם בעשר השנים האחרונות וידבקו בהם שנית. כמה מן „האבות" שנמו שנתם במנוחה ויהלמו הלומות בהקיץ ויחכו לבוא „העני הרוכב על המור" התעוררו — כי הקיצום מזעזעיהם, ויפקחו עיניהם ויראו כי „אם אין הם להם מי להם"! אבל מה לי להרחיק עדותי ולהביא ראיות מרחוק, הנה לפנינו „הבת־ציון", „רעיון הישוב", אשר רחב ונסב למעלה ראש בימים האחרונים, הלא עדים היים הם המראים בעליל מה רבה התמורה שנהיתה ברוח עמנו ובדעותיו. ותמורה עזה כזו לא יצאה, כמובן, לפעולות בלי סבות־קודמות שגרמו להויתה, אף לא נהיתה בפעם אחת בן לילה אחד; כי אם התפתחה ותשגשג מעט מעט בכה הסבות הכלליות שמניתי למעלה, והמון סבות פרטיות המשפיעות הרבה על הלך־רוח האדם ודעותיו עד כי על הרוב פעולתן נכרת בחזה־משפטו מפעולת הסבות הכלליות. המספר האמן היודע לצרף את הסבות האלה הכלליות והפרטיות אשה אל אחותה ולהעבירן לפני הקורא עפ"י פעולתן שפעלו על רוח האיש הנפעל מהן — המספר הזה ימצא די חמר בדברי־ימי התקופה האחרונה לספורים שונים רבים...

כן, התקופה הזאת תתן חמר רב למספר בעל כשרון; ובכ"ז הספור הזה המונח לפנינו הוא כמעט האחד', אשר יסודתו בעת הזאת, ע"כ מחויבים אנחנו לתת תודה להסופר על עמלו זה ולהתבונן אל ספורו בשום לב.

טרם אבוא לבקר אחריו ולהעיר על מעלותיו ועל מגרעותיו אחשב לי לחובה לתת לפני הקוראים, אשר לא קראו עדנה את הספור את תוכנו בקצרה, והוא: עלמה עבריה אחת, העלענא ניעמצאָוויץ, עלמה יפה־פיה ומשכלת, בת העיר הקטנה ק., נקשרה בעבותות אהבה לרופא נוצרי צעיר לימים, סטאַניסלאַו זאיקאווסקי, אוהב ורע לאחיה וולאדימיר, אשר באו יחד אחרי כלותם הק למודם בהאוניורזיטט בתור רופאים, לשבת שבועות אחדים בבית הורי וולאדימיר והעלענא. העלענא היתה אחושה בעת ההיא לעלם אחד יצחק ראזענפעלד, עלם יודע תורה, ומלבד זאת גם „סופר מהיר" בש"ע, לפי דעתו ולפי דעת אביו ובני־עירו, אשר עטרוהו בשם־הכבוד הזה בשביל „הדשות שונות" שנדפסו משמו באחד מכה"ע העברים. בימי שבת זאיקאווסקי בבית יענטקא — אם העלענא — נקרא גם החתן דנן לבוא, וכמובן בשוות העלענא את שניהם זה מול זה הלך לבה אחרי זאיקאווסקי, איש ערום וכוסה־מזמות היודע להתהלך נגד החיים ולהתחפש במסות שונים מאין כמוהו יתשלך אחרי גוה את ארושה, ובעזרת אחיה, אשר גם הוא נטה אחרי זאיקאווסקי, ברחה מבית אמה ותמר את דתה בדת הנוצרית ותבוא

חליפות וצבא.

ספר „חליפות וצבא" כספור כזמן ההוה.

מאת

א. טיקטין (מחבר „פת לחם").

(ווארשא, תר"נ).

בכל עת אשר יגיע לידי ספור חדש בש"ע — אמנם הזון בלתי נפרץ הוא! — תבא שמחה בלבי והנני מברך עליו בשמחה עצומה ברכת „שהחיינו", ואמנם לא לפלא הוא. ספרותנו העניה בכלל, עניה בספורים בפרט, ובעשר השנים האחרונות, שבהן זכינו למכ"ע יומיים אחדים ומאספים שנתיים רבים לפי ערך ספרותנו, כמעט חדלו הספורים בש"ע מכל וכל, ע"כ ישיש כל קורא החובב את הספרות העברית כמוצא שלל רב על כל ספור חדש שיופיע בשפה הזאת — וגם אני עבדכם הכותב כאחד מהם. אכן בהגיע הספור הזה לידי שמחתי עליו משנה שמחה, כי אם הזון ספורים בכלל בלתי נפרץ בש"ע הנה ספורים מהזמן ההוה כמעט לא יראו ולא ימצאו בה. אמנם זעיר שם זעיר שם יופיעו לעתים במכה"ע או בחוברות מיוחדות תמונות וציורים לקוחים מהעת ההיה, אפס מספרם מעט מאד ובין כלם לא נמצא **ספור אחד מלא**, אשר יתן לנו **תמונה שלמה** מהתקופה האחרונה עם המון החליפות והתמורות אשר הביאה ברוח אחב"י ברוסיא. לא זה המקום גם אין את נפשי לחקר הפעם אחרי הסבות שהוליחו את החזיון המעציב הזה, בכל אפן ברור הדבר כי לא **חסר תמר** לספורים היא הסבה המוצאת; תקופת עשר השנים האחרונות היא תקופה רבת־העליליה, העשירה במעשים, פעולות ותמורות וגדולות בחיי אחב"י ברוסיא. התנועה האנטיסמיטית אשר התחללה ברוב ארצות אירופה, וביחוד השנאה והבוז, אשר עמי־הארץ מראים לנו חדשים לבקרים ועוד סבות **הצוניות** אחדות פעלו פעולתן על רוח עמנו ותחוללנה תמורות ושנויים רבים **בקרבנו פנימה**; הן העירו בקרב צעירנו את התנועה החדשה — התנועה הלאומית, ויעוררו בלבם את החפץ „לשוב הביתה". כמה מן „הבנים" שהרחיקו ללכת עד הקצה האחרון ויתרחקו מעל עמם ואחיהם;

לה חסד נעוריה היה נכון להשיט לה גם אחרי ימים רבים יד עזרה.
האמת אגיד, כי כשאני לעצמי אין דעתי נוטה להאמין שימצאו בעולם־המעשה טיפוסים מעין שני הטיפוסים אשר הציג לפנינו הסופר בהעלענא וזאיקאווסקי: העלענא היא מלאך־ממרום וזאיקאווסקי שד־משחית; בהעלענא נקבצו כל המעלות הטובות והמדות המעולות, אשר לא יאומן כי תתחברנה בנפש אחת, ולעמת זאת חלק הסופר לזאיקאווסקי כל המדות המגונות והתכונות הרעות במדה גדושה, ויהי הנקל בעיני הנבל הזה להחליף אהבותיו חדשות לבקרים, למרר חיי אשתו אשר נפשה קשורה בנפשו, לעשות כל עול ותועבה, כי היה אכזרי כיענים ויקשיה לבו מחמלה על בניו. „מראה צאצאי מעורר בקרבי אך קנאה ושנאה — ידבר אל אשתו — בראותי את מיטב ימי ושנותי כלה בעשן ואין לאל ידי להוציאן" (צד 145), כי „על פי צרות־עינו ורע־לבו כהתה מכעש עינו לראות את עצמו אנוס להוציא בלעו מפיו ולתתו לאכלה ליצורים זרים לו מתמול שלשום, אשר מוטב, היה להם בעיניו שלא נבראו משנבראו" (שם), „ותחת אשר בכל הארץ ובכל הגוים הילדים משיבים לב אבות על אמותם ולב אמות על אבותם הועילו פה (הילדים) רק להרחיב עוד את הפרץ ולהגדיל את המשטמה בין הוריהם" (146). כן, גם זאיקאווסקי גם העלענא רק יצירי־דמיון הם ואינם במציאות
אפס נניח נא כי המצא ימצאו כאלה בין החיים; בכ"ז עוד לא נוכח מהמקרה הזה כי מנהג נשואי־תערובות משחתו בו. זווג העלענא וזאיקאווסקי לא עלה יפה על פי הכלל הפשוט „אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת". זאיקאווסקי איננו נושא עליו חותם עם מיוחד, אנשים כמוהו ימצאו — או לא ימצאו כלל — במדה שוה בכל העמים והאומות אשר ע"פ האדמה; הוא איננו פולני־נוצרי על פי תכונת־נפשו ומזגו תהו כי אם על פי הפיץ המהבר — והפיץ המחבר איננו די בדברים כמו אלה. ואם אמנם הפיץ הסופר — והדבר הזה נעלה בעיני מעל כל ספק — להראות לנו את הרעה הכרוכה בעקב נשואי־התערובות אז היה עליו להציג לפנינו שתי נפשות הנושאות עליהן חותם צורמהצבתן הראויות להיות לזוג אחד ואשר רק שנוי המולדת בעוכרי שלומן. תכונת עם היהודים השונה בפרטים רבים מכל העמים, תנאי־חייו, דרך־הנוכו ועוד סבות כאלה תוכלנה להפריע שלום האנשים נשואי־תערובות ולהשביעם תמרורים וכעש, ואם תמונה כזאת נתן לנו המחבר אז הראה בחוד כי המנהג הזה משחתו ולא ירצה; אך עתה המטרה ממני והלאה...

נשים נא עתה לבנו אל מטרת הסופר השניה: „לתאר את התמורה

עם בחירה במסורת ברית החתונה. אמה מתה מדאבון לב וממפח־נפש וארושה יצחק ראזענפעלד, אשר נפשו דבקה בנפשה בכל עזוז האהבה הטהורה, לא הסיר אהבתו מקרב לבו גם אחרי עבור כשמונה שנים מהעת ההיא. כשמונה שנים אחרי הדברים האלה נפגשו העלענא וראזענפעלד עוד הפעם. ראזענפעלד שנה מאד במשך הימים האלה, כי לבו ראה הרבה חכמה, ועל פי סבות שונות אשר התהפכו בחייו היה לקבלן ויבוא לעיר מגורי זאיקאווסקי ואהובתו לפנים לרגל עסקיו, אשר היו לו שם לבנות בניני־הרשות; אז נודע לו כי העלענא אומללה מאד, כי אישה היה רע־מעללים, אכזרי ואביר־לב, אשר מרר חייה וישביענה עמל וכעס כל הימים, ולהגדיל השבר לא משה אהבתה הראשונה אליו מלבה ובכל התלאה, אשר שבעה מידו ובכל התועבות אשר התבוננה בו, לא נדעך תם־אהבתה לאיש הבליאל הזה. כאשר נפגש אתה ראזענפעלד פעם אחת על פי מקרה הציע לפניה לעזוב את אישה ולברוח אתו אל מחוץ לארץ, ואם יש את נפשה תוכל לקחת אתה גם את ארבעת בניה אשר ילדה לאישה הבוגד, — אפס היא השיבה פניו ריקם, כי אהבתה העזה לאלוף נעוריה הסורר גברה גם על תבונתה. למחרת היום ההוא שמה העלענא קץ לחייה, כי המר לה אישה בלילה ההוא מאד, ובטרם מותה שלחה לקרא לראזענפעלד, אשר מהר לבוא אליה בלוית אחיה וולאדימיר, אשר אחרי כלותו חוק למודיו בא לעבוד באחד גדודי־הצבא בתור רופא, וכאשר יצא החוק המגביל מספר רופאי־הצבא היהודים, עזב את משמרתו ויסע לאסתבד ומשם יצא בגדוד אנשי־צבא, אשר עבד בכלול מסלת־ברזל חדשה באחת מנפות הים־הכספי, ועתה בערב היום האתמול שב למקום מגורי אחותו ויפגש עם ראזענפעלד — אשר דחתה אותו בשתי ידים לא שכח אהבתו לה ובזכרו נפחה נפשה, ובזה תם הספור.

הקורא בשום־לב את הספור יכיר כרגע כי שתים הפיץ הסופר להשמיענו: האחת, כי לא טובה אחרית נשואי־תערובות. והשנית, להראות את התמורה שנהיתה ברוח צעירנו ביחוסם לעמם וללאומותם.

למען הוכיח צדקת דעתו הראשונה בדבר נשואי־תערובות ברא לנו את העלענא „היהודיה”, אשר הלכה אחרי מאהבה „הנוצרי”, ואחריתה היתה מרה, כי זה האיש, אשר למענו לא חסה עינה על כל יקר ותשלך אחרי גוה את ארושה, את אמה ואת דתה — אם כי מהספור לא נראה כי קשתה עליה הפרידה מכל אלה — בגד בה כמו נחל ויכעיסנה תמרורים בתעלוליו ומעשיו הרעים, בעת אשר האיש „היהודי” — ראזענפעלד. הם מצא עוד את העלענא בחיים, אך אחרי רגעי מספר

ינוהו עד אם יקנו תהבולות להשיג איזה אטונומיא. נכון לבנו, .ך ובטוח(!) כי סוף סוף הפצם זה בידם יצלה (!!) — או אז ישוב לנו באמת כבודנו אשר גלה ממנו זה רבות בשנים ולא נהיה עוד לבוז בעיני־הגוים (צד 111); והאיש הזה הודה במו פיו לפני שמונה שנים, כי בנסעו במרכבת־הקיטור הוא „בוחר לשבת על פנת גג משבת בהברח יהודים מחזיקים בנושנות במרכבה אחת — כי צוהותיהם, מלבושיהם ותהלוכותיהם, מעוררים אך תועבה וגועל־נפש, בכל נפש יפה, וקשה־ערפם ועזות־מצחם מרחיקים מעליהם כל איש ישר הולך”... (צד 65) אף ההליט למשפט, כי „אם נתבונן אל היהודים ברוסיא דרושים אנחנו להודות, כי המה לא הגיעו עוד גם עד השלבים הראשונים בסלם, אשר עליהם לעלות בו עד בואם אל המטרה הרמה והנשגבה” (צד 66), לאמר: להיות שוים אהבת הרוסים, „כי מה הרוסים דורשים מאתנו — אמר אז — הלא אך התקרבות ו ה ת ע ר ב ו ת ג מ ו ר ה ביניהם' (שם), כי נהיה „להסים גמורים אך שומרי דת משה וכו'” (שם). שנוי ותמורה עזה כזו באדם בעל רוח־כביר ושכל ישר כוולאדימיר לא יצאו כמובן, לפעולתם ברגע אחד מבלי כל מלחמה־פנימית ומבלי שאת כל מכאוב על הדעות הראשונות.. אשר נכזבו; ואנחנו לא נמצא בספור הזה כל רמז וזכר למלחמה כזו ומכאובים כאלה, כאילו תרדמת אלהים נפלה על וולאדימיר ובהקיצו לא זכר עוד את דעותיו הראשונות ויתהלך ברוח מלא מדעות ורעיונות הדשים...

אולם רב לי לענות ע"ד רוח הספר ודעותיו. אשובה נא ואתבונן אל תמונתו, אל אופן־הספור, נראה נא במה כח הסופר גדול בתור מספר. להן מהספור הזה על כשרון המהבר א"א. בכלל נראה בו כשרון מספרים; אמנם עודנו באבו, אך יש תקוה לאחריתו, כי כאשר יתפתח והסופר ישים לב להשלימו ולשכללו יגדל יעלה למעלה ראש. מהספור הזה נראה, כי הסופר יודע ארחות־תבל ועיניו ראו מעשים הרבה ותכונות אנשים שונים; אפס כי ידיעתו את החיים רק שטחית היא. זכרונו אוצר בקרבו פקטים הרבה; אך הסופר לא הטריה את עצמו להקר את תכונתם ברוח דעת ומשפט ולא התבונן כראוי לתכלית המעשים השונים, אשר ראו עיניו — וההקירה וההתבוננות הן התנאים היותר דרושים למספר. כפי אשר יש לשפט מכתיבתו נראה, כי הסופר קרא הרבה בספריות השפות החיות ודרכיהן היו לו לקו בספורו; אפס גם בזאת נראה כי הסופר שם לבו ל ה ק ל י פ ה ולא אל ה ת ו ך, כי לקה מספרי העמים רק את התמונות וההליכות החצוניות וישכה את הקוי הבלטריסטיק היותר פשוטים וידועים. למשל תחת לתת לנו מהזות ומעשים

שנהיתה ברוח צעירי ב״י בתקופה האחרונה ולהראות עד כמה גבהה התנועה הלאומית ביניהם״. על „התמורה״ יעיד לנו וולאדימיר, אשר היה ככל בני־גילו הסטודנטים בסוף שנות השבעים אחד ממתנגדי־הלאומיות ואחר הזר בתשובה שלמה ויהי ללאומי נלהב וחו״צ בכל נפשו ומאודו, ועל „התגברות התנועה״ יוכיח לנו ראזענפעלד גם וולאדימיר. שניהם היו לאומים נלהבים וחובבי־ציון בכל עז (גם זה הוא אחד מחטאי הסופר, אשר יחטא להאמת, בהרצו למשפט כי ה„לאומיות״ ו„חבת ציון״ אחת היא, ולפענ״ד אין זאת כי אם ערבוב שני מושגים נפרדים); רק באחת נחלקו: וולאדימיר החליט למשפט כי הלאומיות והדת שני מושגים נבדלים המה ואין האחת נוגעת בחברתה, וראזענפעלד הלך לשטתו, כי א״א ללאומיות בלי דת והאיש אשר יחזיק במעוז רעיון הלאומיות בע״כ עליו לשמר את חוקי־הדת. השנוי הזה, אשר הראה הסופר ברוח שני האנשים הנושאים נפשם לרעיון אחד נכון מאד ומחויב מטבע הענין, כאשר נוכח לדעת אם נסב עינינו לאחור ונתבונן אל תולדות שני האנשים האלה. וולאדימיר הוא איש, אשר ימים רבים לפני היותו ללאומי עזב את חקי־הדת ופקודי־האמונה כמו זה נחשבו לו, ע״כ קשה היה לו לשוב להתרגל בם עוד הפעם וישם פדות בין הרעיון־הלאומיות והרגש־הדתי; לא כן היה יצחק ראזענפעלד, אשר הסכין לשמר כל חקי־הדת ופקודיה, לו קשה היה הדבר להפרד מהם ויבקש טעמים להצדיק פעלו, ואחרי כי רגש־האמונה הסר לו נתן את לבו להצדיק בלאומיותו את שמירת דתו. אולם אם בפרטי הדבר השיג את הסופר את מטרתו לעמת זאת בכלל א״א לאמר כזאת. הסופר מציג לפנינו את וולאדימיר ואת דעותיו לפני „התמורה״ ולאחריה; אולם על איזו דרך ואיזו סבות הביאו לידי כך לשנות את דעתו — העיקר הזה חסר מן הספר.

וולאדימיר יחזיק בדעתו, כי למען הסר מעלינו חרפת העמים, למען שים לאל את התואנות והעלילות השונות אשר ימצאו עלינו ולמען הראותם, כי גם בני ישראל מכשרים לכל עבודה ומלאכה „יש לנו רק סגולה אחת, אשר יש בכחה להביא לנו תשועת עולמים, והיא— כי יאספו נודדיו לאט לאט בארץ ישראל ארץ מולדתו לפנים, עד הגיעם למספר שנים או שלשה מיליאן (!), אשר מהם הצים יעבדו את האדמה, יזרעו שדות ויטעו כרמים והצים יתלקו לסוחרים, אמנים וגם בעלי־אחוזות גדולות וקטנות״ (צד 110), ואז „שלשה מליאן נפש אדם, בני עם ואמונה אחת, בהיותם שתולים יחד על אדמתם לא יוכלו עפ״י הטבע (?) להיות זמן רב תלואים בדעת אחרים, ובכן לא ישקטו ולא

ולא קצפה על עזות־פניו להשמיע באזניה דברים כמו אלה — הכזאת תהיה דרך עלמה ישרה ושומרת־תם? אך אל ישתומם הקורא למראה הזה, כי הסופר יוסיף להפליא אותנו הפלא ופלא, כי אחרי רגעים אחדים באמור אליה זאיקאווסקי: „הנה נפשך יודעת מאד, כי בלשון אחרת דברת עמי היום וגם רוח אחרת היתה אתך לו רק עלתה בידי למשל כ כ ש ר ך כאשר אני מושל — עפ״י דבריך — כ ר ו ח ך״. והיא תחת מענה על דבריו הביטה בפניו ותצחק״... (צד 58); ואם עוד נפלט הכמיה „אם שתיקה כהודאה דמיא או לא״, הנה ה„שתיקה״ הזאת היתה „הודאה גמורה — וזאיקאווסקי הפיק הפצו בלילה ההוא... (צד 76) תמונות מכוערות כאלה בכל אופן לא תתננה כבוד להסופר והרושם הרע, אשר תפעלנה על הקורא, לא ימחה עוד מעל לוח לבו עד תם קריאת כל הספור.....

אך במקום שאתה מוצא את מגרעותיו של הספור שם אתה מוצא את מעלותיו. אחרי התמונה המנולה הזאת יעביר לפנינו הסופר תמונה נהמדת, הלא היא בפרק הששי (צד 77—99); הפרק הזה עולה בשלל צבעיו השונים, באמתתו זכרות החיים, החן וההדר השפוך ע״פ כלו, על כל הפרקים האחרים, ולא אעשה שקר בנפשי אם אמר כי לולא נברא כל הספור אלא בשביל הפרק הזה דיינו. בפרק הזה יציג הסופר לפנינו כמו הי את „אצילותינו״ המלמדות, את הלך־רוחן, מהשבותיהן ודעותיהן. פה נטה המחבר מדרכו אשר אחז בכל הספור לתאר את „גבוריו״ בדברי עצמו; פה הנפשות מדברות במו פיהן ומוכיחות על עצמן מה הנה ומה תכונתן — וע״כ יצאה התמונה הזאת חיה ומתוארה היטב בכל קויה ורשמיה הדקים; פה נראה בעצם תמה את דמות „הנשים העבריות״ מהדור החדש, אשר אבדו מהן כל הסגולות היקרות והמדות הטובות שבנות ישראל מהדור הישן היו מצוינות כהן, והנה זחת לעמן ולדתן; ועוד רעה הולה מזו כי נהפך לבן לשנוא את צור מהצבתן ולתעב את עמן בכל שאט נפשן. „אני אגידה לך קושט אמרי אמת — תקרא האחת — אשר אין לך עם בארץ יותר משחת ונבזה מעם היהודים בנעוריהם, בזקניהם, בחסידיהם ומשכיליהם וכו׳״ (צד 96). „סיבארין ויעלענסקי בדעת ידברון — תוסיף לדבר בחמת רוחה — וכל אשמותיהן לא בשקר יסודן וכו׳ הם אינם יודעים אף החצי מתכונת היהודים כמו שיודעת כל אחת מאתנו וכו׳״ (שם). וכאשר תשאלנה רעותה: „הלא האנשים ההם משיאים אשם בנפש היהודים כי דורשים המה דם נוצרים להג הפסח?״ אז תשיב אמריה: „זאת לא אוכל לדעת

שונים אשר מהם נראה את תכונות הנפשות הפועלות, אפני מהשכותיהם ודעותיהם, הוא מציג לפנינו כמעט בכל הספור את אישיו והולך והצשב כתכל את כל מעלותיהם ומגרעותיהם, כל מהשבותיהם ודעותיהם, וכ״ז לא בקצרה, כי אם באתכה ובשפת יתר עד כי תקיץ כם נפש הקורא. נקח לנו לדוגמא בבואו לספר לנו מדת השכלת העלענא הוא מונה והושב את כל הספרים אשר קראה ואשר לא קראה וקורא בשם לכל הסופרים (צד 15—16); כי מלבד ההטאה הרבה אשר הטא בזאת להקי הבלטריסטיק עוד נראה בזאת יותר משמינית שבשמינית מגסות־הרוח, והסופר יראה בעיני הקורא כמתפאר בשמות הספרים והסופרים אשר הביא — וכן דרכו בכל מקום. בבואו לתאר את תכונת יצחק ראזענפעלד ישתרע על שמונה עמודים שלמים (צד 30—38), ששם ידרוש דרושים ארוכים ובלתי נוגעים להספור (צד 33). גם תכונת זאיקאווסקי יספר במקומות שונים, אשר אם נחשבם לאחד יעלו ליותר מעשרים עמודים. ארוכות כאלה יעשו רושם לא טוב על הקורא וילאהו בלהג הרבה. גם מחשבות וולאדימיר, אשר רשם בספר לזכרון ואשר יעבירן הסופר לפנינו תשתרענה על ארבעה־עשר עמודים ויותר, ואנכי לא אדע אל נכון אם מקומן גורם או הן בעצמן גורמות; אך זאת אדע נאמנה כי תפלנה על הקורא תבלי שנה וגם הקורא היותר זריז וסבלן ינום עד שבע פעמים טרם יעבור אותן עד תמן. כן יש בהספור נפשות אחדות אשר הובאו שלא לצרך ומוטב היה שלא נבראו משנבראו, אחרי כי לא נגעו כמעט במאומה במהלך הספור וגם תכונתן נסתרו ממנו — ולמה איפוא טרח המחבר להביאן? למה נוצרה למשל, סופיא, אחרי כי גם אחרי יצירתה לא נודע דבר ממנה רק זאת, כי יראה מהמים ואביה הפיץ „לתת בעדה" ששת אלפים ה״כ מהר ומתן, לאיש אשר ישאנה לו? כמו כן לא נגרע לפי דעתי מערך הספור מאומה לולא הוציא לנו המחבר את לאה אחות ראזענפעלד, אשר תראה כאופן החמישי לעגלה...

מדי דברי במגרעתיו לא אוכל לעבור בשתיקה על התמונה אשר נתן לנו הסופר (צד 55), כאשר ראה זאיקאָווסקי את העלענא רוחצת בנהר — תמונה מכוערה ומעוררת גועל־נפש כזו תמצא מקום לה רק בהרומנים הצרפתים מהמין הגרוע. ציניזם כזה הוא הטא לא יוכל כפרו לספר כמוהו. כן מאנה נפשי להאמין, כי אפשר היה המקרה, אשר ספר אה״כ, כי בהשאר זאיקאווסקי עם העלענא לבדה ואין זר אתם ערב את לבו לספר „בדברים היוצאים מן הלב את הפעל שפעל עליו המראה אשר התיצב לנגד עיניו בגשתו אל שפת הנהר" (צד 56), והיא— עלמה תמימה ומצניעה־לכת — לא הוכיחה אותו בפניו על עשותו המזמתה,

תכניות ליצירות.

א—לה.

וכו' אך מי זה גירנ יתקע כי אין בין היהודים וכו' (צד 97). כמו מן האמת המרה בתמונה הזאת!

עוד תמונות אחדות נמצאות זעיר שם זעיר שם, אשר תמלאינה את הקורא רגש-גיל ברוח החיים השפוך עליהן, כמו התמונה שנתן (צד 32). מנער עברי השואף „להמציא בין מספר המאושרים הרואים את שמותיהם נדפסים במכה"ע" ואשר למען הפיק חפצו זה ישתמש בכל האמצעים והתחבולות, אשר אך תמצא ידו לעשות... ועוד רבות כאלה.

שפת המחבר צחה, קלה ונעימה ומסגלת מאד לחפץ מספרי-ספירים, גם נקיה היא משגיאות לחקי-הדקדוק — מדה בלתי מצויה בסופרינו העברים, שאינם שמים לב למה שעטם מפליט, — אולם עם כ"ז לא אוכל לכחד את האמת, כי המחבר ישתמש לפעמים ברוסיציזמים השורטים שרטת בנפש הקורא המבין כמו „לתת בעד בתו סאפיא ששת אלפים רו"כ מוהר ומתן לאיש אשר ישאנה לו" (צד 42). „כפרטן על פי הפסנתר בארבע ידיהן" (43), „לא החטיא אף שנה מלהתודות" (44), „שמעשיו לא יבואו ברוב עם חזות פניו" (48) ועוד רבים בספרו.

סוף דבר — עם כל המגרעות הנמצאות בספור הזה אשר לפנינו; בכ"ז נאוה לו תהלה כי גם מעלות רבות לו ואחת בקשתי, שלא יהיו כל הספורים היוצאים בזמן הזה בש"ע גרועים מהספור הזה...

.1

מורה המחולות.

נער עני סובל מנוער. חברת הצדקה „יד הרוצים" נותנת אותו ע"י היט. הוא סובל הרבה בשלש שנות-למודו. בתור פועל עוזר ירוה לו, ובשנה השנית והשלישית הוא הולך ללמוד מהל. הוא נעשה למהולל נפלא. על פי מסבות שונות — בתחלה בתור עבודה נוספה — הוא נעשה למורה מחולות. העלמות המהוללות נוטלות חלק גדול בחייו. באולם המחולות הוא מתודע אל אשתו העתידה. הם נכנסים לנשואים, נודדים מעיר לעיר, הבנים נולדים בשפע, נגדלים, ההוצאה מתרבה והשכר מתמעט. הוא נעשה כבד־תנועה ומזקין. מעט מעט הוא נעשה למתוך בין הנערות העניות, המבקרות באולם המחולות ובין הצעירים העשירים המבקשים „ציד". המקרה נהפך למתמיד, ההרגל — לטבע. הוא איננו מרגיש עוד כל כעור במעשהו. בחתימת הציור יבוא אולי מחזה ,כי בתו הבכירה, בת 15, מתפתה; אולי גם כי אחת העלמות מקרבנותיו ארורתו והוא תולה את האסון במארה.

27—XIII 1909

.2

* *
*

בטעם אירוני: התאוננות האי־צלחים, כי ההצלחה בחיים תושג רק באמצאים בלתי־הגונים. אי־כנות הטענה מוכחה בחיי בית אב אחד. — פרוטוטפוסים: חתנו של רודבסקי בב., המיועד להיות חותנו של רוסא — השנים ס—טש פה ואחרים. — בית־אב שהיה אמיד, מתנהג מנהג אינטליגנטי, הוכש הכרה נפרצה בין מפלגת בעלי־היכלת, מתפרנס ממקורות בלתי־ברורים למדי. הבנות נשאות להצי־אינטלגנטים, המבקשים עוד מעמד בחיים ומביאים בחשבון את הפרוטקציה, שבית־האב הנ"ל יכל להמציא להם. בחתימה: מסקנה־אירונית, כי אמנם אפשרית ההצלחה בחיים בודיעה להלך כנגדם, מבלי הצטרך כלל למעשים פליליים.

5—IX 1900

.6

* *
*

ציוני־עשיר כבן ארבעים שנה, המתגורר זה ימים רבים בכרך הרומי, אל עיר־מחוז ליטאית, ששם דודו מכהן כתור רב, והרב הזה מתנגד לציוניות. הוא נהן עם דודו ונוכח, כי האחרון עפ"י השקפתו המיוחדה על העולם והחיים, איננו יכול לבלי התנגד להרעיון. כזאת נראה גם באנשים האחרים, שהיה לו דבר עמהם, רק בזה ההבדל שהדוד הוא, לפחות, איש ישר ובלי־פניות, והאחרים צבועים במדה ידועה. פה יתוארו בני־הדור הצעיר של הרב, שאינם כלל ברוח אביהם, (טפוסי הרב ב—ן ונכדתו קלרה).

14—XII 1900

.7

* *
*

צעיר חי חיים שוממים, מסובל עול עבודה, זוכר פרק זמן קצר בחייו, אשר נזדמן לו להיות בבית מלא ת נ ו ע ת ח י י ם רבה (אותו הרגש הידוע לשמע הזמרה הצוהלה בבית א. מ—ן).

14—XII 1900

.8

* *
*

עלמה בלתי־מלומדה דבקה בצעיר, העולה עליה הרבה בהתפתחותו. הוא מדבר הרבה באזניה, אך דבריו בלתי־מובנים לה, דעותיו נשגבות מהבנתה המגבלה. היא איננה מבינה כמו את מ ע ש י ו בכמה פרטים. בכלל הוא לה חידה, אך החידה מושכת את לבה עוד יותר (פרטים רבים מעין אותם שביחס צ. א. אל האיש הידוע).

16—XII 1900

.3

לאחר מעשה.

בטעם איהני: מאושרים האנשים היודעים לעשות כנכון בשעת הצרך; מאושרים גם אלה שאינם יודעים לא באותה שעה ולא אחרי־כן; אמללים וראויים למנוד־ראש אלה, שהחכמה תבוא בלבם לאחר מעשה. יתואר איש עשיר. — קוי־אפי יהועים מאפפיו של ל—ן א—טש כב. ואשר הניה מיה מקרים רבים להתרומם עוד, ואהר נחם על מעשהו זה. למשל: בהתעוררות חבת־ציון עמה מנגד, ואהר לקח את העמדה, אשר יכל הוא לרשת. בפעם השנית, כאשר נוסדה הכרת־עזר לעניים, היה הוא אחד הראשונים במיסדים — גם בזאת התהרט, כי נטל על עצמו חובות אי־נעימים, שלא יכל עוד להפתלק מהם אח"כ. אולי עוד עובדה אחת: בהיותו מהוץ לתחום המושב כהר להגרש מקנות זכות־ישיבה ע"י המרת־הדת, ובאותה שעה עשר רעהו, שנשאר שם, עשר רב.

5—IX 1900

.4

* *
*

עלמה כרכית־ליטאית מתארחת זמן מה בבית הדה בכרך דרומי. — היות יהסן של בנות דודה אל הגברים פועלת עליה פעולה מוזרה. —

14—XII 1900

.5

* *
*

צעיר מקלע בין שני רגשות, שתי עלמות: האחת מכוערה ובעלת־שכל, והשנית, להפך — מושכות אתו אליו בלי הכרע ביניהן.

14—XII 1900

11.

מן החצר.

(פסיכולוגיה של זקן).

היא מביט מבעד הלונו אל החצר ומשגיח אל משחקי הילדים. היא מכיר אותם, יודע ומבין הרבה פרטים בעולמו של כל אחד. את האחד היא מכיר בתור עריץ, האחרים משתעבדים ומקבלים מרות. את גרישה היא יודע בשם. באביב האחרון היא פורץ פעם בפעם החצרה, ופעם בפעם ראש אדם נחלץ מחלון המכפלה השניה וקורא: גרישה, מהרה זה או זה בא! — הילד נעצב, אך מוסר את עצמו באין־ברירה למה שמכרח. (אילי יתארו קוים־מקבילים בין ילדי השכנים שבמרתף ובין שכני הקומה הגבוהה).

9—1 1901

12

הזמנים משתנים

או

מעל הבמה.

המועד „בין הזמנים" של סכות. הגבור הראשי טבולסקי. הוא רואה, כי „הציונים" דוחקים את ה„פלשתינאים", וכמו כן — בעלי „עברית בעברית" — את בעלי השטה התרגומית. (אגב אורחא יתואר מהזה השוק המלמדי, תובאנה שיחות „בעלי־בתים"). הוא מרגיש את עצמו מנוצח וזוכר מבלי משים את המלמדים הישנים, אשר נצחו לפני עשר שנים על ידו. לפניו נקרה אחד מאלה המלמדים, זקן לא־נבער, האחרון משמיע בחצי ושמחה לאיד, בחצי לעג תמים, כי טבולסקי הוא מעתה „אחד מאתנו", אחד „הנחשלים". (אחד מראשי המדברים בעד „עברית בעברית" הוא מלמד צעיר אשר טבולסקי ספחהו לפני שנים אחדות אל חדרו בתור עוזר. הנ"ל הוא מעין ברוכוביטש). בשעה שטבולסקי מכיר את הפניות הזתית של המחדשים, הוא זוכה את הפניות הזרות וההשבונות הפרטיים של עצמו: בלי אלה א"א.

16—1 1901

.9

הליטא.

אחל בספור מגוף עצמי, איך באתי אחרי נדודים רבים אל כרך דרימי והייתי מבקש שם עבודה לשוא (בית ה„ליטאי" יתואר על פי ספורי י. א—ץ ע"ד בית י. ז. פ. בניקוליב, בהוספת שרטוטים מאורחות החיים בבית ד־ר). שם מתאכסנים אנשים אחדים מבקשי־עבודה וחיים בינתים בדחק נורא, מתענים כמעט ברעב. מלבד טפוסי בני־הבית יתוארו טפוסי האורחים ויספרו מאורעות חייהם הקודמים. (בגוף עצמי אולי יסופר, כי בן הורים עשירים הנני ומבטלה עזבתי את בית־הורי, כמעט בלי רשות האחרונים. ההתימה תהיה באופן הזה: קבלת־כסף מהורי להוצאות הדרך. יתואר הערב האחרון לפני הפרידה, קנאת האחרים, כי הנני נהלץ סוף סוף מהמצב הזה, בשעה שהם אינם יכלים גם לשוב הביתה; פה יבא אולי דמיון־מקביל מלקוח לצבא, הנפטר פתאם לביתו, שישם ג"כ היתה הקנאה הזאת).

52—XII

.10

*

*

כרוניקה: כפרי עשיר היה לפני ששים שנה, גם ובלתי־מלומד (פרוטוטפוס בריל הנצקובי). להאדון הפולני היו כפרים רבים, וכלם „הזקתו" של הכפרי. החלוקה בין בניו, ובין בניו וחתניו. הדור השלישי. חכרי־האחוזות וסוחרי היערים, אסור ה„חרם" מגין על בעלי־הכפר מחדור זרים בגבולם. מראשית שנות השמונים מגינים החקים הזמניים; אך מאז מתחילת ההגבלות בנתינת תעודות לממכר י"ש. פקיד האקציז מתעשר, פקידי הפוליציה מקבלים ג"כ חלק הגון: המוזגים־הכפריים הולכים ודלים. רבים מהבנים עוזבים את מקומות מושבותיהם ונוסעים אמריקאה. (אולי גם ע"ד היערים שבערו, שכירת השדות־החדשים, עקור השרשים, בית־משרפות כפר וטרפטין, סלול מסלת־ברזל בקרבת המקום).

5—1 1901

14

*   *

*

אני והוא ידידים קשורים, נאמנים מאד.

אני הובאתי בבריתו שא"א ובאותו יום נקרא שמי יהודה בן ישראל. והוא הטבל במי־קדש ובאותו יום נקרא שמו סירגי פבלוביטש.

אני כותב מימין לשמאל ומקבל פרוטות נחשת; והוא כותב משמאל לימין ומקבל... כמו שנהוג לקבל אצלם.

7—IV 1901

.15

מדוע הוא מאחר תמיד.

(ספור לילדים).

נער אחד יליד עיר גדולה מאחר תמיד לבוא אל בית־הספר. הוא מקדים לצאת מביתו, אחרי נשאו עונש פעמים אחדות, ובכ"ז עודנו מאחר. סבת האחור היא התענינותו המיוחדה של הנער בכל מראה עיניו ישאיפתו לדעת ולהקור את כל אשר יקרה לפניו בדרך. יש שהוא שוקע במחשבות על ענינים, שבאו לידו בבית הוריו, והוא נזכר אותם בדרך על פי קשר־הגיונות מיוחד. יתוארו בזה אחרי זה פרטים שונים מאלה שמוצאם מעולם „הגדולים", עולם שהוא רואה אותו יום יום, יודע הרבה הרבה מפרטיו, אך מהותם של כל אלה איננה ברורה לו כל צרכה, מעוררת בו תמהון (האפישות, רוכלי־הרחוב, הנערים מוכרי העתונים — באלה הוא מקנא במדה ידועה — הקבצנים האסירים: כ"א לפי המושגים הבלתי־ברורים שיש מהם לנערים).

13—V 1901

.16

*   *

*

אני הייתי אתה בסירה. היא היתה כבירה ממני לימים, מילדת, גרושה, הפשית במנהגה; ידועה לא לתהלה. אני אהבתיה באהבה מוזרה. באתה הפעם סדרה לי את תולדות חייה, איך היתה למה שהיא עתה.

.13

*

*

היא היתה יושבת בכפר, לא הרחק מעיר־מרכלת גדולה, אך בכפר לא היה כל מסחר. הידעתם את הזקנה הזו?..

ואנכי יודע ומכיר אותה היטב, יודע ומכיר אותה זה ימים רבים, יודע ומכיר את כל שערה ושערה בראשה השב והקרח, יודע ומכיר כל קמט וקמט בפניה הצומקים והנובלים...

אנכי יודע ומכיר אותה ימים רבים, רבים מאד... ובמשך כל הימים הרבים ההם הייתי רגיל לראות אותה בחליפת־שמלות אחת, בחליפת־שמלות ישנה ובלה המתאימה מאד לזקנותה —

פתאם — מה פשר הפלא הזה? פתאם הנני רואה אותה והיא אחרת, שונה כלה; שערה השב השחר, קמטי פניה כסו בשרק וחליפת־שמלותיה — הה אלי! חליפת־שמלות בגזרת המדה הפריזית היותר אחרונה. וכמו שראוי למדה פריזית היא — מתחלפת והוזרת ומתחלפת פעם בפעם. היום היא רואה שרולים רחבים עד לבלי קץ, מחר שרולים מהדקים להזוע; היום „שק אנגלי" ומחר — „גישה" יפונית לכל פרטיה.

— מה היה לך, זקנתי החביבה?

— הה, בני! — משיבה הזקנה באנחה — מה אעשה? אנכי, כאשר ידעת, הנני מהדור הישן, ימים רבים הייתי בין הזקנים, שכמותי יבני הצעירים כבר שכחוני ובושו גם לזכור בשמי: — פתאם זכרוני (מי יודע, שמעתי אומרים, כי נשים צעירות לקחו לבם, אחר בגדי בהם, מי יודע?) זכרוני, פקדוני, השיבוני אליהם — אולם ראה נא את „בגדי הלצים", אשר הלבישוני בהם"...

„הנני מרגשת אי־רוחה — אך מה אעשה?"

העזיבה והשכחה היו נעימים לי — אך מה אעשה?"

„אלי, מי יודע, אולי עוד מעט ישבעו במעשי־הלצון האלה, אז ירפו ממני, ישכחוני אולי, אך לא ירגיזוני עוד.

הידעתם מי היא הזקנה הזו?!...

ואנכי יודע אותה, ומכירה גם בלבושה המודרני!!

15—II 1901

19.

אני הייתי אז צעיר ובהם־נפש רב והתרגשות עצומה התמרמרתי על הזקנים, העומדים במקומם ועוצרים גם בעד כל שאיפה —

אבי הזקן, חרש־שעונים שמע, שמע בבת־צחוק, אחר אחז בידי ויקרבני אל האבנים, משם לקח שעון ויתיר את העוגן וימשך את הניצה במלואה; בקול שריקות סבבו הגלגלים, במהירות סבב החץ־המורה.

לכה ההיתה דרוש מעצור.

13—VI 1901

.20

יודל דווידובסקי ישב כמעט כל ימיו באחת מערי־המחוז אשר בפלך מינסק. בימים הראשונים, הטובים למסחר־עצים, היה סוחר בנ"ל, אך בבוא ימים רעים למסחר־העצים רושש יודל שלנו ופרנסתו נמצאה בקושי: פעם בתור עמיל, פעם בתור סרסור לאחרים. בינתיים גדלו שלש בנותיו. בעיר־מושבו א"א היה לבע"ב הגון והשוב כמוהו להשיא בנותיו לנחותי־דרגא; למצא התנים הגונים הסר לו נדה. הוא נועץ להסיע דירתו לעיר־הפלך הדרומית נ., שהיה שם פעמים אחדות לרגל מסחרו בהשנים הקודמות, ולפתוח שם בית־מאכל מהמין הנקרא „סעודות בית". הוא עצמו התאכסן אצל אשה נותנת סעודות כאלה והמקחים נראו לו גבוהים מאד; חצי הפרנסה יהיה מזה, החצי השני — ישתכר בסרסרות. מלבד זאת הלא יהיו מאוכלי־שלהנו אנשים צעירים, ואולי יצא מזה שדוך. יתוארו: ההעברה, הפוש המעון, אוכלי־שלהנם הראשונים. הבת הבכירה. עלמה משכלת ולא־פתיה, מתרחקת מההדר, שהאורחים באים שמה מפני שהיא חושבת זאת לאי־כבוד; אך אבותיה מאיצים בה לסור פעם בפעם ולהודע. נקרים פעם בפעם אנשים גסים, המביטים על בעלי־הסעודות מגבוה. שכר יודל עצמו איננו נמצא, התן הגון גם הוא איננו וההוצאה מרובה בעיר הגדולה. אחרי שנות עוני אחדות באה הבת הבכירה לשרת בתור גזברית בבית־מסחר, הבת השניה היודעת לתפור מהלה לקבל הזמנות של תפירה. והצעירה עפ"י עצת אחיותיה הבכירות, באה ללמד אומנות של פאור־מגבעות. יודל דווידובסקי מצטער מאד,, על שעזב עיר־מולדתו, ששם היה סדר החיים יותר לפי רוחו. —

השבונו העקרי, מציאת התן — נראה בפעל מוטעה!

21—VII 1901

היא היתה נשואה לאיש לא־אהוב; אוהבה־אהובה היה מבקר בביתה גם אחרי נשואיה. פעמים אחדות נסה במנהגי־חרות, אך ישרה והכרת־תובתה המריצוה לגעור בהמנסה... בימים ההם אחרי שובה ממעון־קיץ נודע לה, כי לאישה היה עסק עם המשרתת. יתארו רגשותיה, איך הרגישה יותר מכל את העלבון, כי היא ומשרתתה דומות בעיני אישה. בינה ובין האחרון נהיו סכסוכים. היא היתה הפצה מאד לבגוד אך אהובה, אשר נחת פעם מגערתה, לא הבין ולא עשה מצדו דבר... מנהגה הרעים את אישה, הקטטות רבו, באותה מדה רבו גם מנהגי־חרותה ותאותה להרעים. אישה ואוהבה קנאוה. הראשון גרשה והאחרון פקפק בדבר אם לשאת אותה. היא למדה את חכמת־המילדות ותהי לעומדת ברשות־עצמה, אך רגשות אי־רצונה ביחס להגברים נראו בהליכותיה, היא ענתה אותם ותזיק להם.

21—V 1901

.17

* *
*

— מדוע הנך מחריש, יושב סר וזעף?
— מדוע הנך קר כקרח, אינך משיב אהבה תחת אהבה?
וידך הרכה נחתה על כתפי, עיניך הודרות אל עיני —
אך אני נחלץ מתחת ידך, מסב עיני מעיניך.
— הזועם אתה אותי?
— לא, לא! האוכל לזעם אותך?
אבל את משלמת אתי עם החיים, שאני אוררם, את מושכת אותי אל האנשים, שאני מתעבם, את מחלישה את הרעל החריף שאותו אני אוצר בקרבי והושבו לאוצר יקר.
לא, אינני חפץ בשלום, בדד אהיה ובבדידותי אשנא את כל, אתעב, אתעב.. .

24—V 1901

.18

* *
*

אני הייתי ילד ולי היה סוס־ניר נחמד ונפלא. אשר שעשעני מאד, פתאם עלה על רוחי לקרוע את הסוס לשנים —
וכמה עניתי אז בראותי את אשר בקרב סוסי הנחמד פנימה!

29 — V 1901.

.24

*   *
*

אדון מוצא בפקידו שפלות־רוח ביחס אליו ומתרעם ע״ז מאד. בפקיד אמנם יש מדה מגונה זו, אך היא התפתחה בו הודות ליחס האדון, אשר בזה וגנה, חרף וגדף את פקידו בפניו ובזאת דכא בקרב האחרון כל רגש הכרת־ערך־עצמו (עפ״י ספורו של ק—קי גיסו ופקידו של א. י—ה).

1—IV 1902

.25

*   *
*

מיודעי מספר בחוג מכריו איך למד והזר בילדותו על התנ״ך עשרות פעמים ומתוך כך (מפני שלמד בשעה שלא ידע גם את פרוש המלים) לא הבין לשירה הרוממה שבספרי הקדש. כאשר גדל הרגיש מעין געל־נפש אל הספר הזה, אשר הגיעהו כל כך בילדותו; ע״ז שרבים מתפלאים לרוממות השירה שבספרי הקדש השתומם בלבו. פעם יקרה באחד הכפרים, מקום שם היה אנוס לשבת יום תמים בלי כל עבודה, ובאין ספר אחר, זולת תנ״ך קרוע החל משממון לקרא, אך כפי שהוסיף לקרא כן הוסיף להשתומם וכן הוסיף למצא פשטות מלבבת, מליצה נשגבה.

(אולי יותר בתאור המודע הזה, איך התלהב תמיד כבוא מקרה לידו לדבר על התנ״ך).

3—IX 1902

.26

*   *
*

איש, שפרנסתו בכך להוביל את הקבצנים המיוחסים אל בתי העשירים, מתאונן על אשר חלפו הימים הראשונים הטובים מאלה: עתה אין אתם העניים המיוחסים באמת, התרבו הרמאים, גם הגבירים אינם עוד כמו שהיו קודם לכן.

2—II 1903

.21

שלא בטובתו.

איש קטן עילה ומתרומם מעט מעט משפל מצבו. בכל העת הזאת הכל חושבים אותו לאיש ישר. הוא מתמלא מן הרעיון הזה ובוש להיות אי־ישר. לו סכום כסף הגון בערך. אליו מתחבר גיסו, בעל אחותו, איש הרוץ, מהיר, אך יחד עם זאת — גם נוכל, ערום במדה רבה. היו סוחרים בשותפות, מאבדים הונם (או הון הראשון), מכרחים להנצל מפשיטת־רגל — בליעת הון זרים). המרמה אינה מצליחה (אולי יבא גם בפלילים). בסוף — הערה: הוא היה ישר שלא בטובתו, לעשות מרמה (אולי הגיס משפיע עליו, במה שהוא מראה לו אמצעים הוא נעשה לבן־עולה שלא באשמתו!

15 — 1 1902

.22

*   *

*

מורה־עלמה זקנה, מכוערה, עובדת עבודתה והיה בשממון, מבלי טעום טעם שמחה, ענג ועליצות־עלומים. הוכתה היא ממלאה, אך במעמקי הנפש היא שואפה לרגשות מהממים, לאהבה מחיה — ואין. הרגשת אי־הספוק הנפשי מתגברת בשעת עיפות ובדידות. הפרישות הא־טבעית עושה אותה להולנית, להלושת־עצבים (אולי תובא גם הופעת גבר בחוג מכריה ויהם אותו הגבר, אשר פעל על נפשה פעולה הזקה, אל צרתה — ג"כ מורה, אך יפה וצעירה ממנה).

24—I 1902

.23

*   *

*

צעיר אוהב עלמה, אך לו קשה לשאת את העדר האמתיות בה. ביסוד שקרותה מונח רפיון־אפי: פעם מהרפה מדומה, פעם... הסבה העקרית היא: בחנוכה לא הושם לב להרגילה אל האמת מילדותה... הוא איננו יכול להאמין לה, לפעמים גם מקנא הוא אותה, מפני שחושד בה...

1—IV 1902

שמרה עוד יותר את הנימוס, את כ ב ו ד ה. שמה היה טוב בעיר, במדה ידועה היתה גם לפטרונית בחברות צדקה. השנית, לא יפה ביותר, אך בעלת אפי הם, סער, תאוני, רוח חפשי, ואינה יראה ממה שיאמרו הבריות. הנהגתה בחרות יתרה גרמה לשמועות שונות בעיר. היא לא נשאה, היתה לגוברננטה. רעותה, למרות הרשיעה בנפשה את קלות־דעתה מקבלה אותה בתור גוברננטה לבתה, כמובן — מגדל נפש (גדל הנפש הזה יתאר באירוניה). באופן הספור אולי יובא, שהאחרונה מספרת את הדבר לי, כשאנחנו שטים בסירת־דוגה, תאור הים־הכספי. הבערה הגרנדיוזית של פונטן־הנפט בי־אי־בט (אולי שני ספורים מקבילים זה לזה: כפור הסירן התתרי ע"ד אשתו, שאבדה בחלי־רע ושע"כ מפחד הוא לשאת אשה חדשה, פן יפסיד עוד הפעם את המוהר).

.30

קדם וים.

תאור השיטה בסירה כמו של הקודם. הספור של הסירן התתרי כמו שבתבנית הקודמת (ואולי מפני ש א י ן עוד די מוהר) בתור ספור מקביל: ספור מכר, שראה באשתו, אשר אהב מאד, כי אהבה פתאם אחר, ובהכירו זכותה בתור אדם, החליט לתת לה חופש (או, ספור מקביל אחר: גם הוא איננו נושא אשה חדשה, מפני שחושש הוא שאין בנפשו עוד די רגש).

1903 4—III

.31

ע"ד שלשת הסוסים: האחד גדל ברוחה ופנוק, אותו מאכילים הרבה ומעבידים מעט; השני עובד מושך סבל, אך מאכלו בריאה והשלישי דל כח וממרט, מושך משא לא לפי כחו ואכלו נתן לו במדה זעומה.

20—12 1903

.32

בדרך בין פטרבורג ודוינסק:

ע"ד ירמיה אשר היה בודד כל הימים. אין איש מתאים לדעותיו ורק כאשר נאסר בחצר־המטרה (או השלך הבורה) נמצאו אנשים משתתפים בצערו,

.27

נוסח אחר מתבנית [12].

*
* *

אני והוא.—

אני נולדתי להורים „משוללי קצת זכיות", ובדם וכאב נמרץ קניתי לי את שמי יהודה בן ישראל; והוא נולד להורים בעלי כל הזכיות ובאמבטא, מלאה מי קדש נקרא שמו ניקולי איבנוביטש.

הוא היה אחד הדגים הבינונים באחד האפיקים הקטנים של הים הגדול המכונה ספרות; ואני — בתוך הים הגדול, אשה לא ידמה גם אל האפיק.—

2—III 190?

.28

איך נתליתי בעץ (אגוזים).

(מספורי דוד זקן).

מתחיל בשאלה: הלא למדתם בודאי ועודכם זוכרים את המסופר ע"ד אבשלום? יובאו החלוקים: א) אני לא הייתי מורד; ב) אבי לא היה מלך; ג) אנכי נתליתי לא בשעהת; ד) ישר צבא לא תקע אל לבי שבטים. אחי כפף את העץ; כשהורמתי מעל הארץ נהפך סלי המלא אגוזים, נפל סנדל מעל רגלי האחת ונגול הפוזמק מעל רגלי השנית.

4—III 1903

.29

קרבן גדול.

יוצגו שני טפוסים, שתי חברות מהגימנזיה: האחת טפוס קר ומיושב, בעקר הדבר פחדנית, בלונדינה יפה מאד, אשר הרשתה לעצמה קצת תרות כשהיתה צעירה ביותר, ואחר — כשגדלה, הבינה את החיים, נשאה עפ"י השבון לאיש עשיר שלא אהבה אותו. היא שמרה הרבתה,

.3

ורשה, ביום הנ"ל.

המשורר מתאונן שנתן לקהלו את כל היקר והנפלא בחייו. כל העשר של המומנטים נתן להם — ומה לקח? היו ימים ששבעה נפשו מההרגשות שעורר בקרב הקהל; אולם היו נדללו, וכל מה שהיה עשיר בהם נתן לאחרים.

וכשדלו חייו ויותר לא היה ביכלתו לתת להם נשכח, נעזב.

.36

ורשה, 1904 X—21

איך נהיה הדבר פתאם — איני יודע; איזו סבה גרמה לזאת — איני יודע ג"כ.

כמדומני, הייתי שוכב אז ביער, בבדידות, הרחק מאדם.

פתאם נדמה לי שהכל ריק מסביב, אין עיר, אין רחובות, אין בתים, אין אדם... אין, אין דבר.

מביט אני מסביב והריקות הנוראה מבהילה אותי.

דומה לי, שגם אני אינני עוד.

דומה, שגם הפחד הנורא, המוחש לי — איננו, אין דבר, אין דבר.

שולח אני את ידי וממשש — אין, אין!

מטה אני את אזני — אין קול, הכל מת מסביב. נדמה לי שהקיצותי פתאם פקחתי עיני, מסביב השכה איומה, דומה, שפה היה רחוב — ואיהו? דומה, שזה עתה הגעתי אל הגשר, מתחתיו זורם נהר — גם גשר גם נהר אין.. קרקע ישר נמשך בלי הפסק...

גם ההר הגדול לפני העיר נעלם, נעלם היער הסבוך, ריק, ריק! —

והוא השב:
לִי עזבתם אותי בבור צרתי — אך תחת זאת שמעתם למוסרי...
5—I 190·

.33

*   *
*

הם היו לפנים רעים, הכרים מנוער, אך זה כמה נפרדו, — מפני שאין האחד יכל לסבל את דעותיו של האחר, מפני שפגישותיהם נעשו באחרית הימים למריבות בלתי־פוסקים.

פני האחד מועדות למזרח. הוא מרגיש שאיפה שמה, והרגש הזה מטה את הגיונו לצד זה.

והשני — איננו מרגיש כל הכה למזרח, ומפני כן הגיונו מחיב ההפך: מראה לו את אפק המערב.

והכל יודעים, שהם מתנגדים מהיותר קיצונים זה לזה.

ובמקום שיבוא האחד, שם לא יעמוד השני והבורתו של השני איננה נוחה לראשון.

אולם יש עתים שהם נפגשים, מזדמנים יחד בתוך קהל גדול, ולאיש איש מהם בתוך הקהל אנשים, אשר לבם כלבו ודעותיהם כדעותיו.

והאחד מרגיש, כי תמימי־הדעות עמו זרים לו באמת.

גם השני חש, כי מכל אלה, שהוא רואה אותם הושבים כמותו. לא קרובים הם אליו — ושניהם מרגישים ואינם הפצים להודות, מה קרובים הם זה לזה ברוחם.

ורשה, 25—VI 1904

.34

*   *
*

ע"ד גלית הענק, אע"פי שפלשתי היה, בכ"ז צר היה לו על מפלתו, ביחוד — מפני שנפל בידי נער קטן, באבן של רועים. תתואה הכות הרבי ושאר התלמידים והפכה — מה שהרגשתי אני בלבי.

תכניות

מזמן בלתי יה.ע

צעיר מוכה־שחפת נושא אשה ומת מקץ עשרה חדשים לנשואיו. ושפוסי אחות א—קי ואישה ש. נ—קי. אבי הנפטר קורא: ובכ״ז הנני שבע רצון, כי הקים דור.

(אולי יצא, כי הילד ימות והספור יסים בהערה: צר לי עליך, אב אובד, כי תקותך נכזבה!)

.2

טפוס אי״א וביתו. חלישת אפיו של האב, שאינו יכול לעצור בבני ביתו. סכסוכים ותקלות — הרטת האב לאחר זמנה.

———————

